

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ASR-I SAÂDET'TE KUR'ÂN-I KERÎM VE
HZ. PEYGAMBER'İN ARAP ŞİİRİNE ETKİSİ

Doktora Tezi

Hazırlayan
MEHMET YILMAZ

Tez Danışmanı
DOÇ. DR. RAMAZAN DEMİR

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ASR-I SAÂDET'TE KUR'ÂN-I KERÎM VE HZ PEYGABER'İN
ARAP ŞİİRİNE ETKİSİ

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Mehmet YILMAZ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ramazan DEMİR

Çanakkale - 2015

TAAHHÜTNAME

Doktora Tezi olarak sunduğum “Asr-ı Saâdet’te Kur’ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber’in Arap Şiirine Etkisi” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

19./01/2015

Mehmet YILMAZ

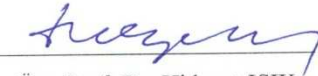

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

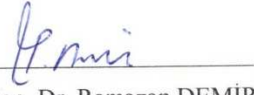
Mehmet Yılmaz'a ait ASR-I SAÂDET'TE KUR'ÂN-I KERÎM VE HZ PEYGAMBER'İN
ARAP ŞİİRİNE ETKİSİ adlı çalışma, jürimiz tarafından Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalında
DOKTORA TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Üye Prof. Dr. Ahmet BOSTANCI

Üye Prof. Dr. Ali BULUT

Üye Prof. Dr. Hidayet IŞIK

Üye Doç. Dr. Mirza TOKPINAR

Üye Doç. Dr. Ramazan DEMİR
(Danışman)

Tez No : 10061898

Tez Savunma Tarihi : 05/01/2015

ONAY

Doç.Dr. İbrahim Hakkı Öztürk

Enstitü Müdürü

05/01/2015

ÖZET

Asr-ı Saâdet'te Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in Arap Şiirine Etkisi

İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte Kur'ân ayetlerini hayat düsturu edinen sahabe, gayretlerini Kur'ân okumaya, Kur'ân'ı dinlemeye ve Kur'ân'ın prensiplerini pratikte hayata geçirmeye sarf etmişlerdir. Bu bakımdan İslâm dini, yirmi üç yıllık kısa zaman dilimi içerisinde Arapların yaşam biçimine devrim niteliğinde yenilikler getirmeyi başarmıştır.

Câhiliye toplumunda sıkça rastlanan ahlâk dışı davranış bozuklukları şiir çalışmalarına da sirayet ettiği için, Asr-ı saâdet'te şiir sanatı, Kur'ân ayetleri ve Allah Resûlü tarafından hakka hizmet edecek biçimde doğru mecralara kanalize edilmiştir.

Kur'ân ayetleri, Cahiliye devrinde bilinen terimlere yeni anlamlar yüklemiş ve İslâm dinine has terimler geliştirmiştir. Hal böyle olunca mucize kitap Kur'ân-ı Kerîm, üst seviyeden belâgatı ile Arap dili ve edebiyatını ileri seviyelere taşımış ve zenginleştirmiştir. Bu bakımdan Kur'ân'ı hayatlarında rehber edinen sahabe şairlere ait çalışmalarda Kur'ân ayetlerine özgü terimlerden ve Kur'ân ayetlerinde yer alan sanat tasvirlerinden bol miktarda esintilere rastlanmaktadır.

Sahabe şairler, Kur'ân ayetlerinin yanısıra her yönüyle hayran kaldıkları Allah Resûlü'nde gördükleri özellikleri de dizelere yansıtmışlar ve dizeler yoluyla düşman karşısında Allah Resûlü'nü savunmuşlardır. Nitekim sahabe şairlere ait çalışmalarda Allah Resûlü'nde görülen üstün şahsiyet, liderlik, İslâm'a hizmet ve peygamberlik gibi özelliklerin İslâm dinine özgü terimlerle yoğrularak dizelere yansıtıldığı görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Asr-ı saâdet, Allah Resûlü, Kur'ân-ı Kerîm, Şiir, Tema.

ABSTRACT

The Impact of The Quran and The Prophet on Arabic Poetry in The Era of The Prophet

The companions of the Prophet Mohammad, who took the Quranic verses as principles of their lives from the time that Islam had shown within the society as a religion, consumed almost their all energy to reading the Quran, listening it and to set up their lives according to it. In this case, Islam succeeded in making a change about life style of Arabs a kind of revolution in a very short period such as 23 years.

Poem art in the century of Prophet was made leaning towards true sites as like as assistance to God by the Quranic verses and by the Prophet. Because of the fact that immoral behavior disorders which were very common in the Jâhiliyyah society, i.e. before Islam, had shown in poems.

The Quranic verses put new meanings on terms of the Jâhiliyyah and created new conceptual Islamic terms. From this point, it is possible to say that the miracle book the Holy Quran raised Arabic language and its rhetoric in high level and made them rich. In this case, there are many indications about the Quranic terms and artistic descriptions in the Quranic verses within the works done by the companion poets who took the Quranic verses as principles for their lives.

The companion poets used the points, which they had seen on the Messenger of God who was an excellent example for them in every point, in lines of their poetries as they used the Quranic verses. They defended also the Messenger of God from enemies. As a reality, they used to be used a lot of points which were seen in the Prophet such his superior distinctive personality, his leadership, his duties towards Islam and his prophethood, in lines of poetries in the context of the Islamic terms.

Key words: The century of Prophet, The Messenger of God, The Holy Quran, Poetry, Theme.

ÖNSÖZ

Geçmişten bu yana edebiyat çevrelerinde ‘*Sanat sanat içindir*’ sloganıyla her tür gayri ahlâkî yaklaşımların edebiyat çalışması/çalışmaları adı altında servis edildiği görülmektedir. Batı dünyasında bilinen ‘*İnsan zihninin ürettiği her şey*’ şeklindeki edebiyat anlayışından farklı olarak İslâm literatüründe edebiyat, öncelikle ‘*ahlâk*’ esası üzerine kuruludur.

Kur’ân-ı Kerîm’in ve Allah Resûlü’nün bir edebiyat türü olan şiire yaklaşımı genelde edebiyatın, özelde şiir sanatının doğru mecralara kanalize edilmesi bağlamında büyük önem arz etmektedir. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’i hayatlarında rehber edinen Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalar incelendiğinde Allah Resûlü tarafından yapılan yönlendirmeler doğrultusunda şiir sanatının hayır yolunda ve İslâm dininin savunmasında kullanıldığı görülmektedir. Bu bakımdan Kur’ân-ı Kerîm’in ve Allah Resûlü’nün Asr-ı saâdet Arap şiirine etkisi gibi bir konu üzerinde çalışma imkânı sağlayan Yüce Rabbime ne kadar şükretsem azdır.

Bu çalışma giriş, üç bölüm, sonuç ve kaynakça’dan oluşmaktadır.

Giriş kısmında, araştırmanın konusu, amacı, yöntemi ve kaynakları gibi çalışmanın seyriyle ilgili yol haritası çizildikten sonra, Asr-ı saâdet öncesi ve sonrası Arap toplumları, her iki dönemde Arap şiirinin yeri ve Asr-ı saâdet’te Arap şiirinin gerilediği iddiası gibi çalışmaya ışık tutacak mahiyette ön bilgiler sunulmuştur.

‘*Kur’ân-ı Kerîm ve Şiir*’ başlıklı **birinci bölüm**’de ‘*Belâgat ve Üslûp Yönüyle Kur’ân-ı Kerîm*’ ve ‘*Kur’ân’da Şiir*’ konuları incelenmiştir.

‘*Hz. Peygamber ve Şiir*’ başlıklı **ikinci bölüm**’de ise, ‘*Belâgat yönüyle Hz. Peygamber*’ ve ‘*Hadislerde Şiir*’ konuları incelenmiştir.

‘*Kur’ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber’in Arap Şiirine Etkisi*’ başlıklı **üçüncü bölüm**’ün ilk yarısında, ‘*Kur’ân-ı Kerîm’in Arap Şiirine Etkisi*’, ikinci yarısında ise, ‘*Hz. Peygamber’in Arap Şiirine Etkisi*’ konuları etraflıca değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Son olarak çalışmanın özet bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Çalışma boyunca verdiği fikirler ve yönlendirmelerle desteğini her zaman yanımda

hissettiğim değerli danışman hocam Doç. Dr. Ramazan DEMİR'e, komite üyeleri Prof. Dr. Hidayet IŞIK'a, Doç. Dr. Mirza TOKPINAR'a ayrıca tezin geliştirilmesi açısından kıymetli katkılarını esirgemeyen değerli jüri üyelerime ve beni yetiştiren bütün hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Yine yurt içinden ve yurt dışından kaynak temininde hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan saygıdeğer meslektaşlarım Prof. Dr. Halis AYDEMİR'e, Doç. Dr. Sadoon Salih NAYEF'e, Doç. Dr. Khamees Fazaa OMAIR'e, Yard. Doç. Dr. Ahmed ADEWY'e ve Dr. Osman YILMAZ'a teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR.....	ix

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, İDDİALARI, YÖNTEMİ, KAYNAKLARI, SINIRLANDIRILMASI VE SUNUMU

1. Araştırmanın Konusu ve Seçilmesi	1
2. Araştırmanın Amacı, İddiası ve Soruları.....	1
3. Araştırmanın Yöntemi.....	2
4. Araştırmanın Kaynakları.....	3
5. Araştırmanın Sınırlandırılması ve Sunumu	3

I. BÖLÜM

CAHİLİYE DEVRİ VE ASR-I SAÂDET ARAP TOPLUMUNA GENEL BAKIŞ

1. Cahiliye Devri Arap Toplumu	4
1.1. Sosyal Zemin.....	6
1.2. Siyasal Zemin	8
1.3. Kültürel Zemin	10
1.4. Dinî Zemin	12
2. Asr-ı Saâdet Arap Toplumu	13
2.1. Sosyal Zemin.....	14
2.2. Siyasal Zemin	16
2.3. Kültürel Zemin	17
2.4. Dinî Zemin	17
3. Cahiliye Devri ve Asr-ı Saâdet Arap şiiri.....	18

3.1. Cahiliye Devri Arap Şiiri.....	18
3.2. Asr-ı Saâdet Arap Şiiri.....	33
3.3. Asr-ı Saâdet Şiir Hareketinin Gerilediği İddiası.....	49
3.3.1. Erken Dönem	49
3.3.1.1. Asma‘î.....	49
3.3.1.2. Muhammed b. Sellâm el-Cumahî	53
3.3.1.3. İbn Haldûn.....	54
3.3.1.4. el-Kâdî Ali b. Abdulaziz el-Curcânî.....	55
3.4. Çağdaş Dönem.....	57
3.4.1. Carl Brockelmann	57
3.4.2. Corcî Zeydan	58
3.4.3. Şukrî Faysal	61
3.4.4. Necîb Muhammed el-Behbîfî	63
3.5. Asr-ı Saâdet Şiir Hareketinin İvme Kazandığı İddiası.....	65
3.5.1. Carlo Alfonso Nallino.....	66
3.5.2. Şevki Dayf	66
3.5.3. ‘Âişe Abdurrahmân	67

BÖLÜM II

KUR’ÂN’I KERÎM VE HADİSLERDEŞİİR

1. Kur’ân-ı Kerîm’de Şiir.....	69
1.1. Kur’ân-ı Kerîm’de ‘Şiir’ Kavramı.....	69
1.2. Allah Resûlü’nün Şair Olmadığı	70
1.3. Kur’ân-ı Kerîm’in Şiir Olmadığı	79
1.4. Müslim ve Gayrimüslim Şairler	82
2. Hadislerde Şiir.....	86
2.1. Allah Resûlü’nün Şiire ilgisi.....	86
2.2. Şiir Rivayetine Sansür	90

2.3. Şiiri Yerme	93
2.3.1.Şiirin Tümden Yerildiği Rivayetler	93
2.3.2.Şiirin Kısmen Yerildiği Rivayetler	99
2.4. Şiire Övgü	102

BÖLÜM III

KUR'ÂN-I KERÎM VE HZ. PEYGAMBER'İN ARAP ŞİİRİNE ETKİSİ

1. Kur'ân-ı Kerîm'in Arap Şiirine Etkisi.....	109
1.1. İslâmî Terimler Getirmesi Yönüyle Etkisi	110
1.2. İslâm İnancına Özgü Tasavvurlar Getirmesi Yönüyle Etkisi	129
1.3. Kur'ân Âyetlerinden İktibas Yapılması Yönüyle Etkisi.....	152
2. Hz. Peygamber'in Arap Şiirine Etkisi.....	156
2.1. Allah Resûlü'nün İlgi Duyduğu Şiir Türleri	158
2.2. Hz. Peygamber'in Şairleri Yönlendirmesi.....	163
2.3. Asr-ı Saâdet Şiirinde Allah Resûlü	171
2.4. Bedevî Şairlerin Şiirlerinde Hz. Peymgaber	189
2.5. Hz. Peygamber'in Şiir Temalarına Etkisi.....	193
2.5.1.Övgü/Medh	194
2.5.2.Özür Dileme/ İ'tizâr	208
2.5.3.Mersiye	215
2.5.4.Hiciv.....	218
2.5.5.Övünme/Fahr	223
2.5.6.Gazel/ Kadın Temalı Şiir	226
2.5.7.Tebliğ /Davet	227
2.6. Teknik Özellikler	229
2.6.1.Lafız.....	229
2.6.2.Vezin ve Kafiye	233
2.6.3.Duygu/İnfial.....	234

2.6.4.Kurgu/Sanat Tasviri.....	235
2.6.5.Kalıp	238
SONUÇ.....	243
KAYNAKÇA.....	248

KISALTMALAR

by.	:	Basım yeri yok
DİA	:	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
h.ö.	:	Hicretten önce
mür.	:	Müracaat
r.a.	:	Radıyallahu anhu
s.	:	Sayfa
s.a.v.	:	Sallallahu aleyhi ve sellem
şrh.	:	Şerh
takd.	:	Takdim
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
tert.	:	Tertip
thk.	:	Tahkik
thrc.	:	Tahric
trc.	:	Terceme
ts.	:	Tarihsiz
tsh.	:	Tashih
v.	:	Vefat
(v. .../...)	:	Vefat tarihi bilinmiyor
vd.	:	Ve diğerleri
yy.	:	Yayım yeri yok

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, İDDİALARI, YÖNTEMİ, KAYNAKLARI, SINIRLANDIRILMASI VE SUNUMU

Çalışmaya geçmeden önce, çalışmanın içeriği ve sistemi hakkında ön bilgiler takdim edilecektir. Bu bakımdan giriş mahiyetindeki bu bölümde araştırmanın konusu, amacı, kapsamı, yöntemi ve kaynakları ele alınacaktır.

1. Araştırmanın Konusu ve Seçilmesi

Vahiy doğrultusunda hareket eden Allah Resûlü, '*Asr-ı saâdet*' adıyla bilinen yirmi üç yıllık kısa zaman diliminde Arapların yaşam biçimine devrim niteliğinde değişiklikler getirmiş ve büyük İslâm medeniyetine kapı aralamıştır. Farklı alanlardaki söz konusu değişikliklerle ilgiligeçmişten bu yana yurt içinde ve dışında birçok çalışma yapıldığı halde, araştırmalarımızda *Asr-ı saâdet*'te Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in Arap şiirine etkisi hususunda çalışma yapıldığına dair herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Bu alandaki boşluğu giderme arzusu '*Asr-ı saâdet'te Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in Arap Şiirine Etkisi*' başlıklı çalışmayıtez konusu yapmada önemli faktördür.

Öte yandan, '*Günümüz Arap Edebiyatında İslâmî Edebiyat Akımına Bir Bakış*' başlıklı yüksek lisans çalışmasını İslâmî edebiyat alanında yaptığımdan, İslâmî edebiyat akımınınmilâdı konumundaki *Asr-ısaâdet*şiir hareketini ilgili yönüyle inceleme arzusu da, doktora tez çalışmamıyine bu alanda yapmaya sevk eden bir diğer önemli faktördür.

Buna göre, söz dizimiyle de mucize kitap Kur'ân-ı Kerîm'in ve vahiy doğrultusunda hareket eden Allah Resûlü'nün Câhiliyeşiirinin devamı niteliğindeki *Asr-ı saâdet* şiirine olan yansımaları çalışma konusudur.

2. Araştırmanın Amacı, İddiası ve Soruları

Çalışmanın başlığından da anlaşılacağı üzere araştırmanın amacı, Kur'ân-ı Kerîm'in ve Allah Resûlü'nün Câhiliye şiirinin devamı niteliğindeki *Asr-ı saâdet* şiirine olan

yansımalarını gün yüzüne çıkarmaktır.

Asr-1 saâdet öncesi dönemde şair, gayrı ahlâkî ifadeler içeren sözlere dizelerde kayıtsız şartsız yer verirken, vahiy doğrultusunda hareket eden Allah Resûlü, fahiş söz söylemeyi yasaklamış ve Müslümanları güzel ahlâka yönlendirmiştir. Hal böyle olunca geçmişten bu yana bazı araştırmacılar Asr-1 saâdet'te şiir hareketinin durağanlaştığını hatta gerilediğini öne sürmüşlerdir. Söz konusu araştırmacılar öne sürdükleri görüşlere referans olarak, İslâm dininin ahlâk anlayışı ile şiir sanatının birbiriyle bağdaşmadığını adres göstermektedirler.

Çalışmada sona gelindiğinde, öne sürülenin aksine, Asr-1 saâdet Arap şiirinde durağanlıktan veya gerilemeden söz edilemeyeceği görülecektir.

Zira Asr-1 saâdet'te meydana gelen her olayın ardından söylenen çok sayıda kaliteli şiir örneklerine temel kaynaklarda yer verilmektedir. Kur'ân ayetleri ve Allah Resûlü tarafından yapılan tek şey, şiir sanatının şer aracı olmaktan çıkarılarak erdeme ve hakka kanalize edilmiş olmasıdır. Bu bakımdan çalışmada sona gelindiğinde, Kur'ân ayetlerinin ve Allah Resûlü'nün, Câhiliye döneminde kullanılan terimlere yeni anlamlar yükleyerek ve İslâm dinine has terimler geliştirerek Asr-1 saâdet Arap şiirini zenginleştirdiği anlaşılacaktır.

Bu sonuçlara ulaşılırken arka planda sorgulanan bazı sorular olacaktır:

Büyük İslâm medeniyetine kapı aralayan ve Arap toplumlarına köklü değişiklikler getiren Kur'ân ayetleri ve Allah Resûlü tarafından Asr-1 saâdet Arap şiirine herhangi bir etki olmuş mudur?

Asr-1 saâdet Arap şiirinde gerileme iddiası hangi gerekçelere dayanmaktadır ve söz konusu gerekçelerin doğruluk derecesi nedir?

Kur'ân-ı Kerîm'in şiir sanatına bakışı nasıldır?

Allah Resûlü'nün şiir sanatına bakışı nasıldır?

Kur'ân ayetlerinin Asr-1 saâdet şiir çalışmalarına yansımaları nelerdir?

Allah Resûlü'nün Asr-1 saâdet şiir çalışmalarına yansımaları nelerdir?

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma, öncelikle bir tespit çalışmasıdır. Bu bakımdan başta Kur'ân-ı Kerîm

olmak üzere hadis kitapları, İbn Hişâm'ın '*Siret*'i, Nemerî'nin '*İstî'âb*'ı, Cezerî'nin '*Üsdü'l-ğâbe*'si ve dönem şairlerine ait şiir divanları gibi kaynaklarda ulaşılabilen bulgular değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Ayrıca çalışmada mukâyese metoduna da başvurulacak ve terimlerin geçmişteki kullanımları ile Asr-ı saâdet'te bu terimlere yüklenen yeni anlamlar arasında kıyaslamaya gidilerek Kur'ân-ı Kerîm'in Asr-ı saâdet Arap şiirine etkileri gün yüzüne çıkarılmaya çalışılacaktır. Yine söz konusu metot ile Allah Resûlü tarafından yapılan yönlendirmelerin Arap şiirine yansımaları tespit edilmeye çalışılacaktır. Bunun akabinde varılan kanaatler sonuç bölümünde özetlenecektir.

4. Araştırmanın Kaynakları

Bu çalışma bir tespit çalışması olduğundan Asr-ı saâdet ve Asr-ı saâdet öncesi dönemle ilgili ulaşılabilen tarihî, dinî, edebî ve sözlük türü neşirlerden istifade edilmeye çalışılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm, hadis kitapları, İbn Hişâm'ın '*Siret*'i, Nemerî'nin '*İstî'âb*'ı, Cezerî'nin '*Üsdü'l-ğâbe*'si, İbn Manzûr'un '*Lisânu'l-'Arab*'ı ve dönem şairlerine ait şiir divanları söz konusu kaynaklardan sadece bir kaçıdır.

5. Araştırmanın Sınırlandırılması ve Sunumu

Adından da anlaşılacağı üzere bu çalışma, Kur'ân-ı Kerîm ve Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet Arap şiirine etkisini incelemektedir. Hicretten önce Müslümanların şiir söylemelerini gerektirecek pek fazla münasebet bulunmadığından, araştırma Allah Resûlü'nün vefatına kadar olan on yıllık Medine dönemini kapsamaktadır.

Arap yarımadasının dört bir yanına dağılmış kabîleler Mekke'nin fethinden sonra İslâm dinine girmişlerdir. Bu bakımdan Kur'ân-ı Kerîm'in ve Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet Arap şiirine etkisi daha çok Allah Resûlü etrafında kenetlenen Hassân b. Sâbit, Abdullah b. Ravâha ve Ka'b b. Züheyr gibi İslâm şairlerine ait çalışmalarda kendisini göstermektedir. Hal böyle olunca Kur'ân-ı Kerîm'in ve Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet Arap şiirine etkisi daha çok söz konusu şairlere ait şiirlerde ulaşılmaya çalışılmıştır. İlgili kaynaklarda Allah Resûlü'nün vefatına müteakip Müslüman şairler tarafından söylenen çok sayıda mersiyeye yer verildiği görülmektedir. Ancak söz konusu mersiyeler başlıbaşına tez konusu yapılabileceğinden çalışmaya dâhil edilmemiştir.

BÖLÜM I

CAHİLİYE DEVRİ VE ASR-I SAÂDET ARAP TOPLUMUNA GENEL BAKIŞ

Arapça ‘*asr*’ (devir, zaman, çağ)¹ ve ‘*saâdet*’ (mutluluk, bahtiyarlık)² kelimelerinden meydana gelen ‘*asr-ı saâdet*’ terkihi “mutluluk dönemi, insanların en bahtiyar oldukları çağ” manasını taşımaktadır.³

Teknik terim olarak ‘*asr-ı saâdet*’, genellikle Kur’ân-ı Kerîm’in nâzil olduğu, bütün insanlığa rahmet ve örnek olarak gönderilen Hz. Peygamber’in yaşadığı, ashabını terbiye edip yetiştirdiği, İslâmiyet’in tebliğ edildiği ve tam anlamıyla uygulandığı Hz. Peygamber dönemini ifade eder.⁴

Zaman itibarıyla Asr-ı saâdet, Cahiliye devrinin devamı niteliğindedir. Bu bakımdan asr-ı saâdet’te Kur’ân-ı Kerîm’in ve Hz. Peygamber’in Arap şiirine etkisini sağlıklı biçimde ortaya koyabilmek için, ön bilgi mahiyetinde her iki dönemin sosyal, siyasal, kültürel ve inanç zeminine kısaca değinmek uygun düşecektir.

1. Cahiliye Devri Arap Toplumu

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki; coğrafi konum itibarıyla Arap yarımadası Asya kıtası’nın güney batı kısmında yer almaktadır. Arap yarımadası doğudan Basra ve Umman körfezleri, batıdan Kızıldeniz, güneyden Hint okyanusu ve kuzeyden Şam ile Irak steplerine kadar uzanır.⁵

Arap yarımadasında ikamet eden Araplar, soybilimcileri tarafından ‘*el-‘Arab el-‘âribe*’/gerçek Araplar ve ‘*el-‘Arab el-muta‘âribe*’ veya ‘*el-‘Arab el-musta‘ribe*’/halis ve

¹ İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, Dâru’l-Ma‘ârif, Kahire, ts. IV, 2968. (‘Ayn Bâbı)

² İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, III, 2011. (Sîn Bâbı)

³ Özeydin, Abdülkerim, “Asr-ı saâdet”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1988, III, 501.

⁴ Özeydin, “Asr-ı saâdet”, *DİA*, III, 501.

⁵ Serhân, Muhammed Ebû’n-Necâ vd., *el-Edebu’l-‘Arabî ve târîhuh*, Matâbi‘u’r-Riyâd, Riyad, 1957, s. 26; Büyükoçkun, Kudret, “Arabistan”, *DİA*, III, 248-249

*hakiki olmayan Araplar*⁶ olmak üzere iki ayrı grupta kategorize edilmektedirler.

'*el-'Arab el-'ârîbe*' ile Arapların ilk atası Ya'rûb b. Kahtân soyuna mensup Yemenli Araplar kastedilir. *el-Ezd* ve *Kinde* gibi Kahtân soyuna mensup Yemenli Araplar zamanla Arap yarımadasının değişik bölgelerine hicret etmişlerdir.⁷

'*el-'Arab el-muta'ârîbe*' veya '*el-'Arab el-musta'ârîbe*' ile de, İsmâil b. İbrahim'e (a.s.) dayanan 'Adnân soyuna mensup Araplar kastedilir. Hâcer (a.s.) Arap olduğu halde İsmâil b. İbrahim'in (a.s.) Arap soyundan gelmemesi sebebiyle '*el-'Arab el-muta'ârîbe*' veya '*el-'Arab el-musta'ârîbe*'/ *halis ve hakiki olmayan Araplar* diye adlandırılmışlardır. *Kureyş* ve *Temîm* gibi Adnân soyuna mensup Araplar *Hicaz* ile kuzeyde kalan *Tihâme* bölgelerine yerleşmişlerdir.⁸

Öte yandan Arap yarımadasında yaşanan İslâm öncesi döneme '*Câhiliye dönemi*' denilmektedir. '*Câhiliye*' kavramı sözlükte, '*bilgi yokluğu, akıl, idrak eksikliği, düşüncesiz ve akılsız davranış*'⁹ gibi anlamlara gelmektedir. Ancak söz konusu kelime, teknik terim olarak Arapların İslâm'dan önce en fazla iki yüz yıllık zaman dilimi¹⁰ içerisindeki durumlarını belirtmek için kullanılmaktadır.¹¹

Câhiliye Arapları arasında sudan sebeplere dayalı taşkınlıklara sıkça rastlandığından¹² '*Câhiliye*' kavramı ile Cahiliye devri Araplarının yaşam biçimleri arasında güçlü bir alâka söz konusudur. Nitekim Câhiliye Şairi 'Amr b. Kulsûm (v.h.ö. 89/584), dizede bu alâkaya işaret etmekte ve şunları söylemektedir:¹³ (Vâfir)

أَلَا لَا يَجْهَلَنَّ أَحَدٌ عَلَيْنَا فَتَجْهَلْ فَوْقَ جَهْلِ الْجَاهِلِينَ

Dinleyin! Sakın ola kimse bize aptalca davranış sergilemeye kalkmasın/ Ki biz de aptalca davranış sergileyenlere (pişmanlık duyacakları daha zorlu bir) taşkınlıkla karşılık vermeyelim.

⁶ Furat, Ahmet Subhi, *Arap Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1996, s. 20.

⁷ el-Hâmid, b. Abdullah b. Hâmid v.d., *Suvarun mine't-târîhi'l-İslâmî*, Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, Riyad, 2004, s. 18.

⁸ el-Hâmid, *Suvarun mine't-târîhi'l-islâmî*, s. 18.

⁹ İbn Zekeriyâ, Ahmed b. Fâris, *Mu'cemu makâyisi'l-luğa*, thk.: 'Abdu's-Sellâm Hârûn, Dâru'l-Fikr, Kahire, 1979, I, 489.

¹⁰ el-Câhız, Ebû 'Usmân 'Amr b. Bahr, *el-Hayavân*, thk.: 'Abdu's-Sellâm Muhammed Hârûn, Şeriketu Mektebeti ve Matba'ati Mustafa el-Bâbi el-'Halebî ve Evlâduh, Kahire, 1965, I, 74.

¹¹ Furat, *Arap Edebiyatı Tarihi*, s. 57.

¹² Dayf, Şevkî, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabîel-'Asru'l-câhilî*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1960, s. 39.

¹³ 'Amr b. Kulsûm, *Dîvân*, thk.: Emîl Bedî' Ya'kûb, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 1991, s. 78.

Görüleceği üzere dizede şair, mensubu bulunduğu kabîleye karşı düşüncesizce yapılacak herhangi bir girişime, kabîle mensupları tarafından çok sert biçimde karşılık verileceği yolunda tehdit savurmaktadır.

Hal böyle olunca kabîleler arasında sürüler, otlaklar ve su kaynakları yüzünden yıllarca süren savaşlar çıkmaktadır.¹⁴ Dolayısıyla Câhiliye döneminin sosyal, siyasal, entelektüel ve dinî zemini hakkında özet bilgi vererek konuya giriş yapmak yerinde olacaktır.¹⁵

1.1. Sosyal Zemin

Câhiliye Arapları, kentliler ve çölde yaşayan bedevîler olmak üzere iki farklı grupta toplanmaktadırlar.

Bedevîlere kıyasla sayıca çok az olan kentli Araplar, daha çok Mekke, Medine (eski adıyla Yesrib), Yemen, Hicaz ve civar köylerde ikamet etmektedirler. Kentlerde evler, taş ve kireçten inşa edilirken, köylerde ise kerpiç, tuğla ve balçıktan yapılmaktadır.¹⁶

Yine kentlerde yaşayan Araplar, ticaret ve ziraat işleriyle uğraşmaktadırlar. Söz gelimi, Mekke halkı geçmişten bu yana ticaretle ün salmışlardır.¹⁷ Mekkeli tüccarlar Bizans, Habeşistan ve İran sınır makamlarıyla ticarî anlaşmalar yapmakta ve geniş ticaret faaliyetlerine girişmektedirler. Yılda iki defa kuzeye ve güneye büyük kervanlar yollanmaktadır. Yılın diğer zamanlarında daha küçük kervanlar gönderilmektedir.¹⁸ Medine ve civar köylerde yaşayan halk ise, hayatlarını tarımla kazanmaktadırlar.¹⁹

¹⁴ Büyükçoşkun, "Arabistan", *DİA*, III, 254.

¹⁵ Geniş bilgi için bkz.: Hasen, Hasen İbrâhîm, *Târîhu'l-İslâm*, Mektebetu'n-Nahda'l-Mısriyye, Kahire, 1964, I, 22-69; Çağatay, Neş'et, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1957, s. 87-139.

¹⁵ el-Faysal, 'Abdulazîz b. Muhammed, *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuhu*, Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, Riyad, 1405, s. 38.

¹⁶ el-Faysal, *el-Edebu'l-'arabî ve târîhuhu*, s. 38.

¹⁷ Hasen, *Târîhu'l-İslâm*, I, 61.

¹⁸ Büyükçoşkun, "Arabistan", *DİA*, III, 254.

¹⁹ Büyükçoşkun, "Arabistan", *DİA*, III, 254.

Çölde yaşayan bedevî Araplar otlak peşinde koştuklarından göçebe tarzı hayat sürdürmektedirler. Bu bakımdan çöl Arapları yün, deve kılı ve deriden yaptıkları çadırlarda ikamet etmektedirler.²⁰

Kentlerde yaşayan Araplar, bedevîlere kıyasla konforlu sayılabilecek bir hayat içindedirler. Nitekim kentli Araplar, bedevîlerin sahip olmadığı türden elbise ve yatak gibi lüks eşyalara sahiptirler. Söz gelimi, Câhiliye Şairi en-Nâbiğatu'z-Zubyânî (v. h.ö.18/604), dizelere Şam'ın *Cillak* kentinde yaşayan soylulara özgü yaşam biçiminden bir kesit yansıtmakta ve şunları söylemektedir:²¹

يُحَيُّونَ بِالرَّيْحَانِ يَوْمَ السَّبَّاسِ	رِقَاقُ النَّعَالِ طَيِّبٌ حُجْرَاتُهُمْ
وَأَكْسِيَةُ الإِضْرِيحِ فَوْقَ الْمَشَاجِبِ	نُحَيْيَهُمْ بِيضُ الْوَلَائِدِ بَيْنَهُمْ
بِخَالِصَةِ الأَرْدَانِ خُضْرُ الْمَنَاقِبِ	يَضُونُ أَجْسَاداً قَدِيمًا نَعِيمَهَا

Ayakkabıları (kaba değil) zariftir. Uçkurları da (iffetsizliğe çözülmemiştir) temizdir./ Bayram günleri çiçeklerle karşılanırlar/ Aralarındaki beyaz tenli genç cariyeler selâmlar onları/ Ve elbise askılarının üzerinde kırmızı ipekten elbiseler (asılıdır)/ Korurlar öteden beri bolluk içinde yaşayan vücutları/ Kolları aynı cins ve omuzları da yeşil saf kumaştan dikili elbiselerle.

Dizelerden de anlaşılacağı üzere, Câhiliye toplumlarındaki soylu kimseler, altından kumaşlar, pahalı elbiseler ve cariyelerle dolu lüks bir hayat sürdürmektedirler.

Buna mukabil, köylerde yaşayan Araplar, daha çok hurma, tahıl ve az da olsa etli yiyeceklerden elde ettikleri gıdalarla beslenmektedirler.²²

Çöl bedevîleri ise, devenin sütü ve etinin yanı sıra küçükbaş hayvan eti tüketmektedirler.²³

Arapların günlük hayatta uğraş verdikleri meslekler de, yaşadıkları koşullara bağlı olarak farklılık arz etmektedir. Şöyle ki; çöl bedevîleri çobanlık, hayvan yetiştirme ve yaban hayvanlarını avlama gibi çöl iklimine uygun işlerde çalışmaktadırlar. Bedevî kadınlar ise, günlük hayatın gerektirdiği örgü örme ve peynir yapma türünden ev işleri

²⁰ el-Faysal, *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuhu*, s. 38.

²¹ en-Nâbiğatu'z-Zubyânî, *Dîvân*, şrh.: 'Abbâs 'Abdu's-Sâtir, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1996, s. 32-33.

²² el-Faysal, *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuhu*, s. 39.

²³ el-Faysal, *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuhu*, s. 39.

yürütmektedirler. Yine bedevî kadınlar savaş gibi olağanüstü durumlarda yaralılarla ilgilenmektedirler.²⁴

Câhiliye Arapları ahde vefâ gösterme, muhtaç kimselere yardım etme ve güçsüzleri koruma gibi aralarındaki insanî ilişkileri düzenleyen bazı değer yargıları da geliştirmişlerdir. Ayrıca çöl şartlarının beraberinde getirdiği zorlu koşullar nedeniyle eli açık cömert kimseler toplumda önemli bir konumdadırlar.²⁵

Bununla birlikte Câhiliye toplumlarında içki içme, zina etme, faiz yeme, kumar oynama, hırsızlık yapma, güçsüzlere zulmetme, çocukları namus adına veya fakir kalma endişesiyle öldürme²⁶ ve kız çocuklarını canlı olarak toprağa gömme²⁷ gibi ahlâkî değerleri iflas noktasına getiren davranış bozuklukları oldukça yaygındır.

1.2. Siyasal Zemin

Çölde yaşayan bedevî Araplarla, kentlilerin yaşam biçimlerindeki sosyal farklılıklar siyasal zeminde de kendisini göstermektedir. Şöyle ki; kabîleler arasında sıkça meydana gelen anlaşmazlıklar ve kargaşalar sebebiyle çölde yaşayan topluluklarda düzenli siyasi bir zemin söz konusu değildir. Bunun yerine kabîle bireyleri kabîlenin çıkarlarını gözetmek zorunda olan ve yaşlılar tarafından seçilen reisin (şeyh veya seyyid) buyrukları doğrultusunda hareket etmek durumundadırlar. Söz gelimi, kabîle reisi civar kabîleye savaş açma emri vermiş ise, kabîle fertleri tarafından kayıtsız şartsız bu emre uyma zorunluluğu söz konusudur.²⁸ Bu bakımdan çöl ortasında yerleşime dayalı barışçıl bir hayat tarzının benimsenmesi neredeyse imkânsızdır. Dolayısıyla çöl ortasında her kabîle, beraberinde götürdüğü hayvanlar, çadırlar ve zarûri araç gereçlerle müstakil birer göçer kent görünümündedir.²⁹ Hal böyle olunca Asr-ı saâdet öncesinde kabîleler arasındaki ilişkileri düzenleyecek siyasi bir yapının varlığından söz etmek mümkün gözükmemektedir.

²⁴ el-Faysal, *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuhu*, s. 39.

²⁵ el-Faysal, *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuhu*, s. 38.

²⁶ Şemseddîn, Muhammed Mehdî, *Beyne'l-câhiliyyeti ve'l-İslâm*, el-Muessesetu'd-Devliyye, Beyrut, 1995, s. 29.

²⁷ Hasen, *Târîhu'l-İslâm*, I, 65.

²⁸ el-Beyyûmî, Muhammed Receb, *en-Nusûsu'l-edebiyeye*, Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, Riyad, 1400, s. 9.

²⁹ el-Beyyûmî, *en-Nusûsu'l-edebiyeye*, s. 9

Buna mukabil Mekke, Taif ve Yesrib gibi yerleşim birimleri bedevîlere kıyasla daha istikrarlı bir hayat içerisinde. Nitekim söz konusu kentlerde yaşayan Araplar komşularıyla olan ilişkilerini düzenleyecek siyasal bir yapı geliştirmişlerdir. Yine söz konusu kentler ticaret, yolculuk, pazaryerleri kurma ve yılın belirli aylarında savaş yapmama gibi sosyal ve siyasal ilişkileri düzenleyecek bazı yasalara sahiptirler.³⁰

Öte yandan Mekke sakinleri başlarında bulunan bir lidere tabidirler. Ancak Mekke halkını yöneten siyasî lider tek başına yönetimi elinde tutmamaktadır. Nitekim Mekke'nin siyasî lideri Kureyş kabîlesine mensup seçkin kimseler arasında görev dağılımı yapmaktadır.³¹ Söz konusu görev dağılımı şöyledir:

Sikâye: Mekke'ye gelen hacılara içecek ve su tedarik etme görevidir. Sikâye görevi Hâşim oğullarındadır.³²

Ukâb: Kureyşlilerin 'Ukâb' adında bir sancakları vardır. 'Livâ' adıyla da bilinen söz konusu sancak, savaş sırasında bir bayraktar tarafından taşınmaktadır. 'Kıyâde/komuta' adıyla da bilinen 'Ukâb'ı taşıma görevi, Ebû Süfyân b. Harb'(v.30/652)dedir.³³

Rifâde: Fakir hacılara yardımcı olmak ve halktan toplanan yardımlarla hacılara yiyecek temin etme görevidir. 'Rifâde' görevi Nevfel oğullarındadır.³⁴

Hicâbe-Sidâne: Kâbe'nin perdedarlığı ve anahtar muhafızlığı görevidir. Kâbe'nin anahtarlarını elinde bulunduran kimseler, hac veya umre niyeti ile gelen ziyaretçilere Kâbe'nin kapılarını açarlar. Yine 'Hicâbe-Sidâne' görevini üstlenenler her yıl hac mevsiminden önce Kâbe'nin örtüsünü de değiştirirler. 'Hicâbe-Sidâne' görevi Abdu'd-Dâr oğullarındadır.³⁵

Nedve: 'Dâru'n-nedve' adıyla anılan yapıda toplanan kurula 'Nedve' denilmektedir. 'Nedve' yi düzenleme işi 'Abdu'd-Dâr oğullarındadır.³⁶

³⁰ el-Beyyûmî, *en-Nusûsu'l-edebîyye*, s. 9.

³¹ el-Beyyûmî, *en-Nusûsu'l-edebîyye*, s. 9.

³² Çağatay, Neş'et, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 106.

³³ Çağatay, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 108.

³⁴ el-Faysal, *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuhu*, s. 41.

³⁵ el-Faysal, *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuhu*, s. 41.

³⁶ el-Faysal, *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuhu*, s. 41.

Öte yandan geçmişte Arap yarımadasının Yemen, Hîre, Şam ve Kuzey bölgelerinde benzer siyasî yapılanmalara da rastlanmaktadır.³⁷ Söz konusu yapılanmaların en önemlileri şunlardır:³⁸

Sebe' Devleti: Başkenti *Me'rib* olan Sebe' Devleti m.ö. 2000 yıllarında Yemen'de kurulmuştur. Sebe Devleti'nde yönetim biçimi krallıktır.

Hımyer Devleti: Başkenti *Zifâr* olan Hımyer Devleti m.ö. 150 yıllarında eski İranlıların vesayetinde³⁹ kurulmuştur. Hımyer kralları '*Tebâbi'a*' adıyla bilinmektedirler. Hımyer Devleti'nde yönetim biçimi krallıktır.

Munzir Oğulları Devleti: Başkenti *Hîra* olan Munzir Oğulları Devleti İran vesayeti altında m.s. 268 yılında Irak'ta kurulmuştur. en-Nu'mân b. el-Munzir (v. h.ö.15/608) en meşhur krallarındandır. Munzir Oğulları Devleti, en-Nâbiğatu'z-Zubyânî, Tarafe b. el-'Abd (v.h.ö. 60/564), Mutelemmis (v.h.ö. 43/580) ve 'Abîd b. el-Abras (v. h.ö.24/598) gibi Arap şairler Munzir Oğullarını övmek ve karşılığında Munzir Oğullarından bağış koparmak amacıyla sıklıkla *Hîra*'ya gitmektedirler. Munzir Oğulları Devleti'nde yönetim biçimi krallıktır.

Gassânîler Devleti: Başkenti *Cillak* olan Gassânîler Devleti, m.s.500 yıllarında Bizans imparatorluğu himayesinde Şam'da kurulmuştur. en-Nâbiğatu'z-Zubyânî, A'sâ (v. 7/628) ve Hassân b. Sâbit (v. 54/674) gibi Arap şairler Gassânîleri övmek amacıyla *Cillak*'a gitmektedirler. Gassânîler Devleti'nde yönetim biçimi krallıktır.

Kinde Devleti:

Başkenti *Necd* olan Kinde Devleti, m.s. 200 yıllarında şimdiki Suudî Arabistan'ın *el-Cevf*, *Teymâ*, *Hâil* ve *el-Kasîm* kentlerini içine alan Kuzey bölgesinde kurulmuştur. Meşhur Câhiliye Şairi İmru'u'l-Kays'ın (v.h.ö. 80/544) babası Hucr Âkilu'l-murâr b. Mu'âviye b. Sevr (v. .../...), en meşhur krallarındandır. Kinde devletinde yönetim sistemi krallık olup, devletten çok, büyük bir kabîle görünümündedir.⁴⁰

1.3. Kültürel Zemin

Geçimlerini ziraat ve ticaretle sağlayan Câhiliye Araplarının toprak, toprağın sulanması ve kurdukları şehirlerin inşası hakkında bilgileri olması beklenecek durumdur.

³⁷ el-Faysal, *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuhu*, s. 42.

³⁸ el-Faysal, *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuhu*, s. 42-43.

³⁹ Hasen, *Târîhu'l-İslâm*, I, 30.

⁴⁰ el-Beyyûmî, *en-Nusûsu'l-edebiyeye*, s. 10.

Yetiştirdikleri ürünlerin yanısıra Hindistan ve Çin'den gelen malları kuzeyde Mısır, Suriye ve Filistin gibi yerlere satmaları⁴¹ ticaret sahasında da bazı tecrübe ve bilgilere sahip olduklarını göstermektedir.

Mekkeli tüccarlar ticaret kervanlarıyla Mısır, Suriye ve İran'a gitmektedirler. Öte yandan Munzir Oğulları Devleti, İran'la doğrudan temas halindedir. Gassânîler Devleti de, Bizans imparatorluğu ile yakın ilişki içerisinde. Aynı zamanda Araplar Hicaz ve Yemen'de Yahudilerle iç içe yaşamaktadırlar.⁴²

Câhiliye Arapları Bizans ve İran gibi temas halinde oldukları uluslardan bazı harp sanatı ve araçları ile onların efsânevî tarihlerine dair basit bilgiler edinmişlerdir.⁴³

Câhiliye Arapları, civar uluslardan edindikleri basit bilgilere ek olarak, içinde yaşadıkları coğrafi şartların zorunlu kıldığı alanlarda geniş bilgilere de sahiptirler. Söz gelimi, Araplar şecerelere ve kabîleler arasında geçen tarihi olaylara dair geniş bilgi sahibidirler.⁴⁴ Ayrıca çöl ortasında suya duyulan ihtiyaç, Câhiliye Araplarını gökyüzü ve bulutlar hakkında bilgi sahibi olmaya zorlamaktadır. Bu bakımdan Câhiliye Arapları yıldızların doğuşlarını, batışlarını ve insicamlı hareketlerini takip etmektedirler.

Yine Câhiliye Arapları, tıbbı dair tecrübeye dayalı bir takım bilgilere de sahiptirler. Nitekim Câhiliye Arapları hastalarını otlardan elde ettikleri karışımlarla, kızgın demirle dağlamakla ve civar uluslardan getirdikleri ilaçlarla tedavi etme cihetine gitmektedirler.⁴⁵

Câhiliye Arapları spor, binicilik, savaşlarda ileri geri manevra yapma ve savaş aletlerini kullanma gibi savaş tekniklerinde de ustadırlar. Zira savaşlarda zafer elde etmek, söz konusu teknikleri çok iyi bilmeye dayalıdır. Dolayısıyla Câhiliye Arapları, Arap atının her bir uzvu, hastalıkları ve tedavi biçimleri alanında uzmandırlar.⁴⁶

Son olarak Câhiliye Arapları fasih ve belîğ şiir söyleme tekniğinin⁴⁷ yanısıra hitabet alanında da oldukça ileridirler.⁴⁸ Bu bakımdan çalışmanın ileri safhalarında belirtileceği üzere, Câhiliye Arap toplumlarında şair ile hatip çok önemli bir yer işgal etmektedir.

⁴¹ Büyükcoşkun, "Arabistan", *DİA*, III, 253.

⁴² Furat, *Arap Edebiyatı Tarihi*, s. 60.

⁴³ Furat, *Arap Edebiyatı Tarihi*, s. 60-61.

⁴⁴ el-Faysal, *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuhu*, s. 44.

⁴⁵ Çağatay, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 133-134.

⁴⁶ el-Faysal, *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuhu*, s. 45.

⁴⁷ Çağatay, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 135.

⁴⁸ el-Faysal, *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuhu*, s. 43.

1.4. Dinî Zemin

Cahiliye devri Arap toplumlarındaki dinî zemine bakıldığında birden çok din anlayışı ile karşılaşılmaktadır. Nitekim Câhiliye dönemi Arap yarımadasında putperestler, Hıristiyanlar, Yahudiler, Hanîfler (tek tanrıya inananlar) ve Sâbie (yıldıza tapanlar) bulunmaktadır.

Putperestlik, çeşitli tabiat unsurlarının sahibi olduğu görünmez güçlere tapma esasına dayalıdır.⁴⁹ Putperestler bir yaratıcının varlığına ve ölümden sonra tekrar dirilmeye inanmakla birlikte, peygamberleri inkâr etmekte ve putlar sayesinde Allah'a yaklaşacaklarını düşünmektedirler.⁵⁰ Bu bakımdan putperestler, tahtadan, altından, gümüşten insan şeklinde heykelleri⁵¹, ağaçları ve dikili taşları⁵² Allah'a şirk koşmaktadırlar. Hemen her kabîlenin kendine mahsus bir putu bulunmaktadır.

Putperestliğin yanısıra Arap yarımadasında Yahudilik dini de bazı Araplar tarafından benimsenmiştir. en-Nadîr ve Kurayza oğulları Medine'de mukim Yahudilerdendir. Hayber ve Teymâ bölgesinde mukim Yahudi kabîleler de bulunmaktadır.⁵³ Meşhur Câhiliye Şairi es-Semev'el b. Âdiyâ (v.h.ö. 64/560), Teymâ'lı Yahudilerdendir.⁵⁴

Yine Arap yarımadasında Hıristiyanlık dini de bazı Araplar tarafından kabul görmüştür. Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan 'el-Uhdûd' hadisesi⁵⁵ Negrân bölgesinde mukim Araplar arasında hıristiyanlık dinin yaygın olduğuna işaret etmektedir. Yine Gassânî Devleti de Hıristiyan Araplar tarafından yönetilmiştir. Hıristiyanlık dini Tağlib kabîlesinde ve Munzir Oğulları Devletinde de yaygındır.⁵⁶

Arap yarımadasında az da olsa İbrâhim'in (a.s.) dinini sürdüren hanîfler de bulunmaktadır.⁵⁷ Kureyş kabîlesine mensup Varaka b. Nevfel (v. .../...), 'Ubeydullah b. Cahş (v. 3/625), 'Usmân b. el-Huveyris (v.h.ö. 54/580) ve Zeyd b. 'Amr'ın (v. h.ö.

⁴⁹ Büyükcoşkun, "Arabistan", *DİA*, III, 254.

⁵⁰ Furat, *Arap Edebiyatı Tarihi*, s. 59.

⁵¹ el-Kelbî, Hişâm b. Muhammed b. Sâib, *Kitâbu'l-asnâm*, thk.: Ahmed Zeki Bâşâ, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 1995, s. 53.

⁵² Büyükcoşkun, "Arabistan", *DİA*, III, 254.

⁵³ Duğaym, Semîh, *Edyânu ve mu'tekadâtu'l-'Arabi kable'l-İslâm*, Dâru'l-Fikri'l-Lubnânî, Beyrut, 1995, s. 56.

⁵⁴ 'Urvetu b. el-Verd ve's-Semev'el, *Dîvân*, Dâru Sâdır, Beyrut, ts., s. 68.

⁵⁵ Burûc 85/1-7.

⁵⁶ Duğaym, *Edyânu ve mu'tekadâtu'l-'Arabi kable'l-İslâm*, s. 68.

⁵⁷ Duğaym, *Edyânu ve mu'tekadâtu'l-'Arabi kable'l-İslâm*, s. 47.

18/605), putperestliği bırakarak hanîf dinini benimseyeceklerine dair söz birliği ettikleri⁵⁸ günümüze ulaşan rivayetler arasındadır.

Son olarak Arap Yarımadasında yıldızlara tapan ve ‘*Sâbie*’ adıyla bilinen az sayıda Araplar da bulunmaktadır.⁵⁹ Kureyş kabîlesine mensup boylardan birine ‘*Abdu Şems*’⁶⁰ adı verilmesi bu durumun açık göstergesidir.

İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte Arap toplumundaki sosyal, siyasal, kültürel ve dinî zeminlerde ne gibi değişiklikler meydana gelmiştir?

Çalışmanın bu aşamasında Asr-ı saâdet Arap toplumunda sosyal, siyasal, entelektüel ve inanç yapısı hakkında da özet bilgi vermek uygun düşecektir.

2. Asr-ı Saâdet Arap Toplumu

Câhiliye Arapları konukları karşısında cömert olmak gibi takdire şayan moral değerlere sahiptirler. Bununla birlikte Câhiliye Arapları, konuklara ikramda bulunmak adına çölde karşılaştıkları kimselerin mallarını yağmalamakta beis görmemektedirler. Yine Câhiliye Arapları çöl ortasında yolculuk yapan kervanlara haksız yere saldırılar düzenlemekte ve bu saldırılarda hem masum insanların canlarına kıymakta hem de ele geçirdikleri malları yağmalamaktadırlar.⁶¹

Öte yandan Câhiliye Arapları arasında kabîle taassubu ve kabîlenin şöhretini koruma arzusu had safhadadır. Ne var ki Câhiliye Arabı aile reisi olma adına öz amcaoğluna karşı düşmanca tavır almakta ve amcaoğlunu öldürmekte mani görmemektedir. Dahası Câhiliye Arabı öz kardeşini öldürmekte, öz kardeşinin mallarına el koymakta ve eşlerine de sahip çıkmaktadır. Nitekim kabîlesiyle övünen Emevî şairi el-Katâmî (v. 130/748), Câhiliye Araplarının içinde buldukları bu durumu dizede özetlemekte ve şunları söylemektedir:⁶²
(Vâfir)

إِذَا مَالٌ نَجِدُ إِلَّا أَخَانًا

وَأَخِيَانًا عَلَى بَكْرٍ أَخِينَا

⁵⁸ İbn Hişâm, Ebû Muhammed ‘Abdumelik, *Sîretu’n-Nebi*, thk.: Mecdî Fethi es-Seyyid, Dâru’s-Sahabe Li’t-Turâs, Tanta, 1995, I, 285.

⁵⁹ Duğaym, *Edyânu ve mu’tekadâtu’l-‘Arabi kable’l-İslâm*, s. 139.

⁶⁰ Duğaym, *Edyânu ve mu’tekadâtu’l-‘Arabi kable’l-İslâm*, s. 145.

⁶¹ el-Mevlâ, Muhammed Ahmed vd., *Eyyâmu’l-‘Arab fi’l-câhiliyye*, Dâru İhyâi’l-Kutubi’l-‘Arabiyye, Kahire, 1942, s. 3.

⁶² el-Katâmî, ‘Umeyr b. Şubeym b. ‘Amr b. ‘Abbâd, *Dîvân*, thk.: İbrahim es-Sâmarrâî v.d., Dâru’s-Sekâfe, Beyrut, 1960, s. 77.

Ve bazen kardeşimiz Bekr'e saldırırız./ Kardeşimizden başkasını bulmazsak.

Dizeden de anlaşılacağı üzere, Câhiliye toplumunda saldıracak kabîlelerin bulunmaması durumunda öz kardeşlere karşı herhangi bir kural tanınmadan saldırılar düzenlenmekte ve kardeşlere ait eşyalara el konmaktadır.

Yine içkiye düşkün Câhiliye Arap toplumlarında suç oranı da yüksektir.⁶³

Ukaz panayırında Bedr b. Muş'ir el-Ğıfârî (v. .../...) adındaki bir şahsın Arapların en soylusu olduğunu iddia etmeye kalkışması gibi Câhiliye toplumunda soy ve sople aşırı övünmeye dayalı sudan sebeplerle savaşlar da çıkmaktadır.⁶⁴

Câhiliye toplumunda tek kadınla birden çok erkek aynı anda evlilik yapmakta ve bu yolla kadının hamile kalması sağlanmaktadır. Söz konusu evlilik sonucunda dünyaya gelen çocuk, belirli bir yaştan sonra annesinin seçtiği erkeklerden birine gönderilmekte ve o şahsın evladı kabul edilmektedir.⁶⁵

Yine Câhiliye toplumunda erkek, soylular tabakasından sayılmak ve soylu nesil kazanmak adına eşinin soylulardan hamile kalmasını sağlamaktadır.⁶⁶

Câhiliye toplumunda kabul gören bir başka nikâh türü de kapısında bayrak asılı kadınla dileyen erkeklerin birlikte olmasıdır. Kadın hamile kalmış ve çocuk doğurmuş ise çocukla aralarında benzerlik bulunan erkek, çocuğun babası kabul edilmektedir.⁶⁷

Tam da böyle bir ortamda İslâm dini Mekke'de zuhur etmiş ve beraberinde getirdiği değişikliklerle büyük İslâm medeniyetine kapı aralamıştır. Bu bakımdan Asr-ı saâdet'te İslâm dini'nin sosyal, siyasal, entelektüel ve dinî zeminlerde getirdiği söz konusu değişikliklere de ön bilgi mahiyetinde kısaca değinmek uygun düşecektir.

2.1. Sosyal Zemin:

İslâm dini Mekke'de ortaya çıktıktan bir süre sonra Allah Resûlü Medine'ye hicret etmiş ve Medine'de muhâcirlerle ensârı kardeş yapmıştır. Aynı zamanda bütün inananlar,

⁶³ el-Beyyûmî, *en-Nusûsu'l-edebiyeye*, s. 27.

⁶⁴ el-Mevlâ, *Eyyâmu'l-'Arab fi'l-câhiliyye*, s. 322.

⁶⁵ et-Turmânîni, 'Abdu's-Selâm, *ez-Zevâcu 'inde'l-'Arab fi'l-câhiliyyeti ve'l-İslâm*, 'Âlemu'l-Ma'rife, Kuveyt, 1984, s. 17.

⁶⁶ et-Turmânîni, *ez-Zevâcu 'inde'l-'Arab fi'l-câhiliyyeti ve'l-İslâm*, s. 17.

⁶⁷ et-Turmânîni, *ez-Zevâcu 'inde'l-'Arab fi'l-câhiliyyeti ve'l-İslâm*, s. 23.

vahiy yoluyla kardeş ilan edilmiştir.⁶⁸ Kuşkusuz vahiy yoluyla ve Allah Resûlü kanalıyla inananlar arasındaki kardeşlik bağlarının güçlendirilmesi, toplumda bozgunculuğa götürecek etkenlerin meydana gelmesini engellemeye yöneliktir.

Yine İslâm dini, insanî ilişkilerde insafli olmayı ve insanlar arasında adâlet prensibine göre hükmetmeyi istemiştir.⁶⁹ Dahası Yüce Allah haksızlık yapmayı kendi zatınave kullara haram kıldığı gibi, insanlar arasında haksızlık yapılmamasını emretmiştir.⁷⁰ Dolayısıyla haksızlıkların had safhaya ulaştığı bir dönemde ortaya çıkan yeni dini tanımlayabilecek en uygun terim ‘*silm*’ kökünden ‘*barış*’,⁷¹ anlamını içeren ‘*İslâm*’ kavramı olmuştur.

İslâm dini haksız yere insanların mallarını yemeyi ve faizle işlem yapmayı yasaklamıştır.⁷² Yine İslâm dini, içki içmeyi ve kumar oynamayı şeytanın pislîği olarak nitelemiştir.⁷³ Hal böyle olunca zihinler durulmuş ve hayırlı iş yapma yolu netleşmiştir.

Aynı zamanda İslâm dini asabiyeti kaldırmış, insanlar arasında üstünlüğün ancak takva ile olabileceğini deklare etmiş ve haksız yere kan dökülmesini yasaklamıştır.⁷⁴

İslâm dini, neslin korunması ve temiz kalması adına Câhiliye döneminde kabul gören birçok nikâh türüne de zina gerekçesiyle yasaklama getirmiştir.⁷⁵

Yine İslâm dini, kişinin gerçek îman seviyesine ancak kendisi için sevdiğini Müslüman kardeşi için de sevmesi durumunda ulaşabileceğini bildirmiştir.⁷⁶ Dolayısıyla İslâm dini’nin beraberinde getirdiği benzer öğretiler sayesinde saflar birleşmiş, dağınıklıklar giderilmiş ve Müslümanlar kardeş olmuşlardır. Nitekim Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurmaktadır:⁷⁷

«Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'ân'a) sınımsız sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah'ın

⁶⁸ Hucurât, 49/10.

⁶⁹ Nisa, 4/58.

⁷⁰ Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîh-i Muslim*, thk.: Muhammed Fuâd Abdülbâki, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991, Kitâbu'l-birri ve's-sılati ve'l-âdâb,55. (IV, 1994)

⁷¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, III, 2079. (Sîn Babı)

⁷² Bakara, 2/275.

⁷³ Mâide, 5/90.

⁷⁴ İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed, *el-Musned*, thk.: Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1995, XVII, 12. (Hadis no: 23381)

⁷⁵ İsrâ 17/32.

⁷⁶ Muslim, *Sahîh*, Kitâbu'l-Îmân, 71. (I, 67)

⁷⁷ Âl-i 'İmrân, 3/103.

size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O'nun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de O sizi oradan kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yola eresiniz.»

2.2. Siyasal Zemin:

Yemen'in eski İran tarafından işgal edilmesiyle birlikte Arap yarımadasının güneyinde Araplara yönelik siyasal aktivite en alt seviyeye inmiştir.⁷⁸ Irak'ta Munzir Oğulları Devleti yok olmuş⁷⁹ ve Şam diyarında Gassân Oğulları Devleti de sarsılmıştır.⁸⁰ Bu bakımdan Arap yarımadasında İslâm dini henüz ortaya çıkmadan hemen önce Mekke dışında Araplara ait bağımsız siyasal bir zeminden söz etmek mümkün gözükmemektedir.

Mekke kenti, Kâbe'ye ev sahipliği yapmakta ve Kâbe'yi ziyarete gelen hacıların rahat etmelerini sağlamak amacıyla hacla ilgili işleri organize etmektedir. Yine Mekke kenti, haram aylarda savaş halindeki kabîleler arasında ateşkes sağlanmasına ve barış içerisinde kabîlelerin bir araya gelmelerine zemin hazırlamaktadır. Nitekim Mekke kenti bu amaçla haram aylarda panayırlar kurmakta ve ticaret kanallarının kolaylaştırılması için çareler üretmektedir.

Mekke kentinin aksine Arap yarımadasının iç bölgelerinde yaşayan kabîleler arasında süre gelen çatışmalar ve kan davaları durmak bilmemektedir. Bu bakımdan çöl bedevîlerinin sahip oldukları güç, çatışmalar ve kan davaları sebebiyle şer ve bozgunculuk yolunda heder olup gitmektedir.

Böyle bir ortamda İslâm dini ortaya çıkmış ve öğretilerinin bütün insanlar arasında yayılmasını istemiştir. Bu amaçla Allah Resûlü'nün etrafında kenetlenen Müslümanlar İslâm dininin Arap yarımadasında yayılması yolunda gayret sarf etmişlerdir. Nitekim Müslümanlar, İslâm öğretilerinin Arap yarımadasında yayılmasını arzu etmeyen kabîlelere karşı yapılan savaşlarda canlarını feda etmişlerdir. Hal böyle olunca İslâm dini kısa sürede Arap yarımadasını tek bir bayrak altında toplamayı başarmıştır. Böylece Kur'ân-ı Kerîm, İslâm ümmetinin yeni düsturu olmuştur. İslâm dini, vahye dayalı kurallar geliştirmiş, yeni moral değerleri düzenlemiş ve hikmete dayalı uygun metotlarla Allah'a davet etmiştir. Bu bakımdan İslâm dini vahye dayalı prensipleri ile yükselme döneminde Roma

⁷⁸ Hasen, *Târîhu'l-İslâm*, I, 31-32.

⁷⁹ Hasen, *Târîhu'l-İslâm*, I, 39.

⁸⁰ Hasen, *Târîhu'l-İslâm*, I, 44.

İmparatorluğunun sekiz asır boyunca yapamadıklarını seksen yıllık kısa zaman dilimi içerisinde hayata geçirmeyi başarmıştır.⁸¹

Görüleceği üzere Asr-ı saâdet'te siyasal zemin, insanlığı tümünden kapsayacak biçimde erdem seviyesini yükseltmeyi hedefleyen ve bozgunculuğa meydan vermeyen reformist bir yapıya sahiptir.

2.3. Kültürel Zemin:

İslâm dini, dünya ve ahiret hayatını kapsayacak biçimde insanlığın refaha kavuşması adına doğru düşünme metodu ortaya koymuştur. Nitekim İslâm dini, insanoğlunu yere, göğe, gece ile gündüzün oluşumuna, insanlar arasındaki farklılıklara ve yaratılanlara bakarak düşünmeye teşvik etmektedir. Böylece İslâm dini, zihinlerin canlı tutulmasını ve farklı düşüncelerin ortaya konularak fikir alışverişinde bulunmayı hedeflemektedir. Bir başka ifadeyle İslâm dini, kör taklit yerine araştırmacı ve gözleme dayalı sorgulayıcı bir ruhun oluşmasını istemektedir.

Buna mukabil İslâm dini, büyüçülük, falcılık ve muskacılık gibi Câhiliye anlayışı hurafeleri yasaklamıştır.⁸²

Bu sebeple insanlığı cehaletin karanlıklarından alıp bilimin ışığına sevk edecek zihinsel bir misyona sahip olduklarını fark eden Müslümanlar, Asr-ı saâdet'ten itibaren Kur'ân ayetlerini, Allah Resûlü'nün hadislerini ve evreni incelemeye koyulmuşlardır. Bunun akabinde de aşamalı olarak tefsir, hadis ve fıkıh gibi İslâmî ilimlerin yanısıra tıp, matematik, kimya ve coğrafya gibi pozitif ilimlerde insanlık medeniyetine katkılarda bulunmuşlardır.

2.4. Dinî Zemin:

Asr-ı saâdet'te İslâm prensiplerinin sosyal, siyasal ve kültürel zeminin oluşmasında oynadığı role ön bilgi mahiyetinde kısaca değinildi. Kuşkusuz Asr-ı saâdet'te sözü edilen sosyal, siyasal ve kültürel zeminler, İslâm dininin ortaya koyduğu insanî, ahlâki ve medenî değerler hakkında yeterli bilgi vermektedir. Zira dünya ve ahiret hayatını içine alan ve tüm insanlığa gönderilen İslâm dini, yaşamın bütün aşamalarında söz sahibidir. Dolayısıyla İslâm dini, dinamizm, çalışma, yaşama ve moral değerler dinidir.

⁸¹ el-Beyyûmî, *en-Nusûsu'l-edebîyye*, s. 29.

⁸² İbn Hanbel, *el-Musned*, IX, 240. (Hadis no: 9502).

Acaba Asr-1 saâdet öncesinde ve Asr-1 saâdet'te Arap şiiri ne konumdadır? Çalışmanın bundan sonraki aşamasında Asr-1 saâdet öncesi ve sonrası Arap şiirinin konumuna da kısaca değinilecektir.

3. Cahiliye Devri ve Asr-1 Saâdet Arap Şiiri

Asr-1 saâdet'te Kur'ân-1 Kerîm ve Hz. Peygamber'in Arap şiirine etkisini sağlıklı biçimde ortaya koyabilmek için Cahiliye devri ve Asr-1 saâdet Arap şiirinin konumuna ön bilgi mahiyetinde değinmek uygun düşecektir.

3.1. Cahiliye Devri Arap Şiiri

Cahiliye devrinde Mekke, Medine ve Taif gibi yerleşim birimleri dışında Arap yarımadasının zorlu çöl şartları gereği dağınık halde yaşayan yerli halk, iletişim kanallarının sınırlı olması nedeniyle neredeyse dış dünyadan bağımsız yaşamaktadır. Hal böyle olunca daha çok hayvan otlatma peşinde koşan göçebe Araplar, mensubu buldukları kabîleler kadar hiçbir gruba aidiyet duygusu ile bağlı değildirler. Kabîle bireyleri, düşman kabîle tarafından kendilerine veya mensubu buldukları kabîlelere yönelik haksızlığa maruz bırakıldıklarını hissetmeleri durumunda, süratle hasım kabîleden intikam alma cihetine gitmektedirler. Bu sebeple Câhiliye Arapları, yaşamlarının büyük bir bölümünü kabîleler arasında durmak bilmeyen savaşlarla geçirmektedirler.⁸³

Bu durumun doğal sonucu olarak Cahiliye devri Arap toplumlarında yaşam biçimi, politik, sosyal ve ekonomik birliği esas alan kabîle sistemi üzerine kuruludur.⁸⁴ Söz konusu sistem, aralarında şairlerin de olduğu⁸⁵, kabîleyi koruyacak ve adının gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayacak seçkin şahsiyetlerin bulunmasını gerektirmektedir. Bu bakımdan kabîleler arasında zafer kazananları övecek, kahramanlıkları dillendirecek ve mensubu buldukları aşiretlerle övünecek şairler temayüz etmektedir.⁸⁶

Arap yarımadasının değişik bölgelerinde şiir yarışmalarının da düzenlendiği mevsimlik panayırlar kurulmakta ve şairler tarafından okunan şiirlerde kabîlenin geçmişte yaşadığı övgüye değer olaylar kayıt altına alınmaktadır. Yine şairler tarafından söz konusu

⁸³ Durant, Will Ariell, *Kıssatu'l-hadâra*, trc.: Fuad Andraus, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1988, XIII, 10-11.

⁸⁴ 'Ali, Cevâd, *el-Mufasssal fî târihi'l-'Arabi kâble'l-İslâm*, Câmi'atu Bağdâd, Bağdat, 1993, IV, 392.

⁸⁵ el-Câhiz, *el-Hayavân*, I, 71-72.

⁸⁶ Zeydân Corcî, *Târîhu âdâbi'l-luğa el-'Arabiyye*, mür.: Şevkî Dayf, Dâru'l-Hilâl, ys., ts., I, 62

panayırlarda dile getirilen dizelerde kabîlelere has güzel hasletler tescil edilmektedir.⁸⁷

Bu niteliklere sahip olmaları nedeniyle toplumda büyük değer gören şairler tarafından dillendirilen dizeler, uzman rivayetçiler kanalıyla süratle kitlelere ulaştırılmaktadır.⁸⁸ Çölün ortasında seyahat eden develerin ayak seslerinden çıkan ve ‘huda’⁸⁹ adıyla da bilinen ritim eşliğinde bedevîler tarafından terennüm edilen söz konusu şiirler⁹⁰ kolayca ezberlenmektedir. Hal böyle olunca kabîlenin dizeler yoluyla zikredilen güzel hasletleri Arap Yarımadasının dört bir yanına hızla yayılmaktadır. Söz gelimi, Şair el-Museyyeb b. ‘Ales (v. h.ö. 48/575), *Temîm* kabîlesinin ileri gelenlerinden⁹¹ el-Ka‘kâ‘ b. Ma‘bed b. Zurâra’yı (v. 8/629) övdüğü⁹² mısralarda bu hususa işaret etmekte ve şunları söylemektedir:⁹³(Serî‘)

فَلأُهِدِينُ مَعَ الرِّيحِ فَصِيدَةً مِئِي مُغْلَغَلَةً إِلَى الْقَعْقَاعِ
تَرُدُّ الْمِيَاءَ فَمَا تَزَالُ غَرِيبَةً فِي الْقَوْمِ بَيْنَ تَمَثُّلٍ وَسَمَاعِ

Elbette el-Ka‘k’a’ya rüzgârlar eşliğinde (her tarafa yayılacak) bir şiir hediye edeceğim. Sulara kadar ulaşacak ve de (sahibini) tanımadıkları halde halk arasında (yüksek kalitesinden ötürü) örnek olarak okunacak ve dinlenecek (bir şiir hediye edeceğim.)

Mısralardan da anlaşılacağı üzere, el-Museyyeb b. ‘Ales’in el-Ka‘kâ‘ b. Ma‘bed b. Zurâra hakkında söylediği bu beyitler, kabîleler arasında süratle yayılmakta ve mısraları dilden dile dolaşarak deniz sahillerine kadar ulaşmaktadır.

Bu bakımdan kabîlede sadece çocuk dünyaya gelmesi, şiir becerisine sahip bir kimse tebarüz etmesi ve doğurgan kısrağın ele geçirilmesi gibi münasebetlerle kabîleler birbirlerini tebrik etmektedirler. Nitekim İbn Raşîk el-Kayravânî (v. 456/1063), ‘*el-‘Umde*’ adlı eserinde konuyla ilgili olarak şu ifadeler yer verir:⁹⁴

“Arap kabîlelerinden birinde şair temayüz etmesi durumunda diğer kabîleler şairin mensubu bulunduğu kabîleyi tebrik etmeye gelirlerdi. Yemekler pişirilir ve kadınlar düğünlerdeki gibi zurnalar eşliğinde oynarlardı. Yetişkin erkeklerle delikanlılar kabîlelerinde şairin ortaya çıkmasını, gelecekte namuslarının korunacağı, kabîlenin

⁸⁷ Serhân, *el-Edebu’l-‘Arabî ve târîhuh fî’l-‘asri’l-câhilî*, Matâbi‘u’r-Riyâd, Riyad, 1957, s. 47.

⁸⁸ Dayf, *el-‘Asru’l-câhilî*, s. 142.

⁸⁹ Zeydân, *Târîhu âdâbi’l-luğa el-‘Arabiyye*, I, 62.

⁹⁰ Dayf, *el-‘Asru’l-câhilî*, s.191.

⁹¹ ez-Ziriklî, Hayru’d-Dîn, *el- A’lâm*, Dâru’l-‘İlm Li’l-Melâyîn, Beyrut, 2002, V, 202.

⁹² ed-Dabbî, Ebû’l-‘Abbâs el-Mufaddal b. Muhammed, *el-Mufaddaliyyât*, thk.: Ahmed Muhammed Şâkir vd., Dâru’l-Ma‘ârif, Kahire, 1942, s. 60.

⁹³ ed-Dabbî, *el-Mufaddaliyyât...*, s. 62.

⁹⁴ İbn Raşîk, Ebû ‘Ali el- Hasen el-Çayravânî, *el-‘Umde fî mahâsini’ş-şi’r ve âdâbihi ve nakdih*, thk.: Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid, Dâru’l-Cil, Beyrut, 1981, I, 65.

savunmasının kuvvet bulacağı, şöhretinin ebedileşeceği ve kabîle bireylerinin uzun süre yâd edileceği şeklinde yorumlayarak iyimser bir havaya girerlerdi. Birbirlerini ancak bir çocuk dünyaya geldiğinde, aralarında şair temayüz ettiğinde ve doğurgan kısrağın çıktığında tebrik ederlerdi.”

Kuşkusuz kabîlede çocuk dünyaya gelmesi, usta şairçikması ve doğurgan kısrağın elde edilmesi gibi münasebetlerle yapılan karşılıklı tebrik alışverişlerinin arka planında, söz konusu münasebetlerden her birinin, Arapların yaşam tarzlarına güç katacak etken olacağı düşüncesinin yattığı aşikârdır.

Bu bakımdan Abbâsî dönemi edebiyatçılarından Câhız (v. 255/869), Arap şiirini, övünülecek hasletleri tescil etme ve tarihe yazılan kahramanlıkları ebedileştirme aracı olarak görmektedir. Nitekim Câhız, ‘*el-Hayavân*’ adlı eserinde konuyla ilgili olarak şunları söyler:⁹⁵

“Her ulus kahramanlıklarını ve menkıbelerini koruma altına almak için bir şekilde kendine dayanak bulur. Câhiliye Arapları ise bu hususta vezinli şiiri ve kafiyeli sözü dayanak edinerek akıllıca davranmaktadırlar. Zira şiir Arapların sicil defteridir.”

Câhız gibi Muhammed b. Sellâm el-Cumahî de (v. 231/846), Arap şiirini, Câhiliye Araplarına has bilgi birikimlerinin sicil defteri ve hikmetli sözlerin doruk noktasını temsil eden bir yapılanma şeklinde tanımlamaktadır. Nitekim İbn Sellâm el-Cumahî, ‘*Tabakât*’ında konuyla ilgili olarak şu ifadelerle yer verir:⁹⁶

“Câhiliye Arapları nezdinde şiir, bilgi birikimlerinin sicili ve hikmetli sözlerinin doruk noktası idi. Aldıklarımızı sadece şiirden alıyorlar ve en son yine şiire başvuruyorlardı.”

Şiir yoluyla nesilden nesile aktarılan değerlerin kayıt altına alınması ileri aşamada olduğundan, zorda kalan kimseye sebep sormaksızın kabîlenin diğer fertleri tarafından yardım eli uzatılması, uyulması zorunluluk arz eden mutlak kurallardandır. Câhiliye şairlerinden Kurayt b. Uneyf el-‘Anberî et-Temîmî (v. .../...),⁹⁷ aşağıdaki dizelerde bu duruma işaret etmekte ve şunları söylemektedir:⁹⁸ (Basît)

طَارُوا إِلَيْهِ زَرَاقَاتٍ وَوَحْدَانَا	قَوْمٌ إِذَا الشَّرُّ أَبْدَى نَاجِدِيهِ لَهُمْ
لِلنَّائِبَاتِ عَلَى مَا قَالَ بُرْهَانَا	لَا يَسْأَلُونَ أَحَاهُمْ حِينَ يَنْدُبُهُمْ

Şer (Mâzin oğullarına) iki azı dişini gösterdiğinde/ Gruplar halinde ve de tek tek uçarcasına (yardım için kardeşlerine) koşarlar/ Felaketler nedeniyle kardeşleri onları

⁹⁵ el-Câhiz, *el-Hayavân*, I, 71-72.

⁹⁶ İbn Sellâm, Muhammed el-Cumahî, *Tabakâtu fuhuli’s-şu’ara*, thk.: Mahmûd Muhammed Şâkir, Dâru’l-Medenî, Cidde, ts., I, 24.

⁹⁷ el-Merzûkî, Ebû Ali Ahmed b. Muhammed b. el-Hasen, *Şerhu Dîvânî’l-Hamâse*, nşr: Ahmed Emîn vd. Dâru’l-Cil, Beyrut, 1991, 22.

⁹⁸ el-Merzûkî, *Şerhu Dîvânî’l-Hamâse*, I, 27-29.

yardıma çağırdığında/ Söylediğinin (doğruluğunu test etmek için) kendisinden delil talep etmezler.

Aslında haklı ya da haksız olduğuna bakmaksızın muhtaç kimsenin imdadına yetişme geleneği Câhiliye toplumunda sadece belirli tabakalara has bir durum değildir. Aksine hikmet şairi Züheyr b. Ebî Sulmâ (v. 13/609) gibi toplumda görüşüne başvuru hikmet ehli kimseler de aynı anlayışı sergilemektedirler. Nitekim Züheyr b. Ebî Sulmâ, ağır başlılığına rağmen silahıyla aşiretini savunmayan ve insanlara haksızlık etmeyen kimsenin haksızlığa uğrayacağını dile getirmekte ve aşağıdaki beyitte şunları söylemektedir:⁹⁹(Tavîl)

وَمَنْ لَمْ يَدُدْ عَنْ حَوْضِهِ بِسَلَا حِهِ يُهْدَمُ وَمَنْ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ يُظْلَمُ

Kim ehlini silahıyla savunmazsa/Yıkılır. Ve kim insanlara haksızlık yapmazsa haksızlığa maruz bırakılır.

Bu bağlamda Şair Dureyd b. es-Simme de (v. 10/632), kabîle törelerinin, kendisine birey olarak özgür iradesini kullanma hakkı tanımadığına gönderme yapmakta ve konuyla ilgili olarak şöyle demektedir:¹⁰⁰ (Tavîl)

وَهَلْ أَنَا إِلَّا مِنْ غَزِيَّةٍ إِنْ غَوَتْ غَوَيْتُ وَإِنْ تَرَشُدْ غَزِيَّةٌ أَرَشُدْ

Ğaziyye (kabîlesi) dışından biri miyim ki ben?/ (Sonuçta) doğru yoldan saparsa ben de saparım, Ğaziyye olgun hareket ederse ben de ederim.

Aynı şekilde İbn Kuteybe de (v. 276/889), Cahiliye devri Arap şiirine biçilen misyona dikkat çekmekte ve şiiri semavî kitaplarla aynı konuma oturtmaktadır. Dahası İbn Kuteybe, Arap şiirinin Yüce Allah tarafından koruma altına alındığını da öne sürmektedir. İbn Kuteybe, ‘*Te’vîlu muşkili’l-Kur’ân*’ adlı eserinde konuyla ilgili olarak şunları söyler:¹⁰¹

“Yüce Allah, Araplara diğer uluslara gönderdiği kitaplar yerine şiiri telkin etmiş, onu bilgi birikimlerinin mahzeni, edebiyatlarının koruyucusu, soylarının kütük defteri ve tarihlerinin ebedî sicili kılmıştır. Bu bakımdan üzerinden uzun süre geçse bile Arap şiiri yok olmaz. Zira Yüce Allah vezni, kafiyesi, düzgün nazmı ve kaliteli yazımı ile orijinalliğini korumak ve yabancı unsurlarla karışmasını önlemek amacıyla şiiri himaye altına almıştır.”

Görüleceği üzere Araplar nazarında şiir, Yüce Allah tarafından koruma altına alınan şerefli ve mukaddes bir sanat dalıdır.

⁹⁹ Zuheyr b. Ebî Sulmâ, *Dîvân*, thk.: Hamdo Tammâs, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut, 2005, 70.

¹⁰⁰ el-Asfâhânî, Ebû’l-Ferec, *Kitâbu’l-ağânî*, thk.: İbrahim es-Se’âfîn vd., Dâru Sâdır, Beyrut, 2008, X, 9.

¹⁰¹ İbn Kuteybe, Abdullah b. Muslim, *Te’vîlu Muşkili’l-Kur’ân*, Şrh.: es-Seyyid Ahmed Sakr, Dârut’-Turâs, Kahire, 1973, s.17-18.

İbn Kuteybe gibi İbn Haldûn da, ‘*el-Mukaddime*’sinde konuyla ilgili olarak benzer ifadelere yer vermekte ve şunları söylemektedir:¹⁰²

“Şiir sanatının Araplar nazarında şerefli bir sanat dalı sayılması sebebiyle şiiri ilimlerinin ve tarihte yaşanan hadiselerinin sicil defterine dönüştürdüler. Aynı zamanda şiiri doğrularının ve yanlışlarının da tanığı yaptılar. Yine şiiri çoğu ilimlerin ve hikmetlerin esası saydılar.”

İbn İbn Haldûn, Cahiliye devrinde kaliteli şiirlerin Kâbe duvarına asıldığını öne sürmekte ve şöyle demektedir:¹⁰³

“Önde gelen Araplar, şairler tarafından dizelerde övgüyle bahsedilmelerini sağlamak amacıyla şairlerin gönüllerine girmek için birbirleriyle yarıştılar. Bu amaçla şairler ‘*UkazPanayırı*’nın yolunu tuttular. Her şair, halkın karşısına çıkmadan önce hazırladığı şiiri, eleştirel gözle bakmaları için usta şairlere ve basiret sahibi kimselere arz etti. En sonunda Araplar, şairler tarafından dile getirilen kaliteli şiirleri Kâ’be duvarına asmaya kadar götürdüler.”

Her ne kadar Cahiliye devrinde kaliteli şiirlerin mukaddes sayılan Kâ’be örtüsüne asıldığı yolundaki haberler kesinlik kazanmasa¹⁰⁴ bile, İbn ‘Abdi Rabbih el-Endelusî (v. 328/940)¹⁰⁵ ve İbn Raşîk el-Kayravânî (v. 463-1071)¹⁰⁶ gibi ulemanın bu durumu ihtimal dâhilinde görüyor olmaları bile, şiire kazandırılan kutsiyet hakkında ipuçları vermektedir.

Câhiliye âdetleri gereği ölenlerin ardından okunan mersiye şiirlerinden¹⁰⁷ önce abdest alınıyor olması¹⁰⁸ da şiire kazandırılan kutsiyetin bir başka göstergesidir.

Cahiliye devrinde şiire yüklenen misyonun kutsiyet derecesinde önem arz etmesi sebebiyle Câhiliye Arapları, her vesile ile şiir söylemekte ve şiiri terennüm etmektedirler. Nitekim Câhiliye Arapları söyledikleri şiirlerde soylarıyla övünmekte, geçmişte yaşanmış önemli olayları dizelere aktarmakta ve Arap yarımadasının çetin iklim koşullarında önem arz eden ‘*el açıklığı*’ gibi erdemlere sahip olmakla gurur duymaktadırlar.¹⁰⁹ ‘Abbâsî döneminin meşhur şairlerinden Ebû Temmâm (v. 231/845), aşağıdaki beyitte bu duruma

¹⁰²İbn Haldûn, Abdurrahmân, *el-Mukaddime*, thk.: ‘Abdu’s-Sellâm eş-Şeddâdî, Beytu’l-Funûn ve’l-‘Ulûm ve’l-Âdâb, ed-Dâru’l-Baydâ’, Fas, 2005, III, 278.

¹⁰³İbn Haldûn, *el-Mukaddime*, III, 301.

¹⁰⁴Dayf, *el-‘Asru’l-câhilî*, s. 140.

¹⁰⁵İbn ‘Abdi Rabbih, Ahmed b. Muhammed, *el-‘Ikdu’l-Ferîd*, thk.: Abdulmecîd et-Terhîmî, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 1983, IV, 118.

¹⁰⁶İbn Raşîk, *el-‘Umde...*, I, 96.

¹⁰⁷Dayf, *el-‘Asru’l-câhilî*, s. 207.

¹⁰⁸el-Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım, *Şerhu’l-kasâidi’s-seb’i’t-tvâl el-câhiliyyât*, thk.: ‘Abdu’s-Sellâm Muhammed Hârûn, Dâru’l-Ma’ârif, Kahire, ts., s. 370.

¹⁰⁹el-Bâbertî, Ekmelu’d-Dîn, Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd b. Hamed, *Şerhu’t-Telhîs*, thk.: Muhammed Mustafa Ramadân Sûfiyye, el-Munşeâtü’l-‘Âmme Li’n-Neşri ve’t-Tevzî’ ve’l-İ’lân, Trablus, 1983, s. 603.

işaret etmekte ve şunları söylemektedir:¹¹⁰(Tavîl)

وَلَوْ لَا خِلَالَ سَنِّهَا الشَّعْرُ مَا دَرَى بُعَاةُ التَّدَى مِنْ أَيْنَ تُؤْتَى الْمَكَارِمُ

Şiirin gelenek haline getirdiği hasletler olmasaydı/ Cömert olmayı arzulayan kimseler asil davranışların nereden getirileceğini bilmezdi.

Hal böyle olunca Cahiliye devri Arap toplumlarında hemen her evde şiir söylenmekte veya okunmaktadır. Nitekim İbn Kuteybe ‘eş- Şi‘ru ve’ş-şu‘arâ’ adlı kitabında bu noktaya işaret etmekte ve şunları söylemektedir:¹¹¹

“Cahiliye ve İslâm devirlerinde aşiretler ile kabîleler arasında şiir söylemekle şöhret bulmuş şairler sayılamayacak kadar çoktur. Bu bakımdan bir kimse ömrünü söz konusu şairleri saymaya ve araştırmaya kalksa ömrü kifayet etmez.”

Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan ‘Şu‘arâ sûresi’ndeki ‘şu‘arâ’ kavramının çoğul formatta gelmiş olması da, Cahiliye devrinde şairlerinin sayıca çokluğu hakkında yeterli ipucu vermektedir.¹¹²

Cahiliye devrinde şiirin, Yüce Allah tarafından Araplara bahşedilen en önemli övünç vesilesi olduğuna da inanılmaktadır. Söz gelimi, *el-Hîra* kralı en-Nu‘mân b. el-Munzir (v. 15/608),¹¹³ bir keresinde müttefiki olan İran Kisrâsı’nın huzuruna çıkar. en-Nu‘mân b. el-Munzir, o sırada Kisrâ’nın meclisinde hazır bulunan Romalı, Hindistanlı ve Çinli diplomatlardan oluşan heyetin huzurunda Araplardan övgüyle bahseder. Bunun akabinde en-Nu‘mân b. el-Munzir, Yüce Allah tarafından hiçbir ulusa verilmeyen dil özelliklerinin Araplara bahşedildiğini öne sürer ve bu bağlamda şu ifadeler yer verir:¹¹⁴

“Arapların dillerindeki hikmete gelince, onların varlıklar hakkındaki bilgi birikimlerinin, atasözlerinin ve eşyaları tanımlamadaki ustalıklarının yanı sıra, Yüce Allah Araplara şiirlerindeki ve konuşmalarındaki ahenk, güzellik, vezin ve kafiye gibi hususlarda başka hiçbir ulusun dilinde bulunmayan özellikler bahşetmiştir.”

Şiire verilen büyük değer nedeniyle Câhiliye Arapları, şairin sivri diline malzeme olmamaya azami dikkat göstermekte ve şöyle demektedirler:¹¹⁵

“Akıllı kimse şaire sataşmaz. Çünkü hiç belli olmaz şairin dilinden çıkan bir söz belki

¹¹⁰et-Tebrîzî el-Hafîb, *Şerhu dîvani Ebî Temmâm*, takd.: Râci el-Esmer, Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî, Beyrut, 1994, II, 89.

¹¹¹İbn Kuteybe, Abdullah b. Muslim, *eş-Şi‘ru ve’ş-şu‘arâ*, thk.: Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru’l-Ma‘ârif, Kahire, 1959, I, 60.

¹¹²Ali, Cevâd, *el-Mufassal fî târihi’l-‘Arabi kable’l-İslâm*, IX, 63.

¹¹³ez-Ziriklî, *el-A‘lâm*, VIII, 43.

¹¹⁴İbn ‘Abdi Rabbih, *el-‘Ikdu’l-ferîd*, I, 275-277.

¹¹⁵en-Nehşelî, Abdülkerim el-Kayravânî, *el-Mumti‘ fî san‘ati’ş-şi‘r*, thk.: Muhammed Zağlûl Sellâm, Munşâtu’l-Ma‘ârif, İskenderiye, ts, s. 197.

sonsuzu kadar darbı mesel haline de dönüşebilir.”

Zira şairin dilinden dökülecek ağır sözler, yıllarca ağızlarına sakız olacak ve dizeler yoluyla nesilden nesile aktarılacaktır.

Hal böyle olunca, şairin düşman kabîleye esir düşmesi durumunda, ileride kabîleyi hicvetmemesi ve hakkında kötü söz söylememesi için şairden teminat istenmekte ve bu amaçla şaire galiz yeminler ettirilmektedir.¹¹⁶ Dahası ileride kabîleyi hicvetmesini ve kabîle hakkında kötü söz söylemesini engellemek amacıyla esir düşen şairin diline kabîle fertleri tarafından ‘nis‘a’¹¹⁷ adını verdiklerideri iple gem dahi vurulmaktadır.¹¹⁸

Bu duruma Cahiliye devrinde *Sa‘doğulları* ile *er-Rabâb* kabîleleri arasında meydana gelen ve ‘*Kulâb günü*’¹¹⁹ diye bilinen savaşta *Teym* aşiretine esir düşen Şair ‘Abdu Yağûs b. Vakkâs el-Hârisî’yi (v. .../...) örnek göstermek mümkündür.

‘Abdu Yağûs b. Vakkâs el-Hârisî, vefatından önce esareti boyunca maruz bırakıldığı içler acısı duruma ağlamasına ve ağıtlar yakmasına izin vermeleri için son kez *Teym* oğullarına ricada bulunur. *Teym* oğulları, şairin son arzusunu yerine getirirler ve bu amaçla diline vurdukları gemi çıkarırlar. ‘Abdu Yağûs b. Vakkâs el-Hârisî, esaret hayatında karşılaştığı sıkıntıları ve çektiği acıları dizelere döker. Şair, söz konusu dizelerin bir bölümünde *Teym* aşireti tarafından diline vurulan gеме gönderme yapar ve şunları söyler:¹²⁰ (Basît)

أَقُولُ قَدْ شَدُّوا لِسَانِي بِنِسْعَةٍ أَمْعَشَرَ تَيْمٍ أَطْلَقُوا لِسَانِيَا

Dilime ‘nis‘a’ ile gem vurulmuş halde şöyle diyorum:/ “Ey *Teym* Cemaati! (Yeter artık) çözün dilimi.

Hiciv şiirinin Araplar üzerinde bıraktığı derin etki nedeniyle Muhârık b. Şihâb (v. .../...), ‘Alkame b. ‘Ulâse (v. .../...) ve Abdullah b. Cud‘ân (v. .../...) gibi şairlerin gözyaşlarına hâkim olamayıp zaman zaman ağladıkları da gelen rivayetler arasındadır.¹²¹

Câhiliye Arapları, atalardan miras aldıkları inançlar doğrultusunda ‘*hiciv şiiri*’ ile

¹¹⁶ el-Câhız, Ebû ‘Amr b. Bahr, *el-Beyân ve’t-tebyîn*, thk.: Abdusselam Muhammed Hârûn, Mektebetu’l-Hancî, Kahire, 1998, IV, 45.

¹¹⁷ İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, VI, 4410. (Nûn Bâbı)

¹¹⁸ el-Câhız, *el-Beyân ve’t-tebyîn*, IV, 45.

¹¹⁹ el-Hamevî, Şihâbu’d-dîn, Ebû Abdullah, Yâkût b. Abdullah, *Mu‘cemu’l-buldân*, Dâru Sâdır, Beyrut, 1977, IV, 470.

¹²⁰ el-Câhız, *el-Beyân ve’t-tebyîn*, IV, 45.

¹²¹ el-Câhız, *el-Hayavân*, I, 364.

'lanetlenme' arasında güçlü bir ilişkinin varlığına da inanmaktadırlar. Bu bakımdan kabîleler arasında çıkan savaşlarda, düşman kabîleden elde ettikleri ganimetler arasında kabîle şairine ait deve varsa ve şair de dizeler aracılığıyla devesini kaçırانları hicvedeceğine dair tehditler savurmuşsa, kendilerini deveyi şaire iade etmek zorunda hissetmektedirler.¹²² Söz gelimi, el-Hâris b. Varkâ el-Esedî (v. .../...), bir keresinde şair Züheyr b. Ebî Sulmâ'nın aşiretine saldırır ve aralarında Züheyr'in devesinin de bulunduğu sürüyü gasp eder. Bunun üzerine Züheyr, dizeler aracılığıyla el-Hâris b. Varkâ el-Esedî'yi ağır bir dille hicvetme tehdidinde bulunur. Şair, el-Hâris b. Varkâ el-Esedî'ye tehdit savurduğu dizeler arasında şu ifadelere de yer verir:¹²³ (Basît)

لِيَأْتِيَنَّكَ مِنِّي مَنْطِقٌ قَدْرَعُ بَاقٍ كَمَا دَنَسَ الْقَبْطِيَّةَ الْوَدُكُ

Elbette benden sana okkalı pis bir söz gelecek/ Yağın beyaz Kıptî kumaşını kirlettiği gibi kalıcı (pis bir söz).

Mısralar, el-Hâris b. Varkâ el-Esedî'nin kulağına gidince, el-Hâris b. Varkâ el-Esedî telaşa kapılır ve aldığı develeri Züheyr b. Ebî Sulmâ'ya iade eder.¹²⁴

Câhiliye Arapları tarafından şiir, kabîleler arasında sıkça rastlanan kan davalarında öldürülen kimselerin intikamını almak için bir tür teşvik aracı olarak da kullanılmaktadır.¹²⁵

Söz gelimi, 'Abs ve Zubyân kabîleleri arasında meydana gelen *Dâhıs ve Ğabrâ*¹²⁶ savaşında oğlunu yitiren Umm Nudbe, evladının kanına karşılık kocası Huzeyfe b. el-Yemân'ın (v..../...) hasım kabîle tarafından teklif edilen diyeti kabul etmesini eleştirmekte ve kocasını aşağılamaktadır. Umm Nudbe, 'korkaklıkla' yaftalanmasından endişe duyduğu kocasını oğlunun intikamını almaya teşvik etmekte ve şöyle demektedir:¹²⁷ (Vâfir)

حُدَيْفَةُ لَا سَلِمْتَ مِنَ الْأَعَادِي وَلَا وَقَيْتَ شَرَّ النَّائِبَاتِ
أَيَقْتُلُ نُدْبَةَ قَيْسٍ وَتَرْضَى بِأَنْعَامٍ وَسَوْقِي سَارِحَاتِ
أَمَّا تَحْسَى إِذَا قَالَ الْأَعَادِي حُدَيْفَةُ قَلْبُهُ قَلْبُ بَنَاتِ
فَحُذِّ تَارًا بِأَطْرَافِ الْعَوَالِي وَبِالْبَيْضِ الْجَدَادِ الْمُزْهَفَاتِ

¹²² Dayf, *el-'Asru'l-câhilî*, s. 197.

¹²³ Zuheyr b. Ebî Sulmâ, *Dîvân*, s. 44.

¹²⁴ Dayf, *el-'Asru'l-câhilî*, s.197.

¹²⁵ Ma'rûf, Nâyif, *el-Edebu'l-İslâmî fî 'ahdi'n-nubuvveti ve hilâfeti'r-râşidîn*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1990, s. 91.

¹²⁶ Şemseddîn İbrâhîm, *Mecmû'u eyyâmi'l-'Arab fî'l-câhiliyyeti ve'l-İslâm*, Dâru'l-Kutubi'l- 'İlmiyye, Beyrut, 2002, s. 55

¹²⁷ Ma'rûf, *el-Edebu'l-İslâmî...*, s. 91.

وَتُؤْمِنِي سَهَامَ الْحَادِثَاتِ
تَكُونُ حَيَاتُهُ أَرَا الْحَيَاةَ

لَعَلَّ مَبِيتِي تَأْتِي سَرِيعاً
أَحِبُّ إِلَيَّ مِنْ بَعْلِ جَبَانٍ

Huzeyfe! Düşmanlardan selâmet bulmayasın./ Felaketlerin şerrinden de korunmayasın./ Kays (Kabîlesi) Nudbe'yi öldürecek de/ Deve ve başıboş sığırlara razı mı geleceksin?/ Düşmanlar Huzeyfe'nin kalbi kızların kalbi gibi derse korkmaz mısın?/ O halde mızrakların uçlarıyla ve ince keskin kılıçlarla intikam al./ Umarım ecelim bir an evvel gelir de, yakalar felaketlerin okları beni./ (Zira kahrolarak ölüp gitmem) yaşamı en adi türden olan/ Korkak bir kocadan daha caziptir.

Dizelerden de kolayca anlaşılacağı üzere, Umm Nudbe, hayli sitemkâr ifadelerle kocası Huzeyfe'yi oğlunun intikamını almaya teşvik etmektedir.

Öte yandan literatürde, sosyal düzeyi düşük ikenşiir sayesinde hatırı sayılır konumlara yükselen veya iyi durumda iken acınacak hallere düşenkimselere ait çok sayıda rivayet yer almaktadır.¹²⁸

Örnek vermek gerekirse, Câhiliye döneminde miskinliği ve tembelliği ile ün salan el-Muhallak (v. .../...), kendisinden sıkça söz edilen şahsiyetlerden biridir. Halk arasında pek fazla kabul görmeyen el-Muhallak, meşhur şair A'şâ tarafından Mekke'de okunan bir şiir sayesinde şöhret bulur ve toplum nazarında saygınlık kazanır.¹²⁹

¹²⁸ İbn Raşîk, *el-'Umde...* I, 40.

¹²⁹ el-Muhallak'ın öyküsü şöyledir:

el-A'şâ, bir vesile ile günümüz Riyad kentini de içine alan *Necd* bölgesinden yola çıkar ve uzun mesafeler kat ettikten sonra nihayet Mekke'ye ulaşır. Şöhreti Arap yarımadasının dört bir yanına yayılan şairin Mekke kentine ulaştığı haberi kısa sürede halk arasında duyulur. el-Muhallak'ın eşi, el-A'şâ'nın Mekke'de olduğu haberini alınca şairi evlerinde ağırlamaları için kocasına teklifte bulunur ve şunları söyler:

“A'şâ Mekke'ye geldi. Ağzı da iyi laf yapar. Şiirde de iyidir. Kimi övmüşse yüceltmiş, kimi hicvetmişse rezil rüsva etmiştir. Sen de kız babası fakir bir adamsın ve halk arasında miskinlikle şöhret bulduğunun farkındasın. Bizim de sayesinde geçimimizi sağladığımız tek bir devemiz var. Keşke başkalarından önce davransan da, el-A'şâ'yı yemeğe davet etsen ve devemizi onun için kessen. Biraz da yudumlaması için içki satın almanın bir yolunu bulsan. Bu eylemin senin adına iyi sonuçlar doğuracağını ümit ediyorum.”

Eşinin mantıklı yaklaşımı el-Muhallak'ın aklına yatar ve başkalarından önce davranarak evinde el-A'şâ'yı arkadaşlarıyla birlikte konuk eder. el-Muhallak, hatırı sayılır konuşunu ağırlamak adına tek devesini boğazlar. A'şâ ve arkadaşları devenin en iyi yerinden kendileri için özel hazırlanmış eti yiyip içtikten sonra ikram edilen içkiyi de yudumlarlar. Yeme içme faslı bittikten sonra el-A'şâ, el-Muhallak'a döner ve aile efradıyla ilgili sorular sorar. el-A'şâ, aldığı cevaptan el-Muhallak'ın ve kızlarının zor durumda olduğunu sezinler. el-A'şâ, ev sahibine “Bu işi bana bırak kızlarının durumunu ben üstleniyorum” der. Daha sonra meşhur ‘*Ukaz*’ panayırına gelir ve orada şu beyitle başlayan dizeleri yüksek sesle okumaya koyulur:(Tavîl)

وَمَا بِي مِنْ سُقْمٍ وَمَا بِي مَعْشِقُ

أَرَقْتُ وَمَا هَذَا الشُّهَادُ الْمَوْرِقُ

Uykum kaçtı. Nedir bu uykuyu kaçırın?/ (Hâlbuki) ne bir hastalık var bende ne de bir sevdalık.

A'şâ sona geldiğinde, dinleyiciler el-Muhallak'a yönelirler ve kendisini tebrik ederler. O gün dizelerin

Cahiliye devrinde kişilere hoşlanmayacakları türden lakaplarla hitap edildiği de vakidir. Bu durumda şair, söz konusu lakaplara güzel sıfatlar uyarlamakta ve halk nazarında hoş karşılanmalarını sağlamaktadır. ‘بنو أنف الناقة’/ *Deve burnu oğulları*’ lakabıyla da şöhret bulan *Ca’fer b. Kuray*’ oğullarını bu duruma örnek göstermek mümkündür.¹³⁰

Arapların şiir karşısındaki aşırı duyarlılıkları sebebiyle şiirden iktibas ettikleri övünç içerikli bazı ifadeleri de şaire yakıştırmaktadırlar. Söz gelimi, Şair Mirsed b. Ebî Humrân (v. .../...), dizede yer verdiği أُسْعِرُ ifadesi sebebiyle ‘*el-Es’ar/ Savaş kızıştırın*’ yakıştırmasına layık görülmüş ve söz konusu yakıştırma ile şöhret bulmuştur.¹³¹ ‘*el-Es’ar*’ yakıştırmasının iktibas edildiği dizede Mirsed b. Ebî Humrân şunları söyler:¹³² (Tavîl)

فَلَا يَدْعُنِي قَوْمِي لِسَعْدِ بْنِ مَالِكٍ لَيْتَ أَنَا لَمْ أُسْعِرْ عَلَيْهِمْ وَأُنْقِبِ

O halde halkım beni Sa’d b. Mâlik’e davet etmesin/ Savaş ateşi yakmazsam üzerlerinde ve de alevlendirmezsem.

Mirsed b. Ebî Humrân örneğinde olduğu gibi, Şair Muâviye b. Mâlik b. Ca’fer b. Kilâb da (v.../...), dizelerde yer verdiği أُعَوِّدُ الْحُكَمَاءَ ifadesi sebebiyle ‘*مُعَوِّدُ الْحُكَمَاءَ/ Hikmet ehlini alıştırın*’ lakabıyla şöhret bulur. Nitekim Mu’âviye b. Mâlik b. Ca’fer b. Kilâb

üzerlerinde bıraktığı derin etki ile kabilelerin ileri gelenleri el-Muhallak’ın kızlarıyla evlenmek için adeta yarışır. Karanlık basmadan el-Muhallak’ın kızlarından her biri, sosyal ve ekonomik bağlamda babalarından bin kat daha iyi konumdaki erkeklerle evlenirler. Bkz.: İbn Raşık, *el-’Umde...* I, 48.

¹³⁰*Ca’fer b. Kuray*’ oğulları’nın öyküsü şöyledir:

Ca’fer b. Kuray’ oğulları’nın dedeleri Kuray’, (v. .../...) bir keresinde deve boğazlar ve etini hanımları arasında paylaşır. Bu sırada Cafer’in annesi eş-Şemûs, deveden geriye bir şey kalıp kalmadığını öğrenmesi için küçük Cafer’i babasına gönderir. Babasına koşan Cafer, hayvandan geriye sadece kafatası kaldığını görür. Cafer, kafatasındaki burun deliklerine parmaklarını sokar ve kafatasını ardı sıra sürüklemeye koyulur. Cafer, kendisine “ Bu nedir?” diye soranlara, “Devenin burnu” şeklinde cevap verir. Bu hadiseden sonra halk, baba Kuray’a ‘*Devenin burnu*’ lakabıyla hitap ederler. Kuray’ın soyundan gelen sonraki kuşak ise, hiçte hoşlanmadıkları bu lakaba nispetle ‘*Devenin burnu oğulları*’ lakabıyla şöhret bulur. Bu durum, ‘*Devenin burnuoğulları*’nın şair el-Hutay’e(v.45/665) tarafından şu dize ile övülmesine kadar sürer:(Basît)

قَوْمٌ هُمْ الْأَنْفُ وَالْأَذْنَابُ غَيْرُهُمْ وَمَنْ يُسَوِّي بَأْنْفِ النَّاقَةِ الذَّنْبَا

(Benim kavmim öyle) bir kavimdir ki; başkaları kuyruk iken onlar burundur./ (Dolayısıyla) kim devenin burnunu kuyrukla eş tutar ki?

‘*Devenin burnuoğulları*’nın şair el-Hutay’etarafından övülmesinin ardından durum tersine döner ve bir zamanlar hiciv amaçlı kullanılan söz konusu lakap, *Ca’fer b. Kuray*’ oğulları için artık övünç vesilesine dönüşür. Bkz.: er-Râzî, Ebû Hâtem Ahmed b. Hamdân, *Kitâbu’z-Zîne fi’l-kelimâti’l-islâmiyye ve’l-’arabiyye*, Merkezu’d-Dirâsât ve’l-Buhûsi’l-Yemenî, San’a, 1994, s.104-105.

¹³¹İbn Dureyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen, *el-İştikâk*, thk.: Abdussellam Muhammed b. Harun, Dâru’l-Cîl, Beyrut, 1991, II, 408.

¹³²İbn Dureyd, *el-İştikâk*, II, 408.

aşağıdaki beyitte şunları söyler:¹³³ (Vâfir)

وَأُورِثُ مَجْدَهَا أَبَدًا كِلَابًا سَأَحْمِلُهَا وَتَعْقُلُهَا¹³⁴ عَنِّي
إِذَا مَا الْأَمْرِ فِي الْحَدَثَانِ نَابَا أَعْوَدُ مِثْلَهَا الْحُكَمَاءَ بَعْدِي

(Bu güzel hasletleri benden sonraki kuşaklara) taşıyacağım ve Ğaniy (Kabîlesi de) diyetini üstlenecek bunların/ (Ğaniy kabîlesinin) onurunu da Kilab (kabîlesi)ne sonsuza kadar miras bırakacağım/ Gerekliğinde hikmet ehlini de benzer (hasletler) e alıştıracağım/ Zamanla ortaya musibet çıkarsa eğer.

Dizelerden iktibas edilen ve şaire yakıştırılan benzer ifadeler şair için övünç vesilesi olabileceği gibi, bazı ifadeler de, kendisine sıkıntı ve üzüntü verebilmektedir.

Söz gelimi, Şair Mus‘ab b. Abdullah ez-Zubeyrî (v. .../...), dizede yer verdiği عائد terimi sebebiyle ‘عائد الكلب/ köpek ziyaretçisi’ yakıştırmasına maruz bırakılmıştır.¹³⁵ Şair Mus‘ab b. Abdullah ez-Zubeyrî aşağıdaki beyitte şunları söyler:¹³⁶ (Recez)

مَا لِي مَرَضْتُ فَلَمْ يَعْذِنِي عَائِدٌ مِنْكُمْ وَيَمْرُضُ كُلُّهُمْ فَأَعْوِدُ

Hayırdır! Hastalandım da, sizden kimse ziyaretime gelmedi. Köpekleri (bile) hastalansa ziyaretine giderken ben.

Meşhur edebiyatçı Ebû Mansûr es-Se‘âlibî’nin (v. 429/1038) ‘*Letâifu’l-ma‘ârif*’ adlı kitabında ‘*Fî elkâbi’ş-şu‘arâ ellezîne lulkibû bi eş‘ârihim*’¹³⁷ başlığı altında lakaplarını söyledikleri şairlerden alan birçok Câhiliye şairine yer verdiği görülmektedir.

Arap toplumlarında şiir sanatı, şairin konumunu yücelttiği gibi dinleyiciler nazarında kusurlarını da örtmektedir. Tıpkı Şair el-Hâris b. Hıllize’nin (v. h.ö.54/580) *Hîyra* Kralı ‘Amr b. Hind’in (v. h.ö.72/578) huzurunda *Taglib* kabîlesine karşı *Bekr* kabîlesini övdüğü şu mısralarla başlayan meşhur şiirinde yaşandığı gibi:¹³⁸ (Hafîf)

أَدَّتْنَا بَيْنَهَا أَشْمَاءُ رَبِّ نَاوِ يُمَلُّ مِنْهُ التُّوَاءُ

¹³³ el-‘Askerî, el-Hasen b. Abdullah b. Sa‘îd, *Şerhu mâ yakau‘ fhi’t -tashîfu ve’t-tahrîf*, thk.: Abdulaziz Ahmed, Şeriketu Mektebeti ve Matba‘ati Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduh, Kahire, 1963, s. 458.

¹³⁴ Dizede yer alan تعقل fiili diyet öder anlamındadır. Bkz.: ed-Dabbî, *el-Mufaddaliyyât...*, s. 359.

¹³⁵ es-Se‘âlibî, Ebû Mansûr ‘Abdumelik b. Muhammed b. İsmail, *Latâifu’l-ma‘ârif*, thk.: P.De. Jong, E.J. Brill, Academiae Tyipograpus, MDCCCLXVII, 1867, ys., s.23.

¹³⁶ es-Se‘âlibî, *Latâifu’l-ma‘ârif*, s.23.

¹³⁷ es-Se‘âlibî, *Latâifu’l-ma‘ârif*, s.17.

¹³⁸ ez-Zevzenî, el-Huseyn b. Ahmed b. el-Huseyn, *Şerhu’l-Mu‘allakâti’s-seb’*, tsh.: Fâyiz Terhînî v.d., Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî, Beyrut, 2002, s. 147.

Esma bize (uzak diyarlara) göç edeceğini bildirdi./ Bir arada olmanın kişiye bıkkınlık vereceği nice mukim kimseler varken.

Kral ‘Amr, cüzam hastası olan şair el-Haris b. Hillize ile yüz yüze gelmek istemediğinden, şaire dizelerini perde arkasından söylemesini emreder. el- Haris b. Hillize, perde arkasından dizeleri okumaya koyulunca, Kral ‘Amr adeta coşar ve aralarındaki perdenin kaldırılmasını ister. Bunun akabinde Kral, kendi sofrasına el-Haris b. Hillize’nin oturmasına ve geceleri seçkin sınıfın katıldığı özel eğlence törenlerine eşlik etmesine izin verir.¹³⁹

Öte yandan kabîleler, şairleri tarafından dile getirilen dizeleri ezberlemekle ve mısraları çocuklarına öğretmekle yetinmemektedirler. Aksine kabîleler, şairleri tarafından dile getirilen dizeleri gelecek kuşaklara aktarmak için de özel çaba harcamaktadırlar.

Örnek vermek gerekirse, ‘*Tağliboğulları*’ kabîlesi, şairleri ‘Amr b. Kulsûm’un (v. h.ö.39/584) Kâ’be duvarına asıldığı iddia edilen meşhur şiirini küçük büyük demeden hemen herkes ezberlemekte, birbirlerine aktarmakta ve kuşaktan kuşağa tekrarlamaktadırlar. Bu duruma tahammül edemeyen *Bekr b. Vâil* kabîlesinden bir şair, *Tağliboğulları*’nı şu beyitlerle hicveder:¹⁴⁰(Serî‘)

أَلْهَى بَنِي تَغْلِبٍ عَنْ كُلِّ مَكْرُمَةٍ فَصَيْدَةٌ قَالَهَا عَمْرُو بْنُ كَلْتُومٍ
يَزُورُنَهَا أَبَدًا مُذْ كَانَ أَوْلَهُمْ يَا لَلرِّجَالِ لِشِعْرِ غَيْرِ مَسْؤُومٍ

‘Amr b. Kulsûm’un söylediği bir şiir Tağlib oğullarını her tür iyilikten alıkoydu!/ İlk (söyleyenlerinden) bu yana hala aynı şiiri aktarıyorlar./ Yetişin Ey Ahali! Ne bıkmaz bir şiirmiştir!

Şaire yakınlıklarıyla bilinen kimselerin ve kabîle fertlerinin yanı sıra, krallar da şiire önem vermektedirler. Söz gelimi, şiir rivayetinde *Kûfe Şiir Ekolü*’nün öncüsü¹⁴¹ Hammâd er-Râviyeh de (v. 155/ 771), Hîra Kralı en-Nu‘mân b. el-Munzir tarafından Araplara ait şiirlerin defterlere kaydedildiğini bildirmekte ve konuyla ilgili olarak şu hadiseyi aktarmaktadır:¹⁴²

“Hîra Kralı en-Nu‘man b. el-Munzir, Araplara ait şiirlerin defterlere kaydedilmesini emreder. Zamanla söz konusu defterler en-Nu‘man b. el-Munzir’in beyaz sarayında bir

¹³⁹ el-Câhız, Ebû ‘Usmân ‘Amr b. Bahr, *Kitâbu'l-Bursân ve'l-'urcân ve'l-'umyân ve'l-hûlân*, thk.: ‘Abdussellam Muhammed Harûn, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1990, s. 52-53; el-Hâris b. Hillize el-Yeskuri, *Divân*, thk.: el-‘Atuyye Mervân, Dâru'l-Îmâm en-Nevevî Li'n-Neşr ve't-Tevzî, Dimaşk, Suriye, ts., s. 55.

¹⁴⁰ el-Asfâhânî, *Kitâbu'l-ağânî*, XI, 37.

¹⁴¹ Dayf, *el-'Asru'l-câhili*, s.150.

¹⁴² es-Suyûtî, Abdurrahmân Celâluddîn, *el-Muzhir fî 'ulûmi'l-luğati ve envâihâ*, şrh.: Muhammed Ahmed Câdu'l-Mevlâ Bek vd., Mektebetu Dâri't-Turâs, Kahire, 2008, I, 249.

yerlere gömülür. Yıllar sonra el-Muhtâr b. Ebî ‘Ubeyd es-Sekafî’ye (v. 67/686) sarayın altında hazine bulunduğu söylenir. Bunun üzerine el-Muhtâr b. Ebî ‘Ubeyd es-Sekafî, sarayda kazı yapar ve söz konusu şiirleri gün yüzüne çıkarır. Kûfe ahalisinin, Basralılara kıyasla daha fazla şiir bilmelerinin altında yatan sebep işte budur.”

Yine kral, kayda değer dizelerle karşılaştığında, bunları özel kütüphanesinin duvarına asılmasını emretmektedir.¹⁴³

Dahası şair, krala doğrudan kendi adıyla ‘*sen*’ veya annesine nispetle ‘*filan kadının oğlu*’ diyerek hitap edebilmektedir. Kral ise şairin bu davranışını olgunlukla karşılamakta ve şaire ses çıkarmamaktadır.¹⁴⁴ Diğer bir ifade ile kral, normal şartlarda hoşuna gitmeyecek davranış biçimlerinin şairlerden meydana gelmesine göz yummaktadır.

Kralların yanı sıra, toplumdaki diğer fertler de değer yargılarıyla çelişki arz eden davranış biçimlerine tolerans göstermezlerken, bu hususta şairlere göz yummaktadırlar. Şiire ve şaire verilen bu değeri, şairler hakkında görüşüne başvurulmuş şahsiyetlerden birisi şu ifadelerle dile getirmektedir:¹⁴⁵

“Şairlerin dışında, yalan söyleyenlerin zemmedilmesine ve (sözlerinde) itidalle davrananların övülmesine sen ne dersin?”

Câhiliye şairleri, aynı zamanda toplumda yönetici konumundadırlar. Bu bakımdan şairler tarafından söylenen sözlere itibar edilmekte ve karşılaştıkları sorunların çözümü hususunda şairlerin yaklaşımlarına göre hükümler verilmektedir. Sözelimi, Araplar, karşılaştıkları ender kelimelerin anlamları gibi Arap dili ile ilgili hususlarda ihtilafa düştükleri durumlarda doğruluğu üzerinde ittifak ettikleri ve en sağlam kaynak olarak gördükleri şiirlere başvurumaktadırlar.¹⁴⁶

Yine şairler, insanları güzel eylemlere teşvik etmekte ve onları kötü huylardan uzak durmaya yönlendirmektedirler.¹⁴⁷ Bu bakımdan şiir becerisine sahip kimseye ‘*kemale ermiş*’¹⁴⁸, ‘*bilge*’ ve ‘*hakîm*’ yakıştırmaları da yapılmaktadır.

Söz gelimi, Ömer b. el-Hattâb, (v. 24/644) Ka‘bu’l-Ahbâr’a (v. 34/655) Tevrat’ta şairlere dair bilgi olup olmadığı yolunda soru yöneltmesi üzerine, Ka‘bu’l-Ahbâr, Ömer b.

¹⁴³ İbn Raşîk, *el-‘Umde...*, I, 96.

¹⁴⁴ İbn Raşîk, *el-‘Umde...*, I, 22.

¹⁴⁵ İbn Raşîk, *el-‘Umde...*, I, 25.

¹⁴⁶ er-Râzî, *Kitâbu’z-Zîne...*, I, 94.

¹⁴⁷ el-‘Alevî, el-Muzaffer b. el-Fadl, *Nudratu’l-iğrîd fî nusratî’l-karîd*, thk.: Nuhâ ‘Ârif el-Hasen, Matbû‘âtu Mecma‘u’l-Luğa el-‘Arabiyye, Dimaşk, 1976, s. 358.

¹⁴⁸ İbn Kuteybe, Abdullah b. Muslim, *‘Uyûnu’l-ahbâr*, Dâru’l-Kutubi’l-Mısriyye, Kahire, 1996, V, 168.

el-Hattâb'a şu karşılığı verir:¹⁴⁹

“Tevrat'ta, İsmail oğullarından hikmetli sözler telaffuz eden, atasözlerinden örnekler sunan ve İncilleri gönüllerinde olan Araplardan başka bildiğimiz bir kavim görüyorum.”

Ka'bu'l-Ahbâr'ın Arapları tanımlarken dile getirdiği '*hikmetli sözler telaffuz eden, atasözlerinden örnekler sunanve İncilleri gönüllerinde olan*' şeklindeki ifadesiyle şiir sanatını kastettiği aşikârdır.

Bu bakımdan en önemli şiir rivayetçileri arasında yer alan Asma'î'nin (v. 216/831) şiir rivayetinde *Basra ekolü*'nün öncüsü¹⁵⁰ Ebû 'Amr b. el-'Alâ' (v. 154/771) yoluyla aktardığı bir rivayete göre, Câhiliye Arapları nezdinde şairler, diğer ulusların peygamberlere layık gördükleri en yüksek konumdadırlar.¹⁵¹

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere Cahiliye devrinde şiir, Arap medeniyetinin ilk evresine ışık tutacak en önemli kaynaklardan biridir. Zira Câhiliye şiiri Arapların inançları, sosyal yaşantıları, savaşları, karakterleri ve ahlâk anlayışları gibi birçok hususta ipuçları sunmaktadır. Diğer bir ifade ile Câhiliy eşiiri, Arapların yaşam biçimini bütün yönleriyle günümüze yansıtan ayna konumundadır.

Ne var ki, İslâm'dan hemen önce şairler, şehirlilerle kaynaşp şiiri kazanç kapısı haline getirmeye başlayınca şiir eski saygınlığını yitirmiş¹⁵² ve şiirin yerini düz yazı türünden nutuk almıştır.¹⁵³

Arap şiiri oldukça saygın bir konumda iken kazanç kapısına dönüştürülmesi sebebiyle değerden düşmeye yüz tutması, şair en-Nâbiğatu'z-Zubyânî ile başlar. Bu bağlamda İbn Raşîk, '*el-'Umde*'sinde konuyla ilgili olarak şunları söyler:¹⁵⁴

“Şair en-Nâbiğatu'z-Zubyânî, kralları övmüş, şiir yoluyla kazanç elde etmeye razı gelmiş ve bu hususta en-Nu'mân b. el-Munzir'e boyun eğmiştir. Hâlbuki en-Nâbiğatu'z-Zubyânî, dilediği çevresindeki aşiretine mensup kimseler veya kendisine gelen krallar sayesinde şiiri kazanç kapısı yapmayabilirdi. Hal böyle olunca Şair en-Nâbiğatu'z-Zubyânî, eski saygınlığını yitirdi. en-Nâbiğatu'z-Zubyânî, bu yolla o kadar çok mal biriktirdi ki, krallardan elde ettiği altın ve gümüş kaplarda yedi içti.”

Şair en-Nâbiğatu'z-Zubyânî'den sonra Arap şiirinin eski saygınlığını yitirmeyi sürdürmesi, şiirlerinde özellikle *Dâhus* ve *el-Ğabrâ* savaşında ölenlerin diyetlerini

¹⁴⁹ İbn Raşîk, *el-'Umde...*, I, 25.

¹⁵⁰ Dayf, *el-'Asru'l-câhilî*, s. 149.

¹⁵¹ er-Râzî, *Kitâbuz'-zîne ...* I, 105.

¹⁵² er-Râzî, *Kitâbuz'-zîne ...* I, 105.

¹⁵³ İbn Raşîk, *el-'Umde...*, I, 83.

¹⁵⁴ İbn Raşîk, *el-'Umde...*, I, 80.

üstlenen¹⁵⁵ Herim b. Sinân'ı (v. h.ö.15/608) övmeye ağırlık veren ve bu yolla şiir sanatını kazanç kapısı haline getiren Züheyr b. Ebî Sulmâ ile devam eder.¹⁵⁶

Züheyr b. Ebî Sulmâ'dan sonra Şair A'sâ da övgü şiirleri yoluyla kazanç elde etmeyi sürdürür ve bu amaçla İran kralının sarayına kadar uzanır.¹⁵⁷

Son olarak Cahiliye şiirinin büyük ölçüde değerden düşmesi, şiir yoluyla dilenmeyi meslek haline getiren şair Hutay'e (v. 45/665) ile en alt seviyeye iner. Kayravânî, konuyla ilgili olarak şunları söyler:¹⁵⁸

“Hutay'e şiir yoluyla çok dilendi. Kendisi bu hususta oldukça adi ve ısrarcı idi. Bu yüzden halk kendisinden tiksindi ve ailesini de aşağıladı. Böylece şiir yoluyla dilenen kimseler dışlandılar ve mahrum bırakıldılar.”

Abbâsî şairi Ebû Sa'îd el-Mahzûmî (v. 230/844), geçmişte şairler tarafından şiir sanatının dilenme aracı haline getirilerek değerden düşürülmesine isyan etmekte ve bu yola tevessül eden şairi köpekle aynı kefeye koymaktadır. Nitekim Şair Ebû Sa'îd el-Mahzûmî, bu bağlamda dizelerde şunları söyler:¹⁵⁹ (Serî')

يَا لَيْتَ أَنِّي لَمْ أَكُنْ شَاعِرًا الْكَلْبُ وَالشَّاعِرُ فِي حَالَةٍ
يَسْتَقْبِرُ الْوَارِدَ وَالصَّادِرَا أَمَا تَرَاهُ بَاسِطًا كَفَّهُ

Köpek ve şair aynı haldedir. Keşke şair olmayaydım!/ Görmez misin (şairi) açar avucunu da/ Gelip gidenden dilenir.

Şiir sanatının kazanç kapısı haline getirilmesinin yanı sıra, dizelerde namusa dil uzatılması¹⁶⁰ ve genel ahlâka mugayir yakışıksız ifadelerin kullanılması da Cahiliye devrinde şiir sanatını ve şairleri değerden oldukça düşürmüştür. Bu duruma Hîra kralı en-Nu'mân b. el-Munzir'in huzurunda er-Rabî' b. Ziyâd'ı (v. .../...) gözden düşürmek amacıyla Şair Lebîd (v. 41/661) tarafından söylenen şu dizeleri örnek göstermek mümkündür:¹⁶¹ (Recez)

¹⁵⁵ Zuheyr b. Ebî Sulmâ, *Dîvân*, s. 8.

¹⁵⁶ İbn Raşîk, *el-'Umde...*, I, 80.

¹⁵⁷ İbn Raşîk, *el-'Umde...*, I, 81.

¹⁵⁸ İbn Raşîk, *el-'Umde...*, I, 81.

¹⁵⁹ el-'Unnâbî, b. Ali, Ahmed b. Muhammed b. Muhammed, *Nuzhetu'l-absâr fî mahâsini'l-eş'âr*, thk.: es-Seyyid Mustafa es-Senûsî vd., Dâru'l-Kalem, Kuveyt, 1986, s. 504.

¹⁶⁰ İbn Raşîk, *el-'Umde...*, I, 83.

¹⁶¹ Lebîd, b. Rabî'a, *Dîvân*, Dâru Sâdır, Beyrut, ts, s. 92

مَهْلًا لِأَيْتِ اللَّعْنِ¹⁶² لَا تَأْكُلْ مَعَهُ
وَأِنَّهُ يُدْخِلُ فِيهَا إِضْبِعَةً
كَأَنَّمَا يَطْلُبُ شَيْئًا ضَيْعَةً

إِنَّ إِسْتَهُ مِنْ بَرِّصٍ مُلَمَّعَةٍ
يُدْخِلُهَا حَتَّى يُوَارِيَ أَشْجَعَةً

Yavaş ol –Lanetleneneceğin kötü eylemlerden uzak kalası- yemek yeme onunla/ Zira onun poposu cüzam (hastalığından) benek benektir/ Ve sokar parmağını poposuna/ Tümünden içinde kaybolana kadar sokar/ Yitirdiği bir şey ararcasına.

Şiiri sanat olmaktan çıkararak bu türden çirkin örnekler, şairlerin toplumda istenmeyen kimseler olarak telakki edilmesine yol açmıştır. Nitekim bir şair aşağıdaki beyitlerde bu hususa işaret etmekte ve şunları söylemektedir:¹⁶³ (Munserih)

قُلْ لِأَبِي الْفَتْحِ يَخْدِرُ الشُّعْرَا
هُم نَفَرٌ لَا يَهْوُلُهُمْ عَدَمٌ
إِنْ مَدَحُوا الْكَلْبَ أَكْسَبُوهُ غُلًّا

وَيَتَّقِي شَرَّهُمْ مَتَى قَدَرَا
وَلَا يَخَافُونَ سَطْوَةَ الْأَمْرَا
أَوْ هَجْوَا الْمِسْكَ صَيَّرُوهُ خَرَا

Ebû'l-Feth'e söyle de şairlerden uzak dursun/ Ve mümkün oldukça şerlerinden korunsun/ (Zira) onlar yokluğun ürkütmediği bir güruhtur/ Ve de emirlerin nüfuzundan korkmazlar./ Köpeği övseler ona değer kazandırırılar/ Veya miski hicvetseler onu kakaya çevirirler.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere İslâm'dan hemen önce şiir sanat olmaktan çıkarılmış ve herhangi bir prensibe hizmet etmeyen salt ahlâksızlık örneği haline dönüştürülmüştür. Nitekim şiir hakkındaki görüşü sorulan erken dönem ulemasından bir şahıs, Câhiliye şiirinin içine düştüğü vahim durumu şu ifadelerle dile getirmiştir:¹⁶⁴

“Şiir, şaklabanlık istediğinde güldürürken, ciddiyet gerektiren durumlarda doğru sözden uzaktır. Bu bakımdan şair, yalan ile şaklabanlık arasında orta bir yeredir. Hal böyle olunca Yüce Allah Peygamberini bu iki hasletten ve her tür aşağılık eylemlerden uzak tutmuştur.”

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde bütünlük arz etmesi bakımından Asr-ı saâdet'te Arap şiiri değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

3.2. Asr-ı Saâdet Arap Şiiri

Her ne kadar Câhiliyeşairlerine nispet edilen bazı metinlerin Kâbe duvarına asıldığına dair rivayetler tartışma konusu olsa bile, ana hatlarıyla Câhiliye şiiri, Arap

¹⁶² 'أبيت اللعن' / Lanetleneneceğin kötü eylemlerden uzak kalası' anlamında Câhiliye Arapları tarafından kralları selâmlamada kullanılan ifade biçimidir. Bkz.: el-Elûsî, Mahmûd Şukrî, *Bulûğu'l-ereb fî m'ârifeti ahvâli'l-'Arab*, şrh.: Muhammed Behcet el-Eserî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1314, II, 193.

¹⁶³ el-'Unnâbî, *Nuzhetu'l-absâr fî mahâsini'l-eş'âr*, s. 505.

¹⁶⁴ es-Suyûtî, *el-Muzhir ...*, II, 470.

topluluklarının içinde bulunduğu edebî, dinî, fikrî ve ruhî yapılanmalar hakkında ipuçları vermektedir. Zira günümüze ulaşan metinlerden, Câhiliye şiirinin, çağımızdaki medyaya benzer bir misyon üstlendiği ve toplumdaki muhtelif yaşam biçimleri hakkında bilgi verdiği görülmektedir.

Asr-ı saâdet'te de aynı misyonu üstlenen Arap şiiri, özellikle müşriklerle Müslümanlar arasında cereyan eden atışmalar, iki zıt kutup arasında yaşanan hadiselerin birçoğunu günümüze aktarmaktadır. Söz gelimi, elimize ulaşan metinlerde Asr-ı saâdet şairi, mensubu bulunduğu cemaate taraftar kazandırmak adına şiir yoluyla cemaatinin güzel yönlerini, savaşlarda elde ettiği başarıları ve geleceğe yönelik beklentilerini dile getirdiği görülmektedir. Yine ilgili metinlerde, müşriklerle Müslümanlar arasında yer yer şiddetlenen savaşlara paralel olarak, karşılıklı şiir atışmaları şeklinde cereyan eden söz savaşlarının da şiddetini artırdığı dikkati çekmektedir.

Her ne kadar gayrimüslim şairlere ait şiirlerin birçoğu, İslâm dinine ve Hz. Peygamber'e saldırı içeren unsurlar taşıdığı gerekçesiyle, zaman içerisinde sansürlenerek ilk kaynaklara alınmamış olsa bile, günümüze ulaşan metinlerden dönemin şiir anlayışına ışık tutabilecek ipuçları yakalamak mümkün gözükmemektedir.

Asr-ı saâdet şairlerine dair dikkat çeken önemli hususlardan biri de, İslâm'a girinceye kadar alışageldikleri kalıplar içerisinde şiir söylemiş olmalarıdır. Bu bakımdan bazı araştırmacılar, şirk üzere vefat eden Asr-ı saâdet şairlerini Câhiliye şairleriyle birlikte tasnif ederler. Söz gelimi, İbn Sellâm el-Cumahî, A'şâ ve el-Esved b. Ya'fûr en-Nehşelî'yi (v. h.ö.23/600) Câhiliye şairleri arasında zikreder.¹⁶⁵ Günümüz akademisyenlerinden Şevki Dayf ise, Dureyd b. es-Sımma, A'şâ, Umeyye b. Ebi's-Salt (v. 5/626) ve el-Esved b. Ya'fûr en-Nehşelî gibi şairlere Câhiliye şairleri arasında yer verir.¹⁶⁶

İlgili metinlerden yola çıkarak, Asr-ı saâdet şairlerini, '*İslâm dinini savunanlar*' ve '*İslâm dinine karşı duranlar*' şeklinde iki ana grupta cem etmek mümkündür. İslâm dinine karşı duran şirk blokuna mensup şairlerin daha çok, Mekke'de¹⁶⁷, Tâif'te¹⁶⁸ ve Yahudilerin yaşadığı bölgelerde;¹⁶⁹ buna mukabil İslâm'ı savunan şairlerin ise, genellikle Medine'de

¹⁶⁵ İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 24, I, 65-147.

¹⁶⁶ Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'arabi, el-'Asru'l-İslâmî*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts., s. 47.

¹⁶⁷ İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 235-257.

¹⁶⁸ İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 259-269.

¹⁶⁹ İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 279-294.

ensârin, muhâcirlerin ve civar kabîlelerden Medine'ye gelen heyetlerin arasında¹⁷⁰ yerlerini aldıkları müşahede edilmektedir.

Peygamber olduktan sonra Kureyşli müşriklerin ağır baskılarına maruz kalan Allah Resûlü, bir süre sonra Mekke'den Medine'ye hicret etmek zorunda kalmıştır. Hicret hadisesinin üzerinden çok geçmeden Mekkeliler ile Medineliler arasında meşhur *Bedir savaşı* vuku bulmuştur. *Bedir* savaşında Kureyşin takipçileri, Kureyşlilerin safında yer alırken, Mekke'den Medine'ye hicret edenler ve Medine halkından Allah Resûlü'ne uyanlar da Allah Resûlü'nün etrafında kenetlenmişlerdir. *Bedir* savaşında olduğu gibi, Müslümanlarla müşrikler arasında çıkan savaşlarda her grup, silahlarıyla hasmına yüklenmiş ve şair ruhlu şahsiyetler şiir aracılığıyla mensubu buldukları gruba moral vermek ve üstlendikleri davayı savunmak adına çaba sarf etmişlerdir.

Söz konusu şahsiyetler, dizelerde karşı safın hoşlanmayacağı galiz yakıştırmalara da yer vererek düşman karşısında psikolojik üstünlük sağlamaya çalışmışlardır. Bir başka ifadeyle şairler, kendi ideolojilerini, savaş aracına dönüştürdükleri şiir yoluyla savunma cihetine giderek fiilen savaflara katılmışlardır.

Söz gelimi, *Kays 'Aylân* kabîlesine mensup Umeyye b. Ebî's-Salt,¹⁷¹ *Bedir* savaşında Kureyşlilerden öldürülenlerin ardından söylediği otuz bir beyitlik mersiyyede Kureyşlileri Müslümanlardan intikam almaya teşvik eder ve aşağıdaki dizelerde şunları söyler:¹⁷² (Meczûu'l-Kâmil)

لِي أَيِّ مَنَّهُمْ وَنَاكِحِ	لِلَّهِ دَرُّ بَنِي عَ—
شُعَوَاءَ تُحْجِرُ كُلَّ نَابِغِ	إِنْ لَمْ يُغَيِّرُوا عَارَةَ
تِ الطَّامَّحَاتِ مَعَ الطَّوَامِغِ	بِالْمُشْرَبَاتِ الْمُتْبِعِدَا
أَسَدِ مَكَالِبَةِ كَوَالِحِ	مُرْدَا عَلَى جُرْدِ إِلَى
مَشِي الْمُصَافِحِ لِلْمُصَافِحِ	وَيُلَاقِ قَوْنُ قَوْنَهُ
نِ بَيْنَ ذِي بَدَنِ ¹⁷³ وَرَامِحِ	بِرْهَاءِ أَلْفِ ثُمَّ أَلْ—

Ali oğullarına¹⁷⁴ ('Abdu Menât oğulları) şaşılır./ Duluna da evlisine de/ Eğer bir saldırı

¹⁷⁰ el-Cumahî, *Tabakât...*, I, 215-226.

¹⁷¹ İbn Kuteybe, *eş-Şi'ru ve 'ş-şu'ara*, I, 459.

¹⁷² Umeyye b. Ebi's-Salt, *Dîvan*, thk.: Sucey' Cumeyyil el-Cubeylî, Dâru Sâdır, Beyrut, 1998, s. 36.

¹⁷³ Dizede yer alan ذِي بَدَنِ ifadesiyle 'zırh kuşanmış asker' kastedilmektedir. Bkz.: Umeyye b. Ebi's-Salt, *Dîvan*, s. 37.

¹⁷⁴ Dizede yer alan 'Benî 'Ali' ifadesi ile 'Benî 'Abd-i Menât' kastedilmektedir. Bkz.: el-Makdisî, Muhammed b. Tâhir b. 'Alî, *Kitâbu'l-ensâb el-muttefaka fi'l-hatti'l-mutemâsile fi'n-nukati ve'd-dabt*, Matba'atu Brill, Leiden, 1248, s. 112.

gerçekleştirmelerse/ Dört bir yandan ve sertçe, her havlayanı sığınağına kaçırarak (bir saldırı)/ (Hızla düşmana) yakınlaştıran ve (hızla düşmandan) uzaklaştıran çevik kısraklarla/ Tamahkâr kadınların eşlik ettiği o hırslı (kısraklarla)/ Sırtlarında (Ali oğullarından) genç savaşçılar taşıyan kısraklarla/ Yüzleri asık saldırgan aslanlara doğru./ Ve rakip rakibiyle karşılaşmalıdır/ Tıpkı tokalaşmak için karşısındakine doğru hızla yürüyen kişi misali/ Zırhlılardan ve mızraklılardan yaklaşık bin (kişi) sonra (bir diğer) bin (kişi) ile...

Bu bağlamda şiir aktivitesini bileyen önemli faktörler arasında savaşların da bulunduğunu belirten ünlü edebiyat eleştirmeni İbn Sellâm el-Cumahî, konuyla ilgili olarak şunları aktarır:¹⁷⁵

“Geçmişten bu yana Evs ve Hazrec arasında olduğu üzere kabîlelerin birbirleriyle savaşmaları veya bir kısmının diğerlerine saldırımları yada başkaları tarafından saldırıya uğramaları gibi şartların değişmesine paralel olarak şiir aktivitesi de değişim göstermektedir. Kureyşlilere ait şiirin az olmasının nedeni ise, aralarında husumet bulunmadığından birbirleriyle savaşmamış olmalarıdır.”

Cumahî'nin yukarıdaki sözlerinden de anlaşılacağı üzere, gruplar arasında çıkan savaşlar, toplumda infial uyandırdığından şiir diliyle anlatılması gereken hususlara zemin hazırlamaktadır. Bu bakımdan, Câhiliye dönemi Mekke'sine ait az sayıda şair ismi telaffuz ediliyor iken, Asr-ı saâdet'te savaş şartlarının artmasına paralel olarak aynı kentte birçok şair ismi ön plana çıkmaktadır. Söz gelimi, Allah Resûlü ile Mekkeliler arasında meydana gelen savaşlarda Ebû Süfyân b. el-Hâris (v. 20/642), Abdullah b. ez-Ziba'ra (v. 15/636), Dırâr b. el-Hattâb el-Fehrî (v.13/634), Ebû'Azze el-Cumahî (v. 3/625) ve Hubeyra b. el-Vehb (v. 5/627) gibi şair isimlere sıkça rastlanmaktadır. Asr-ı saâdet'te öne çıkan Mekkeli on şaire el-Cumahî tarafından 'Tabakât' da yer verilmiş olması bu durumu destekler mahiyettedir. Yukarıda zikredilen şairlere ek olarak el-Cumahî tarafından şiirlerinden örnekler sunulan Mekkeli şairler şunlardır:¹⁷⁶

Ebû Tâlib b. Abdulmuttalib (v. 23/619), ez-Zubeyr b. Abdulmuttalib (v. .../...), Musâfir b. Ebi 'Amr b. Umeyye (v. h.ö.10/613) ve Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî el-Mumezzak (v.33/653).

Söz konusu isimlere ait şiirlerin genel karakteristik özelliği, İslâm dininin yayılmasını engellemek amacıyla Allah Resûlü'nü ve Allah Resûlü'ne inananları hedef almış olmalarıdır.

Söz gelimi, Mekkeli şair Ebû Süfyân, *Uhud* savaşında Müslümanların yenilgiye

¹⁷⁵ İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 259.

¹⁷⁶ İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 233-235.

uğramalarına şiirde gönderme yapar ve şunları söyler:¹⁷⁷ (Tavîl)

شَقِيئُكُمْ بِهَا وَغَيْرُكُمْ أَهْلُ ذِكْرِهَا
فَوَارِسُ مِنْ أَبْنَاءِ فَهْرِ بْنِ مَالِكٍ
حَسِبْتُمْ جِلَادَ الْبَيْضِ حَوْلَ بَيْوتِكُمْ
كَأَخَذِكُمْ فِي الْعَيْرِ أَرْطَالَ آتِكِ¹⁷⁸

Perişan oldunuz bu savaşta.¹⁷⁹ Bu savaşın kahramanları siz değil, yaptıklarıyla yâd edilmeye layık başka süvarilerdir./ Fehr b. Mâlik oğullarının süvarileridir(onlar)/ Evlerinizin etrafında kılıçların vuruşması zannettiniz/ Sanki ticaret kervanında rıttılar (ağırlığında) eritilmiş beyaz kurşun (satın) aldığınız gibi.

Yine *Uhud* savaşında bir diğer Mekkeli şair İbn ez-Ziba'ra', *Bedir* savaşı sırasında Hassân b. Sâbit tarafından söylenen dizelere karşılık şu beyitlerle cevap verir:¹⁸⁰ (Remel)

لَيْتَ أَشْيَاخِي شَهِدُوا
جَزَعَ الْخَزْرَجِ مِنْ وَقَعِ الْأَسْلِ
حِينَ أَلْفَتْ بِقَنَاةٍ بَرَكَهَا
وَاشْتَحَرَ الْقَتْلُ فِي عِنْدِ الْأَسْلِ
وَعَدَلْنَا مِثْلَ بَدْرِ فَأَعْتَدَلْ
فَقَبِلْنَا الْبِضْفَ¹⁸¹ مِنْ سَادَاتِهِمْ

Keşke Bedir'deki büyüklerim tanıklık etselerdi/ Mızrağın düşmesinden Hazrec'in kapıldığı dehşete./ Savaş bağına fırlattığında mızrağı¹⁸²/ Ve hararetlendiğinde Abdu'l-Eşel¹⁸³ oğullarında savaş/ Akabinde kabul ettik efendilerine karşı insafı/ Ve Bedir cihetine adil davrandık da böylece eşitlendi sayımız.¹⁸⁴

Allah'a ve Resûlü'ne karşı düşmanca yaklaşımda bulunan Mekkeli şair Hubeyra b. Ebî Vehb, *Uhud* savaşı sırasında şu dizeleri söyler:¹⁸⁵ (Basît)

فَدْنَا كِنَانَةَ مِنْ أَطْرَافِ ذِي يَمَنِ
عَرَضَ الْبِلَادِ عَلَى مَا كَانَ يُزْجِيهَا
قَالَتْ كِنَانَةُ: أَيُّ تَذَهُبُونَ بِنَا؟
قُلْنَا: التُّخَيْلُ، فَأَمُوهَا وَمَنْ فِيهَا

(Mekke'deki) Zî Yemen¹⁸⁶ (mevkisi) taraflarından Kinâne (kabîlesine) komuta ettik/ Kendilerini taşıyan bineklerin sırtında yurdun orta kesimine doğru/ Kinâne dedi ki: “Bizi nereye götürüyorsunuz?”/ Biz de: “ Hurmalığa” deyince derhal (Medine'ye ve

¹⁷⁷ İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 249.

¹⁷⁸ İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 249.

¹⁷⁹ *Uhud* savaşında muhâcirlerden beş ya da altı kişi şehit düşmüş iken ensârdan şehit düşenlerin sayısı altmış beşin üzerinde olmuştur. Şair burada Müslümanların *Uhud* savaşında uğradıkları yenilgiye gönderme yapmaktadır. Bkz.: İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 249.

¹⁸⁰ İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 239.

¹⁸¹ Dizede yer alan *البيض* lafzı ile ‘insafı ve adâletli olmak’ kastedilmektedir. Bkz.: İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 239.

¹⁸² ‘Savaş bağına mızrağı fırlattı’ ifadesi ‘savaş kızıştı’ anlamına gelen bir deyimdir. Bkz.: İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 238.

¹⁸³ ‘Abdu'l-Eşel’in aslı ‘Abdu'l-Eşhel’dir. Burada şair ‘he’ harfini vezin uyumunu sağlamak amacıyla kaldırmıştır. Bkz.: İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 239.

¹⁸⁴ Beytin anlamı şöyledir: O gün biz, Müslümanlar tarafından *Bedir* savaşında müşriklerin ileri gelenlerinden öldürülenlerin sayısı kadar hatırı sayılır Müslüman öldürmekle yetindik ve daha fazlasına tamah etmedik. Böylece her iki tarafın da zayıyatı eşitlenmiş oldu. Bkz.: İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 239.

¹⁸⁵ İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 257.

¹⁸⁶ Burada sözü edilen *يمن ذو* Mekke kentine yakın bir mevki ismidir. Bkz.: İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 257.

Medine) halkına yöneldiler.

Aralarında Allah Resûlü'nün amcaoğlu Ebû Süfyân'ın da bulunduğu Mekkeli şairlerin kabîleler arasında İslâm dininin yayılmasını engellemek için şiirin büyüleyici gücünü sonuna kadar kullandıklarını gören Hz. Peygamber, sahabeyi İslâm inancını savunmaya yönlendirir.¹⁸⁷

Allah Resûlü'nün yönlendirmesi doğrultusunda Şair Hassân b. Sâbit, ilk olarak Kureyşli şair Ebû Süfyân b. el-Hâris'e cevap niteliğinde şu dizeleri söyler:¹⁸⁸(Vafir)

وَعِنْدَ اللَّهِ فِي ذَلِكَ الْجَزَاءُ	هَجَوْتُ مُحَمَّدًا فَأَجَبْتُ عَنْهُ
فَشَرُّكُمْ لِحَيْرِ كَمَا الْفِدَاءُ	أَتَهَجُوهُ وَلَسْتُ لَهُ بِكُفٍّ
أَمِينَ اللَّهُ شِيمَتُهُ الْوَفَاءُ	هَجَوْتُ مُبَارَكًا بَرًّا حَنِيفًا
لِعِزِّضِ مُحَمَّدٍ مِنْكُمْ وَقَاءُ	فَإِنَّ أَبِي وَوَالِدَهُ وَعِزِّضِي

Muhammed'i hicvettin de, O'nun yerine (sana) ben karşılık verdim./ Ve (elbet) bunun Allah katında bir karşılığı vardır./ Dengi olmadığın halde O'nu hiciv mi ediyorsun?/ Hâlbuki ikiniz arasında şerli olan hayırlı olana fedadır./ İyiliksever hanîf bir mübareki hicvettin/ Karakteri vefâ olan ve Allah'ın güvendiği (bir mübareki)./ O halde (bil ki) babam, babamın babası ve de namusum/ Muhammed'in namusunu (şerriniz)den koruyan bir kalkandır.

Yine Hassân b. Sâbit, *Uhud* savaşında Allah Resûlü'nün amcası Hamza b. Abdulmuttalib'in (v. 3/625) ciğerlerini sökerek çiğneyen ve aynı zamanda Ebû Süfyân'ın da eşi olan Hind bint-i 'Utbe'yi (v. 14/635) şu ağır ifadelerle hicveder:¹⁸⁹ (Kâmil)

لَوْمْ إِذَا أَشْرَتْ مَعَ الْكُفْرِ	أَشْرَتْ لَكَاعٍ وَكَانَ عَادَتَهَا
هِنْدَ الْهُنُودِ طَوِيلَةَ الْبُطْرِ	لَعَنَ الْإِلَهُ وَرَزَوَجَهَا مَعَهَا
فِي الْقَوْمِ مُغْنَقَةً عَلَى بَكْرِ	أَخْرَجْتَ مَرْقَصَةً ¹⁹⁰ إِلَى أَحَدٍ
لَا عَنْ مُعَاتَبَةٍ وَلَا زَجْرِ	بَكْرٍ ثِقَالٍ لَا حَرَكَ بِه
دَقَّ الْعُجَايَةَ عَارِي الْفَهْرِ	وَعَصَاكَ إِسْتَكَّ تَتَّقِينَ بِهَا
مِنْ نَصْهَا نَصًّا عَلَى الْقَهْرِ	قَرَحَتْ عَجِيرَتُهَا وَمَسْرَجُهَا
بِالْمَاءِ تَنْضَحُهُ وَبِالسِّدْرِ	ظَلَّتْ تَدَاوِيهَا زَمِيلَتُهَا
بِأَبِيكَ وَإِنَّكَ يَوْمَ ذِي بَدْرِ	أَقْبَلْتَ زَائِرَةً مُبَادِرَةً
وَأَخِيكَ مُتَعَفِّرِينَ فِي الْجَفْرِ	وَيَعْبُوكَ الْمَسْلُوبِ بَرَّتَهُ

¹⁸⁷ en-Nemerî, Yûsuf b. Abdullah, b. 'Abdi'l-Azîz el-Kurtubî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, thrc.: 'Âdil Murşid, Dâru'l-A'lâm, Amman, 2002, s. 164.

¹⁸⁸ en-Nemerî, *el-İstî'âb...*, s. 164. Bu hadise, daha farklı rivayetlerle Sahih-i Müslim'de de yer almaktadır. Bkz.: Muslim, *Sahîh-i Muslim*, Kitâbu fadâilî's-sahâbe, 157. (IV, 1935-1936)

¹⁸⁹ et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu'Taberî Târîhu'r-rusul ve'l-mulûk*, thk.: Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts., III, 525, 526; Ayrıca Bkz.: Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, thk.: 'Abd Muhanna, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, s. 138.

¹⁹⁰ Buradaki 'مرقصة' ifadesi, متمايلة/salınarak'anlamında izah edilmektedir. Bkz.: Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 138.

وَنَسِيتَ فَاحِشَةً أَتَيْتَ بِهَا
فَرَجَعْتَ صَاعِرَةً بِلَا تَرَّةٍ
رُزِعَ الْوَلَايْدُ أَنَّهَا وَلَدَتْ
يَاهِنْدُ وَيَحْكُ سُبَّةَ الدَّهْرِ
مِمَّا طَلَبْتَ بِهَا وَلَا وَثَرَ
وَلَدًا صَغِيرًا كَانَ مِنْ عَهْرِ

Adi kadın şımarı ve âdetiydi onun/ Aşağılık olmak küfürle birlikte adileştiğinde./ Kocasına da lanet etsin onunla birilikte Allah./ Uzun klitoristli Hindu'l-Hunûd'e!/ Uhud'a salınarak mı çıktın/ Süratle halkın arasında Bekir (oğullarının) başında?/ Kımıldamayan hantal Bekir (oğullarının başında)/ Ne azardan ne de yasaktan anlayan./ Popondur kendini koruduğun bastonun/ Hayvanın ayak kemiğinin taşsız öğütülmesinden.¹⁹¹/ (Hind'in) poposu ve anüsü iltihaplandı/ Kahrından koşaradım yürüyüp de bitkin düşmesinden./ Bayan arkadaşı iltihaplarının tedavisini sürdürdü/ Su ile (iltihaplarının üzerine su) serpererek ve de sidr ağacıyla (iltihaplarına sidr ağacından parçalar sürerek)/ Ziyaretçi olarak ve hızla işe koyularak geldin/ Bedir gününde baban ve oğlunla birlikte/ Ve de elinden silahı alınan amcanla/ Ve de kardeşinle toza toprağa karışmış olarak kuyuda/ Hem unuttun işlediğin fahişeliği/ Be Hind! Sana, hayatın yüzkarasına yazıklar olsun!/ Ve de zelil olarak geri döndün öç alınmaksızın/ Talep ettiğin haksızlık da uygulanmaksızın./ Küçük yaştaki anneler (Hind'in) doğurduğunu iddia ettiler/ Zinadan peydahlama küçük bir oğlan çocuğunu.

Burada Hassân b. Sâbit'in, düşman karşısında psikolojik üstünlük sağlamak amacıyla Kureyş liderinin eşi Hind bint-i 'Utbe hakkında ağza alınmayacak en müstehcen ifadeleri seçtiği anlaşılmaktadır. Hassân b. Sâbit, büyük olasılıkla Hind bint-i 'Utbe'nin fuhuş yapmadığını bilmektedir. Ancak zafer elde etmek için düşmanı psikolojik olarak çökertmenin büyük önem arz ettiğini bilen Hassân b. Sâbit'in, böyle bir yola bilerek başvurduğu muhakkaktır. Zira Mekke'nin fethinden sonra Hind bint-i 'Utbe'nin tövbe ederek Allah Resûlü'ne biat ettiği sırada Allah Resûlü'nün biatın şartları arasında 'zina etmemeyi' de zikredince "Hür kadın zina eder mi?"¹⁹² diyerek şaşkınlığını dile getirmiş olması bu durumu destekler mahiyettedir.

Hassân b. Sâbit'in yanı sıra Ka'b b. Mâlik (v. 50/670) ve Abdullah b. Ravâha (v. 8/629) gibi şairler de, Allah Resûlü'nün yönlendirmesine kulak vermişler ve İslâm dinini dizeler yoluyla savunmaya koyulmuşlardır.¹⁹³ Hal böyle olunca Allah Resûlü'nün şairleriyle Mekkeli şairler arasında hiciv tarzı şiir atışmaları gün geçtikçe şiddetlenmiştir. Nitekim İbn Hişâm'ın, "Siret"inde Müslümanlarla müşrikler arasında yaşanan savaşlarda meydana gelen hadiseleri anlattığı her bölümün ardından, ilgili savaşların ve hadiselerin dile getirildiği çok sayıda dizelere yer verilmiş olması bu durumu destekler mahiyettedir.

¹⁹¹ Kişinin acıktığında hayvanın ayak kemiğini iki taş arasında öğütürerek yemesi Câhiliye âdetlerindedir. Bkz.: İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, IV, 2831. ('Ayn Bâbı)

¹⁹² et-Temîmî, Ahmed b. Ali b. el-Musenî, *Musnedu Ebî Ya'lâ el-Mavsilî*, thk.: Huseyin Selîm Esed, Dârü'l-Me'mûn Li't-Turâs, Dimaşk, 1986, VIII, 195. (398 no'lu hadis)

¹⁹³ el-Asfâhânî, *Kitâbu'l-ağânî*, IV, 107.

Mekkeli şairler karşısında Allah Resûlü'nü ve Müslümanları savunma pozisyonunda olan Müslüman Şair Ka'b b. Mâlik, *Uhud* savaşı sırasında Hubeyra b. Ebî Vehb'e karşılık verdiği¹⁹⁴ bazı dizelerde şunları söyler:¹⁹⁵ (Tavîl)

أَحَابِيشُ، مِنْهُمْ حَاسِرٌ وَمُقْتَنَعٌ	فَجِئْنَا إِلَى مَوْجٍ مِنَ الْبَحْرِ وَسَطُهُ
ثَلَاثٌ مِئِينَ، إِنْ كَثُرْنَا وَأَرْبَعٌ	ثَلَاثَةٌ أَلْفٌ، وَنَحْنُ نَصِيبَةٌ
جَهَامٌ هَرَاقَتْ مَاءَهُ الرِّيحُ مُقْلَعٌ	فَرَاخُوا سِرَاعًا مُوجِفِينَ، كَأَنَّهُمْ
أَسْوَدٌ عَلَى لَحْمٍ بَيْشَةَ طَلَعٌ	وَرُحْنَا وَأُخْرَانَا تَطَانَا، كَأَنَّا

Ve denizden bir dalga (benzeri kalabalık orduya) geldik/ Ortasında kimi silahsız kimi miğferli Hubsîlerden oluşan¹⁹⁶/ Üç bin kişilik. Ve biz seçkinlerden/ Üç yüz kişiyiz taş çatlasa dört yüz kişi./ Ve onlar süratle geri çekildiler (korkudan) titreyerek tıpkı/ Rüzgâr tarafından yağmuru boşaltılan hafif bulutun hızla dağılması gibi./ (Bize gelince, savaştan sonra) emin adımlarla ağır ağır çekildik tıpkı/ Bîşe'de¹⁹⁷ (avının) etini göğüs kemiklerine kadar yiyen (aşırı tokluğundan salına salına yürüyen) aslanlar gibi.

Yine Ka'b b. Mâlik, *Hendek* savaşı sırasında şu beyitleri de söyler:¹⁹⁸ (Kâmil)

بَعْضًا كَمَعْمَعَةِ الْأَبَاءِ الْمُحْرَقِ	مَنْ سَرَّهُ صَرَبٌ يُرْعِبُ بَعْضُهُ
بَيْنَ الْمَدَادِ وَبَيْنَ جِرْعِ الْخُنْدِقِ	فَلْيَأْتِ مَأْسَدَةً تُسَلُّ سُبُوفُهَا

Param parça eden kılıç darbesi kimin hoşuna giderse/ Kamış tarlasında yakılan ateşin kıvılcımı misali/ Aslanlık alana gelsin kılıçlarının çekildiği/ Mezâd¹⁹⁹ ile Hendek'in kıvrımı arasındaki.

Ka'b b. Mâlik, Müslüman orduların *Huneyn* denilen mevkie savaşmak üzere Allah Resûlü tarafından Tâif'e gönderildiği sırada şu beyitleri okur:²⁰⁰ (Vâfir)

وَخَيْرٌ تَمَّ أَجْمَعْنَا الشُّيُوفَا	فَضَيْنَا مِنْ تَهَامَةٍ كُلِّ رَيْبٍ
فَوَاطِعُهُنَّ: دَوْسًا أَوْ نَقِيفَا	نُحَيْرُهَا وَلَوْ نَطَقَتْ لَفَالَتْ

¹⁹⁴ Ka'b b. Mâlik el-Ensârî,, *Dîvân*, thk.:Sâmî Mekki el-'Ânî, Mektebetu'n-Nahda, Bağdat, 1966, s. 224.

¹⁹⁵ İbn Sellâm, *Tabakât...*,I, 220.

¹⁹⁶ Şair, burada حُبَيْشِي lafzının çoğulu olan أَحَابِيش kelimesini Mekke'nin eteklerinde yer alan ve حُبَيْشِي adıyla bilinen bir dağa nispetle kullanmıştır. Bkz.: İbn Habîb Ebû Cafer, Muhammed, *Kitabu'l-Muhabbar*, Dâru'l-Âfâk el-Cedîde, Beyrut, ts., s. 267.

Medine Yahudilerinden Benî Mustalik ve Beni'l-Hûn b. Huzeyme kabîleleri adı geçen dağın bulunduğu mevkie Kureyşlilerle buluşmuşlar ve: "Vallahi, gece gündüzün birbirini takip ettiği ve "Hubşî"nin de yerinde durduğu müddetçe biz başkalarına karşı tek yumruğuz" diyerek Müslümanlara karşı Kureyş Kabîlesiyle iş birliği yapmak üzere anlaşmışlardır. Bu nedenle kendilerine söz konusu dağa nispetle 'Kureyş'in Hubsîleri' adı verilmiştir. Sayıları dört yüz zırlıdan ibarettir. Bkz.: ez-Zubeyrî, el-Mus'ab b. Abdullah b. el-Mus'ab, *Kitabu Nesebi Kureyş*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts., s. 9.

¹⁹⁷ بَيْشَةَ Günümüz Suudi Arabistan'ında Mekke'den Yemen cihetine giderken yol üzerinde bulunan bir kentin adıdır. Câhiliye döneminde aslanlarının çokluğuyla meşhurdur. Bkz.: İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 220.

¹⁹⁸ Ka'b b. Mâlik el-Ensârî,, *Dîvân*, s.244.

¹⁹⁹ المذاد Medine'de *Hendek* savaşının yapıldığı yere yakın bir mevki isimidir. Bkz.:Ka'b b. Mâlik el-Ensârî, *Dîvân*, s. 244.

²⁰⁰ İbn Sellâm, *Tabakât...*,I, 221- 222.

فَلَسْتُ لِحَاضِنٍ إِنْ لَمْ تَرَوْهَا
فَنَنْتَرِغُ الْعُرُوشَ بِبَطْنٍ وَجٍ
وَنُزْدِي اللَّاتَ وَالْعُزَّى وَوَدَا
بِسَاحَةِ دَارِكُمْ مِمَّا أَلُوفًا
وَتَضْبِیحِ دُورِكُمْ مِنْكُمْ خُلُوفًا
وَنَسْلُبُهَا الْقَلَائِدَ وَالشُّنُوفًا

Her şüphenin²⁰¹ üstesinden geldik Tihâme'de²⁰²/ Ve Hayber'de. Sonra da kılıçlarımızın hakkını verip kınlarına soktuk/ Seçimi kılıçlarımıza bırakarak. Dile gelse kılıçlarımızın keskin tarafları şöyle derdi:/ “Devs'i ya da Sakîf'i”²⁰³ (doğramak istiyoruz.)”/ İffetli bir kadının oğlu olmayayım şayet görmezseniz/ Evinizin avlusunda bizden binlercesini/ Ve de Tâif'in göbeğindeki meşhur üzüm bağlarını kökünden sökmezsek/ Ve evleriniz ıssız virankalmazsa sızsız/ Ve de Lât ile 'Uzza'yı yerle bir etmezsek/ Ve de gerdanlıklarıyla²⁰⁴ küpelerini çekip almazsak.

Cumahî'nin “*Tabakât*”ında beş İslâm şairine yer verdiği görülmektedir. Söz konusu İslâm şairleri şunlardır:²⁰⁵

Hassân b. Sâbit, Ka'b b. Mâlik, Abdullah b. Ravâha, Kays b. el-Hatîm (v. h.ö.2/622) ve Ebû Kays b. el-Eslet (v. 1/622).

Öte yandan, semavî dine mensup olan Medine Yahudilerinden Allah Resûlü'nün yanında saf tutmaları ve Allah Resûlü'nü desteklemeleri beklenirken, Kureyşin yanında yer almış olmaları dikkate şayandır. Bu durumun doğal sonucu olarak, Yahudi şairlerin de, Kureyşli şairlerle hareket ederek civar kabîleleri Allah Resûlü'ne ve sahabeye karşı kışkırttıkları görülmektedir.

Allah Resûlü'ne ve sahabeye karşı en sert duruşu gösteren Yahudi şairlerin başında Ka'b b. Eşref'in (v.3/624) ismi ön plana çıkmaktadır. Nitekim Ka'b b. Eşref'in, şiir yoluyla Allah Resûlü'nün ve Müslümanların hanımlarına sataşacak kadar ileri gittiği gelen rivayetler arasındadır.²⁰⁶ Hal böyle olunca Allah Resûlü, Ensârdan bir grupla birlikte Muhammed b. Mesleme'ye (v. 43/663), Ka'b b. Eşrefi öldürmesini emretmiş ve onlar da Allah Resûlü'nün bu emrini yerine getirmişlerdir.²⁰⁷

Ne var ki Yahudiler bu hadiseden gereken dersi çıkarmamışlar ve gizli aşikâr İslâm dininin yayılmasını engellemek adına lobiler oluşturmayı sürdürmüşlerdir. En sonunda

²⁰¹ Dizede yer alan ريب lafzıyla 'intikam' kastedilmektedir. Bkz.: İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 222. Buna göre mısranın anlamı 'Tihâme'de her tür intikamı aldık' şeklinde olmalıdır.

²⁰² *Tihâme*, Mekke yakınında Kızıldeniz'e doğru uzanan bölgenin ismidir. Bkz.: İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 221.

²⁰³ *Devs* ve *Sakîf* iki meşhur kabiledir. *Devs*, Tâif civarında bulunan *Surât* dağlarında, *Sakîf* ise *Taif*'e yerleşmişlerdir. Bkz.: İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 221.

²⁰⁴ Câhiliye döneminde 'Uzza ve Lât adıyla bilinen putların boyunlarına gerdanlıklar, kulaklarına da küpeler takılırdı. Bkz.: İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 222.

²⁰⁵ İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 215.

²⁰⁶ İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 282.

²⁰⁷ İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 282.

Allah Resûlü, Yahudileri Medine dışına çıkarmak zorunda kalmıştır.

Ka‘b b. Eşref’in söz konusu şiiri, büyük olasılıkla Allah Resûlü’ne ve Müslümanlara saldıran unsurlar taşıdığı gerekçesiyle sansürlenerek kitaplara kaydedilmeyen diğer şiirlerle birlikte zaman içerisinde unutulmuştur. Bununla birlikte Zehebî (v. 748/1348), “*Tarih*”inde İbn İshak’tan (v. 85/703) rivayetle Ka‘b b. Eşref’in, el-Abbas b. Abdulmuttalib’in (v. 32/653) eşi Ummu’l-Fadl bint-i el-Hâris’e (v. 30/650) dil uzattığı iddia edilen bir şiirin şu dizesine yer vermektedir:²⁰⁸ (Basît)

أَرَا حِلَّ أَنْتَ لَمْ تَحُلْ بِمَنْقَبَةٍ وَتَارِكُ أَنْتَ أُمَّ الْفَضْلِ بِالْحَرَمِ؟

Bir menkıbeyle konaklamadan mı göçüyorsun/ Ummu’l-Fadl’ı ‘Harem’de bırakarak?

Taberî (v. 310/923) ise, “*Tarih*”inde söz konusu dizeden sonra şu dizeleri de nakletmektedir:²⁰⁹ (Basit)

صَفْرَاءُ زَادَعَةً لَوْ تُعْصِرُ اعْتَصَرْتُ مِنْ ذِي الْقَوَارِيرِ وَالْحِجَاءِ وَالْكَتْمِ
يَزِيحُ مَا بَيْنَ كَعْبِيهَا وَمَرْفَقِيهَا إِذَا تَأْتَتْ قِيَاماً ثُمَّ لَمْ تَقْمِ
أَشْبَاهُ أُمَّ حَكِيمٍ إِذْ تُوَاصِلُنَا وَالْحَبْلُ مِنْهَا مَتِينٌ غَيْرِ مَنْجِدِمْ
إِخْدَى بَنِي عَامِرِجَنَّ الْفَوَازُ بِهَا وَلَوْ تَشَاءُ شَفَتْ كَغَباً مِنَ السَّقَمِ
فَرَعُ النِّسَاءِ وَفَرَعُ الْقَوْمِ وَالدهَا أَهْلُ التَّحَلَّةِ وَالْإِيْفَاءِ بِالذَّمِّ
لَمْ أَرِ شَمْساً بِأَيْلٍ قَبْلَهَا طَلَعَتْ حَتَّى تَجَلَّتْ لَنَا فِي لَيْلَةِ الظِّلِّمْ

(Ummu’l-Fadl) sarışındır, caydırıcıdır, sıkılsa çıkar/ (Parfüm) şişelerinden (sürdüğü güzel kokusu), kınadan (yaktığı) ve gizli kalmış (vücut bölgeleri ortaya çıkar)/ Dirseği ile iki topuğunun arası salınır/ Kalkıp geldiğinde sonra da (bir daha yataktan) kalkmaz/ Bizimle iletişime girdiğinde Umm-u Hakîm’in benzerleridir./ Ve (Ummu’l-Fadl)’dan gelen bağ güçlüdür kopmaz./ Âmir oğullarından bir dilbere deli oldu gönül./ (O dilber) dilesse Ka‘b’i (yakalandığı) hastalıktan kurtarır./ Babası uğrak yeridir kadınların halkın da uğrak yeridir./ (Beraberinde) konaklamaya da ehildir, ahde vefâdır./ (Ummu’l-Fadl)’dan önce gece ortaya çıkan bir güneş görmedim/ Karanlık gecede (Ummu’l-Fadl) karşımıza çıkana kadar.

Bedir savaşı sona erdikten sonra Allah Resûlü, Medine halkına savaşın Müslümanlar lehine zaferle sonuçlandığı müjdesini vermek için Abdullah b. Ravâha ile Zeyd b. Hârise’yi (v. 8/629) Medine’ye gönderir. Ka‘b b. Eşref, *Bedir* savaşının Müslümanlar lehine sonuçlandığı yolunda Abdullah b. Ravâha ile Zeyd b. Hârise’den duyduğu habere inanmak istemez ve şöyle der: “Arapların liderlerini ve ileri gelenlerini Muhammed’in öldürdüğüne inanıyor musunuz? Vallahi Muhammed bu şahısları öldürmüş ise toprağın

²⁰⁸ ez-Zehebî, Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. ‘Usmân, *Târihu’l-İslâm ve vefeyâtu’l-meşâhîri ve’l-a’lâm*, thk.: Beşşâr ‘Avvâd Ma’rûf, Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, Beyrut, 2003, I, 98.

²⁰⁹ et-Taberî, *Târihu’Taberî Târihu’r-rusul ve’l-mulûk*, II, 488.

altı üstünden daha hayırlıdır.” Ka‘b b. Eşref, haberin doğruluğuna kanaat getirince Mekke’ye gitmek üzere yola koyulur. Mekke’de karşılaştığı kimseleri Allah Resûlü’ne karşı kıskırtır ve *Bedir*’de öldürülenlere ağıtlar yakar. Ka‘b b. Eşref dizelerde şöyle der:²¹⁰

(Kâmil)

وَلِيْمْتَلِ بَدْرٍ تَسْتَهْلُ وَتَدْمَعُ	طَحَنْتَ رَحَى بَدْرٍ لِمَهْلِكِ أَهْلِهَا
لَا تَبْعُدُوا إِنَّ الْمُلُوكَ تُصْرَعُ.	قُتِلَتْ سُرَاهُ النَّاسِ حَوْلَ حِيَاضِهِمْ
خَشَعُوا لِقَتْلِ أَبِي الْحَكِيمِ وَجَدَعُوا	نُبْتُ أَنْ بَنِي الْمُغِيرَةَ كُلُّهُمْ
مَا نَالَ مِثْلَ الْمُهْلِكِينَ وَتُبِعُ	وَإِنَّا رَيْبَعَةٌ عِنْدَهُ وَمُنْبِتَةٌ
فِي النَّاسِ يَبْنِي الصَّالِحَاتِ وَيَجْمَعُ	نُبْتُ أَنْ الْحَارِثَ بَنَ هِشَامِهِمْ
يَحْمِي عَنِ الْحَسَبِ الْكَرِيمِ الْأَرْوَغُ	لِيُرْوَرَ يَثْرِبَ بِالْجُمُوعِ وَإِنَّمَا

Bedir’in el değirmeni (savaşı) Bedir’de (savaşan) halkın helak olması için öğüttü (öldürülenleri)./ Ve sen Bedir gibi (felaketlere) dize söylemeye koyulursun gözyaşı dökersin./ Halkın ileri gelenleri yurtlarının etrafında öldürüldü./ (Ama üzülmenin zihinlerinizde) uzağa gitmeyin! Zira krallar da öldürülür./ Aldığım duyuma göre el-Muğîra oğulları tümünden/ Boyunları öne eğilmiş burunları sürtmüş Ebû'l-Hakîm’in²¹¹ öldürülmesi karşısında./ Ve Rabîa’nın iki oğlu²¹² ile Munebbih de²¹³ (Ebû'l-Hakîm’le) birlikte (öldürülmüş)./ Ne (Ebû'l-Hakîm) ne de yandaşları, onları öldürenlerin (kazandıkları zafer) benzeri başarı elde edebildi./ Aldığım duyuma göre onlardan Hişamb. el-Hâris/ Halkın arasında iyi ilişkiler kuruyor ve de (insan) topluyormuş/ Yesrib’i topladığı kalabalıklarla ziyaret (işgal) etmek amacıyla. (Hâlbuki) saygınlığı ancak/ (Yaptıklarıyla) hayranlık uyandıracak soylu kimse korur.

İbn Sellâm el-Cumahî’nin *Tabakât*’ında Medine ve civarındaki Yahudilere ait “*Yahudi şairler*” başlığı altında müstakil bir bölüm açtığı ve sekiz Yahudi şairin şiirlerinden örnekler sunduğu görülmektedir. İbn Sellâmel-Cumahî’nin örnek sunduğu Yahudi şairler şunlardır:²¹⁴

es-Semev’el b. Âdiyâ (v. h.ö.64/560), er-Rabî‘ b. Ebî'l-Hukayk (v. .../...), Ka‘b b. el-Eşref, Şurayh b. ‘İmrân (v. .../...), Sa’yeh b. el-‘Arîd (v. .../...), Ebû Kays b. Rifâ‘ah (v. .../...), Ebû‘z-Zeyyâl (v. .../...) ve Dirhem b. Zeyd(v. .../...).

Arap kabîlelere mensup birçok şairin de Kureyşlilerin safında yer aldıkları ve savaşlarda Kureyşten öldürülenlere ağladıkları görülmektedir. Söz gelimi, *Kays ‘Aylân*

²¹⁰ İbn Hişâm, *Sîretu’n-Nebi*, II, 461-462,

²¹¹ *Ebû'l-Hakîm ve Ebû'l-Hakem*, Ebû Cehil’in künyesidir. Bkz.: Hârun, ‘Abdu’s-Sellâm, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, Muessesetu’r-Risâle, Beyrut, 1985, s. 144.

²¹² Şair burada Rabî‘a’nın iki oğluyla ‘Utbe b. Rabî‘a ve Şeybe b. Rabî‘a’yı kastetmektedir. Zira her ikisi de *Bedir* savaşının ilk aşamasında Hz. Hamza ve Ali b.Ebî Tâlib tarafından öldürülmüştür. Bkz.: Hârun, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 146.

²¹³ Şair burada Munebbih’le Munebbih b. el-Haccâc’ı kastetmektedir. Bkz.: Hârun, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 141.

²¹⁴ İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 279.

kabîlesine mensup Umeyye b. Ebî's-Salt, *Bedir* savaşında Müşriklerden öldürülenlerin ardından okuduğu mersiye de şunları söyler:²¹⁵ (Meczûu'l-Kâmil)

مَاذَا بَدَّرَ فَالْعَقْفُ
قَلِّ مِنْ مَرَاذِبِهِ جَحَاجِحُ؟
هَلَّا بَكَيْتَ عَلَى الْكِرَا
مَ بَنِي الْكِرَامِ أَوْلِي الْمَمَادِحِ

Bedir'de ve el-'Akankal²¹⁶ (tümseğinde) ne oldu/ Toplumun efendilerine ve müsamahakâr cömertlerine?/ Ağlamadın mı cömertlere/ Güzel ahlâk sahibi cömertlerin evlatlarına?

Kin ve nefret duygularını körükleyici otuz bir beyitten oluşan Umeyye b. Ebi's-Salt'a ait mersiye'nin insanlar üzerinde bırakacağı olumsuz etki nedeniyle rivayetinin Allah Resûlü tarafından yasakladığı bildirilmektedir.²¹⁷

Irak bölgesinde meskûn *Temîm* kabîlesine mensup Şair el-Esved b. Ya'fur, *Uhud* savaşında Kureyş tarafından Müslümanlar karşısında elde edilen zaferde rolü olan el-Hâris b. Hişâm b. el-Muğîra'yı (v. 18/639) över ve dizelerde şunları söyler:²¹⁸ (Kâmil)

إِنَّ الْأَكَارِمَ مِنْ قُرَيْشٍ كُلِّهَا
قَامُوا فَرَامُوا الْأَمْرَ كُلَّ مَرَامِ
حَتَّى إِذَا كَثُرَ التَّحَاوُلُ بَيْنَهُمْ
فَصَلَّ الْأُمُورَ الْحَارِثُ بِنُ هِشَامِ
وَسَمَا لِيَثْرِبَ لَا يُرِيدُ طَعَامَهَا
إِلَّا لِيُضْبِحَ أَهْلَهَا بِسُؤَامِ

Kureyş'in her yerinden saygın kimseler/ Kıyam ettiler de tümten arzuladılar (Uhud'da savaşı kazanma) işini./ Ta ki, her tür hileye başvurma artınca aralarında,/ el-Hâris b. Hişâm çözdü sorunları./ Ve Yesrib'e yükseldi²¹⁹ (Yesrib'in) yiyeceğini arzuladığından değil/ Sadece ertesi sabah (Yesrib) halkıyla pazarlık yapmak için.

Günümüze ulaşan metinlerden, bazı şairlerin Mekke'nin fethine müteakip bir süre İslâm'a karşı direniş göstermeyi sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Söz gelimi, *Ğatafân* kabîlesinin tapındığı ve 'Uzza' adıyla bilinen ağacın hizmetkârı Dubeyye es-Sulemî (v. .../...), Halid b. el-Velîd (v. 21/642) tarafından öldürülünce, Huzeyl kabîlesinin meşhur şairi Ebû Hırâş (v.15/636), Dubeyye'nin ardından şu mersiye'yi okur:²²⁰ (Basît)

مَا لِدَيْبِيَّةٍ مُنْذُ الْعَامِ لَمْ أَرَهُ
وَسَطَ الشُّرُوبِ وَلَمْ يُلْجِمِمْ وَلَمْ يَطْفِ

²¹⁵ İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 263.

²¹⁶ العققل, Bedir'de bir kum tepesiğinin ismidir. Bkz.: İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 263.

²¹⁷ Brockelman, Carl, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî*, trc.: Abdulhalîm en-Neccâr, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1959, I, 113.

²¹⁸ İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 148-149.

²¹⁹ Şair burada سما ليثرب ifadesiyle Kureyş'in Mekke'den Uhud'a doğru Müslümanlarla çarpışmak için yola koyulduğuna işaret etmektedir. Bkz.: İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 149.

²²⁰ *Dîvânu'l-Huzeliyyîn*, thk.: el-Kısmu'l-Edebî fi Dâri'l-Kutubi'l-Mısıriyye, Dâru'l-Kutubi'l-Mısıriyye, Kahire, 1995, II, 155.

لَوْ كَانَ حَيًّا لَعَادَاهُمْ بِمُشْرَعَةٍ فِيهَا الرَّوَابِقُ مِنْ شِيْزَى بَنِي الْهَظِيفِ
كَابِي الرَّمَادِ عَظِيمِ الْقَدْرِ جَفْتُهُ عِنْدَ الشِّتَاءِ كَحَوْضِ الْمَنْهَلِ اللَّفِيفِ
أَمْسَى سَقَامَ خَلَاءٍ لَا أُنَيْسَ بِهِ إِلَّا السِّبَاعُ وَمَرُّ الرِّيحِ بِالْغَرْفِ

Dubeyye'ye ne oluyor? Bir yıldır görmez oldum onu/ Ayyaş dostların arasında. Ne uğradı ne de hayali geçti/ Hayatta olsaydı ayyaş dostlara bir fıçı ile sabah vakti uğradı/ İçinde saf şarap bulunan Benî el-Hatîf yapısı abanozdan/ (Dubeyye) bol küllüdür, büyük kazanlıdır ²²¹/ Dibi delik havuz misali kış vakti/ Sukâm ²²² cana yakın bir dost bulunmaksızın ıssızlaştı akşam vakti/ Yırtıcı hayvanlar ve rüzgârın ağaçlarda esmesi dışında (kimse kalmadı).

Görüleceği üzere dizelerin Câhiliye şiir kalıpları içerisinde söylenmiş olması dikkat çekmektedir. Zira dizelerde şair, Dubeyye'yi yiyecek sıkıntısının had safhada olduğu çöl şartlarında büyük önem arz eden 'el açıklığı' sıfatıyla tanımlamak için Câhiliye şairlerinin sıkça kullandıkları 'bol küllü', 'büyük kazanlı' ve 'dibi delik havuz' vb. ifadelerle anlatmaya çalışmaktadır.

Yine Tâif'te yaşayan *Sakîf* kabîlesine mensup Şair Kinâne b. Abdi Yâîl de (v. 15/636) İslâm'a karşı direnmeyi sürdüren şairler arasındadır. Söz gelimi, *Huneyn* savaşında *Sakîf* kabîlesine komuta eden Kinâne b. Abdi Yâîl, *Huneyn* savaşı sırasında dile getirdiği dizelerde şunları söyler:²²³ (Tavîl)

مَنْ كَانَ يَبِغِينَا يُرِيدُ قِتَالَنَا فَإِنَّا بَدَارِ مُغْلَمٍ لَأَنْرِيْمَهَا
وَجَدْنَا بِهَا الْأَبَاءَ مِنْ قَبْلِ مَا تُرَى وَكَانَتْ لَنَا أَطْوَأُهَا وَكُرْوَمَهَا
وَقَدْ جَرَّبْنَا قَبْلَ عَمُو وَبِعَامِرٍ فَأَخْبَرَهَا دُو رَأْيِهَا وَحَلِيمَهَا
وَقَدْ عَلِمْتُ إِنْ قَالَتِ الْحَقُّ أَنَّنَا إِذَا مَا أَبَتْ صَعْرُ الْخُدُودِ نُقِيمُهَا
نَقْوَمُهَا حَتَّى نَلِينُ شَرِيْسَهَا وَيَعْرِفُ لِلْحَقِّ الْمُبِينِ ظَلُومَهَا
عَلَيْنَا دِلَاصٌ مِنْ تَرَاتٍ مُحَرِّقٍ كَلُّونَ السَّمَاءِ زَيْنَتَهَا نُجُومَهَا
نُرْفَعُهَا عَنَّا بِيْبِضِ صَوَارِمٍ إِذَا جُرِدَتْ فِي عَمْرَةٍ لَا نَسِيْمَهَا

Kim bizimle savaşmayı arzuluyorsa/ (Bilsin ki) malum bir yurttayız ve o yurdu da terk etmeyiz./ Sen ortalıkta yok iken henüz biz atalarımızı bulduk o topraklarda./ Etrafı da bizimdi üzüm bağları da./ (Bu topraklar) 'Amr b. 'Âmir'den önce de sınımişti bizi./ Nitekim (bu toprakların) görüş sahibi yumuşak başlısı haber vermiştir gerçeği./ Ve bu topraklar şunu anlamıştır eğer doğruları dile getirirse: Biz/ Yanaklar böbürlendiğinde hizaya getirmesini (biliriz o yanakların sahibini)./ O kibirli yanakların kavgacı sahibi yatışınca ve de şüphe götürmeyecek adâleti öğreninceye kadar onu hizaya getirmesini

²²¹ 'Bol küllü' ve 'büyük kazanlı' türünden ifadeler çok cömert anlamında kinayedir.

²²² el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, III, 226.

²²³ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, IV, 133.

biliriz biz./ Üzerimizde Muharrık'tan²²⁴ miras kalma parıldayan zırhlar vardır bizim/
Yıldızların süslediği gökyüzünün rengi gibi (parlayan)/ O zırhları (ancak) keskin
kılıçlarla çıkartırız üzerimizden/ Savaş kalabalığında kınlarından çıkarılmışsa tekrar
kınlarına sokmadığımız o kılıçlarla.

Kinâne b. Abdi Yâlîl, Taif'in İslâm ordusu tarafından fethedildiğini görünce
halkından bazı kimselerle birlikte Şam bölgesine kaçmış ve orada vefat etmiştir.²²⁵

Mekke'nin fethinden sonra Arap yarımadasının dört bir yanında bulunan kabîleler,
İslâm dininin hâkimiyetine girmeye başlar. Kabîle heyetleri, mensubu buldukları
kabîlelerin İslâm dinini benimsediklerini ilan etmek amacıyla yer yer, Medine'de Allah
Resûlü'nün huzuruna çıkarlar. Bu sırada Ka'b b. Züheyr (v. 26/646) gibi bazı şairler de,
Allah Resûlü'nden af dileme arayışına girerler ve Medine'ye gelerek Allah Resûlü'nün
huzurunda şiir söylerler.²²⁶

Öte yandan, başta Medineliler olmak üzere, Müslüman şairler, Allah Resûlü'nü ve
İslâm dinini dizeler yoluyla överler. Dahası Allah Resûlü ile hiç karşılaşmamasına ve
İslâm dinine girmemiş olmasına rağmen A'sâ'nında (v. 7/628), Allah Resûlü'nü yirmi dört
dizelik bir şiirle övdüğü rivayet edilmektedir. A'sâ'nın Allah Resûlü'nü övdüğü söz
konusu şiir şu dizelerle başlar:²²⁷ (Tavîl)

أَلَمْ تَغْتَمِضْ عَيْنَاكَ لَيْلَةَ أَرْمَدَا وَبِتْ كَمَا بَاتَ السَّلِيمُ مُسَهَّدَا

Gözlerin kapanmadı mı çapak tuttuğu bir gece/ Ki geçirdin o geceyi kendisini akrep
sokan kimsenin uykusuz gecelemesi gibi?²²⁸

Allah Resûlü'nü amcası Ebû Tâlib de (v. h.ö.2/619), dizeler yoluyla över. Ebû Tâlib
tafından Allah Resûlü'nün övüldüğü söz konusu dizelerin birinde şu ifadeler yer alır:²²⁹
(Tavîl)

²²⁴ Şairin burada kendisiyle övündüğü Muharrık isimli şahıs, ecdadından Ğassân Kralı el-Hâris b. Cebele el-
Ğassânî'dir. Bkz.: Dayf, *el-'Asru'l-câhilî*, s. 275.

²²⁵ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 233.

²²⁶ Ya'kûb, Emîl Bedî' vd., *el-Mu'cemu'l-mufasssal fil'l-luġati ve'l-edeb*, Dâru'l-İlm Li'l-Melâyîn, Beyrut,
1987, I, 287.

²²⁷ İbn Kays, Meymûn, *Dîvânu'l-A'sâ el-Kebîr*, thk.: Muhammed Huseyn, Mektebetu'l-Âdâb bi'l-Cemâmîz,
İskenderiye, 1950, s. 135.

²²⁸ Arapçada geçmişten bu yana, hasta kimseye sağlığına kavuşması ümidiyle سليم yani 'sağlıklı' yakıştırması
yapılmaktadır. Bkz.: İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, III, 1965. (Sîn Bâbı). Bu mısradaki ise şair سليم lafzıyla
akrep sokan kimseyi kastetmektedir. Bkz.: İbn Cendel, Meymûn b. Kays, *Kitabu's-Subhi'l-Munîr fî şî'ri
Ebi'l-Basîr*, Adolf Hitler Matbaası, Houston, 1927, s. 101.

²²⁹ İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 336, Ayrıca bkz.: el-Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el-Muġîra el-
Cu'fî, *el-Câmi'u's-sahîh*, thk.: Muhibbu'd-Dîn el-Hatîb vd., *el-Mektebetu's-Selefiyye*, Kahire, 1400,
Kitâbu'l-istiskâ', 3. (I, 318).

وَأَبْيَضُ يُسْتَسْقَى الْعَمَامُ بِوَجْهِهِ رَبِيعُ الْيَتَامَى عِضْمَةٌ لِلْأَرَامِلِ

Yüzündeki (parlaklıkla) buluttan rahmet dilenilen mütebessim bir (peygamberdir) O/ Yetimlerin baharı, dulların da korumasıdır.

Şair ‘Abbas b. Mirdâs²³⁰ (v. 18/639)da, Allah Resûlü’nü övdüğü bazı dizelerde şunları söyler:²³¹ (Tavîl)

نَبِيِّ أَنَا بَعْدَ عَيْسَى بِنَاطِقٍ مِنْ الْحَقِّ فِيهِ الْفَضْلُ مِنْهُ كَذَلِكَ
أَمِينًا عَلَى الْفُرْقَانِ أَوَّلُ شَافِعٍ وَآخِرُ مَبْعُوثٍ يُجِيبُ الْمَلَأِكَا

İsa’dan sonra Hakk’ı anlatan (Kur’ân)ı bize getiren bir peygamber/ Ve içerisinde yine Hakla batılın kesin çizgilerle ayrıldığı (ayetleri getiren peygamber)/ Furkân’ın (Kur’ân’ın) mutemedi, ilk şefaathç/ Ve meleklerle konuşan son peygamber.

Asr-ı saâdet’te müşriklerle Müslümanlar arasında meydana gelen savaşlar sırasında her iki taraftan ölenlerin ardından söylenen çok sayıda mersiyele de rastlanmaktadır. Söz gelimi, Kuteyle bint-iel-Hâris’in (v. 20/640), *Bedir* savaşı sırasında Ali b. Ebi Talib tarafından öldürülen kardeşi en-Nadr b. el-Hâris’in (v. 2/624) ardından söylediği mersiye meşhurdur. Kuteyle bint-i el-Hâris, on beyitlik söz konusu mersiyeinin bazı dizelerinde şunları söyler:²³² (Kâmil)

يَا رَاكِبًا إِنَّ الْأُتَيْلَ مَطْنَةٌ مِنْ صُنْحِ غَادِيَّةٍ وَأَنْتَ مُوقِفٌ
أَبْلُغْ بِهَا مَيْتًا بِأَنَّ تَحِيَّةً مَا إِنْ تَرَأَى بِهَا النَّجَائِبُ تَخْفِقُ
مَيِّ إِلَيْهِ وَعَبْرَةٌ مَسْفُوحَةٌ جَادَتْ بَدْرُثَهَا وَأُخْرَى تَحْنُقُ
هَلْ يَسْمَعَنَّ النَّصْرُ إِنْ نَادَيْتُهُ إِنْ كَانَ يَسْمَعُ مَيِّتٍ لَا يَنْطِقُ

Be hey Atlı! el-Useyl²³³ şüpheli bir yerdir./ Yağmur yüklü bulutlarla (kaplı) sabah vaktinde (Useyl’e ulaşmaya) muvaffak olursun (inşallah) sen./ Orada yatan bir ölüye selâm ulaştır/ Hala soylu develer emin adımlarla yol kat ediyorsa oralarda eğer/ Benden o ölüye (selâm ulaştır) cömertçe akıtılan bir gözyaşı sel olup giden ve de boğazı tıkayan bir başka gözyaşı (da ulaştır.)/ (Kim bilir) en-Nadr’a seslensem kesin duyar mı acaba?/ Konuşmayan bir ölü işitiyorsa şayet.

Allah Resûlü, duygu yüklü söz konusu mersiyeiyi duyunca gözleri yaşarır ve “Bunu önceden duysaydım en-Nadr’ın öldürülmesine izin vermezdim” buyurur.²³⁴

el-Kuteyle örneğinde olduğu gibi, her iki taraftan kadın şairler savaş meydanlarında ölenlerin ardından gözyaşı dökmek ve erkekleri intikam almaya teşvik etmek suretiyle

²³⁰ ‘Abbâs b. Mirdâs, *Dîvân*, thk.: Yahya el-Cebbûrî, Muessesetu’r-Risâle, Beyrut, 1991, s. 37-39-55-74-76.

²³¹ el-Asfâhânî, *Kitâbu’l-ağânî*, XIV, 194.

²³² el-Husârî, Ebû İshak b. İbrahim b. Ali el-Kayravânî, *Zehru’l-âdâb ve semeru’l-elbâb*, thk.: Salahuddîn el-Hevârî, el-Mektebetu’l-‘Asriyye, Sayda, Beyrut, 2001, I, 56.

²³³ الأتيل en-Nadr’ın öldürüldüğü mevkinin adıdır. Bkz.: el-Husârî, *Zehru’l-âdâb*, I, 56.

²³⁴ el-Husârî, *Zehru’l-âdâb*, I, 57.

bilfiil savaşlarda rol alırlar. Bu bağlamda Kureyşli kadın şair Hind bint-i ‘Utbe b. Rabîa’²³⁵ ile Safiyye bint-i el-Hâris’i (v. 50/670)²³⁶ örnek göstermek mümkündür. Müslümanların safından ise Meymûne bint-i ‘Abdillah²³⁷(v. .../...), Safiyye bint-i Abdulmuttalib²³⁸ (v. 20/641) ve Hind bint-i Usâse’yi²³⁹ (v. 10/632) zikretmek mümkündür. Sözelimi, Hind bint-i ‘Utbe b. Rabî’a, *Uhud* savaşında Kureyşlileri Müslümanlara karşı kışkırtmak amacıyla şu dizeleri söyler:²⁴⁰ (Meczûu’r-Recez)

نَمِشِي عَلَى السَّمَارِقِ نَحْنُ بَنَاتُ طَارِقِ
أَوْ تُدْبِرُوا نُفَارِقِ إِنَّ تَقْبَلُوا نُعَانِقِ
فِرَاقَ غَيْرِ وَامِقِ

Biz çoban yıldızının kızlarıyız./ Yastıklar üzerinde yürürüz biz./ (Düşmanla savaşmaya) yönelirseniz sizinle kucaklaşırız./ Yoksa düşmana sırtınızı verip kaçarsanız sizden uzak dururuz/ Tıpkı sevmeyen kimsenin (nefret ettiği kişiden) uzaklaşması gibi.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, Asr-ı saâdet’te hemen her dil şiir söylemektedir. Nitekim Asr-ı saâdet’te meydana gelen her hadisenin ardından söylenen çok sayıda şiire İbn Hişâm’ın “*Siret*”inde yer verilmiş olması bu duruma delâlet eden göstergelerden sadece biridir. Yine yapılan izahlardan ve verilen örneklerden Asr-ı saâdet şiiriyle ilgili günümüze ulaşan çalışmaların Asr-ı saâdet’te yaşanan her hadiseyi en ince ayrıntılarıyla kayıt altına aldığı anlaşılmaktadır. Kuşkusuz Asr-ı saâdet’ten günümüze ulaşan ilgili şiir çalışmalarına zaman içerisinde bazı eklemeler yapılmış olması beklenecek bir durumdur. Ancak İbn Sellâm el-Cumahî gibi sika ravilerin aktardığı şiirler nazarı dikkate alındığında, onlarca şaire ait azımsanmayacak miktarda şiir metninin günümüze ulaştığı aşikârdır.

Ne var ki, geçmişten günümüze bazı araştırmacılar tarafından İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte, Arap şiir hareketinde gerileme yaşandığı yolunda iddialar öne sürülmektedir. Bu bakımdan Asr-ı saâdet’te şiir hareketinin gerilediği yolunda öne sürülen iddialara da değinmek uygun düşecektir.

²³⁵ İbn Hişâm, *Sîretu’n-Nebi*, III, 50.

²³⁶ İbn Hişâm, *Sîretu’n-Nebi*, II, 448.

²³⁷ İbn Hişâm, *Sîretu’n-Nebi*, II, 463.

²³⁸ İbn Hişâm, *Sîretu’n-Nebi*, III, 145.

²³⁹ İbn Hişâm, *Sîretu’n-Nebi*, II, 449.

²⁴⁰ en-Nemerî, *el-İstî‘âb...*, s. 492.

3.3. Asr-ı Saâdet Şiir Hareketinin Gerilediği İddiası

Asr-ı saâdet'te şiir hareketinin Câhiliye şiirine kıyasla gerilediği ve dönemin şiir çalışmalarında şiirselliğin zayıfladığı yolunda geçmişten günümüze el-Asma'î, Muhammed b. Sellâm el-Cumahî, İbn Haldûn (v. 808/1406), el-Kâdî Ali b. Abdulaziz el-Curcânî (v. 392/1002), Carl Brockelmann (v. 1375/1956), Corcî Zeydân (v. 1332/1914) ve Şukrî Faysal (v. 1402/1985) gibi araştırmacılar tarafından iddialar öne sürülmektedir. Yeterli araştırmalar yapmadan eskilerin ilgili söylemlerinden yola çıkan Ali Ahmed Sa'îd bir diğer ismiyle Adonis gibi bazı çağdaş araştırmacılar da, İslâm'ın şiir sanatına sıcak bakmadığı ve Asr-ı saâdet'te şiir hareketinin bu yüzden aktivitesini yitirdiğini öne sürmektedirler.

Konu hakkında bir kanaate varmak amacıyla, çalışmanın bu bölümünde öncelikle erken dönem araştırmacıları tarafından Asr-ı saâdet şiiriyle ilgili öne sürülen yaklaşımlara değinilecektir. Bunun akabinde ilgili yaklaşımların çağdaş araştırmacılar üzerinde bıraktığı yansımalara ve iddia edilenin aksine dönemin şiir hareketinde ivme yaşandığı yönünde öne sürülen görüşlere yer verilecektir.

3.3.1. Erken Dönem

Asr-ı saâdet şiirinin gerilediği yolunda ilk kez, Hicrî II. ve III. Asır ulemasından Asma'î ve Muhammed b. Sellâm el-Cumahî gibi isimlerin fikir beyan ettikleri görülmektedir.

3.3.1.1. Asma'î

Asma'î, prensip olarak İslâm dinine has ahlâkî değerler ile şiir sanatı arasında çelişkiler bulunduğunu öne sürmektedir. Asma'î, iddiasına gerekçe olarak Hassân b. Sâbit'in Câhiliye ve Asr-ı saâdet dönemlerinde dillendirdiği farklı şiir örneklerini dayanak göstermektedir. Asma'î'ye göre, Asr-ı saâdet'te Hassân b. Sâbit'in, '*hayır/iyilik*'e teşvik edici temalara çalışmalarında yer vermiş olması, şiiri değerden düşürmüştür. Asma'î bu bağlamda şunları söyler:²⁴¹

“Şiiri hayır yoluna sevk edersen şiir yumuşar. Hassân b. Sâbit'i görmez misin? Hassân b. Sâbit, Câhiliye ve İslâm dönemlerinde ön planda idi. Ancak, Allah Resûlü'nün, Hamza'nın, Cafer'in (v. 8/629) (Allah kendilerinden razı olsun) ve diğer vefat eden Müslümanların ardından söylediği mersiyelerde olduğu gibi, Hassân b. Sâbit'in şiirleri

²⁴¹ el-Merzabânî, Muhammed b. 'İmrân b. Mûsâ, *el-Muvaşşah fî ma'âhizi'l-'ulemâi 'ale's-su'arâ* thk.: Muhammed Huseyn Şemseddîn, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1985, s. 78.

hayır kapısından girmeye başlayınca yumuşadı. Şiirin metodu, İmru'ü'l-Kays, Züheyr ve Nâbiğa gibi usta şairlerin, yaşadıkları yurtları, binek hayvanlarını, atı ve savaşları betimlemede, hiciv, övgü ve kadınlarla ilgili aşk şiirlerini söylemede ve övgü şiirini kurgulamada uyguladıkları metottur. Dolayısıyla, şiiri hayır işine sokarsan şiir yumuşar (arınır).”

Asma'î'nin *لَا خَيْرَ لَنَا إِلَّا الْحَيْرَةُ* şeklindeki orijinal ifadesinin de yer aldığı yukarıdaki söylemde, Hassân b. Sâbit'in Cahiliye devrinde söylediği şiirlerde sıkça kullanılan hamaset, kadın, içki, kabadayılık, hiciv ve 'şer' sayılabilecek her tür kavrama Asr-ı saâdet'te rastlanmadığına gönderme yaptığı açıktır. Asr-ı saâdet'te ise söz konusu kavramlar yerine şairin Allah Resûlü tarafından yapılan yönlendirmeler doğrultusunda daha çok takvaya, ahlâkî değerlere, ölen Müslümanların ardından söylenen mersiyelere ve 'hayır' sayılabilecek ifadelerle ağırlık verdiği dikkat çekmektedir. Kuşkusuz Asma'î'nin burada, Hassân b. Sâbit'e ait 'hayır' içerikli Asr-ı saâdet şiirlerindeki sanat değerinin azlığına işaret etmesi önemli bir tespittir. Ancak Asma'î'nin, Hassân b. Sâbit'e ait şiirlerin içerik itibarıyla 'hayır'a teşvik etmesini gerekçe göstererek Asr-ı saâdet şiirinin şiirselliğini yitirdiği, dolayısıyla gerilediği yolunda genel bir sonuca varmasının gerçeklerle örtüştüğünü söylemek mümkün gözükmemektedir. Zira bir metindeki sanat değerinin ölçüsü, temasının 'hayır' ya da 'şer' olması değil, aksine şairin şiir sanatına olan yatkınlığı ve duygularındaki gerçekçiliği çalışmasına yansıtabilme becerisidir.²⁴² Nitekim kötülüğe kanalize edecek faktörler karşısında kişilerin duygusal yoğunluk yaşamaları söz konusu olabileceği gibi, iyiliğe yönlendirecek etkenler karşısında da aynı yoğunluğu yaşamaları mümkündür. Dahası, iyiliğe kanalize edecek etkenlerin kişide uyandıracığı duygu yoğunluğunun, şiirselliği zirveye çıkarması da mümkündür. Söz gelimi, edebiyat tarihinde Züheyr b. Ebû Sulmâ, Ebû'l-'Atâhiye (v. 211/826), Ebû Temmâm (v. 231/845) ve Ahmed Şevkî (v. 1351/1932) gibi çalışmalarında hayır işinden ve ahlâk prensiplerinden ödün vermeyen şairlere ait çok sayıda çalışmanın sanat değeri bakımından zengin olması bu durumu destekler mahiyettedir.

Asma'î'nin, Hassân b. Sâbit'e ait şiirlerde 'hayır/iyilik'e teşvik eder mahiyette temaların bulunmasından yola çıkarak Asr-ı saâdet şiirinde sanat değerinin azaldığı yolunda öne sürdüğü yaklaşımın tutarlı olmadığı aşikârdır. Zira Hassân b. Sâbit'e ait şiirlerin teması tümünden 'şer' olmadığı halde, Asma'î'nin "*Fuhûletu's-şua'râ*" adlı kitabında,

²⁴² Ali, Ahmed Muhammed, *el-Edebu'l-islâmî darûra*, Râbitatu'l-Câmiâti'l-İslâmiyye, Kahire, 1991, s. 91.

Hassân b. Sâbit'i 'فحول الشعراء/esaslı şairler' arasında zikretmektedir.²⁴³

Bununla birlikte dilcilik yönü ağır basan Asma'î'nin, "فَإِذَا أَدْخَلْتَهُ فِي بَابِ الْخَيْرِ لَانَ" /şiiri hayır işine sokarsan şiir yumuşar" ifadesiyle aslında, İslâm disiplinin ince ruhlu bir kişilik kazandırdığı Hassân b. Sâbit'e ait şiir örneklerinde, daha önce kullandığı tedavülden kalkmış bedevîlere has ağır ve garip terimlere rastlanmadığına işaret ettiği şeklinde bir yoruma hamletmek mümkündür. Zira Asma'î'nin burada kullandığı *yumuşadı/لَانَ* fiili, Arap dilinde *zayıfladı/ضَعُفَ* fiilinden daha çok, *inceldi/رَقَّ* ve *kolaylaştı/سَهَّلَ* anlamlarına gelmektedir.²⁴⁴ Nitekim Asma'î'nin bedevî şairler tarafından kullanılan garip terimlerin ve fesâhatle şöret bulmuş kabîle lehçelerinin dışındaki ifade kalıplarına itibar etmediği²⁴⁵ yolunda gelen rivayetler de bu durumu destekler mahiyettedir.

Asma'î'nin Hassân b. Sâbit'e ait şiirlerle ilgili yaklaşımını farklı yorumlayan bazı modernistler, 'din' ve 'ahlâk' kavramları ile 'şiir sanatı' arasında herhangi bir alâkanın varlığından söz edilemeyeceğini öne sürmektedirler. Söz gelimi, meşhur modernist şair ve eleştirmen Ali Ahmed Sa'îd diğer ismiyle Adonis, bu bağlamda şunları söylemektedir:²⁴⁶

"Asma'î'nin nazarında gerçek şair, dini ve ahlâkı şiire bulaştırmayan şairdir. Dolayısıyla Asma'î'nin din veya ideoloji içerikli şiiri uygun görmediğini söyleyebiliriz."

Yapılan izah ve açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, Asma'î'nin Hassân b. Sâbit'e ait şiirlerle ilgili değerlendirmesinden yola çıkan edebiyat eleştirmeni Adonis'in, 'din' ve 'ahlâk' kavramlarıyla 'şiir sanatı' arasında herhangi bir alâkanın varlığından söz edilemeyeceği yolundaki iddiası isabetli değildir.

Kaldı ki Adonis'in 'tarihselcilik' felsefesine sarılarak bu türden sübjektif yaklaşımlarla Kur'ân dili Arapçayı bozma çabası içerisinde olduğu hususunda özellikle İslâmî edebiyat çevreleri hemfikirdir.²⁴⁷

Öte yandan Asma'î'nin Asr-ı saâdet'te şiirin gerilediği yolundaki iddiasıyla

²⁴³ el-Asma'î, *Kitâbu fuhûleti's-şuarâ*, thk.: Ş.Tuvarrî, takd.: Salahuddîn el-Muneccid, Dâru'l-Kutubi'l-Cedîd, Beyrut, 1980, s. 11.

²⁴⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'arab*, III,10706. (Ha Babı) ve V, 4117. (Lâm Babı)

²⁴⁵ el-Halebî, Ebû't-Tayyib 'Abdulvahid b. Ali el-Luğavî, *Merâtibu'n-nahviyyîn*, thk.: Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, Mektebetu Nahdati Mısır, Kahire, 1955, s. 49.

²⁴⁶ Adonis, *es-Sâbit ve'l-Mutahavvil*, Dâru's-Sâkî, Beyrut, 1994, II, 41.

²⁴⁷ Semîr, Hamîd, *Hitâbu'l-hadâse kırâe nakdiyye*, Vuzâratu'l-Evkâf Ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, Kuveyt, 2009, s. 141.

Adonis'in ilgili yaklaşımlarının, şiir sanatındaki yaratıcılık alanını daraltmak anlamına geleceğini söylemek de mümkündür. Zira böyle bir yaklaşım, 'hayır' alanlarında şiir sanatını icra etmeyi yasaklarken, 'şer'e açılan kapıları sonuna kadar aralayacaktır.

Burada çağdaş edebiyat tarihçilerinden Şevkî Dayf'ın, Hassân b. Sâbit'e ait Asr-ı saâdet şiirlerinde sanat değerinin azaldığı yolundaki yaklaşımları kabul etmediğini belirtmek yerinde olacaktır. Şevkî Dayf'a göre, Hassân b. Sâbit'e ait şiirlerde zayıf addedilebilecek hususların, Medinelilere nispet edilen şiirlerin çok olmasını arzu eden müteahhirûn tarafından sonradan yapılan eklemelerden kaynaklanmaktadır.²⁴⁸

Aslında Asma'î, Hassân b. Sâbit'in şiirlerine sonradan ilaveler yapıldığını kabul ettiği ve şiirlerindeki sanat değerinin azlığını söz konusu ilavelere bağladığı görülmektedir. Nitekim Asma'î'nin Ebû Hâtem adında bir şahsa hitaben "Hassân b. Sâbit usta şairlerden biridir" dediği ve Ebû Hâtem'in de kendisine "Ama Hassân b. Sâbit'in zayıf şiirleri bulunmaktadır" şeklinde karşılık verince, " Hassân b. Sâbit'e bazı şeyler nispet edilmektedir. Ancak bunlar doğru değildir" şeklinde cevap verdiği ilgili kaynaklarda yer almaktadır.²⁴⁹

Çağdaş eleştirmenlerden Muhammed Kutub (v. 1435/2014) ise, Asma'î'nin, Hassân b. Sâbit'e ait Asr-ı saâdet şiirlerinde sanat değerinin az olduğu yolundaki görüşüne, başlangıçta İslâm dininin beraberinde getirdiği büyük eksen kaymasının, sanata yatkın kimselerde duygusal yoğunluğu tetikleyecek sanat anlayışını henüz oluşturmadığı şeklinde yorumlamaktadır. Muhammed Kutub bu bağlamda şunları söyler:²⁵⁰

"Aslında ortaya çıkan yeni inanç tarzı, insanların anlayış biçimlerini yeniden inşa ediyordu. Gönülleri Câhiliye döneminden kalma pisliklerden, sapık anlayışlardan ve yanlış tasavvurlardan temizliyordu. Ortaya çıkan boşluğu ise, yeni tasavvurlar, anlayışlar, duygular, davranışlar ve eylemler manzumesiyle dolduruyordu. Hal böyle olunca, eski birikim, yeni sanat anlayışını üretmeye kifayet etmiyordu. Zira uygun sanat anlayışını üretecek birikim, yeni çağrıya kulak veren gönüllerde henüz mevcut değildi. Çünkü yeni çağrıya kulak veren körpe gönüller, eski kültür mirasını üzerinden atmış, dolayısıyla Câhiliye dönemine ait duygu, eylem ve yakınlık gibi her türlü bağlantılardan sıyrılmıştı. Yeniler geçmişe karşı nefret duyguları besliyor ve geçmişten tiksiniyordu. Dolayısıyla yeni birikim, öne atılmayı arzulayan duygusal yoğunluğu dile getirecek sanat anlayışına uygun tarzda henüz gelişmemişti."

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere, şiirsellikte ölçünün, sanata yatkınlık ve duygu yoğunluğundaki gerçekçiliği çalışmalara yansıtılma becerisi olduğu nazarı

²⁴⁸ Dayf, *el-'Asru'l-İslâmî*, s. 80-81.

²⁴⁹ en-Nemerî, *el-İstî'âb ...*, s.165.

²⁵⁰ Kutub, Muhammed, *Menhhecu'l-fenni'l-İslâmî*, Dâru's-Şurûk, Beyrut, 1987, s. 6-7.

dikkate alındığında, Asma'î tarafından şiirin 'hayır'a kanalize edilmesi durumunda sanat değerini yitireceği yolunda öne sürülen yaklaşımın sağlıklı olmadığı açıktır. Bununla birlikte Asma'î'nin "şiiri hayır işine sokarsan şiir yumuşar" ifadesiyle, meseleyi dil yönüyle ele aldığını ve İslâm ahlâkıyla olgunlaşan Hassân b. Sâbit'in Asr-ı saâdet şiirlerinde bedevîlere has kaba anlatım üslûplarına yer vermediğine gönderme yaptığı şeklinde bir yoruma hamletmek mümkündür.

3.3.1.2. Muhammed b. Sellâm el-Cumahî

İslâm dininin öğretileri ile şiir sanatı arasında tezatlar bulunduğunu öne sürerek Asr-ı saâdet'te şiir hareketinin gerileme sürecine girdiği ve dönem şairlerine ait çalışmalarda sanat değerlerinin azaldığı iddiasında bulunan bir diğer isim de Muhammed b. Sellâm el-Cumahî'dir. Cumahî iddiasına gerekçe olarak Ömer b. el-Hattâb'ın (v. 24/644) Câhiliye Arapları hakkında söylediği şu rivayeti öne sürer:²⁵¹

كَانَ الشِّعْرُ عِلْمَ قَوْمٍ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ عِلْمٌ أَصْحُ مِنْهُ

"Şiir, bir ulusun ilmiydi ve bu ilimden daha sağlam başka ilimleri yoktu."

Muhammed b. Sellâm el-Cumahî, Ömer b. el-Hattâb tarafından Araplar hakkında sarf edilen yukarıdaki ifadeyi şu şekilde yorumlar:²⁵²

"İslâm ortaya çıkınca Araplar İslâm diniyle meşgul oldular. Perslere ve Romalılara karşı savaş halinde olduklarından cihâda yoğunlaştılar. Hal böyle olunca şiirle ve şiir rivayetiyle yeterince ilgilenmediler. Böylece şiirden ve şiir rivayetinden sarfınazar ettiler. İslâm dini güç bulup Müslümanların sayısı artınca ve fetihler peş peşe gelmeye başlayıp ortam durulunca şiir rivayetine döndüler. Ancak ellerinin altında itimat edecekleri yazılı bir şiir kaynağı ya da kitap bulamadılar. Zamanla bu duruma alıştılar. Çünkü normal ölümler ve çıkan savaşlar neticesinde verilen zayıatlar sonucunda Araplardan çok kimse yok olmuştu. Hal böyle olunca Araplar, çok az sayıda şiiri zabtı rabt altına alabildiler. Geri kalan ezici çoğunluktaki şiir zayı olup gitti."

İbn Sellâm'a ait yukarıdaki ifadenin gerçeklerle bağdaştığını söylemek neredeyse imkânsızdır. Zira İslâm kültür mirasının Asr-ı saâdete ait yüzlerce şiir örneklerini günümüze ulaştırmış olması, İbn Sellâm'ın ilgili yaklaşımıyla çelişki arz etmektedir. Bununla birlikte İbn Sellâm'ın ilgili yaklaşımını, erken dönemde şiir rivayetinin sözlü yapılabildiği gerçeği nazarı dikkate alındığında, çok sayıda Arap şiirinin kayıt altına alınmadan zaman içerisinde yok olduğu şeklinde bir yoruma hamletmek de mümkündür.

²⁵¹ İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 24.

²⁵² İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 25.

3.3.1.3. İbn Haldûn

Muhammed b. Sellâm el-Cumahî'den sonra gelen araştırmacıların, Cumahî'nin, Asr-ı saâdet'te Arapların şiirden sarfınazar ettikleri yolundaki söyleminden, dönemin şiir hareketinin gerilediği ve sanat değerinin azaldığı sonucunu çıkardıkları görülmektedir. Sözgelimi, İbn Haldûn, '*Mukaddime*'sinde Cumahî'nin yukarıdaki ifadelerinden yola çıkarak şunları söyler:²⁵³

“Daha sonra Araplar, İslâm'ın ilk dönemlerinde yeni dinle, Peygamberlikle ve vahiyle meşgul olduklarından şiiri ihmal ettiler. Yine Araplar, Kur'ân'ın üslûbu ve nazmı karşısında yaşadıkları şaşkınlık nedeniyle bir süre sustular. Hal böyle olunca şiir ve nesirle yeterince ilgilenemediler. Her şey yerli yerine oturduktan sonra Kur'ân'da şiiri yasaklayıcı bir ayetin bulunmadığını ve Allah Resûlü'nün Arap şiirini hem dinlediğini hem de övdüğünü görünce yeniden şiirle ilgilenmeye koyuldular.”

İbn Haldûn'un yukarıdaki ifadelerinden vahiy indiği dönemlerde Müslüman Arapların şiir söylemekten sarfı nazar ettikleri anlamı çıksa bile, bu durumun müşrik şairler için geçerli olmadığı açıktır. Zira söz konusu dönemde müşrik Araplar, vahiy, peygamberlik ve İslâm dininin öğretileri gibi İslâm'ı yakından ilgilendiren meselelerle meşgul olmamışlardır. Çünkü Arap yarımadasının dört bir yanına dağılmış olan Arap kabîleleri, ancak hicretin sekizinci yılında Mekke'nin fethinden sonra İslâm'a girmeye başlamışlardır. Dolayısıyla Arapların bir süre şiirden sarfınazar ettikleri varsayımı dikkate alınsa bile, bu durumun en fazla Allah Resûlü'nün vefatına kadar olan iki yıllık kısa zaman dilimi için geçerli sayılacağı muhakkaktır.

Öte yandan, İbn Haldûn'un yukarıdaki söyleminde önemli bir ayrıntı dikkat çekmektedir. Şöyle ki, İbn Haldûn'un, Arapların şiirden uzak durmalarına gerekçe olarak, yeni dinin beraberinde getirdiği peygamberlik ve vahiy gibi meselelere odaklanmalarını adres gösterirken, aynı zamanda vahyin ve Allah Resûlü'nün şiiri yasaklamadığını, aksine Hz. Peygamber'in şiiri övdüğünü ve şiir dinlemekten büyük haz aldığını açıkça telaffuz etmektedir. Dolayısıyla İbn Haldûn'un yukarıdaki söyleminden, İslâm'ın şiir sanatına menfi baktığı yolundaki görüşlere katılmadığı sonucu da çıkarılabilir.

Dahası İbn Haldûn, "*Mukaddime*"nin bir başka yerinde dönemin Müslüman şairlerini belâgat ve edebiyat zevki açısından Câhiliye şairlerinin de ötesinde en üst tabakaya oturtmaktadır. Söz gelimi, İbn Haldûn, Hassan b. Sâbit ile Hutay'e'yi, Nâbiğa, 'Antera (v. h.ö.22/600), İbn Kulsûm (v. h.ö.39/584), Züheyr, 'Alkama b. 'Abde (v. h.ö.

²⁵³İbn Haldûn, *el-Mukaddime*, III. 301.

20/603) ve Tarafe b. el-‘Abd gibi Câhiliye dönemi usta şairlerinin de üstünde ayrı bir tabakaya yerleştirmekte ve bu durumu Müslüman Arapların Kur’ân ve Hadis’te en yüksek seviyeden belâgatli söz işitmiş olmalarına bağlamaktadır. Nitekim İbn Haldûn, bu bağlamda şunları söyler:²⁵⁴

“Müslüman Arapların sözleri, belâgat ve belâgat zevki itibarıyla Câhiliye Araplarının nesir ve nazımlarından daha üstün bir düzeydedir. Zira biz belâgat açısından Hassân b. Sâbit’in ve Hutay’e’nin şiirlerini Câhiliye Araplarının nesir türü sözlerinden, Nabîğa’nın, ‘Antera’nın, İbn Kulsûm’un, Züheyr’in, ‘Alkama b. ‘Abde’nin ve Tarafe b. el-‘Abd’in şiirlerinden daha üst seviyede görmekteyiz. Böyle görmemizin nedenine gelince, Müslüman Arapların Kur’ân ve Hadis’te en yüksek seviyeden belâgatli söz işitmiş olmalarıdır. Nitekim hiç kimse Kur’ân’ın ve Hadis’in belâgatine eşdeğer söz söyleyememiştir. Hal böyle olunca, Kur’ân’ın ve Hadis’in üslûbu, Müslümanların kalplerine işlemiş ve onların karakterlerini şekillendirmiştir. Dolayısıyla Müslümanların belâgat zevkleri, bu denli yüksek seviyeden bir söz işitmemiş olan Câhiliye Araplarından daha fazla gelişmiştir.”

İbn Haldûn’un yukarıdaki ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, Asr-ı saâdet şiirinin Câhiliye şiiri karşısında baskın gelmesinin asıl nedeni, yeni şiir zevkini, derin düşünce tarzını ve kendine has üslûbunu beraberinde getiren Kur’ân ve Sünnet disiplini olduğu aşikârdır.

Bununla birlikte İbn Haldûn tarafından, İslâm’ın ilk dönemlerinde Müslüman Arapların yeni dinin meselelerine odaklandıkları için şiirden sarfınazar ettikleri yolundaki öne sürülen görüşün, müşrik şairlerin çalışmalarını kapsamayacağından isabetli olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Bu durumun Asma‘î, İbn Haldûn ve Cumahî için de geçerli olduğu aşikârdır.

3.3.1.4. el-Kâdî Ali b. Abdulaziz el-Curcânî

Asr-ı saâdet şiir sanatının gerilediği yönünde fikir beyan eden âlimler arasında el-Kâdî Ali b. Abdulaziz el-Curcânî de zikredilmektedir.

Bazı araştırmacılar, el-Kâdî Ali b. Abdulaziz el-Curcânî’nin, “الدِّينُ بِمَعْرِزٍ عَنِ الشَّعْرِ/Din, şiirden uzaktır” şeklinde sarf ettiği bir ifadeden yola çıkarak din ile şiirin farklı kulvarlarda yarıştığını ve birbirine zıt kavramlar olduğunu öne sürmektedirler. Yine aynı eleştirmenler, Curcânî’nin ilgili ifadesinden onun edebiyatla din arasında herhangi bir bağlantının varlığını kabul etmediği²⁵⁵ sonucunu çıkarmaktadırlar.

²⁵⁴İbn Haldûn, *el-Mukaddime*, III, 294-295.

²⁵⁵Ali, Ahmed Muhammed, *el-Edebu'l-İslâmî darûra*, s. 89.

Ne var ki ilgili ifadenin yer aldığı bağlam bir bütün olarak incelendiğinde, Curcânî'nin söz konusu ifadeyi çok daha farklı bir amaçla söylediği anlaşılmaktadır. Şöyle ki, Curcânî burada, meşhur Abbâsî Şairi Mutenebbî'ye (v. 354/965) ait bazı dizelerde rastlanan dine mugayir ifadeler nedeniyle şiirselliğin göz ardı edilmesine olan tepkisini dile getirmektedir. Nitekim Curcânî bu bağlamda şunları söyler:²⁵⁶

“Eğer şiirde din bir kusur sayılıyorsa ve inanç bozukluğu da şairin gerileme nedeni kabul edilseydi, Ebû Nuvâs'ın (v. 198/813) isminin şiir kitaplarından kaldırılması gerekirdi. Yine Ebû Nuvâs'ın isminin şairlerin sınıflandırıldığı tabakalardan da silinmesi gerekirdi. Sırf bu nedenle öncelikli olarak Câhiliye şairleri ve ümmetin küfre girdikleri yolunda şahitlik ettiği diğer şairlerin isimleri söz konusu tabakalardan silinmesi gerekirdi. Ka'b b. Zühre (v. 26/646) ve İbnu'z-Ziba'ra gibi şiirlerinde Allah Resûlü'nü hicveden ve sahabeyi ayıplayan şairlerin dilsiz bırakılarak susturulmaları gerekirdi. Bu şairlerin de çok ağlamaları gerekirdi. Ne var ki bu iki durum birbirinden tamamen farklıdır. Zira din, şiirden uzaktır.”

Curcânî'nin yukarıdaki söylemlerinde onun “din şiirden uzaktır” ifadesiyle inandığı bir düşüncüyü dile getirmekten daha çok, şiirin ‘hayır’ ya da ‘şer’ içermesinin şiirsellik için ölçüt sayılmayacağına vurgu yaptığı kolayca anlaşılmaktadır. Diğer bir ifade ile Curcânî, ahlâksızlık ve inanç noksanlığı gibi toplumun değer yargılarına mugayir yaklaşımların edebiyat çalışmalarında yaratıcılığa hâlel getirmeyeceğine işaret ettiği aşikârdır. Curcânî, buna gerekçe olarak aralarında Ka'b b. Zühre ve Abdullah b. ez-Zib'arâ (v. 15/636) gibi Asr-ı saâdet şairlerinin de bulunduğu birçok şairin İslâm dışı söylemler içeren çalışmalarına kültür mirası kitaplarda yer verilmesini örnek göstermektedir. Curcânî, bununla Ebû Nuvâs'a ait çalışmaların şiirselliği hakkında menfi eleştiri yapmaktan kaçınan eleştirmenlerin hüküm verirken objektif olmalarını ve Mutenebbî'nin çalışmaları için de aynı tavrı sergilemelerini amaçlamaktadır.²⁵⁷

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere Curcânî'nin söylemlerinde din ile şiir arasında tezat teşkil edecek veya dini şiirden ayrı tutmayı gerektirecek herhangi bir çağrışımın varlığından söz etmek mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla Curcânî'nin “Din şiirden uzaktır” söyleminden hareket ederek Asr-ı saâdet'te İslâm dininin şiire olumsuz baktığı ve şiir hareketini zayıflattığı şeklinde bir sonuç çıkarmak gerçekleri yansıtmamaktadır.

²⁵⁶ el-Curcânî, el-Kâdî, Ebû'l-Hasen Ali b. Abdulaziz, *el-Vasâta beyne'l-Mutenebbî ve husûmih*, thk.: Ahmed 'Ârif ez-Zeyn, Matbaatu'l-I'rfân, Sayda, 1331, s. 58

²⁵⁷ Ali, Ahmed Muhammed, *el-Edebu'l-İslâmî Darûra*, s. 90.

Burada Curcânî'nin ilgili görüşüne ek olarak, şairin dindarlığının veya ahlâkî değerlere bağlı kalmasının da çalışmalara sanat değeri bakımından zenginlik katmayacağını da belirtmek yerinde olacaktır.

Sonuç olarak erken dönemde İslâm ile birlikte şiir hareketinin gerilediğini açık bir şekilde savunan ulemanın bulunmadığı söylenebilir. Ancak zikri geçen ulemanın bazı ifadeleri bağlamından koparmak suretiyle adeta cimbızlanarak İslâm ile birlikte şiir hareketinin zayıfladığı iddiası onlara izafe edilmektedir.

Erken dönem uleması tarafından Asr-ı saâdet'te şiir hareketinin gerilediği yolunda öne sürülen algıların yankıları günümüzde de devam etmiştir. Nitekim ulemanın yukarıda değerlendirmeye tabi tutulan görüşlerinden yola çıkan bazı çağdaş araştırmacılar, İslâm tarihi hakkında zihinlerde kuşku uyandırmak amacıyla İslâm dini ile edebiyat çalışmaları arasında tezatlar bulunduğunu ve Asr-ı saâdet'te şiir hareketinin zayıfladığını öne sürmüşlerdir. Buna mukabil bazı araştırmacılar da Asr-ı saâdet'te şiir hareketinde gelişmeler kaydedildiğini savunmuşlardır. Bu bakımdan çağdaş araştırmacıların Asr-ı saâdet'te şiir hareketi hususunda öne sürdükleri gerekçeleri de değerlendirmeye tabi tutmak yerinde olacaktır.

3.4. Çağdaş Dönem

Asr-ı saâdet'te şiir hareketinin zayıfladığı yolunda görüş bildiren çağdaş edebiyat tarihçilerinin başında Oryantalist Carl Brockelmann ismi ön plana çıkmaktadır. Bu bakımdan kronolojik olarak çağdaş ulemanın ilgili düşüncelerine Carl Brockelmann'dan başlamak uygun düşecektir.

3.4.1. Carl Brockelmann

Carl Brockelmann, Allah Resûlü'nün aslında şiiri ve şairleri sevmediği, ancak kabîle şairlerine cevap yetiştirecek şahsiyetlere duyulan ihtiyaçtan ötürü Müslüman şairlere itimat ettiği şeklinde bir tez ortaya atar ve bu bağlamda şunları söyler:²⁵⁸

“Allah Resûlü şiiri ve şairleri hiç sevmezdi. Bununla birlikte, çoğu kez Medine'ye Müslüman olduklarını ilan etmek amacıyla gelen kabîle heyetlerinin şairlerine karşılık verecek bir şaire ihtiyaç duymaktaydı.”

²⁵⁸ Brockelmann, Carl, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts., I, 152.

Allah Resûlü'nün, Abdullah b. Ravâha, Hassân b. Sâbit ve Ka'b b. Mâlik gibi Müslüman şairleri şiir söylemeye teşvik etmekle kalmayıp, gayrimüslim Umeyye b. Ebi's-Salt'ın şiirlerini dinlediği²⁵⁹ ve bundan büyük haz aldığı²⁶⁰ gerçeğinden hareket edildiğinde, Oryantalist Carl Brockelmann'ın iddialarının tarihi hakikatlerle örtüşmediği ve bunların delillerle desteklenmeye muhtaç olduğu anlaşılmaktadır. Oryantalizmin amaçlarından birinin İslâm dini ve İslâm tarihi hakkında yalanlar uydurarak zihinlerde şüphe uyandırmak olduğu²⁶¹ nazarı dikkate alındığında, Oryantalist Carl Brockelmann'ın neden bu türden mesnetsiz düşünceleri gündeme taşıdığı daha net bir şekilde anlaşılmaktadır. Kaldı ki, Carl Brockelmann'ın “*Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*”sinin bir başka yerinde Asr-ı saâdet şairlerinden Hassân b. Sâbit'e ait şiirlerin şöhret bulmasını temasının büyüklüğüne bağlayarak yukarıdaki söylemleriyle çeliştiği görülmektedir. Carl Brockelmann bu bağlamda şunları söyler:²⁶²

“Hassân b. Sâbit'in şiirlerinin bu kadar yaygın olmasının asıl nedeni, temasının büyüklüğünde gizlidir. Zira Hassân'ın şiirlerinin teması Peygamber'i övmek olmuştur.”

Burada Carl Brockelmann'ın tarihi gerçekleri bilimsel mesnetlere dayandırmaksızın kendi amacına hizmet edecek biçimde yansıttığını göstermesi bakımından erken dönem edebiyat eleştirmenlerinden İbn Sellâm el-Cumahî'nin Hassân b. Sâbit'i şehirli şairlerin en iyisi şeklinde tarif ettiğini ve onu şiirlerinin çokluğuyla övdüğünü²⁶³ belirtmek yerinde olacaktır.

3.4.2. Corcî Zeydân

İslâm dininin Asr-ı saâdet şiir hareketinde gerilemeye neden olduğunu öne süren çağdaş araştırmacılardan Corcî Zeydân isminin de ön plana çıktığı görülmektedir. Corcî Zeydân'a göre, İslâm dini, kabîleler arasında çekişmelere son verdikten ve söz birliği tesis ettikten sonra Câhiliye asabiyeti de kendiliğinden ortadan kalkmış, dolayısıyla artık şiire ihtiyaç duyulmamıştır. Şiir sanatına yatkın kimselerin bu alandaki becerileri ise zaruret gereği İslâm dinini yaymak amacıyla giriştikleri cihatlarda hitabete kanalize edilmiştir.

²⁵⁹ en-Nevevî, Muhyiddîn, b. Şeref b. Murrî b. Hasen b. Huseyn b. Huzâm, *Sahîhu Muslim bi şerhi'n-Nevevî*, el-Matba'atu'l-Mısriyye, Kahire, 1929, XV, 11.

²⁶⁰ en-Nevevî, *Sahîhu Muslim bi şerhi'n-Nevevî*, XV,11.

²⁶¹ Ebû Halîl, Şevkî, *el-İskât fî menâhici'l-musteşrikîn ve'l-mubeşşirîn*, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 1998, s. 7.

²⁶² Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî*, I, 153.

²⁶³ İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 215.

Nitekim Corcî Zeydân bu bağlamda şunları söyler:²⁶⁴

“Câhiliye şairlerinin birçoğu süvarilerden, emirlerden ve savaşçılardan oluşmaktadır. Şiirlerinin teması ise daha çok övünme ve kabîleler arasındaki çekişmeler sırasında gösterdikleri hamaset gibi hususlardır. Kuşkusuz şairlerin işledikleri bu türden temaların kaynağı asabiyete dayanmaktadır. Zira her bir kabîle diğer kabîleler karşısında kendi üstünlüğünü sağlamayı arzulamaktadır. İslâm dini gelip kabîleler arasında söz birliği tesis edince, Câhiliye asabiyeti de ortadan kalkmış, dolayısıyla şairlere ihtiyaç kalmamıştır. Öte yandan sanat becerisine sahip kimseler ve şiir söylemeye yatkın şahsiyetler İslâm dinini yaymak amacıyla çıktıkları cihatta, savaşlarla ve seferlerle meşgul olmuşlardır. Ayrıca Kur’ân’ın ve nübüvvetin üslûbu karşısında gözleri kamaşmıştır. Himmetleri bileme ve gönülleri cihat için harekete geçirme yolunda duyulan ihtiyaç nedeniyle de şiire olan yatkınlıkları hitabete kanalize edilmiştir.”

Corcî Zeydân’ın düşman kabîlelerle girişilen şiir atışmaları sırasında şairler tarafından dile getirilen küfürlü hiciv ve haksız yere övünme gibi, Câhiliye döneminden kalma asabiyet ruhunu taşıyan temalara Müslüman şairlere ait çalışmalarda yer verilmemiş olmasını, Asr-ı saâdet’te şairlere ihtiyaç kalmadığı, dolayısıyla şiir hareketinin gerilediği yolundaki iddiasına dayanak göstermesi doğruları yansıtmamaktadır. Zira Corcî Zeydân’ın iddiasının aksine, İslâm dininin ortaya çıkması ile birlikte şairin önünde yeni ufuklar açıldığı ve Arap şiirinin zenginleştiği çok sayıda Asr-ı saâdet şiir örnekleriyle sabittir. Nitekim asabiyete dayalı Câhiliye ruhunun yansımalarını bariz bir şekilde okuyabildiğimiz Câhiliye şiirlerinde olduğu gibi, İslâm dininin gönüllere nakşettiği izdüşümleri de Hassân b. Sâbit, Abdullah b. Ravaha ve Ka’b b. Mâlik gibi Asr-ı saâdet şairlerinin çalışmalarında okumamız mümkündür. Kaldı ki, şiirin “Şairin gönül dünyasında çalkalanan duyguların dizelerle ifadesi”²⁶⁵ şeklinde yapılan tanımlamadan hareket edildiğinde, Asr-ı saâdet’te İslâm dininin getirdiği devrim niteliğindeki değişikliklerden şiir sanatına yatkın şahsiyetlerin etkilenmedikleri yolundaki bir iddianın sağlam delillerle desteklenmeye muhtaç olduğu aşikârdır.

Öte yandan Corcî Zeydân’ın Asr-ı saâdet’te Müslümanların cihatla meşgul oldukları için şiir hareketinin gerilediği yolundaki iddiasının da sağlam delillerle desteklenmeye muhtaç olduğu muhakkaktır. Zira çalışmanın ileriki safhalarında da görüleceği üzere Corcî Zeydân’ın iddiasının aksine, Müslümanların Allah yolunda yaptıkları cihatlar ve fetihler, şiir becerisini daha da bilemiş ve dönemin şiir anlayışına

²⁶⁴ Zeydân, *Târîhu âdâbi’l-luğa el-‘arabiyye*, I, 193.

²⁶⁵ Vehbe, Mecdî vd., *Mu‘cemu’l-mustalahâti’l-‘arabiyye fi’l-luğati ve’l-edeb*, Mektebetu Lubnân, Beyrut, 1984, s. 210; el-Bâkullânî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hatîb, *İ‘câzu’l-Kur’ân*, thk.: es-Seyyid Ahmed Sakr, Dâru’l-Ma‘ârif, Kahire, 1954, s. 181.

'İslâm dinine davet/tebliğ' gibi yeni düşünceler ekleyerek Arap şiirini zenginleştirmiştir.

Yine Corcî Zeydân'ın Asr-ı saâdet'te Müslümanların Kur'ân'ın ve nübüvvetin üslûbu karşısında gözlerinin kamaşmış olması nedeniyle şiir hareketinin gerilediği yolundaki iddiası da sağlıklı gözükmemektedir. Nitekim Corcî Zeydân'ın söz konusu iddiası da herhangi bir mesnede dayanmadığı gibi destekleyici delillerden de yoksundur. Çünkü Kur'ân-ı Kerim, şairleri şiir söylemekten alıkoymak amacıyla zihinleri efsunlama kitabı değil, bir inanç kitabıdır.²⁶⁶ Bir başka ifade ile Kur'ân-ı Kerîm, şairin zaman zaman iç dünyasında çalkalanan duyguları dizelere döktüğü şiir sanatına alternatif olarak gönderilmiş değildir. Aksine Kur'ân-ı Kerîm ve nübüvvet üst seviyeden belâgatı ile şairin önünde yeni ufuklar açmıştır.

Öte yandan Corcî Zeydân'ın iddiasının aksine, Arapların benlikleriyle özdeşleşen ve yaşamlarının bir parçası haline gelen şiirin, Kur'ân-ı Kerim'in üslûbunu, i'câz türlerini ve dizin estetiğini anlamalarını sağlayacak en önemli etkenlerden biri olduğundan,²⁶⁷ şiire her zamankinden daha fazla ihtiyaç hissettikleri aşikârdır.

Yine Corcî Zeydân'ın, Câhiliye asabiyeti ruhunun ortadan kalkmasıyla İslâm dininin şairlere ihtiyacı kalmadığı, bunun yerine inananları cihâda teşvik etmek amacıyla hatiplere ihtiyaç duyulduğu yolunda da iddia öne sürdüğü görülmektedir. Hâlbuki Corcî Zeydân'ın iddiasının aksine, Arapların adeta şiirle özdeşleştikleri, yaşamlarının her alanında şiire ihtiyaç duydukları ve şiirin yaşadıkları hadiseleri zabtı rabt altına aldıkları sicil defteri konumunda olduğu günümüze ulaşan pek çok rivayetle sabittir. Sözgelimi, Allah Resûlü bu bağlamda şöyle buyurur:²⁶⁸

لَا تَدْعَا الْعَرَبُ الشِّعْرَ حَتَّى تَدْعَ الْإِبِلَ الْحَيْنِينَ

"Deve, yavrusuna duyduğu özlemi bırakmadıkça Araplar şiiri bırakmazlar."

Rivayetten de anlaşılacağı üzere, Arapların yaşamında önemli yer tutan şiir sanatının duyguları harekete geçirmede ve himmetleri bilemede oynadığı rolün göz ardı edilerek hitabete daha fazla ihtiyaç duyulduğu yolundaki iddianın sağlam delillerle desteklenmeye muhtaç olduğu aşikârdır.

²⁶⁶ el-Kurtubî, Ebû'l-Abbâs, Ahmed b. 'Umar b. İbrahim, *el-Mufhim limâ eşkele min kitâbi Telhîsi Muslim*, thk.: Muhyiddîn Dîb Mesto vd., Dâru İbn Kesîr, Dimaşk, 1996, VI, 394.

²⁶⁷ ez-Zemahşerî, Cârullah Ebî'l-Kâsım Mahmud b. 'Umar, *el-Keşşâf 'an hakâiki ğavâmidî't-tenzîl ve 'uyûni'l-akâvil fî vucûhi't-te'vil*, thk.: Âdil Ahmed Abdu'l-Mevcûd vd., Mektebetu'l-'Ubeykân, Riyad, 1998, III, 439.

²⁶⁸ İbn Raşîk, *el-'Umde...*, I, 31.

3.4.3. Şukrî Faysal

Asr-ı saâdet'te şiir hareketinin gerilediği iddiasını savunanlar arasında çağdaş edebiyat eleştirmeni Şukrî Faysal isminin de yer aldığı görülmektedir. Şukrî Faysal bu bağlamda şunları söyler:²⁶⁹

“Kuşkusuz Asr-ı saâdet şiiri, Câhiliye şiirinin zayıflamış, solmuş ve doğal mecrasından kopmuş son halkasıdır. Asr-ı saâdet şiiri, İslâm hayatı ile Câhiliye hayatı arasındaki çatışmaların kızışmasını temsil etmektedir. Şiir sanatından sarfı nazar eden şairlere gelince, onlar Kur'ân-ı Kerim'de veya Kur'ân dışındaki başka kaynaklarda daha önceki sanat yaşamlarına alternatif olabilecek yeni bulgular keşfetmişlerdir. Şiir sanatını icra etmeyi sürdüren şairler ise, Kur'ân mucizesinin benliklerine kazdığı şaşkınlığın etkisinden kurtulmaya çalışmışlardır. Söz konusu şairler, aynı zamanda yeni yaşam anlayışına uyum sağlamak için çaba harcamışlardır.”

Şukrî Faysal'ın Asr-ı saâdet'te İslâm dininin şiir hareketinde gerilemeye neden olduğu yolundaki iddiasının aksine, bundan önce de belirtildiği gibi Müslüman ve müşrik şairlerin dillendirdiği çok sayıda şiirin kültür mirası içerisinde günümüze ulaştığı sabittir. Kaldı ki Şukrî Faysal'ın “Asr-ı saâdet şiiri İslâm hayatı ile Câhiliye hayatı arasındaki çatışmaların kızışmasını temsil etmektedir” şeklindeki ifadesi de bu durumu destekler mahiyettedir. İbn Sellâm el-Cumahî'nin muhadram şairlerden Ebû Zueyb el-Huzelî (v. 27/648) ve mensubu bulunduğu Huzeyl Kabîlesini “Gerçek şairler” diye tanımlamış olması da, Şukrî Faysal'ın iddiasının aksine Asr-ı saâdet döneminde önemli şairler yetiştiğinin bir başka göstergesidir. Nitekim İbn Sellâm el-Cumahî bu bağlamda şunları söylemektedir:²⁷⁰

“Ebû Zueyb, gerçek anlamda şiirselliği itibarıyla kusursuz ve güçlü bir şairdir. Hassân b. Sâbit'e, ‘İnsanların arasında en iyi şair kimdir?’ diye sorulduğunda Hassân b. Sâbit, ‘Kabîle bazında Huzeyl kabîlesidir. Huzeyl kabîlesinde ise en iyi şair tartışmasız Ebû Zueyb'dir’ şeklinde cevap vermiştir.”

Şiir rivayetinde ‘*Kûfe ekolü*’ diye de bilinen akımın öncülerinden Halef el-Ahmar'ın (v. 180/796) Ka'b b. Züheyr'le ilgili olarak söylediği şu sözleri de Şukrî Faysal'ın iddiasının aksine, Asr-ı saâdet'te önemli şairler yetiştiğini destekler mahiyettedir:²⁷¹

“İnsanların Züheyr'in dizelerini yücelttiğini görmeseydim Ka'b'in Züheyr'den daha üstün bir şair olduğunu söylerdim.”

Yine Şukrî Faysal'ın Asr-ı saâdet'te İslâm dininin şiir hareketini geriletmediği yolundaki iddiasının aksine, İslâm dininin öğretilerine bağlı kalan Müslüman şairlerin, içeriği, üslûbu

²⁶⁹ Faysal, Şukrî, *Tatavvuru'l-ğazel beyne'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm min İmri'i'l-Kays ilâ İbn Ebî Rabî'ah, Dâru'l-İlmi Li'l-Melâyîn, Beyrut, s. 190.*

²⁷⁰ İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 131.

²⁷¹ İbn Kuteybe, *eş-Şi'ru ve's-şua'ra*, I, 139.

ve anlamı itibarıyla ‘İslâmî şiir’ denilebilecek yeni bir şiir anlayışı geliştirdiklerini ve Arap şiirini bu yönüyle zenginleştirdiklerini günümüze ulaşan metinlerde okumak mümkündür. Söz gelimi, Abdullah b. Ravâha’nın şiirlerinde olduğu gibi dönemin Müslüman şairleri, Câhiliye ruhunu yansıtan kaba üslûbu, küfür ve saldırı içerikli ifadeleri İslâm’ın ruhuna uygun gelecek biçimde sadeleştirerek şiiri ulvî hedeflere kanalize etmeyi başardıkları görülmektedir.

Her ne kadar Lebîd (v. 41/661) gibi bazı şairlerin İslâm’a girdikten sonra şiirden sarfı nazar ettikleri yolunda rivayetler bulunsa bile, Hassân b.Sâbit, Hutay’e, en-Nabiğa el-Ca’dî (v. 50/670), Ebû Zueyb el-Huzelî, en-Nemir b. Tevleb (v. 14/635), Ka’b b. Züheyr ve Ka’b b. Mâlik’in Asr-ı saâdet’te şiir söylemeyi sürdürdükleri ilgili kaynaklarda sabittir. Şair Lebîd’in de İslâm dini ortaya çıktıktan sonra şiirden sarfınazar ettiği yolundaki rivayetler çelişkili olmakla birlikte Asr-ı saâdet’te söylediği birden çok dizenin kaynaklarda yer aldığı görülmektedir. Söz gelimi İbn Kuteybe, ‘eş-Şi’ru ve’s-şu’arâ’ adlı kitabında Lebîd’in Müslüman olduktan sonra söylediği iddia edilen şu beyite yer vermektedir:²⁷²

مَا عَاتَبَ الْمَرْءَ الْكَرِيمَ كَنْفُسِهِ وَالْمَرْءُ يُضِلُّهُ الْجَلِيسُ الصَّالِحُ

Asil kimseyi kendi nefsi kadar bir başka şey yermemiştir./ Ve kişiyi ancak dürüst arkadaş dürüst yapar.

Ebû'l-Ferec el-Asfahânî de (v. 356/967), ‘Kitâbu’l-ağânî’ adlı kitabında Lebîd’e nispet edilen şu dizelere yer vermektedir:²⁷³

أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا اللَّهَ بَاطِلٌ وَكُلُّ نَعِيمٍ لَا مَحَالَةَ زَائِلٌ

Dinleyin! Allah’tan başka her şey batıldır/ Ve her nimet kuşkusuz geçicidir.

Bazı rivayetlere göre Lebîd’in Müslüman olduktan sonra söylediği²⁷⁴ belirtilen yukarıdaki dize hakkında Allah Resûlü’nün “Arapların söylediği en güzel şiir”²⁷⁵ diyerek övgüyle bahsettiği nakledilmektedir. Dahası Ebû'l-Ferec el-Asfahânî, Lebîd’in yüz kırk beş yıl yaşadığı ve Müslüman olduktan sonra da ölünceye kadar şiir söylemeyi sürdürdüğü yolunda bir rivayete yer vermektedir.²⁷⁶

²⁷² İbn Kuteybe, *eş-Şi’ru ve’s-şu’arâ*, I, 275.

²⁷³ el-Asfahânî, *Kitâbu’l-ağânî*, XV, 255.

²⁷⁴ İbn Kuteybe, *eş-Şi’ru ve’s-şu’arâ*, I, 280.

²⁷⁵ Muslim, *Sahîh*, Kitâbu’s-Şi’r, 2. (IV, 1768)

²⁷⁶ el-Asfahânî, *Kitâbu’l-ağânî*, XV, 246-247.

Yapılan izahlarda ve verilen örneklerde de görüleceği üzere, Corcî Zeydân gibi Şukrî Faysal'ın da Asr-1 saâdet şiirinin, İslâm dini geldikten sonra zayıfladığı yolunda öne sürdüğü iddianın sağlam delillere dayanmayan faraziye ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Asr-1 saâdet şiiri hakkında sağlıklı sonuçlara ulaşabilmek için dönemin şiir anlayışını kuşatan şartları bir bütün olarak değerlendirmeye tabi tutmak gerekmektedir.

3.4.4. Necîb Muhammed el-Behbîtî (v. 1412/1992)

Asr-1 saâdet'te şiir hareketinin gerilediği düşüncesini benimseyen bir diğer araştırmacı da Necîb Muhammed el-Behbîtî'dir. el-Behbîtî, konuyla ilgili görüşlerini şu şekilde özetler:²⁷⁷

“Asr-1 saâdet'te şiir hareketinin gerilediği teorisi doğrudur. Araplar yüksek seviyeden söz sanatının zevkini iyi bilen fesâhat ve belâgat sahibi kimselerdir. Bu nedenle Kur'ân-ı Kerîm kendi estetiğiyle Arapların aklını kısa sürede başlarından almıştır. Hal böyle olunca Araplar, Kur'ân-ı Kerîm'e yoğunlaşmışlar ve Allah kelâmına kulak vermek için şiirden sarfı nazar etmişlerdir. Öte yandan Kureyşli müşriklerin Allah Resûlü'nü şaire benzetmeleri ve Kur'ân'ın da bu anlamda ayetler içermesi, şiirin Câhiliye âdetlerinden biri şeklinde telakki edilmesine neden olmuştur. Dolayısıyla İslâm dininin savaş açtığı Câhiliye âdetlerinin başına gelenler şiirin de başına gelmiştir. Nitekim insanlar şiiri, putperestliğin karakteristik özelliklerini ve bütün ağırlığıyla kanlı hatıralarını omuzlarında taşıyan mazide kalmış bir asrın izi gibi görmeye başlamışlardır. Ayrıca düşmanları tarafından İslâm'a karşı bir savaş aracı olarak kullanılması da şiirin zayıflamasında etkin rol oynamıştır. Şiire karşı gönüllerde hissedilen hoşnutsuzluğun, İslâm'ın yaygınlaşmasından sonraki süreçte de artarak devam etmesi nedeniyle, Araplar şiirden ve şiir rivayetinden bilinçli olarak uzaklaşmışlardır. Bu hususta Allah Resûlü'nün meşhur hadisleri mevcuttur. Ancak bu hadisleri burada tekrarlamak gereksizdir. Öte yandan şiirin İslâm'dan hemen önceki dönemde, inançlar ve din eksenine kaymaya başlamış olması da şiiri zayıflatan etkenlerdendir. Zira şiirde eksen kayması ancak yaşlanma aşamasında meydana gelmektedir. Dolayısıyla şiirin inanç ve din eksenine kayması, bir yandan eski Arap şiirine göre kalitede düşmeye neden olurken diğer taraftan İslâm'a muhalefeti de durdurmuştur.”

el-Behbîtî'nin Corcî Zeydân ve Şukrî Faysal tarafından öne sürülen söylemlere ek olarak Asr-1 saâdet'te şiir hareketinin zayıfladığı düşüncesine gerekçe mahiyetinde şu hususlara işaret ettiği anlaşılmaktadır:

- Müşrikler Allah Resûlü'nü şair diye tanımlamışlar ve peygamberlikle şiir arasında bir alâka kurmuşlardır. Bu nedenle Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'in şiir olmadığını ve Hz. Peygamber'de de şairlik vasfı bulunmadığını kesin bir dille deklare etmiştir. Hal böyle olunca şiir, bir tür Câhiliye âdeti sayılmıştır. Dolayısıyla insanlar, diğer Câhiliye âdetlerinden sarfınazar ettikleri gibi şiirden de yüz çevirmişlerdir.

²⁷⁷ el-Behbîtî, Necîb Muhammed, *Târîhu's-ş-ş-ri'l-'arabî hattâ 'âhiri'l-karni's-sâlisi'l-hicrî*, Matba'atu Dâri'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 1950, s. 113-114.

- Düşmanlar İslâm dinine şiirle karşı koydukları için, Müslümanlar şiire mesafeli durmuşlardır.

- İslâm dininin ortaya çıkmasından hemen önce, şiirin inançla ilgili meselelere yönelmesi, şiirdeki eski sanat değerinin azalmasına neden olmuş ve İslâm'a muhalif çizgide yerini belirlemesini sağlamıştır.

Behbîtî'nin Asr-ı saâdet'te şiir hareketinin gerilediği düşüncesine gerekçe olarak öne sürdüğü yukarıdaki hususların her birini kendi içerisinde değerlendirmeye tabi tutmak uygun düşecektir.

Behbîtî'nin Asr-ı saâdet'te şiir hareketinin gerilediği düşüncesine gerekçe olarak öne sürdüğü ilk hususta, şiiri yeren veya aşağılayan bir emare bulunmamaktadır. Zira Kur'ân-ı Kerim'in, Allah Resûlü'nü 'ümmî'/'okuma yazma bilmeyen' olarak tanımlaması, okuma ve yazmanın yerileceği anlamına gelmediği gibi, Hz. Peygamber'de şairlik vasfı bulunmadığının deklare edilmesi de, şiirin Câhiliye âdeti sayılacağı anlamına gelmez.²⁷⁸ Aksine buradaki Kur'ân-ı Kerim'in ve Hz. Peygamber'in şiirle ilişkilendirilemeyeceği vurgusu, çok önemli bir gerçeğe parmak basmaktadır. Şöyle ki, müşrik Araplar, Kur'ân-ı Kerim'i hafife alarak ayetlerin şiir olduğu iddiasında bulunmaktadırlar. Yine müşrik Araplar, Allah Resûlü'nü de şair olmakla itham etmektedirler. Bu bakımdan ilgili ayetler, müşrik Araplar tarafından öne sürülen söz konusu iddialara cevap niteliğinde inmiştir.²⁷⁹ Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim'in, şiire ve kâhinlerin secî tarzı ifadelerine hiçbir surette benzemeyen eşsiz bir kitap olduğu hususunda İslâm uleması geçmişten bu yana müttefiktir.²⁸⁰

Behbîtî'nin, düşmanların İslâm'a şiirle karşı koymuş olmaları sebebiyle Müslümanların şiire mesafeli durdukları yolundaki iddiasının da doğruları yansıttığını söylemek mümkün gözükmemektedir. Zira Müslümanların müşriklere aynı türden şiir silahıyla karşılık verdikleri günümüze ulaşan ilgili metinlerde sabittir. Söz gelimi Allah Resûlü Hassân b. Sâbit'i şiir söylemeye teşvik etmekte ve şöyle buyurmaktadır:²⁸¹

أَهْجُهُمْ، فَوَاللَّهِ لَهَجَاؤُكَ عَلَيْهِمْ أَشَدُّ مِنْ وَقْعِ السَّهَامِ فِي غَلَسِ الظَّلَامِ أَهْجُهُمْ وَمَعَكَ جَبْرَيْلُ، رُوحُ الْقُدُّوسِ.

²⁷⁸ İbn Raşîk, *el-'Umde...* I, 21.

²⁷⁹ Heddâra, Muhammed Mustafa, *el-İltizâm fi'l-edebi'l-islâmî*, Matâbi'u Câmi'ati'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, Riyad, 1404/1405, s. 7.

²⁸⁰ İbn Raşîk, *el-'Umde ...*, I, 21.

²⁸¹ İbn Raşîk, *el-'Umde ...*, I, 31.

“Onları (müşrikleri) hicvet. Allah’a and olsun ki, senin onları hicvedeceğin şiirin kendilerinde bırakacağı etki, alaca karanlıkta üzerlerine okların yağmasından daha şiddetlidir. Cibrîl yani Ruhü’l-kuds te seninledir. Onları hicvet.”

Hassân b. Sâbit örneğinden de anlaşılacağı üzere Allah Resûlü İslâm şairlerini övmüş ve kâfirlere karşı yapılan mücadeledeki rollerini takdir etmiştir. Nitekim Allah Resûlü’nün bir başka rivayette buyurduğu şu ifadeler bu durumu destekler mahiyettedir:²⁸²

هُؤْلَاءِ النَّعْرُ أَشَدُّ عَلَى قُرَيْشٍ مِنْ نَضْحِ النَّبْلِ

“Bu (Müslüman şairler), Kureyş’e okların yağmasından daha ağır gelmektedirler.”

Behbîtî tarafından İslâm dininin ortaya çıkmasından hemen önce, şiirin inançla ilgili meselelere yönelmesinin, şiirdeki eski sanat değerinin azalmasına neden olduğu ve İslâm’a muhalif çizgide yerini belirlemesini sağladığı yolunda öne sürülen iddianın da doğruları yansıttığını söylemek mümkün gözükmemektedir. Zira İslâm dininin ortaya çıkmasından hemen önce, Behbîtî’nin sözünü ettiği inançla ilgili meselelere sadece Umeyye b. Ebi’s-Salt’ın şiirleriyle bazı şairlere ait çok az sayıda şiir kesitlerinde rastlanmaktadır. Dolayısıyla az sayıda şiir kesitinin inançla ilgili meseleler içerdiğini öne sürerek Asr-ı saâdet şiirinin gerilediği yolunda bir genellemeye gitmek doğru değildir. Kaldı ki şaire farklı temaları işleyebilme fırsatının verilmesi, iç dünyasında coşan duyguları şiir diliyle daha rahat ifade etme imkânı sağlayacağı muhakkaktır.

Çalışmanın buraya kadar olan bölümünde Asr-ı saâdet’te şiir hareketinin zayıfladığı ve İslâmîni ile şiir sanatı arasında çelişki bulunduğu yolunda öne sürülen görüşlere yer verildi.

Ancak Asr-ı saâdet’te şiir hareketinin zayıfladığı düşüncesi, araştırmacılar tarafından tümünden desteklenmediği, aksine bazı çağdaş araştırmacılar tarafından dönemin şiir hareketinde gelişmeler kaydedildiği ve sonraki dönemlerde söz konusu gelişmelerin ivme kazanarak devam ettiği yolunda görüşler de öne sürülmektedir.

3.5. Asr-ı Saâdet Şiir Hareketinin İvme Kazandığı İddiası

Asr-ı saâdet’te şiir hareketinin gerilediği yolunda öne sürülen iddiaların aksine Carlo Alfonso Nallino (v. 1357/1938), Şevkî Dayf (v. 1426/2005) ve ‘Âişe Abdurrahmân (v. 1419/1998) gibi çağdaş araştırmacılar tarafından İslâm dininin şiire teşvik ettiği ve Asr-ı saâdet’te şiir hareketinin yeni anlayışlardan da etkilenecek ivme kazandığı öne

²⁸² İbn Raşîk, *el-‘Umde ...*, I, 31.

sürülmektedir. Çalışmanın bu aşamasında Asr-ı saâdet'te şiir hareketinin ivme kazandığı yolunda öne sürülen söz konusu görüşlere de değinmek yerinde olacaktır.

3.5.1. Carlo Alfonso Nallino

Asr-ı saâdet'te şiir hareketinin ivme kazandığı yolunda fikir beyan eden ilk çağdaş araştırmacı olarak Oryantalist İtalyan Carlo Alfonso Nallino ismi ön plana çıkmaktadır. Nitekim Nallino, '*Târîhu'l-Âdâbi'l-Luğa el-'Arabiyye*' adlı kitabında İbn Sellâm ve İbn Haldûn'un Arapların şiirden ve şiir rivayetinden yüz çevirdikleri yolundaki iddialarını reddederek şunları söylemektedir:²⁸³

“Bu iki söz asla gerçeğe örtüşmemektedir. Nitekim İbn Hişâm'ın '*Sîretu'r-Rasûl*'ü, Vâkıdî'nin '*Kitâbu'l-Mağâzî*'si, İbn Sa'd'ın '*Tabakât*'ı ve Taberî'nin '*Tarih*'i gibi detaylı tarih kitaplarına baktığınızda çok sayıda Asr-ı saâdet şiirini tekrarladıklarını görürsünüz. '*el-Ağânî*' gibi edebiyat kitaplarını karıştırırsanız söz konusu dönemde Arap edebiyatının hala parlak olduğunu ve şairlerin şiir söyleme becerilerinden yüz çevirmediklerine tanık olursunuz.”

Nallino'nun yukarıdaki ifadelerinde sözü edilen kaynaklardaki Asr-ı saâdet şiir örneklerinin çokluğu ve şiir çalışmalarında aranan genel ölçüler nazarı dikkate alındığında, araştırmacının Asr-ı saâdet şiirini keyfiyetten daha çok kemiyet açısından ele aldığı anlaşılmaktadır.

3.5.2. Şevki Dayf

Şevkî Dayf, Asr-ı saâdet'te şiir hareketinin zayıfladığı düşüncesini İslâm dinine haksızlık olarak telakki eder. Şevkî Dayf'a göre İslâm dini şiirin ateşini daha da körüklemiş ve kıvılcımlarının artmasını sağlamıştır. Şevkî Dayf bu bağlamda şunları söyler:²⁸⁴

“İslâm'ın Arapları şiirden alıkoyduğunu ve şiir aktivitesini durdurduğunu söylemek İslâm'a haksızlıktır. Aksine o dönemde şiir her dilde terennüm ediliyordu. Gelişen olaylar da şiirin körelmesine değil parlamasına yardımcı olmuştur. İslâm dini şiirin korunu körükledi ve daha da alevlenmesine neden oldu dersek mübalağa etmiş sayılmayız.”

Yine günümüze ulaşan kaynaklarda yer alan Asr-ı saâdet şiir örneklerinin çokluğu ve şiir çalışmalarında aranan genel ölçüler nazarı dikkate alındığında Nallino gibi, Şevkî Dayf'ın da Asr-ı saâdet şiirini keyfiyetten çok kemiyet yönüyle ele aldığı anlaşılmaktadır.

²⁸³ Nallino, Carlo, *Târîhu'l-âdâbi'l-'arabiyye mine'l-Câhiliyyeti hattâ 'asr-ı Benî Umeyye*, takd.: Tâhâ Huseyn, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts, s. 104.

²⁸⁴ Dayf, *el-'Asru'l-İslâmî...*, s. 46.

3.5.3. ‘Âiše Abdurrahmân

Asr-ı saâdet şiirinin gerilediği düşüncesini reddeden çağdaş araştırmacılardan bir diğeri de ‘Âiše Abdurrahmân’dır. ‘Âiše Abdurrahmân’a göre çağdaş araştırmacılar, Asr-ı saâdet şiiriyle ilgili hüküm verirken İbn Sellâm gibi erken dönem ulemasının etkisi altında kaldıklarından dönemin şiir hareketini doğru anlayamamışlardır.²⁸⁵ Aslında dönemin şiir hareketinin, Câhiliye ruhunu yansıtan kaba üslûbu, küfür ve saldırı içerikli ifadeleri terk ederek, İslâm’ın ruhuna uygun düşecek yeni ifade kalıplarına yönelmesi, şiirin zayıfladığı şeklinde algılanmasına neden olmuştur. ‘Âiše Abdurrahmân bu bağlamda şunları söyler:²⁸⁶

“Şiirin zayıfladığı iddiasının doğru anlaşılmadığını sanıyorum. Aramızda Hz. Peygamber döneminin şiirle dolup taştağını bilmeyen kimse çıkmaz.”

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, erken dönem uleması, Asr-ı saâdet’te şiir hareketinin gerilediği yolunda iddialar öne sürmekten çok, dönemin şiir anlayışı hakkında görüş beyan etmişlerdir. Dolayısıyla Asr-ı saâdet şiir dilinin Câhiliye ruhunu yansıtan kaba üslûbu, küfür ve saldırı içerikli ifadelerden arındırılarak İslâm ahlâkına uygun düşecek biçimde yeni ifade kalıplarına yönlendirilmesinin, şiir hareketinde gerilemeye neden olduğu şeklinde bir yanılgıya götürdüğü kanaati ağır basmaktadır. Nitekim Asma‘î’nin “بَابِ الْحَيْرِ لَانَ” “/şiiri hayır işine sokarsan şiir arınır, inceler” ifadesinde kullandığı ‘yumuşadı/لَانَ’ fiilinin ‘zayıfladı/ضَعُفٌ’ manasından çok, ‘inceldi/زَقِيَ’ ve ‘kolaylaştı/سَهِّلَ’ anlamlarına geliyor olması bu durumu destekler mahiyettedir.

Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki; Asma‘î, ‘Tabakât’ında ‘esaslı şairler’ olarak nitelediği yirmiden fazla İslâm şairine yer vermektedir. Asma‘î gibi bir otoriter tarafından yirmiden fazla Asr-ı saâdet şairinin ‘esaslı şairler’ diye nitelendiriliyor olması, dönemin şiir hareketinde gerileme yaşanmadığının²⁸⁷ bir başka göstergesidir.

Konunun bütünlük arz etmesi bakımından çalışmanın bundan sonraki bölümünde Asr-ı saâdet’te Kur’ân-ı Kerim’in ve Hz. Peygamber’in şiire yaklaşımı değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

²⁸⁵ Abdurrahmân, ‘Âiše Bintu’ş-Şâtı’, *Kıyem cedîde li’l-edebi’l-arabî el-kadîm ve’l-muâsır*, Dâru’l-Ma‘ârif, Kahire, 1970. s. 76-77.

²⁸⁶ Abdurrahmân, ‘Âiše Bintu’ş-Şâtı’, *Kıyem cedîde...*, s. 76-77.

²⁸⁷ el-Huveymil, Hasen b. Fahd, *el-İslâm ve işkâliyyetu’ş-şi’r*, Mecelletu’l-Edebi’l-İslâmî, Sayı I, Receb, 1414, Riyad, s. 15.

BÖLÜM II

KUR'ÂN'I KERÎM VE HADİSLERDE ŞİİR

Çalışmanın seyri içerisinde Câhiliye dönemi Arap topluluklarında kabîleler arasındaki bitmez tükenmez kan davalarının ve savaşların başlıca nedeni olarak, kabîlecilik sistemine²⁸⁸ dayalı politik bir yapının hâkim olmasına değinildi. Kabîlecilik sistemine dayalı söz konusu çarpık politikanın sonucu olarak Arap toplumunda şiddete tevessül etme, başkalarına ait malları yağmalama, tutsakları köle olarak kullanma ve özellikle kadın esirleri adeta bir mal gibi alıp satma olağan bir hal almıştır.²⁸⁹

Onur kırıcı bu çarpık durum Câhiliye toplumunun bir tür sözcülüğünü yapan Arap şiirine de sirayet etmiştir. Nitekim Cahiliye devri Arap şiiri incelendiğinde, topluma moral değerleri kazandıracak misyondan uzaklaştığı, fütursuzca mahremiyetlere dil uzattığı ve kabîleler arasında savaşa sevk edecek nedenleri körükleyerek insanları birbirine düşürdüğü görülmektedir. Tarafe ve İmrü'u'l-Kays (v. h.ö. 80/544) gibi birçok şair de, çölde yol alan kabilelere karşı kanun kaçakları tarafından düzenlenen yağmalama eylemlerine katılmaları, serserilikleri, eğlence, içki ve kumar gibi kötü alışkanlıklara olan düşkünlükleriyle şöhret bulmuşlardır. Bu ve benzer kural tanımaz davranışlar sergileyen şairler, zaman zaman mensubu buldukları kabîleler tarafından dışlanmışlardır. Örnek vermek gerekirse Câhiliye şairlerinden Tarafe, dizelerde şunları söyler:²⁹⁰

وَمَا زَالَ تَشْرَابِي الْخُمُورَ وَلَدَّتِي
إِلَى أَنْ تَحَامَتْنِي الْعَيْشِيرَةُ كُلُّهَا
وَبَيْعِي وَإِنْفَاقِي طَرِيفِي وَمُتَلَدِي
وَأَفْرَدْتُ إِفْرَادَ الْبَعِيرِ الْمُعَبَّدِ

İçkiye bağımlılığım ve zevkime düşkünlüğüm/ Ve de atalarımın kalan mirasım da dâhil elime geçeni satıp savurmam sürdü gitti./ Ta ki tümünden aşiret uzak duruncaya kadar benden/ Ve de yalnızlığa terk edilinceye kadar tıpkı katrana batırılmış uyuz deve misali.

Görüleceği üzere Câhiliye şiiri, Arap toplumunda yapıcı olmaktan çok, bir tür tahrip aracı halini almıştır.

İslâm dininin zuhur etmesiyle birlikte, toplumun inşasını sağlam temellere oturtmak

²⁸⁸ Ali, Cevâd, *el-Mufasssal fî târihi'l-'Arabi kâble'l-İslâm*, IV, 392.

²⁸⁹ Şemseddîn, Muhammed Mehdî, *Beyne'l-câhiliyyeti ve'l-İslâm*, el-Muessesetu'd-Devliyye, Beyrut, 1995, s. 29.

²⁹⁰ Tarafe b. el-'Abd, *Dîvân*, thk.: Abdurrahmân el-Mustâvî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2003, s. 33.

amacıyla ‘*din kardeşliği prensibi*’ deklare edilmiş, insanî ilişkilerde ‘*eşitlik ilkesi*’ zorunlu kılınmış ve şiir de dâhil olmak üzere sanatın her alanında ‘*iffet anlayışı*’ esas alınmıştır. Zira İslâm dini, şiir de dâhil, onur zedeleyecek ve toplumda bozgunculuğa neden olacak gizli aşikâr her tür eylemi ve sözlü anlatımı yasaklamıştır.

Kuşkusuz birinci derecede kaynağını Kur’ân-ı Kerîm’den alan İslâm dinine has değer yargılarının, Asr-ı saâdet’te Müslüman şairlere ait çalışmalara da yön vermesi olasıdır.

1. Kur’ân’ı Kerîm’de Şiir

Kur’ân-ı Kerîm’in şiir sanatına yaklaşımını yakından tanımak amacıyla öncelikle Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan şiirle ilgili ayetlere göz atmak yerinde olacaktır.

1.1.Kur’ân-ı Kerîm’de ‘Şiir’ Kavramı:

Kur’ân-ı Kerîm’de, ‘*şiir*’ ve ‘*şair*’ kavramları altı ayette yer almaktadır. Söz konusu ayetlerde ‘*şiir*’ kavramı bir kez, ‘*şair*’ kavramı ise beş ayrı yerde tekrarlanmaktadır. Yine Kur’ân-ı Kerîm’de ‘*Şua’râ /Şairler sûresi*’ adında bir sûre bulunmaktadır.

Kur’ân-ı Kerîm’de ‘*şiir*’ ve ‘*şair*’ kavramlarına yer verilen ayetler şunlardır:

1- بَلْ قَالُوا أَضْغَاتٌ أْخْلَامٍ بَلْ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بِآيَةٍ كَمَا أُرْسِلَ الْأُولُونَ.

«Hayır, dediler, (bunlar) saçma sapan rüyalarıdır; bilakis onu kendisi uydurmuştur; belki de o, şairdir. (Eğer öyle değilse) bize hemen, öncelilere gönderilenin benzeri bir âyet getirsin.»²⁹¹

2- وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ، أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ، وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ، إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ.

«Şairler(e gelince), onlara da sapıklar uyarlar. Onların her vâdide başıboş dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi? Ancak îman edip iyi işler yapanlar, Allah’ı çok çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar başkadır. Haksızlık edenler, hangi dönüşe (hangi akıbete) döndürüleceklerini yakında bileceklerdir.»²⁹²

3- وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشُّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ.

«Biz ona (Peygamber’e) şiir öğretmedik. Zaten ona yaraşmazdı da. Onun söyledikleri, ancak Allah’tan gelmiş bir öğüt ve apaçık bir Kur’ân’dır.»²⁹³

²⁹¹ el-Enbiyâ, 21/5.

²⁹² eş-Şu‘arâ, 26/224- 225-226-227.

²⁹³ Yasîn, 36/69.

-4 وَيَقُولُونَ أَئِنَّا لَتَنَارِكُوا آلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَّجْنُونٍ، بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَقَ الْمُرْسَلِينَ.

«Mecnûn bir şair için biz tanrılarımızı bırakacak mıyız?» derlerdi. Hayır! O, gerçeği getirdi ve peygamberleri de doğruladı.»²⁹⁴

-5 فَذَكِّرْ فَمَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ، أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَتَرَبَّصُّ بِهِ رَبِّبَ الْمُتُونِ.

«(Resûlüm!) Sen öğüt ver. Rabbinin lütfuyla sen ne bir kâhinsin, ne de bir deli. Yoksa onlar: (O,) bir şairdir; onun, zamanın felâketlerine uğramasını bekliyoruz mu diyorlar?»²⁹⁵

-6 فَلَا أُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ، وَمَا لَا تُبْصِرُونَ، إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ، وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَا تُؤْمِنُونَ، وَلَا يَقُولِ كَاهِنٍ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ.

«Görebildikleriniz ve göremedikleriniz üzerine yemin ederim ki, hiç kuşkusuz o (Kur'ân), çok şerefli bir elçinin sözüdür. Ve o, bir şair sözü değildir. Ne de az îman ediyorsunuz! Bir kâhin sözü de değildir (o). Ne de az düşünüyorsunuz!»²⁹⁶

'Şiir' ve 'şair' kavramlarına yer verilen ilgili ayetlerin, Allah Resûlü'ne müşrikler tarafından şair yakıştırması yapıldığı Mekke döneminde inmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Zira müşrikleri muhatap alan Mekki ayetlerde dikkat çeken baskın karakter, tevhid, peygamberlik, ölüm ötesi hayat, mahşer günü, cennet ve cehennem gibi îman esaslarını doğrudan ilgilendiren hususlara ağırlık verilmiş olmasıdır.²⁹⁷ 'Şiir' ve 'şair' terimlerine yer verilensöz konusu ayetlerde ise îman esaslarıyla doğrudan alâkalı şu üç husus üzerinde durulduğu görülmektedir:

- Allah Resûlü'nün şair olmadığı.
- Kur'ân-ı Kerîm'in şiir olmadığı.
- Müslim ve gayrimüslim şairler.

Hal böyle olunca ayetlerde yer alan söz konusu hususlara etraflıca değinmek uygun düşecektir.

1. 2.Allah Resûlü'nün Şair Olmadığı:

'Şiir' ve 'şair' kavramlarına yer verilen ayetler incelendiğinde, Allah Resûlü'nün şiir becerisine sahip olmadığına ve kendisine şiir sanatının incelikleri öğretilmediğine vurgu

²⁹⁴ Saffât, 37/36.

²⁹⁵ Tûr, 52/29-30.

²⁹⁶ el-Hâkka, 69/38-39-40-41-43.

²⁹⁷ el-Kattân, Mennâ', *Mebâhis fi 'ulûmi'l-Kur 'ân*, Mektebetu Vehbe, Kahire, ts., s. 59.

yapıldığı görülmektedir. Nitekim Yüce Allah ilgili ayetlerde şöyle buyurur:²⁹⁸

«Biz ona (Peygamber'e) şiir öğretmedik. Zaten ona yaraşmazdı da.»²⁹⁹ «Mecnûn bir şair için biz tanrılarımızı bırakacak mıyız?» derlerdi.»³⁰⁰ «Yoksa onlar: (O,) bir şairdir; onun, zamanın felâketlerine uğramasını bekliyoruz mu diyorlar?»³⁰¹ «Bilakis onu kendisi uydurmuştur; belki de o, şairdir. (Eğer öyle değilse) bize hemen, bir âyet getirsin.»³⁰²

Mekke halkının 'şair' diye niteledikleri Allah Resûlü tarafından okunan vahiy karşısında yaşadıkları şaşkınlık, genel siyak sibaktan ve nüzul sebeplerinden anlaşılmaktadır. Şöyle ki; Allah Resûlü, fıtrata hitap eden Kur'ân ayetlerini Mekke halkına arz etmiş, ancak ayetlerin anlaşılır mantığı karşısında şaşkına dönen Mekke halkı ayetlere misliyle cevap verecek gücü kendilerinde bulamamışlardır.³⁰³ Hal böyle olunca Mekke halkı, içine düştükleri çıkmazdan kurtulmak için, Allah Resûlü'ne yalan ve iftiralarla karşı koyma cihetine gitmişlerdir.³⁰⁴ Söz gelimi, Mekke halkı peygamberlikten önce 'الصادق الأمين / doğru sözlü ve güvenilir'³⁰⁵ nitelemesi yaptıkları Allah Resûlü aleyhine, 'şair', 'büyücü', 'kâhin' ve 'deli' gibi yakıştırmalarla kara propaganda başlatmışlardır. Dahası Mekke halkı, Allah Resûlü'nü perilerden ilham almakla³⁰⁶ ve geçmiş kavimler hakkında ordan burdan efsaneler derleyerek ayet uyarlamakla³⁰⁷ itham etmişlerdir.

Kuşkusuz Allah Resûlü'nün Mekke halkı tarafından 'şair', 'büyücü', 'kâhin' ve 'deli' gibi yakıştırmalarla itham edilmesinin arka planında, Câhiliye insanının şiir ile kâhinlik arasında var olduğuna inandığı alâka³⁰⁸ söz konusudur. Zira büyüleyici söz söyleme becerisine sahip olan kâhinler, duygulara hitap ettiklerinden muhataplarını kolaylıkla etki altına almakta ve uydurdukları yalanlara insanları inandırmaktadırlar. Kâhinler bunu yaparken kulağa hoş gelen secîli ifadeler kullanmaya özen göstermektedirler. Söz gelimi, Umeyye b. 'Abdi Şems (v. .../...) ve Hâşim b. 'Abdi Menâf

²⁹⁸ et-Tûr, 52/29-30.

²⁹⁹ Yasîn, 36/69.

³⁰⁰ es-Sâffât, 37/36.

³⁰¹ Tûr, 52/30.

³⁰² el-Enbiyâ, 21/5.

³⁰³ Hûd, 11/13.

³⁰⁴ el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, XIX, 163.

³⁰⁵ el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, XIX, 163.

³⁰⁶ Kutub, Seyyid, *Fî zılâli'l-Kur'ân*, Dâru's-Şurûk, Kahire, 2003, VI, 3842.

³⁰⁷ et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Tefsîru't-Taberî, Câmi'u'l-beyân, 'an te'vili âyi'l-Kur'ân*, thk.: Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Turkî, Merkezi'l-Buhûs Ve'd-Dirâsâti'l-'Arabiyye ve'l-İslâmiyye, Kahire, 2001, XVII, 400.

³⁰⁸ es-Suyûtî, *el-Muzhir...*, II, 472.

(v. .../...) arasında çıkan bir anlaşmazlığın giderilmesi için kendisine başvurulmuş Kâhin el-Huzâ'î (v. .../...), secî sanatı üzerine tesis ettiği şu ifadeleri kullanır:³⁰⁹

وَالْقَمَرِ الْبَاهِرِ، وَالْكَوْكَبِ الرَّاهِرِ، وَالْعَمَامِ الْمَاطِرِ، وَمَا بِالْجَوِّ مِنْ طَائِرٍ، وَمَا اهْتَدَى بِعِلْمٍ مُسَافِرٍ، مِنْ مُنْجِدٍ وَعَاثِرٍ، لَقَدْ سَبَقَ هَاشِمٌ أُمَّيَّةَ إِلَى الْمَائِزِ، أَوْلَ مِنْهُ وَآخِرُ، وَأَبُو هَمِّمَةَ بِذَلِكَ خَابِرٌ.

“Göz kamaştıran aya, parlayan yıldız, yağdıran buluta, gökte bulunan kuşa, yolcunun yolunu tayin ettiği tepelere ve ovalara and olsun ki, Hâşim, evvelde ve ahirde övgüye değer davranışlarda Umeyye’yi geçmiştir. Ebû Hemheme de buna tanıktır.”

Câhiliye devri Arap toplumunda cin/şeytan topluluğuna mensup ‘*ilham perileri*’ tarafından şairlere ilham verildiğine inanılmaktadır.³¹⁰ Bu bağlamda Câhız, ‘*el-Hayavân*’ adlı kitabında bir Arap şairine nispetle şu beyitlere yer verir:³¹¹

إِنِّي وَإِنْ كُنْتُ صَغِيرَ السِّنِّ وَكَانَ فِي الْعَيْنِ نُبُوٌّ عَنِّي
فَإِنَّ شَيْطَانِي أَمِيرُ الْجِنِّ يَذْهَبُ بِي فِي الشَّعْرِ كُلِّ فَنِّ

Henüz yaşım küçük olsam/ Ve degöze batmasam bile/ Benim şeytanım cinlerin reisidir/ Beni her sanata götürür şirde.

Görüleceği üzere şair, şiir sanatının her dalında söz söyleyecek biçimde kendisine ilham verdiğine inandığı şeytan/peri başına sahip olmakla övünmektedir.

Yine Câhız, ‘*el-Hayavân*’ adlı kitabında Ebû’n-Necm (v. .../...) adında bir başka şaire nispetle şu beyitlere yer verir:³¹²

إِنِّي وَكُلُّ شَاعِرٍ مِنَ الْبَشَرِ شَيْطَانُهُ أُنْثَى وَشَيْطَانِي ذَكَرٌ

İnsanoğlundan her bir şairin şeytanı dişi iken/ Benim şeytanım erkektir.

Dizede şair herkesin ilham şeytanı/ perisi dişi iken, kendi payına erkek şeytan düşmüş olmasıyla övünmektedir.

Bu bakımdan Kur’ân ayetleri, yalanlarından ötürü şeytanlarla iletişim kurdukları iddiasında bulunan kâhinleri ve şairleri yererken genel siyak ve sibak içerisinde onlara özgü söylemlere de değinir. Söz gelimi, Yüce Allah şöyle buyurur:³¹³

«Şeytanların ise kime incecğini size haber vereyim mi? Onlar, günaha, iftiraya düşkün olan herkesin üstüne inerler. Bunlar, (şeytanlara) kulak verirler ve onların çoğu

³⁰⁹ el-Belazûrî, Ahmed b. Yahya, *Ensâbu'l-eşrâf*, thk.: Muhammed Hamîdullah, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts., I, 61.

³¹⁰ el-Câhız, *el-Hayavân*, VI, 225.

³¹¹ el-Câhız, *el-Hayavân*, I, 300.

³¹² el-Câhız, *el-Hayavân*, I, 300.

³¹³ eş-Şu'arâ, 26/221-226.

yalancıdırlar. Şairler(e gelince), onlara da sapıklar uyarlar. Onların her vâdide başıboş dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi?»

Kuşkusuz Câhiliye insanı tarafından şiir ile şeytanlar/periler arasında var olduğuna inanılan söz konusu alâka, bir sanat olarak şiirden çok şairin şahıslıdır. Hal böyle olunca Câhiliye anlayışını yansıtan bu türden evham ve batıl inanışlara İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte yasaklama getirilmiştir.

Öte yandan Mekke eşrafı, toplumdaki konumlarını yitirme endişesi taşıdıklarından Allah Resûlü'ne vahiy gelmesini hazmedememektedirler. Bu bakımdan Kur'ân ayetlerine karşı her vesile ile savaş açmaktadırlar. Söz gelimi, Allah Resûlü ne zaman halka konuşma yapmak istese, Mekke eşrafından en-Nadr b. el-Hâris (v. 2/624), ayağa kalkar ve yüksek sesle: "Ey Kureyş Halkı! Allah'a and olsun ki; söz söyleme hususunda ben ondan (Muhammed'den) ustayım. Siz onu bırakın ve bana gelin. Ben size daha güzelini söyleyeyim"³¹⁴ diyerek halktan Allah Resûlü'nün söylediklerine kulak asmamalarını talep etmektedir. Dahası en-Nadr b. el-Hâris, Perslerden ele geçirdiği '*Gilgamiş destanı*'ndan okuduğu dizelerle Kur'ân kıssalarını çürütmeye kalkışmaktadır.³¹⁵

Ne var ki, Kur'ân ayetleri, '*şair*' yakıştırması yapılan Allah Resûlü'ne nispet edildiği halde, şiir sanatında söz sahibi Araplar tarafından vahiy seviyesinde bir sûre bile getirilememektedir.

Bu bakımdan «Biz ona (Peygamber'e) şiir öğretmedik. Zaten ona yaraşmazdı da. Onun söyledikleri, ancak Allah'tan gelmiş bir öğüt ve apaçık bir Kur'ân'dır.»³¹⁶ ayeti, Kur'ân ayetlerinin şiir de dâhil, vahiy dışında beşer sözü olamayacağını sade bir mantıkla teyid etmektedir. Ayetin «Onun söyledikleri, ancak Allah'tan gelmiş bir öğüt ve apaçık bir Kur'ân'dır.»³¹⁷ şeklindeki devamı da, katiyet arz eden '*kasr üslûbu*'³¹⁸ ile vahyin beşer sözü olamayacağını kesin bir dille ortaya koymaktadır.³¹⁹

Ayetten de anlaşılacağı üzere Allah Resûlü şair değildir. Nitekim Allah Resûlü,

³¹⁴ İbn 'Âşûr, Muhammed et-Tâhir, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, ed-Dâru't-Tûnisîyya Li'n-Neşr, Tunus, 1984, XVIII, 324.

³¹⁵ el-Behbîti, Necîb Muhammed, *el-Mu'allakatu'l-'Arabiyye el-ülâ*, Dâru's-Sekâfe, ed-Dâru'l-Beydâ, 1982, I, 76.

³¹⁶ Yâsîn, 36/69.

³¹⁷ Yâsîn, 36/69.

³¹⁸ es-Sa'îdî 'Abdu'l-Mute'âl, *Buğyetu'l-îdâh li telhîsi'l-Miftâh*, Mektebetu'l-Âdâb ve Matba'atuha, Kahire, ts., II, 3.

³¹⁹ İbn Ahmed, 'Îmâdu'd-Dîn Ebî'l-Hasen Abdi'l-Cebbâr, *Tenzîhu'l-Kur'ân 'ani'l-matâ'in*, Dâru'n-Nahdati'l-Hadîse, Beyrut, ts., s. 350.

dizelerden örnek vermek gerektiği durumlarda bile orijinal metne bağlı kalamamaktadır. Örnek vermek gerekirse, *Huneyn* savaşı sonrasında *Hevâzin* kabîlesinden ele geçirilen ganimetlerin Allah Resûlü tarafından Müslümanlara dağıtımı sırasında Şair el-‘Abbas b.Mirdâs, payına düşen miktara itiraz eder. Allah Resûlü Şair el-‘Abbas b.Mirdâs’a şu dizeyi hatırlatır ve “Dizeleri söyleyen sen miydin?” buyurur:³²⁰

فَأَصْبَحَ نَهْيِي وَنَهْبَ الْعَيْبِي دَبَّيْنِ الْأَفْرَعِ وَعُيَيْنَةَ

(Atım) el-‘Ubeyd’le³²¹ (Hevâzin kabîlesinden) zorla gasp ederek ele geçirdiğimiz (ganimetler) el-Akra’ ile ‘Uyeyne arasında (taksim edilir) oldu.³²²

Bu sırada Hz. Ebû Bekir (v. 13/634) araya girer ve: “İkinci mısradaki geçen sözlerin doğru şekli دَبَّيْنِ عُيَيْنَةَ وَالْأَفْرَعِ dır” diyerek Allah Resûlü’nün ifadesini düzeltir. Allah Resûlü, Hz. Ebû Bekir’e cevabında, “İkisi de aynı kapıya çıkıyor” buyurur. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, “Yüce Allah’ın ayette «Biz ona (Peygamber’e) şiir öğretmedik. Zaten ona yaraşmazdı da.» buyurduğu gibi, senin şair olmadığına ve şair olman da gerekmediğine tanıklık ediyorum” diyerek Allah Resûlü’nün şairlik vasfı taşımadığını teyit eder.³²³

Allah Resûlü’nün, Suhaym ‘Abdu Benî’l-Hashâs’a (v. 40/661) ait delil olarak sunmak istediği bir dizenin orijinal şeklinide bozduğu gelen rivayetler arasındadır.³²⁴ Allah Resûlü, Suhaym ‘Abdu Benî’l-Hashâs’a (v. 40/661) nispet edilen ilgili dizeyi كَفَى الشَّيْبِ وَالْإِسْلَامُ لَلْمَرْءِ نَاهِيَا şeklinde okur. Hz. Ebû Bekir, Allah Resûlü’ne şiirin orijinal şeklini hatırlatır ve şöyle der:³²⁵

كَفَى الشَّيْبِ وَالْإِسْلَامُ لَلْمَرْءِ نَاهِيَا

Kişiyi yasaklayıcı olarak saçın ağarması ve İslâm yeterlidir.

³²⁰ İbn Hişâm, *Sîretu’n-Nebi*, IV, 153.

³²¹ ‘el-‘Ubeyd’, el-‘Abbâs b. Mirdâs’ın atının ismidir. Bkz: el-‘Abbâs b. Mirdâs, *Dîvân*, s. 111.

³²² Dizede şair, el-Akr’a ile el-Akr’a b. Hâbis et-Temîmî’yi (v. 31/652) kastetmektedir. Yine dizede şair ‘Uyeyne ile ‘Uyeyne b. Hısn el-Fuzârî’yi (v. 12/633) kastetmektedir. *Huneyn* savaşı Müslümanlar lehine sonuçlanınca Allah Resûlü *Hevâzin* Kabîlesi’nden elde edilen ganimetleri savaşa katılan Müslümanlar arasında taksim eder. Ancak ganimetlerin dağıtımında diğer Müslümanlara kıyasla aralarında el-Akr’a b. Hâbis et-Temîmî ile ‘Uyeyne b. Hısn el-Fuzârî’nin de bulunduğu İslâm dinine yeni giren Mekke’li müellefe-i kulûbdan her bir nefere yüz deve pay ayırır. Söz konusu paylaşımında Şair el-‘Abbas b. Mirdâs’ın payına deve yavruları düşer. Bu duruma üzülen şair, yukarıdaki dizenin de aralarında bulunduğu yedi dizeden oluşan maktayı Allah Resûlü’nün huzurunda okur. Bkz: İbn Hişâm, *Sîretu’n-Nebi*, IV, 153; el-‘Abbâs b. Mirdâs, *Dîvân*, s. 110.

³²³ İbn Hişâm, *Sîretu’n-Nebi*, IV, 153.

³²⁴ el-Bağavî, el-Huseyn b. Mes’ûd, *Tefsîru’l-Bağavî ma‘âlimu’t-tenzîl*, thk.: Muhammed Abdullah en-Nemir, Dâru Taybe, Riyad, 1409, VII, 26.

³²⁵ el-Bağavî, *Tefsîru’l-Bağavî*, VII, 26.

Bunun üzerine Allah Resûlü: “Şair değilim ve şair olmam da gerekmez” buyurur. Hz. Ebû Bekir de Allah Resûlü’ne “Ey Allah’ın Resûlü! Senin Allah’ın Elçisi olduğuna tanıklık ediyorum. Zira şiir böyle değildir ve senin şair olman gerekmez”³²⁶ diyerek karşılık verir.

Görüleceği üzere Hz. Ebû Bekir, Allah Resûlü’nün gerçek anlamda şairlik vasfı taşımadığını her iki örnekte de teyit etmektedir.

Allah Resûlü, dizelerden örnek vermesi gerektiği durumlarda vezni de bozmaktadır. Bu duruma, Tarafe b. el-‘Abd’e ait şu dizeyi örnek göstermek mümkündür:³²⁷

سُبَيْدِي لَكَ الْإِيَّامُ مَا كُنْتُ جَاهِلًا وَيَأْتِيكَ بِالْأَخْبَارِ مَنْ لَمْ تُرَوِّدْ

Günler gösterecektir sana bilmediğini/ Ve getirecektir donatmadığın kişi sana haberleri.

Allah Resûlü, Tarafe b. el-‘Abd’e ait yukarıdaki dizenin ikinci mısrasını değiştirmekte ve وَيَأْتِيكَ مَنْ لَمْ يُرَوِّدْ بِالْأَخْبَارِ şeklinde okumaktadır.³²⁸

Bu bakımdan Hz. ‘Âişe, Allah Resûlü’nün şiirlerden örnek sunup sunmadığı yolunda kendisine yöneltilen bir soru üzerine: “Kays oğullarının kardeşleri Tarafe b.el-‘Abd’e ait beytin başını ve sonunu karıştırırdı.” cevabını verir.³²⁹

Kur’ân ayetleri karşısında şaşkına dönen müşrikler tarafından Allah Resûlü’ne yapılan ‘şair’ yakıştırmasının yanı sıra ‘deli’ yakıştırması da yapılır. Nitekim Yüce Allah bu hususta «Mecnûn bir şair için biz tanrılarımızı bırakacak mıyız? derlerdi.»³³⁰ buyurur.

Hal böyle olunca Yüce Allah ayetin devamında «Hayır! O, gerçeği getirdi ve peygamberleri de doğruladı.» buyurmak suretiyle Allah Resûlü’ne yapılan ‘deli’ yakıştırması da sağlam mantık ve güçlü delillerle boşa çıkar. Nitekim insanoğlunu aklı kullanmaya ve hayatta olup bitenleri düşünmeye teşvik eden Kur’ân ayetleri, bilimsel gerçeklerle hiçbir surette çelişki arz etmemektedir.³³¹ Bu bakımdan Yüce Allah, «Hâlâ

³²⁶ el-Bağavî, *Tefsîru’l-Bağavî*, VII, 26.

³²⁷ Tarafe b. el-‘Abd, *Dîvân bi şerhi’l-A’lem eş-Şentemerî*, thk.: Durriyye el-Hatîb vd., el-Muessesetu’l-‘Arabiyye, Beyrut, 2000, s. 58.

³²⁸ et-Taberî, *Tefsîru’t-Taberî...*, XIX, 480.

³²⁹ et-Taberî, *Tefsîru’t-Taberî...*, XIX, 480.

³³⁰ es-Sâffât, 37/36.

³³¹ Bukay, Moris, *et-Tevrât ve’l-İncîl ve’l-Kur’ân ve’l-‘ilm*, trc.: eş-Şeyh Hasen Hâlid, el-Mektebu’l-İslâmî, Beyrut, 1990, s. 19.

Kur'ân'ı düşünüp anlamaya çalışmıyorlar mı? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından (indirilmiş) olsaydı, mutlaka onda birçok çelişki bulurlardı.»³³² buyurmaktadır.

Allah Resûlü, 'şair' ve 'deli' yakıştırmalarının yanısıra, 'kâhin'likle de itham edilmektedir. Hal böyle olunca Yüce Allah, Hz. Peygamber'in 'kâhin' olmadığını da kati bir dille tasdik eder. Nitekim Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:³³³

«(Resûlüm!) Sen öğüt ver. Rabbinin lütfuyla sen ne bir kâhinsin, ne de bir deli. Yoksa onlar: (O,) bir şairdir; onun, zamanın felâketlerine uğramasını bekliyoruz mu diyorlar?»

Ne var ki, kâfirler ve müşrikler, Allah Resûlü'ne uyarladıkları bu türden yakıştırmaya ve iftiraları daha da ileri boyutlara götürmekte ve bu sefer Allah Resûlü'nü 'büyücü' ve 'yalancı' olmakla itham etmektedirler. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:³³⁴

«Aralarından kendilerine bir uyarıcının gelmesine şaştlar ve kâfirler şöyle dediler: Bu pek yalancı bir sihirbazdır!»

Kur'ân ayetleri kâfirler ve müşrikler tarafından Allah Resûlü'ne yapılan iftiraların ilk olmadığını, aksine İbrahim, Mûsa, Sâlih ve Nûh gibi peygamberlerin de benzer ithamlara maruz bırakıldıklarını haber vermektedir. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:³³⁵

«İşte böylece, onlardan öncekilere herhangi bir peygamber geldiğinde hemen: O, bir büyücüdür veya delidir, dediler.»

Ayetlerden de anlaşılacağı üzere, kâfirler, 'şair', 'büyücü', 'kâhin' ve 'mecnûn' gibi yakıştırmaları Allah Resûlü'ne karşı başlattıkları karalama kampanyalarında malzeme olarak kullanmaktadırlar. Hal böyle olunca Yüce Allah, Allah Resûlü'nün sadece vahyi insanlara tebliğ eden bir peygamber olduğuna vurgu yapar ve şöyle buyurur:³³⁶

«Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir.»

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere, müşrikler tarafından Allah Resûlü aleyhine yürütülen karalama kampanyalarında malzeme olarak kullanılan gerçek dışı yalan ve iftiraların, vahiy yoluyla boşa çıkarılması, Kur'ân ayetlerinin beşer sözü olamayacağını açıkça ortaya koymaktadır.

³³² Nisa 4/82.

³³³ Tûr, 52/29-30.

³³⁴ Sâd, 38/4.

³³⁵ ez-Zâriyât, 51/ 52.

³³⁶ Âl-i 'İmrân, 3/144.

Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki; Allah Resûlü'nün 'şair' olmadığına dair ayetlerde yapılan vurgu, şiir sanatını değerden düşürecek herhangi bir anlam içermemektedir. Zira Allah Resûlü hakkında bir başka ayette yer alan 'ümmî/ okuma yazma bilmeyen'³³⁷ şeklindeki tanım, okuma ve yazmayı değerden düşürmeyeceği gibi, Allah Resûlü'ne karşı başlatılan yalan ve iftira kampanyalarının vahiy yoluyla çürütülmesi de, şiir sanatını değerden düşürmeyecektir. Nitekim İbn Raşîk el-Kayravânî, «Biz ona (Peygamber'e) şiir öğretmedik. Zaten ona yaraşmazdı da.»³³⁸ ayetini yorumlarken şunları söyler:³³⁹

“Bizim Peygamber'e öğrettiğimiz şiir değildir. Peygamberin bizden şiir aktarmasına da gerek yoktur. Peygamberin şair olmaması şiiri değerden düşürseydi, okuma yazma bilmemesi de yazıyı değerden düşürmesi gerekirdi. Dolayısıyla müşrikler biraz kafalarını çalıştırsalardı, Allah Resûlü'ne şair yakıştırması yapmakta aceleci davranmazlardı. Zira Allah Resûlü'nün ne peygamberlik öncesi ne de sonrası şiir düzdüğüne dair hiçbir işaret bulunmamaktadır. Allah Resûlü şiiri sadece dinlemekle yetinirdi ve şiirin dizelerini terennüm etmezdi. Şiirle bir delil sunma zarureti hâsıl olduğunda, sahabeden söz konusu şiiri okumasını talep ederdi. Bununla birlikte Allah Resûlü bazı vakitler dizelerin vezni, cümle yapısını ve kelimelerini şiirlik vasfı yok oluncaya kadar kırdıktan sonra şiiri terennüm etme cihetine giderdi.”

Abbasi Halifesi Me'mûn da (v. 218/833), Allah Resûlü'nde şairlik vasfı bulunmamasının şiir sanatını değerden düşürecek bir gerekçe olmadığını belirtmekte ve bu bağlamda Ebû Ya'lâ el-Minkarî (v. .../...) adındaki bir şahsa şunları söylemektedir:³⁴⁰

“Allah Resûlü'nün okuma yazma bilmemesi ve şiir düzmemesi onun için bir erdemdir. Senin gibilerin ise bu hususları bilmemesi eksikliklerdir. Zira özü itibarıyla şiir ve okuma yazma kusur sayıldığı için değil, hakkında öne sürülebilecek herhangi bir şüpheye mahal bırakmamak adına Allah Resûlü okuma yazmadan ve şiir düzmeden mahrum bırakılmıştır. Nitekim bu bağlamda Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *وَمَا كُنْتَ تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ إِذًا لَا يُرَاتَبِ الْمُنْبَطِلُونَ* / Sen bundan önce ne bir yazı okur, ne de elinle onu yazardın. Öyle olsaydı, bâtila uyanlar kuşku duyarlardı.”³⁴¹

Allah Resûlü her ne kadar şairlik vasfı taşımasa da, yetiştiği şiir ortamının etkisiyle söylemlerinde şiir vezniyle örtüşen bazı ifadeler rastlanmaktadır. Ne var ki araştırmacılar Allah Resûlü'ne ait söylemlerde dikkat çeken özellikle 'recez'³⁴² ölçüsündeki ifadeleri şiirden saymamaktadırlar. Zira 'recez' ölçüsü, Arap şiirinde henüz şiirden sayılmayan ilk evreyi temsil etmektedir.³⁴³ 'Recez' ölçüsü şiirden sayılmış olsaydı, Allah Resûlü'nün

³³⁷ A'râf, 7/157.

³³⁸ Yasîn, 36/69.

³³⁹ İbn Raşîk, *el-'Umde ...* I, 21.

³⁴⁰ İbn 'Abdî Rabbih, *el-'Ikdu'l-ferîd*, II, 308.

³⁴¹ el-'Ankebût, 29/48.

³⁴² Recez: مستفعِلن مستفعِلن مستفعِلن مستفعِلن / مستفعِلن مستفعِلن مستفعِلن vezninde gelen bir Arap şiiri ölçüsüdür. Bkz.: Mûsâ, Mahcûb, *el-Mîzân 'ilmu'l-'arûd kemâ lem yu'rad min kabl*, Mektebetu Medbûlî, Kâhire, 1997, s. 151.

³⁴³ Brockelmann, *Târîhu'l-'edebi'l-'arabî*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, Ts, I, 152.

‘recez’ ölçüsüne uygun söz sarf etmemesi gerekirdi.³⁴⁴

Allah Resûlü’nün *recez* ölçüsünde gelen ifadelerine şu durumu örnek göstermek mümkündür:

Bir keresinde Allah Resûlü seyir halinde iken ayağına taş takılır ve tökezler. Parmağının yaralandığını ve kan çıktığını gören Allah Resûlü, parmağına hitapla şu ifadeleri kullanır:³⁴⁵

هَلْ أَنْتَ إِلَّا إِضْبَعُ دَمِيثٌ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا لَقَيْتَ

“Sen kanayan parmaktan başka bir şey misin?/ Allah yolundadır başına gelen.”

Görüleceği üzere buradaki *دَمِيث* lafzı Arapça’da müennes kabul edilen *إضبع* lafzına rücu ettiği için son harfi ‘kesra’ ile harekeli olarak ت şeklinde gelmesi gerekirken sükûndur. Dolayısıyla ilk mısranın vezni *مُسْتَفْعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ* ölçüsünde olduğundan hiçbir Arap şiir ölçüsüne uymamaktadır. Bu bakımdan bazı araştırmacılar ifadenin ‘recez’ ölçüsüyle de uyuşmadığını³⁴⁶ öne sürmektedirler.

Yine yetiştigi şiir ortamının doğal sonucu olarak Allah Resûlü, *Huneyn* savaşında çoğu sahabenin etrafından dağıldığı ve sadece birkaç sahabeyle düşmana karşı dövüştüğü bir sırada hala hayatta olduğunu sahabeye duyurmak amacıyla yüksek sesle şu ifadeleri kullanır:³⁴⁷

أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبٌ أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ

Ben gerçek peygamberim yalan değil/ Ben Abdulmuttalib’in oğluyum.

İbn ‘Abdi Rabbih, ‘*el-İkdu’l-ferîd*’ adlı kitabında Allah Resûlü tarafından dile getirilen yukarıdaki vezinli ifadede olduğu gibi, şiir düzme amacı güdülmeyen ifadelere şiir denilemeyeceğini belirtmekte ve bu bağlamda şunları söylemektedir:³⁴⁸

“Şiir düzme amacıyla söylenmese bile Allah Resûlü’nün bu sözü, şiire uygun düşen düz yazı kabilindedir. Şiir düzme amacıyla söylenmeyen ama şiir ölçüsüne uygun düşen bu kabilden çok sayıda insan sözü mevcuttur. Dolayısıyla vezne uygun düşse bile şiir söylemek

³⁴⁴ el-Bağavî, el-Huseyn b. Mes’ûd, *Şerhu’s-Sunne*, thk.: Zuheyr eş-Şâvîş vd., el-Mektebu’l-İslâmî, Beyrut, 1983, XII, 372.

³⁴⁵ el-Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el-Muğîra el-Cu‘fî, *el-Câmi’u’s-sahîh*, thk.: Muhibbu’d-Dîn el-Hatîb vd., el-Mektebetu’s-Selefiyye, Kahire, 1400, Kitâbu’l-Edeb,90, (IV, 118.)

³⁴⁶ el-Bağavî, *Şerhu’s-Sunne*, XI, 372.

³⁴⁷ el-Bağavî, *Şerhu’s-Sunne*, XI, 372.

³⁴⁸ İbn ‘Abdi Rabbih, *el-İkdu’l-Ferîd*, VI, 132-133.

kastedilmediğinden Allah Resûlü'nün yukarıdaki ifadesine şiir denilemez.”

Dolayısıyla Allah Resûlü'nün içinde yetiştiği şiir ortamı nazarı dikkate alındığında, bazı ifadelerinin şiir vezniyle örtüşüyor olması kaçınılmazdır.

Son olarak ayetlerde Allah Resûlü'ne nispetle kişide bulunan bir sığata işaret eden 'ism-i fâil' kalıbındaki الشاعر ifadesine dört kez yer verilmiş olması da, Kur'ân-ı Kerîm'de şiir sanatının özellikle hedef alınmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

Öte yandan metot itibarıyla şiir sanatı, nübüvvetin ruhuna ters düşmektedir. Zira şiir sanatı daha çok, evham, hayal gücü ve mübalağa esasları üzerine kaim iken, nübüvvetin ruhunda, açık delil, anlaşılır mantık, yakîn bilgi ve güçlü kanaat anlayışları hâkimdir. Bu bakımdan es-Suyûtî (v. 505/911), şiiri eğence türünden kabul etmekte ve Allah Resûlü'nün şiir düzme melekesine sahip olmamasını, eğlencenin peygamberlikle yakışık almayacağına hamletmektedir. es-Suyûtî, bu bağlamda şu ifadelere yer verir:³⁴⁹

“Aruz bilginleri aruz sanatı ile ritim sanatı arasında fark olmadığı hususunda ittifak etmişler. Ancak ritmin icrası, zamanı nağmelere taksim etmekle mümkün iken, aruz sanatının icrası ise zamanı işitilebilen harflere bölmekle yapılır. Şiirin ritme uygun düşen ölçüde gelmesi sebebiyle ve ritmin de bir tür eğlence sayılması nedeniyle Allah Resûlü'nün şair olması yakışık almaz. Bu bakımdan Allah Resûlü şöyle buyurur: “ مَا أَنَا مِنْ دِدٍ وَلَا الدُّدُ مِنِّي /Ne ben oyun ve eğlenceden, ne de oyun ve eğlence bendendir.”

Görüleceği üzere, Tarafe ve İmru'u'l-Kays gibi Câhiliye toplumunda içki, kumar ve eğlenceye olan aşırı düşkünlükleriyle de tanınan şairlere has sıfatların Allah Resûlü'nde bulunmasının vahyin esprisiyle bağdaşmayacağı aşikârdır.

'Şiir' ve 'şair' terimlerine yer verilen ayetlerde dikkat çeken bir diğer husus da Kur'ân-ı Kerîm'in şiir olmadığı vurgusudur.

1.3. Kur'ân-ı Kerîm'in Şiir Olmadığı:

Çalışmanın seyri içerisinde inanmayanlar tarafından Allah Resûlü'ne yapılan 'şair' yakıştırması ile vahyin 'şiir' olduğu yolunda öne sürülen iddialar arasındaki alâkaya işaret edildi. Allah Resûlü'ne yapılan 'şair' yakıştırması vahiy yoluyla boşa çıkarıldığı gibi, ayetlerde vahye nispet edilen 'şiir' yakıştırması da sade ve anlaşılır bir mantıkla çürütülmektedir. Zira ayetlerin özünde Allah Resûlü şairlik vasfı taşımadığına göre, Kur'ân-ı Kerîm'in şair sözü olmasından söz edilemeyeceği vurgusu yapılmaktadır. Diğer bir ifade ile ayetlerde Cebrail aracılığıyla Allah'tan aldığı vahyi insanlara tebliğ eden Hz.

³⁴⁹ es-Suyûtî, *el-Muzhir...*, II, 470.

Peygamber'in şiiri fiilen düzmediği gerçeğinden hareket edilerek, Kur'ân-ı Kerîm'de şiir türlerinin varlığından söz edilemeyeceğine vurgu yapılmaktadır. Nitekim Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:³⁵⁰

«Görebildikleriniz ve göremedikleriniz üzerine yemin ederim ki, hiç kuşkusuz o (Kur'ân), çok şerefli bir elçinin sözüdür. Ve o, bir şair sözü değildir. Ne de az îman ediyorsunuz! Bir kâhin sözü de değildir (o). Ne de az düşünüyorsunuz!»

Ayetlerden de anlaşılacağı üzere, şiir sanatı hakkında az çok bilgi sahibi olan herkes, düz yazıdan bileşik Kur'ân ayetlerinin kafiye ve vezin gibi şiir ölçülerinde gelmediğini kolaylıkla ayırt edecektir. Yine akıl sahibi herkes, anlamı ve nazmı itibarıyla Kur'ân ayetlerinin kâhinler tarafından kullanılan ifadelerle benzerlik arz etmediğini kolayca farkedecektir.³⁵¹ Bu bakımdan ayette «Görebildikleriniz ve göremedikleriniz üzerine yemin ederim ki» buyuran Yüce Allah, sınırlı havsala ile ihata edilmesi imkânsız olan koca evrene yemin etmekle, Kur'ân-ı Kerîm'e 'şair ve kâhin sözü' gibi yakıştırmalar yapan insanoğluna akıl ve mantık ölçülerinin dışına çıktığını kesin bir dille hatırlatmaktadır.

Diğer ayetlere de aynı çerçeveden bakıldığında, anlaşılır bir mantık kurularak Kur'ân-ı Kerîm'in ısrarla şiir olmadığına vurgu yapılmasının özünde, vahyin hiçbir beşere nispet edilemeyeceği düşüncesinin yattığı anlaşılmaktadır.

Câhız (v. 255/868), 'el-Beyân ve't-tebyîn' adlı kitabında Asr-ı saâdet'te olduğu gibi Kur'ân ayetlerine yapılan şiir türünden yakıştırmaların kıyamete kadar süreceğine dikkat çekmekte ve bu hususta³⁵² *تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهْيَوْتَبَّ* ayetinin *مستفعلن مفاعلن* vezniyle örtüşmesinden yola çıkan bazı kimselerin Kur'ân ayetleri hakkında şüphe uyandırmaya çalıştıklarını³⁵³ öne sürmektedir.

Câhız, Kur'ân'ı Kerîm'in şiir olduğu yolunda öne sürülen iddialara şu ifadelerle

³⁵⁰ el-Hâkka, 69/38-39-40-41-43.

³⁵¹ İbn 'Âşûr, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, XXIX, 143.

³⁵² el-Mesed, 101/1.

³⁵³ el-Câhız, *el-Beyân ve't-tebyîn*, I, 288.

Kur'ân-ı Kerîm'in şiir olduğu yolunda şu ayetler de dayanak gösterilmektedir:

وَمَنْ تَزَكَّىٰ فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا هِيَآتٍ لِّمَا
تُوعَدُونَ لَنْ نُنْفِقُوا حَتَّىٰ نُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ نُؤْتُهُمْ وَلِيُغْنُوا عَنْهُمْ وَنُضْرِكُمْ عَلَيْهِمْ وَيُشْفَىٰ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ

Bkz: Ma'rûf, *el-Edebû'l-islâmî fi 'ahdi'n-nubuvveti ve hilâfeti'r-râşidîn*, s. 130.

karşılık verir:³⁵⁴

“İnsanlar arasında geçen konuşmaları, attıkları nutukları ve yazdıkları mektupları değerlendirmeye tâbi tutsan, içerisinde مستفعلن . مستفعلن ve مفاعلن . مستفعلن gibi ölçülere rastlaman mümkündür. Kimse söz konusu söylemlerin bu miktarda şiir ölçüleri barındırdığı gerekçesiyle şiir olduğu iddiasında bulunmaz. Satıcılardan biri من يشتري باذنجان؟ diyerek yüksek sesle bağırırsa, مفعولات . مستفعلن ölçüsünde bir söz söylemiş olur. Satıcı şiir söylemeyi amaçlamadığı halde onun bu sözü nasıl şiir sayılabilir ki? Söylenen her sözün içerisinde bu miktarda şiir vezni muhakkak bulunur. Ancak şiir söylemek amacıyla, şiirin yapısı ve ölçü bilgisi dâhilinde gelmesi durumunda söz konusu miktarı şiir diye nitelemek mümkündür. Bir arkadaşımın yanında çalışan hizmetçilerden birinin iltihap kapması sonucunda karnında sarı su birikince diğer hizmetçilere “ادهبوا بي إلى الطبيب و قولوا قداكتوى/ Beni doktora götürün ve dağlandığımı söyleyin” dediğini işittim. Kölenin bu sözü مفاعلاتن مفاعلاتن مفاعلاتن ölçüsünde gelmektedir. Kölenin söz konusu ifadeyi şiir düzme amacıyla söylemediği aşikârdır. Bu tarz ifadelere günlük hayatta sıkça rastlanır.”

İbn ‘Abdi Rabbih gibi Câhız’ın ifadelerinde de görüleceği üzere, her ne kadar Kur’ân-ı Kerîm’deki bazı ayetler dizelere uygun düşecek biçimde Arap şiir vezinleriyle örtüşse bile, şiir söylemek kastedilmediğinden³⁵⁵ Kur’ân-ı Kerîm’de şiirin varlığından söz etmek mümkün gözükmemektedir.

Zemahşerî de (v. 538/1143), Kur’ân-ı Kerîm’deki Arap şiiri vezin ölçüleri konusunda yaptığı araştırmalar sonucunda Câhız’la aynı kanaate varır. Nitekim Zemahşerî, ‘*el-Keşşâf*’ adlı tefsir çalışmasında konuyla ilgili olarak şunları söyler:³⁵⁶

“Her sözü bu tarzda incelediğinde Arap şiir vezinleri ölçüsünde gelenlerin sayısının hiçte azımsanmayacak kadar fazla olduğunu görürsün.”

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere, bazı ayetlerin Arap şiir vezinleriyle örtüşmesinden yola çıkarak vahyin şiir olduğu iddiasında bulunmak sağlıklı değildir. Kaldı ki, Yüce Allah vahyin şiir olmadığını açık bir dille deklare ederek bu hususta hiçbir şüpheye mahal bırakmamaktadır.

Günümüzde bazı oryantalist yazarlar tarafından da Kur’ân-ı Kerîm’in şiir olduğu yolunda iddialar öne sürülmekte ve bu yolla İslâm hakkında şüphe uyandırmaya çalışılmaktadır. Söz gelimi, Oryantalist M. Clément Huart (v. 1435/1926), *Journal of Asiatic Society*, Str X, t, IV (1904) p,125’de yayınladığı makalede Câhiliye Şairi Umeyye b. Ebi’s-Salt’a ait dizelerde Kur’ân-ı Kerîm’e dayanak teşkil eden kaynaklardan birini

³⁵⁴ el-Câhız, *el-Beyân ve’t-tebyîn*, I, 288-289.

³⁵⁵ el-Curcânî, Ali b. Muhammed eş-Şerîf, *Kitâbu’t-Ta’rîfât*, Mektebetu Lubnân, Beyrut, 1985, s. 132.

³⁵⁶ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf* ..., V, 190.

keşfettiğini öne sürmekte³⁵⁷ ve bu keşfin kendisine ait olmasıyla övünmektedir.³⁵⁸

Ne var ki oryantalistler, İslâm dinini Hıristiyanlığın Arap dünyasındaki uzantısı³⁵⁹ şeklinde yorumlamakla Allah Resûlü'nün Kur'ân ayetlerini Umeyye b. Ebi's-Salt'ın şiirlerinde görülen Hıristiyanlık ve Yahudilik izlerinden esinlenerek yazdığı yolundaki iddialara zemin oluşturmayı amaçlamaktadırlar.³⁶⁰

Kaldı ki semavî dinlerden İslâm, Hıristiyanlık ve Yahudilik disiplinleri arasında bazı benzerlikler bulunsa bile, «Allah nezdinde hak din İslâm'dır.»³⁶¹ ayeti gereği diğer dinlerin hükümsüz olduğu ortadadır.

'Şiir' ve 'şair' terimlerine yer verilen ayetlerde dikkat çeken bir diğer husus, Müslim ve gayri müslim olmak üzere şairler arasında sınıflandırma yapılmasıdır.

1.4. Müslim ve Gayrimüslim Şairler:

Yüce Allah 'Şu'arâ Sûresi'nin son ayetlerinde Müslimler ve gayrimüslimler olmak üzere iki farklı şair grubundan bahsetmekte ve şöyle buyurmaktadır.³⁶²

«Şairler(e gelince), onlara da sapıklar uyarlar. Onların her vâdide başıboş dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi? Ancak îman edip iyi işler yapanlar, Allah'ı çok çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar başkadır. Haksızlık edenler, hangi dönüşe (hangi akıbeta) döndürüleceklerini yakında bileceklerdir.»

Görüleceği üzere ayetlerde şairler, şiir sanatına olan yatkınlık yerine, sergiledikleri davranış biçimi, kabullendikleri inanç ve benimsedikleri hayat tarzına göre³⁶³ sınıflandırılmaya tabi tutulmuşlardır. Buna göre şairler, yaptıkları çalışmalarda işledikleri tema itibarıyla Allah rızasını kazanan Müslümanlar veya gazabını celp eden gayrimüslimlerdir.

Ayetlerin Allah Resûlü'nü hicvetmek amacıyla bir araya gelen Mekkeli şairler Abdullah b. ez-Zib'arâ, Hubeyra b. Ebî Vehb, Musâf'i b. Abdi Menâf (v. .../...), Ebû 'Azze

³⁵⁷ Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî*, I, 113.

³⁵⁸ Nöldeke, Theodor, *Târîhu'l-Kur'ân*, trc.: Georges Tamer, Muessesetu Conrad, Beyrut, 2004, s. 18.

³⁵⁹ Nöldeke, *Târîhu'l-Kur'ân*, s. 18.

³⁶⁰ Nöldeke, *Târîhu'l-Kur'ân*, s. 18.

³⁶¹ Âl-i 'İmrân, 3/19.

³⁶² eş-Şu'arâ, 26/224- 227.

³⁶³ İbn 'Âşûr, *Tefsîru't-tahrîri ve't-tenvîr*, XIX, 208.

el-Cumahî ve Sakîf”li şair Umeyye b. Ebi’s-Salt hakkında indiği rivayet edilmektedir.³⁶⁴ Söz konusu şairler kendilerini dinlemek amacıyla etraflarında toplanan bedevîlere seslenerek “Görüyor musunuz biz de Muhammed gibi söz söylüyoruz” diye haykırmaktadırlar.³⁶⁵ Bu bakımdan ayette kastedilen sapıkların, Allah Resûlü’nü hicveden şairlerle onları dinlemek amacıyla toplanan Bedevî Araplar olduğu³⁶⁶ öne sürülmektedir. Bu bağlamda Hasan Basrî (v. 110/728), şiiri sapıklıkla ilişkilendirmekte ve şunları söylemektedir:³⁶⁷

“Allah’a and olsun ki, biz onların birilerini sövmekten veya övmekten öteye gitmeyen sözlü sataşmalarda buldukları kulüplere şahit olduk”

Ka’b b. Züheyr³⁶⁸ ve Ka’b b. Eşref³⁶⁹ gibi Müslümanlara şiir yoluyla ağır hakaretlerde bulunan bazı şairler hakkında Allah Resûlü tarafından ölüm emri verilmiş olması da ayette kastedilen sapıkların Allah Resûlü’nü hicveden şairler olduğunu destekler mahiyettedir.

Yine Araplar nazarında, en iyi şiirin en çok yalan barındıran şiir olduğu yolundaki yaygın düşünce³⁷⁰ de bu durumu destekler mahiyettedir.

Öte yandan İbn Kesîr tarafından yer verilen rivayete göre, «Şairler(e gelince), onlara da sapıklar uyarlar.» ayeti indiğinde Hassân b. Sâbit, Abdullah b. Ravâha ve Ka’b b. Mâlik, Allah Resûlü’ne gelirler ve “Yüce Allah bu ayeti indirdiği vakit bizim şair olduğumuzu muhakkak biliyordu” diyerek ağlarlar.³⁷¹ Bunun üzerine Allah Resûlü, ayetin devamını okur ve “İstisna ile kastedilen şairler sizlersiniz” buyurur.

Bu bakımdan ayet, «Ancak îman edip iyi işler yapanlar, Allah’ı çok çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar başkadır.» ifadesiyle, şiirin sapıklık ve delâlet gibi yıkıcı yaklaşımlara hizmet edecek biçimde kullanılmasını önler.

Ayetteki istisna üslûbundan yola çıkan ‘Askerî, “*Kitâbu’s-sinâ’ateyn*” adlı kitabında

³⁶⁴ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf* ..., IV,425.

³⁶⁵ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf* ..., IV, 425.

³⁶⁶ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf* ..., IV, 425.

³⁶⁷ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘Azîm*, X, 385.

³⁶⁸ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlu’d-Dîn Abdullah, *Şerhu Kasîdeti Bânat Su’âd*, el-Matbaatu’l-Meymeniyye, Kâhire, 1307, s. 3-4.

³⁶⁹ İbn Sellâm, *Tabakât*..., I, 255.

³⁷⁰ el-Curcânî, ‘Abdu’l-Kâhir, Abdurrahmân, b. Muhammed, *Esrâru’l-belâğah*, thk.: Mahmûd Muhammed Şâkir, Dâru’l-Medenî, Cidde, 1991, s. 271.

³⁷¹ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘Azîm*, X, 387.

vahyin bir sanat olarak şiiri hedef almadığını öne sürer ve bu bağlamda şu ifadelere yer verir:³⁷²

“Şairler konusunda Yüce Allah’ın istisna üslubu kullanmış olması, zemmin sadece doğruyu bırakıp da yanlış yönlendiren, haksızlığa sevk eden ve insaftan uzak duran şiire delâlet ettiğini göstermektedir. Dolayısıyla söz konusu özelliklerin şiirde bulunmaması durumunda şiirin zemminden söz edilemez. Zira türü itibarıyla şiir hedef alınmış olsaydı her durumda zemmi gerekirdi.”

Ne var ki ayetlerin şiir sanatını sapıklık ve dalalet yolunda kullanan şairlere işaret ettiği ve bunun dışında kalan şairleri istisna bıraktığı halde Abbâsîler döneminin en önemli edebiyat eleştirmenleri arasında gösterilen Câhız, Kur’ân-ı Kerîm’in şiiri ve şairleri tümünden dışladığı yolunda ilginç bir iddia öne sürer. Nitekim Câhız, ‘*el-Beyân ve’t-tebyîn*’ adlı eserinde konuyla ilgili olarak şunları söyler:³⁷³

“Yüce Allah *أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ، وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ* ayetinde herhangi bir kısıtlamaya gitmeden genelleme yapmıştır. Bu bakımdan becerisi olmadığı halde şiir sanatını biliyormuş edasıyla yapmacık eğilimler gösterme, kibir, şiirle fazla ilgilenme sebebiyle çoğu kez Allah’a itaatten yüz çevirme ve şiir sanatında yapmacık tavır sergileyenlere uyma gibi davranışlar Yüce Allah’ın şairleri zem ettiği hasletlerdendir.”

Görüleceği üzere Câhız, Yüce Allah’ın kendilerinden razı geldiği ve istisna edatı ile genelleme dışında bıraktığı mümin şairlere değinmemektedir. Bu bakımdan Câhız’ın yukarıdaki ifadelerinden ayette belirtilen zemmin bütün şairlere şamil olacağı açıktır.

Abdu’l-Kâhir el-Curcânî (v. 471/1079), ‘*Delâilu’l-i’câz*’ adlı kitabında konuya açıklık getirmekte ve Kur’ân ayetlerinde şairlerin zemmedilmiş olmasının şiiri değerden düşürmeyeceğini öne sürmektedir. Abdu’l-Kâhir el-Curcânî konuyla ilgili olarak şunları söyler:³⁷⁴

“Akıl sahibi hiç kimsenin Allah’ın kitabında şairlerin zemmedildikleri şartları, şiirin zemmedildiğine, hor görüldüğüne, ezberlenemeyeceğine, rivayet edilemeyeceğine, belâgatının, edebinin ve hikmetinin öğrenilemeyeceğine delil göstereceğini sanmıyorum. Zira böyle bir yaklaşım, Kur’ân’ın ve garip hadisin tefsirinde İmru’u’l-Kays’ın ve diğer Câhiliye ehlinin şiirlerini delil gösteren ulemayı kusurlu görmeyi gerektirmektedir. Yine aynı yaklaşım, Allah Resûlü’nün şiir söylemeyi emrettiği, şiiri dinlediği ve onu hoş gördüğü hadisleri reddetmeyi gerektirmektedir.”

İbn Raşık el-Kayravânî de, Kur’ân-ı Kerîm’in tümünden şiir ve şairleri hedef gösterdiği

³⁷² el-‘Askerî, *Kitâbu’s-sinâ’ateyn* ..., s.138.

³⁷³ el-Câhız, *el-Beyân ve’t-tebyîn*, IV, 29-30.

³⁷⁴ el-Curcânî, ‘Abdu’l-Kâhir b. Abdurrahmân b. Muhammed, *Delâilu’l-i’câz*, thk.: Mahmûd Muhammed Şâkir, Mektebetu’l-Hâncî, Kahire, 1984, s. 27.

yolundaki yanlış kanaatlere gönderme yapar ve şu ifadelere yer verir:³⁷⁵

“وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ، أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ، وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ” ayetinde kastedilene anlamayanların öne sürdükleri bahaneleri yersiz olup bunun nedeni ayeti yanlış algılamalarından kaynaklanmaktadır. Zira bu nasta kastedilenler, Allah Resûlü’nü şiirleriyle hicveden ve ona eziyet veren müşrik şairlerdir. Allah Resûlü’nü şiirleriyle hicveden ve ona eziyet veren müşrik şairler dışında kalan müminler ise, hiçbir surette ayette kastedilen şairler değildirler. Zira Yüce Allah’ın ayetin devamında إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا buyurarak mümin şairlere işaret ettiğini ve onları nasıl istisna yaptığını görmez misin? Yüce Allah burada istisna yaparak Hassân b. Sâbit, Ka’b b. Mâlik ve Abdullah b. Ravâha gibi Allah Resûlü’nü savunan ve onun adına müşriklere karşılık veren şairlerini kastetmektedir.”

İbn Raşîk el-Kayravânî’nin ifadelerinden kolayca anlaşılacağı üzere, ayetin doğru şekliyle okunması durumunda şairlerin insanî açıdan değerlendirilerek iki farklı grupta kategorize edildikleri açıktır.

Buna göre birinci grubu, Allah’a ve Peygamber’e karşı savaş açan, inananlara eziyet eden ve bozgunculuk peşinde koşan müşrik şairler oluşturmaktadır. Ayette, yıkıcı eylemleri çalışmalara tema yapan müşrik şairler uyarılmakta ve ölüm ötesi hayatta akıbetlerinin cehennem olacağı haber verilmektedir.

Buna mukabil ikinci grubu ise, Allah’a ve Resûlü’ne îman eden, şiir becerisini sorumluluk bilinci içerisinde hakka hizmet yolunda kullanan ve sanat anlayışını yıkıcı yaklaşımlardan uzak tutan mümin şairler oluşturmaktadır. Bu bakımdan ayette, söz konusu eylemleri çalışmalara tema yapan ve Yüce Allah’ın rızasını gözeten şairler, ölüm ötesi hayatta akıbetlerinin cennet olacağı yolunda müjdelenmektedirler.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere Kur’ân-ı Kerîm’in şiire ve şaire yaklaşımı özetle şu şekildedir:

Kur’ân-ı Kerîm’de bir sanat türü olarak şiirin yasaklandığına ve zem edildiğine dair açık bir nas bulunmamaktadır. Bununla birlikte genel söz zımında şiirin de haktan uzaklaşması durumunda zem edileceğine dair bir uyarı yapılmaktadır.

İnanmayanlar tarafından Allah Resûlüne yapılan ‘şair’ yakıştırmasının, tıpkı ‘kâhin’, ‘büyücü’ ve ‘deli’ benzetmelerinde olduğu gibi vahiy yoluyla boşa çıkarılması, şiiri değerden düşürmeyi değil, nübüvveti teyit etmeyi amaçlamaktadır.

³⁷⁵ İbn Raşîk, *el-‘Umde ...* I, 31.

Yine inanmayanlar tarafından Kur'ân-ı Kerîm'e yapılan 'sihir', 'büyü' ve 'efsane' yakıştırmalarında olduğu gibi 'şiiir' benzetmesinin de vahiy yoluyla boşa çıkarılması, Kur'ân-ı Kerîm'in Allah kelâmı olduğunu teyit etmektedir. Kaldı ki Yüce Allah ayetlerde «Eğer (Peygamber) bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı, elbette onu kısıkrak yakalardık. Sonra onun can damarını koparırdık (onu yaşatmazdık).»³⁷⁶ buyurmak suretiyle de bu duruma gönderme yapmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'in bir sanat olarak şiire yaklaşımı, insanoğlunun diğer aktivitelere olan yaklaşımından farklı değildir. Bu bakımdan İslâm dininin genel çerçevesi dışına çıkmayan ve hakkı savunan şiir takdir edilirken İslâm dininin özüyle çelişen şiir türü zemedilmektedir. Kaldı ki, dizim özellikleriyle söz sanatının en mükemmel örneğini teşkil eden ve belâgat sahibi Arapları mükemmelliği karşısında hayretlere düşüren Kur'ân-ı Kerîm'den, söz dizimine dayalı bir sanat olarak şiire olumsuz bakması beklenecek bir durum değildir.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde bir bütünlük arz etmesi bakımından Kur'ân-ı Kerîm'den sonra İslâm dininin ikinci kaynağı olan sünnetin diğer bir ifade ile Allah Resûlü'nün şiire bakışı değerlendirmeye tâbi tutulacaktır.

2. Hadislerde Şiir

Allah Resûlü'ne isnat edilen söz, fiil, takrir ve sıfat³⁷⁷ anlamına gelen hadislerin, Asr-ı saâdet'te Müslüman şairlerin çalışmalarına da yön verdiği muhakkaktır. Bu bakımdan şiir ortamında yetişen Allah Resûlü'nün şiire olan ilgisine ve yaklaşımına kısaca değinmek yerinde olacaktır.

2. 1. Allah Resûlü'nün Şiire ilgisi:

Câhiliye Arapları güzel ve kaliteli söze fazlasıyla önem vermekte ve hoş nağmeler karşısında coşmaktadırlar.³⁷⁸ Söz gelimi, Araplar Mekke'de kurdukları 'Ukaz panayırı'nda şiir yarışmaları düzenlemekte ve seçkin şairler tarafından dillendirilen şiirleri dinlemenin tadını çıkarmaktadırlar.³⁷⁹ Bu bakımdan Arapların fitratları itibarıyla şair bir ulus

³⁷⁶ el-Hâkka, 69/44-46.

³⁷⁷ et-Tahhân, Mahmûd, *Teyşîru mustalahi'l-hadîs*, Merkezu'l-Hudâ li'd-dirâsât, İskenderiye, 1415, s. 17.

³⁷⁸ Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî, el-'Asru'l-câhilî*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1960, s. 191.

³⁷⁹ Dayf, *el-'Asru'l-câhilî*, s. 134.

olduklarını söylemek mümkündür. Zira Câhiliye toplumunda hemen her Arap kolayca şiir söylemektedir.³⁸⁰

Şiire bu denli önem veren Arap toplumu içerisinde yetişen Allah Resûlü de, her Arap gibi şiiri dinlemekte, şiire ilgi duymakta ve şiirden etkilenmektedir. Söz gelimi, Allah Resûlü peygamberlikten önce sırf şiir dinlemek amacıyla annesiyle birlikte ‘Ukaz Panayırı’na gelir ve orada Câhiliye Şairi ‘Amr b. Kulsûm’u meşhur ‘Mu‘allaka’sını okurken dinler.³⁸¹

Allah Resûlü’nün şiire olan ilgisi peygamberlikten sonra da sürer.³⁸² Nitekim Allah Resûlü, mısralarda yer alan bazı ifadelerin anlamlarını pek çok sahabeyle daha iyi bilmektedir. Söz gelimi, Ka‘b b. Züheyr, Allah Resûlü’nden özür dilediği meşhur ‘Burdekasîdesi’inde şu mısralara yer verir:³⁸³(Basît)

فَنَوَاءٌ فِي حُرَّتَيْهَا لِلْبَصِيرِ بِهَا عَثَقَ مُبِينٌ وَفِي الْخَدَّيْنِ تَسْهِيلُ

(Asil deve) eğiş burunludur. Uzmanı asil devenin kulaklarında görür/ Açık seçik bir asalet ve yanaklarında da bir pürüzsüzlük.

Allah Resûlü, sahabeyle mısradaki yer alan حُرَّتَيْهَا lafzıyla neyin kastedildiğini sorar. Sahabenin Allah Resûlü’ne cevabı “Devenin iki gözü kastedilmektedir.” şeklinde olur. Bazı sahabe de cevap vermek yerine susmayı tercih eder. Bunu gören Allah Resûlü, mısradaki حُرَّتَيْهَا ifadesi ile “Devenin iki kulağı kastedilmektedir.” buyurarak şiirde sözü edilen devenin asaletine vurgu yapıldığını belirtir.³⁸⁴

el-Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî (v. 173/789), Allah Resûlü’nün şiire olan ilgisini, “Allah Resûlü’ne şiir, çoğu söz biçiminden daha hoş gelirdi.”³⁸⁵ şeklinde ifade eder.

Şairlerin dilinde şiir akışının nasıl meydana geldiği hususu da Allah Resûlü’nün ilgisini çekmektedir. Söz gelimi, İbn ‘Asâkir’in (v. 571/1176) ‘Târîhu Dimâşk’ adlı kitabında yer verdiği rivayete göre Allah Resûlü, Şair Abdullah b. Ravâha’ya: “Şiir nedir?” diye sorar. Abdullah b. Ravâha da: “Kişinin gönlünde kıpırdayıp da, dilinden şiir olarak

³⁸⁰ Dayf, *el-‘Asru’l-câhilî*, s. 186.

³⁸¹ Ali, Cevâd, *el-Mufasssal fî târîhi’l-‘arabî kable’l-İslâm*, Câmi‘atu Bağdâd, Bağdat, 1993, IX, 89.

³⁸² et-Tebrîzî, Ebû Zekerîyya Yahya b. Ali el-Hatîb, *Şerhu kasîdeti K‘ab b. Zuheyr fî en-Nebî sallallâhu ‘aleyhi ve sellem*, thk.: F. Kranko, Dâru’l-Kitâbi’l-Cedîd, Beyrut, 1978, s. 26.

³⁸³ Ka‘b, b. Zuheyr, *Dîvân*, thk.: Derviş el-Cuveydî, el-Mektebetu’l-‘Asriyye, Beyrut, 2008, s. 129.

³⁸⁴ et-Tebrîzî, *Şerhu Kasîdeti K‘ab b. Zuheyr...*, s. 26.

³⁸⁵ eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethu’l-kadîr el-câmi‘ beyne fenney er-rivâyeti ve’l-dirâye*, Mür: Yusuf el-Ğûş, Dâru’l-Ma‘rife, Beyrut, 2007, IV, 500.

dökülen şeydir” cevabını verir.³⁸⁶ Bunun üzerine Allah Resûlü: “O halde şiirden bir şey söyleyebilir misin?” buyurarak Abdullah b. Ravâha’dan şiir söylemesini ister. Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü’nün yüzüne bir göz atar ve oracıkta şu dizeleri okur:³⁸⁷ (Basît)

وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَيُّ ثَابِتِ الْبَصْرِ	إِنِّي تَوَسَّمْتُ فِيكَ الْخَيْرَ نَافِلَةً
تَثْبِيتِ مُوسَى وَنَصْرًا كَالَّذِي نُصِرُوا	تَبَّتْ اللَّهُ مَا أَتَاكَ مِنْ حَسَنٍ
عَلَى الْبَرِيَّةِ فَضْلًا مَا لَهُ غَيْرُ	يَا آلَ هَاشِمٍ إِنَّ اللَّهَ فَضَّلَكُمْ

Gerçekten hayırı fazlasıyla görüyorum sende/ Allah biliyor ki yanılmam algımda/ Güçlendirsin Allah sana bahşettiği güzelliği/ Musa’yı güçlendirdiği gibi ve de zafer ulaştırılanlar gibi sana zafer bahşetsin/ Ey Hâşimoğulları! Allah gerçekten size insanların ötesinde eşi benzeri görülmemiş farklı bir değer verdi.

Allah Resûlü’nün şiire olan ilgisi, huzurunda okunan mısraların doğruluğunu test etmek istemesinde de görülmektedir. Allah Resûlü ve Hz. Ebû Bekir, *Şeybe* oğullarının kapısında buldukları bir sırada yanlarından geçen şahsın şu beyitleri okuduğunu işitirler:³⁸⁸

أَلَا نَزَلَتْ بِآلِ عَبْدِ الدَّارِ	يَا أَيُّهَا الرَّجُلُ الْمُحَوَّلُ رَحْلَهُ
مَنْعُوكَ مِنْ عُدْمٍ وَمِنْ إِفْتَارِ	هَبْلَتِكَ أَمْكَ لَوْ نَزَلَتْ بِرَحْلِهِمْ

Be hey bineğinin yönünü değiştiren adam!/ ‘Abdi’-d-dâr oğullarının (diyarında) konaklayamaz mıydın?/ Anan doğurmayaydı seni. (Ne olurdu Abdi’-d-Dâr oğullarının) bineklerinin bulunduğu yerde konaklasaydın/ Yokluk içerisinde olmana ve kızlarının onursuz kimse ile evlendirip de onuruna hanel gelmesine izin vermezlerdi.

Allah Resûlü, Hz. Ebû Bekir’e dönerek: “Şair böyle mi söylemişti?” buyurur. Ebû Bekir de: “Seni hak üzere gönderen Allah’a and olsun ki, şair böyle söylememiştir. Şairin söylediği dizeler şunlardır” der ve aşağıdaki dizeleri okur:³⁸⁹(Recez)

أَلَا نَزَلَتْ بِآلِ عَبْدِ مَنَافٍ	يَا أَيُّهَا الرَّجُلُ الْمُحَوَّلُ رَحْلَهُ
مَنْعُوكَ مِنْ عُدْمٍ وَمِنْ إِقْرَافِ	هَبْلَتِكَ أَمْكَ لَوْ نَزَلَتْ بِرَحْلِهِمْ
حَتَّى يَعُودَ فَقِيرُهُمْ كَالْكَافِي	الْخَالِطِينَ فَقِيرَهُمْ بَغْيَتِهِمْ
حَتَّى تَغِيْبَ الشَّمْسُ فِي الرَّجَافِ	وَيُكَلِّلُونَ جِفَانَهُمْ بِسَدِيفِهِمْ
الْقَائِلَانَ هَلُمَّ لِأَضْيَافِ	مِنْهُمْ عَلَيَّ وَالنَّبِيِّ مُحَمَّدًا

Be hey bineğinin yönünü değiştiren adam!/ ‘Abdi Menâf oğullarının (diyarında) konaklayamaz mıydın?/ Anan doğurmayaydı seni. (Ne olurdu Abdi’-d-Dâr oğullarının)

³⁸⁶ İbn ‘Asâkir, Ebû’l-Kâsım, Ali b. el-Hasen b. Hibetullah b. Abdullah eş-Şâfi’î, *Târîhu medîneti Dimaşk*, thk.: Muhibbu’-d-Dîn Ebû Sa’îd vd., Dâru’l-Fikr, Beyrût, 1995, XXVIII, 93; es-Suyûtî, Celâlu’-d-Dîn, *ed-Durru’l-mensûr fî’l-tefsîri bi’l-me’sûr*, thk.: Abdullah b. Abdu’l-Muhsin et-Turkî, Merkezu Hecr Li’l-Buhûsi ve’-d-Dirâsâti’l-‘Arabiyye ve’l-İslâmiyye, Kahire, 2003, XI, 327.

³⁸⁷ İbn ‘Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, XXVIII, 94.

³⁸⁸ el-Kâlî, Ebû Ali İsmail el-Kâsım, *Kitâbu’l-emâlî*, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, ts, I, 241.

³⁸⁹ el-Kâlî, *Kitâbu’l-emâlî*, I, 241.

bineklerinin bulunduğu yerde konaklasaydın?/ Yokluk içerisinde olmana ve kızlarını onursuz kimseler ile evlendirip de onurlarının zedelenmesine izin vermezlerdi./ Fakirlerini zenginleriyle bir arada tutan ('Abdi Menâf oğulları)/ Ta ki fakirleri kendine yeten kimse gibi olana kadar./ Ve de tahta çanaklarını iç yağı ile taçlandırırlar/ Ta ki güneş deniz(in ortasında) batıncaya kadar/ Ali ve Peygamber Muhammed onlardandır/ Konuklara: "Haydin (ziyafete!)" diyen (Ali ve Peygamber Muhammed)

Bunun akabinde Allah Resûlü tebessüm eder ve: "Şiiri rivayet edenlerin bu şekilde okuduklarını işitmiştim." buyurur.³⁹⁰

Allah Resûlü, karşılaştığı zor anlarda azmini güçlendirmek ve şiirle teselli bulmak amacıyla şairlere ait bazı dizeler okumaya çalışır.

Sözgelimi, *Ahzâb* savaşı sırasında Müslümanlar Medine etrafına hendek kazmaktadırlar. Hendek kazma işi bitmeden her an müşriklerin saldırıya geçme ihtimali yüksek olduğundan sahabe duraksamadan çalışmaktadır. Sahabeyle birlikte aç, yorgun ve bitkin düşen Allah Resûlü, Câhiliye şairi 'Âmir b. el-Ekva'a (v. 7/628)³⁹¹ ait dizeler söyleyerek güç toplamaya çalışır.³⁹² Buhârî (v. 256/870), bu bağlamda *el-Câmi'u's-Sahîh*'de şu rivayete yer verir.³⁹³

Ahzâb günü Allah Resûlü'nü toprak taşırken gördüm. O kadar ki, toprak karnını kaplamıştı –veya karnı toza karışmıştı.- Allah Resûlü aynı zamanda 'Âmir b. el-Ekva'a ait beyitleri okuyor ve şöyle diyordu: (Medîd)

وَاللّٰهُ لَوْ لَا اَللّٰهُ مَا اهْتَدَيْنَا	وَلَا ضَمْنَا وَلَا صَلَّيْنَا
فَأَنْزَلْنَا سَكِينَةً عَلَيْنَا	وَوَيْبَتْ الْأَقْدَامُ إِنَّ لَاقِيْنَا
إِنِ الْأُلَى قَدْ بَعُوا عَلَيْنَا	إِذَا أَرَادُوا فِتْنَةً أَيْبِنَا

Allah'a andolsun ki; Allah'(ın inayeti) olmasaydı doğru yola girmezdik/ Oruç da tutmazdık namaz da kılmazdık/ Dolayısıyla (Ey Rabbim), üzerimize bir sükûnet indir mutlaka/ Ve (düşmanla) karşılaştığımızda sabitleştir ayaklarımızı/ Onlar saldırırsa bize/ Reddederiz fitne arzuladıklarında.

Rivayetin devamında Allah Resûlü'nün dizelerde son kelimeyi tekrarlayarak: "Reddederiz! Reddederiz!" diye sesini yükselttiği aktarılır.³⁹⁴

Görüleceği üzere, 'Âmir b. el-Ekva'in mısraları hidayet, namaz ve oruç gibi İslâm prensiplerinden bahsetmektedir. Yine 'Âmir b. el-Ekva'in mısraları savaş gibi zor durumlarda Yüce Allah'tan düşman karşısında Müslümanlara sebat bahşetmesi yolunda

³⁹⁰ el-Kâlî, *Kitâbu'l-emâlî*, I, 242.

³⁹¹ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdu'l-Melik, *Sîretu'n-Nebi*, thk.: Mecdî Fethi es-Seyyid, Dâru's-Sahabe Li't-Turâs, Tanta, Mısır, 1995, III, 332.

³⁹² el-Bâşâ, Abdurrahmân Re'fet, *Nahve mezheb islâmî fi'l-edebi ve'n-nakd*, s.12.

³⁹³ el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, Kitâbu'l-Mağâzî, 29. (III, 116.)

³⁹⁴ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 332.

dua içermektedir. Bu bakımdan Allah Resûlü, *Huneyn* savaşı örneğinde olduğu gibi, zora düştüğü anda hakkı anlatan ‘Âmir b.el-Ekva’ın mısralarını okumak suretiyle himmetini bilemekte ve coşkuyla “Reddederiz! Reddederiz!” diye sesini yükseltmektedir.

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere, güzel söze büyük önem veren şair bir ulus arasında yetişen Allah Resûlü, şair olarak nitelenmese de, şiire ilgi duymuş, şiirden etkilenmiş ve şairlere ait bazı dizeler okumaya çalışmıştır. Peygamberlikten sonra da, Allah Resûlü’nün şiire olan ilgisi mısraların anlamlarını sahabeden daha iyi idrak edecek düzeyde artmıştır.

Bununla birlikte Allah Resûlü tarafından bazı şiir rivayetine sansür uygulandığı, bir kısmının zem edildiği ve bazılarının da övüldüğü günümüze ulaşan rivayetler arasındadır. Allah Resûlü’nün şiir sanatına yaklaşımını yakından tanımak amacıyla ilgili rivayetleri değerlendirmeye tabi tutmak yerinde olacaktır.

2.2. Şiir Rivayetine Sansür:

Allah Resûlü’nün özellikle iki şiir metnine sansür uyguladığı³⁹⁵ gelen rivayetler arasındadır. Söz konusu rivayetler sırasıyla şunlardır:

İbn Ebî Hadred es-Eslemî (v. 71/691) yoluyla gelen rivayete göre, Muhammed b. Seleme (v. 43/666), Allah Resûlü’nden şu hadiseyi aktarır:³⁹⁶

Bir gün Allah Resûlü’nün yanında iken Allah Resûlü (s.a.v) Hassân b. Sâbit’e: “Ey Hassân! Câhiliye şiirinden bana bir şiir oku. Zira Allah, şiirin zirvesini Câhiliye şiiri ile Câhiliye şiirinin rivayetinde kılmıştır” buyurdu. Hassân b. Sâbit de, Allah Resûlü’ne A’sâ’nın ‘Alkame b.‘Ulâse’yi (v. 20/640) hicvettiği şiirlerden aralarında şu dizenin bulunduğu bir şiir okudu:

عَلَّقَمُ مَا أَنْتَ إِلَى غَامِرٍ³⁹⁷ النَّاقِضِ الْأَوْتَارِ وَالْوَاتِرِ³⁹⁸

‘Alkam! Sen ‘Âmir’le (v. 11/632) kıyaslanacak (adam) değilsin/ Öç almak için (düşmanın) ahdettiği sözleri bozan (‘Âmir’le) ve de kimsenin kendisinden öç almaya cesaret edemediği ‘Âmir’le.

Bunun akabinde Allah Resûlü (s.a.v.): “Ey Hassân! Bu meclisimden sonra bir daha bana bu şiiri okuma!” buyurdu. Hassân b. Sâbit de: “Ey Allah’ın Resûlü! Bana Kayser’in

³⁹⁵ el-‘Ânî, Sâmî Mekkî, *el-İslâm ve’s-şi’r*, ‘Âlemu’l-Ma’rife, Kuveyt, 1996, s. 56.

³⁹⁶ İbn Ebî’-d-Dunyâ, Ebû Bekir, Abdullah b.‘Ubeyd b. Sufyân el-Kuraşî, *Kitâbu kadâi’l-havâic*, thk.: Muhammed ‘Abdu’l-Kâhir ‘Atâ, Muessesetu’l-Kutubi’s-Sekâfiyye, Beyrut, 1993, s. 63.

³⁹⁷ Şair “‘Âmir’ lafzıyla ‘Âmir b. et-Tufeyl’i kastetmektedir. Bkz: İbn Kays, Meymûn, *Dîvânu’l-A’sâ el-Kebîr*, thk.: Muhammed Huseyn, Mektebetu’l-Âdâb bi’l-Cemâmîz, İskenderiye, 1950, s. 139.

³⁹⁸ Dizede yer alan الواتر lafzı, ‘Düşmanın kendisinden öç almaya cesaret edemediği kimse’ anlamına gelmektedir. Bkz: İbn Kays, Meymûn, *Dîvânu’l-A’sâ el-Kebîr*, s. 141.

yanında ikamet eden müşrik bir kimseyi mi yasaklıyorsun?” diyerek karşılık verince, Allah Resûlü: “Ey Hassân! İnsanlara fazlasıyla şükreden kimse, Allah’a en çok şükreden kimsedir. Nitekim Kayser, Ebû Süfyan b. Harb’e (v. 30/656) beni sordu. Ebû Süfyan da aleyhime ileri geri konuşmak suretiyle bana dil uzattı. (Kayser) Alkame’ye de hakkımda soru sorunca o, benimle ilgili güzel şeyler söyledi.” buyurdu. Böylece Allah Resûlü (s.a.v.) kendisine bu (eyleminden) ötürü teşekkür etti.

Yukarıdaki dizenin de yer aldığı A‘şâ’nın divanındaki altmış beyitten³⁹⁹ oluşan ilgili şiirde, aynı minval üzere ‘Alkam’ı aşağılayıcı çok sayıda ifadelere yer verilmektedir. Bu bakımdan Allah Resûlü’nün A‘şâ’ya nispet edilen söz konusu şiirin Müslümanlar arasında kin ve nefret duygularını körüklemeye elverişli olduğunu sezinlediğinden rivayetini yasakladığı kuvvetle muhtemeldir. Nitekim İbn Raşîk el-Kayravânî’nin ‘el-‘Umde’sinde ‘Âmir b. et-Tufeyl’in (v. 11/633) söz konusu şiirde ‘Alkame hakkında A‘şâ tarafından kullanılan ifadelerden dolayı ‘Alkame’ye karşı nefret duyguları beslediğine⁴⁰⁰ yer vermiş olması da bu durumu destekler mahiyettedir. Kaldı ki Allah Resûlü’nün yukarıdaki rivayet dışında A‘şâ’ya nispet edilen diğer şiirlere herhangi bir yasaklama getirmemiş olması da yine bu durumu desteklemektedir.

Ayrıca rivayetten, Allah Resûlü’nün, yapılan iyilikler karşısında insanlara teşekkür etmemeyi âdet haline getirme durumunda, sayısız nimetleriyle insanları kuşatan Yüce Allah’aşükür borcunun ifasında da ihmalkâr davranılacağına vurgu yaptığı sonucunu çıkarmak mümkündür.

Allah Resûlü’nün rivayet edilmesini yasakladığı öne sürülen diğer şiir metni ise, Umeyye b. Ebî’s-Salt’ın *Bedir* savaşında öldürülen Müşriklerin ardından ağıt yaktığı mersiyedir.

Cumahî, Umeyye b. Ebî’s-Salt’a ait otuz bir beyitten oluşan⁴⁰¹ söz konusu mersiyeden sadece şu iki beyite ‘*Tabakât*’ında yer verir:⁴⁰² (Meczû’l-Kâmil)

مَاذَا بِنْدِرٍ فَالْعَقْنُ
هَلَّا بَكَيْتَ عَلَى الْكِرَا
قَلِّ مِنْ مَرَايِبَةٍ جَحَاجِحِ؟
مِ بَنِي الْكِرَامِ أُولِي الْمَمَادِحِ

Bedir’de ve el-‘Akankal⁴⁰³ (tümseğinde) ne oldu/ Toplumun efendilerine ve müsamahakâr cömertlerine?/ Ağlamadın mı cömertlere/ Güzel ahlâk sahibi cömertlerin evlatlarına?

³⁹⁹ İbn Kays, Meymûn, *Dîvânü’l-A‘şâ el-Kebîr*, s. 139-147.

⁴⁰⁰ İbn Raşîk, *el-‘Umde...*, I, 54.

⁴⁰¹ Umeyye b. Ebi’s-Salt, *Dîvan*, thk.:Sucey’ Cumeyyil el-Cubeylî, Dâru Sâdır, Beyrut, 1998, s. 31.

⁴⁰² İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 263.

⁴⁰³ العنقل Bedir’de bir kum tepesiğinin ismidir. Bkz: İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 263, dipnot.

Umeyye b. Ebi's-Salt'a nispet edilen söz konusu şiirin küfrü yüceltmesi ve İslâm dinine saldıran ifadeler içermesi sebebiyle rivayetine Allah Resûlü tarafından yasak getirilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Zira Allah Resûlü'nün Umeyye b. Ebi's-Salt'a nispet edilen hikmet içerikli birçok şiiri hayranlıkla dinlediği yolunda gelen rivayetler bu durumu destekler mahiyettedir.

Şunu da belirtmek gerekir ki, 'Abdu'l-Kâdir b.'Umar el-Bağdâdî (v. 1093/1682), '*Hızânetu'l-edeb*'inde 'Alkame b. 'Ulâse'nin hicvedildiği beyitler ile Umeyye b. Ebi's-Salt'a nispet edilen yukarıdaki dizeler dışında kalan şiirlerin tümüne Allah Resûlü tarafından ruhsat verildiğini öne sürmektedir.⁴⁰⁴

Bu bağlamda Bezzâr'ın (v. 292/905) '*Musned*'inde yer verdiği bir rivayete göre, yasaklanan hiciv şiirlerinin sadece yukarıdaki rivayetlerle sınırlı olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim Bezzâr'ın '*Musned*'inde yer verdiği ilgili rivayette Allah Resûlü şöyle buyurur:⁴⁰⁵

مَنْ قَالَ فِي الْإِسْلَامِ هِجَاءً مُقَدِّعًا فَلِسَانُهُ هَدْرٌ

“Kim İslâm'da küfür içerikli hiciv söylerse dilinin koparılması helaldir.”

Görüleceği üzere Allah Resûlü, toplumda kin ve nefret duyguları körükleyen veya İslâm dinine karşı düşmanca tavır sergileyen şiir türlerine ve bu tarz şiirlerin rivayetlerine yasak getirmektedir. Buna mukabil Allah Resûlü, insanoğlunun fitratıyla örtüşen şiir türlerine ise herhangi bir yaptırım uygulamamaktadır. Nitekim İmam-ı Buhârî'nin (v. 256/870) '*Sahîh*'inde yer verdiği Simâk b. Harb (v. 123/741) yoluyla gelen rivayet bu durumu destekler mahiyettedir.⁴⁰⁶

Câbir b. Semura'ya (v. .../...) dedim ki: “Peygamber'le (s.a.v.) beraber mi oturuyordun?” (O da): “Evet, sahabe de, oturup şiir söylüyorlardı ve Câhiliye meselesinden bir şeyler zikredip gülüyorlardı. Onlar güldüğünde (Allah Resûlü) de beraberlerinde tebessüm ediyordu” dedi.

Allah Resûlü toplumda fitne ve bozgunculuğa sebep olabilecek şiir türlerine sansür uygularken aynı zamanda bazı şiirleri yermiş ve bazılarını övmüştür. Bu bakımdan Allah Resûlü'nün şiir sanatını algılayış biçimi hakkında sağlıklı bir sonuca varmak için şiirin yerildiği ve övüldüğü rivayetlere de değinmek yerinde olacaktır.

⁴⁰⁴ el-Bağdâdî, 'Abdu'l-Kâdir b.'Umar, *Hızânetu'l-edeb ve lubbu lubâbi lisâni'l-'Arab*, thk.: 'Abdu's-Sellâm Muhammed Hârûn, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 1997, III, 401.

⁴⁰⁵ el-Bezzâr, Ahmed b.'Amr b. Abdi'l-Hâlîk el-'Atkî, *el-Bahru'z-Zahhâr*, thk.: 'Âdil b. Sa'd vd. Mektebetu'l-'Ulûmi Ve'l-Hikem, el-Medînetu'l-Munevvera, 2003, X, 290.

⁴⁰⁶ el-Bağavî, el-Huseyn b. Mes'ûd, *Şerhu's-Sunne*, thk.: Zuheyr eş-Şâviş vd., el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1983, XII, 318.

2.3. Şiiri Yerme:

Allah Resûlü'nün şiiri yerdiği yolundaki rivayetler ele alındığında, şiirin tümünden ve kısmen zemmedildiği hadisler olmak üzere iki ayrı kategoride değerlendirilmeleri mümkündür.

2.3.1.Şiirin Tümünden Yerildiği Rivayetler:

Ebû Sa'îd el-Hudrî (v. 74/694), şiirin yerilmesiyle ilgili olarak Allah Resûlü'nden şu hadiseyi aktarır:⁴⁰⁷

“el-'Arc Köyünde⁴⁰⁸ Allah Resûlü'yle birlikte yürürken aniden karşımıza şiir söyleyen bir şair çıktı. Bunun üzerine Allah Resûlü şöyle buyurdu:

خُذُوا الشَّيْطَانَ، أَوْ أَمْسِكُوا الشَّيْطَانَ، لَأَنْ يَمْتَلِيَ جَوْفَ رَجُلٍ فَيَحَا، خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَمْتَلِيَ شِعْرًا.

“Şeytanı alın!” veya “Şeytanı tutun! Kişinin karnının içi şiir dolmaktansa irin dolması daha hayırlıdır.”

Zahiri itibarıyla hadis, ilk bakışta Allah Resûlü'nün şiir sanatını tümünden zemmettiği çağrışımı uyandırmaktadır. Ancak zahire göre hareket edilmesi durumunda hadisin şiirden övgüyle bahseden ve şiir söylemeye teşvik eden diğer hadislerle çelişki arz ettiği açıktır. Bu bakımdan en-Nevevî (v. 676/1277) gibi bazı ulemanın yukarıdaki hadisi söz konusu çelişkiyi ortadan kaldıracak ve şiirden övgüyle bahseden diğer hadislerle örtüşecek biçimde tevil etme cihetine gittikleri görülmektedir. en-Nevevî, *Sahîhu Muslim*'in şerhinde konuyla ilgili olarak şu ifadelerle yer verir:⁴⁰⁹

“Bazı âlimler bu hadisi, Allah Resûlü'nün “Şeytanı alın!” sözünden hareket ederek fahiş söz içermese bile genel anlamda şiirin azının da çoğunun da hoş karşılanmayacağına hamletmişlerdir. Hâlbuki cumhur fahiş söz içermedikçe şiirin mübah olduğu yönünde fikir beyan etmişler ve “Şiirin iyisi iyi, kötüsü de kötüdür” demişlerdir. Zaten doğrusu da budur. Zira Allah Resûlü şiiri dinlemiş, şiirin okunmasını istemiş ve Hassân'a Müşrikleri hicvetmesini emretmiştir. Sahabe de, yolculuk gibi münasebetlerde Allah Resûlü'nün huzurunda şiir söylemişlerdir. Yine halifeler, sahabenin imamları ve selef in erdemlileri de şiir söylemişlerdir. Halifeler, sahabe imamları ve selef in erdemlilerinden hiç kimsenin şiiri yadırgadığı asla varit olmamıştır. Sadece şiirin zemmedilen cinsinden olanını yasaklamışlardır. Şiirin zemmedilen cinsi ise, içeriği fahiş söz türünden olanıdır.”

Şeytanın kulları doğru yoldan saptırmak için sinsi ve habis eylemler peşinde olduğu

⁴⁰⁷ en-Nevevî, Muhyiddîn, b. Şeref b. Murrî b. Hasen b. Huseyn b. Huzâm, *Sahîhu Muslim bi şerhi'n-Nevevî*, el-Matba'atu'l-Mısriyye, Kahire, 1929, XV, 15.

⁴⁰⁸ 'el-'Arc' Mekke ile Medine arasında kalan bir köy ismidir. Bkz: el-Bekrî, Ebû 'Ubeyd Abdullah b. Abdulazîz, *Mu'cemu me'sta'cem*, thk.: Mustafa es-Sakkâ, 'Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1945, III, 930.

⁴⁰⁹ en-Nevevî, *Sahîhu Muslim bi şerhi'n-Nevevî*, XV, 14.

nazarı dikkate alındığında, Allah Resûlü'nün hadiste sözü edilen şairi '*şeytan*' diye adlandırmasından, sözü edilen şairin mısralarda İslâm'a muhalif sözler sarf ettiği olasıdır. Dolayısıyla Nevevî'ye göre sözü edilen şairin ya gayrimüslim ya da İslâm dininin kurallarına gerektiği gibi riayet etmeyen Müslüman bir kimse olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. Yine Nevevî'ye göre söz konusu şairin Müslümanları hicvetmek amacıyla İslâm düşmanları tarafından uydurulan şiirlerden birini söylemiş olması da ihtimal dâhilindedir. Zira hadisin râvisi Ebû Sa'îd el-Hudrî'nin إِذْ عَرَضَ شَاعِرٌ ifadesini kullanmış olması, söz konusu şairin Allah Resûlü'ne eşlik eden sahabe tarafından tanınmayan bir kimse olduğuna işaret etmektedir. Nitekim en-Nevevî, bu hususta şu ifadelerle yer vermektedir:⁴¹⁰

“Allah Resûlü'nün şiir söylediğini işittiği kişiyi '*şeytan*' diye adlandırmasına gelince onun kâfir veya şiir bağımlısı bir kimse olduğu ya da o an için zemmedilen türden şiir söylediği muhtemeldir. Kısacası Allah Resûlü'nün kendisini '*şeytan*' diye adlandırması tüm bu ihtimalleri akla getirmektedir. Dolayısıyla hadiste tümünden şiirin zemmedildiği yolunda herhangi bir genelleme söz konusu değildir. Bu bakımdan Allah Resûlü'nün yukarıdaki hadisine dayanarak şiirin tümünden zemmedildiğini öne sürmek yanlıştır.”

Ebû 'Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm da (v. 224/838), '*Ğarîbu'l-hadîs*'inde Allah Resûlü'nün yukarıdaki hadisini şiirden övgüyle bahseden ve şiir söylemeye teşvik eden diğer hadislerle örtüşecek şekilde tevil eder ve şunları söyler:⁴¹¹

“Bana göre hadiste hangi tür şiir olursa olsun bağımlı bir kimsenin kendisini tümünden şiire kaptırarak Kur'ân-ı Kerim'den ve Allah'ı anmaktan tamamen uzaklaşması kastedilmektedir. Bu bakımdan bizce Kur'ân-ı Kerim'in ve ilmin kendisine galebe çaldığı kimse hakkında içinin şiirle dolu olduğu söylenemez.”

Buhârî de (v. 256/870), yukarıdaki hadisi Nevevî ve Ebû 'Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm gibi algılamaktadır. Nitekim Buhârî '*Sahih*'inde yer verdiği bir bölüme “Kur'ân-ı Kerim'den ve Allah'ı Zikretmekten Alıkoyacak Derecede Kişiye Şiirin Baskın Gelmesinin Keraheti Bâbi”⁴¹² adını vermiştir.

Söz konusu hadisin Müslim'deki (v. 261/875) rivayetine ek olarak, Buhârî'de “هَجِيتُ بِهِ/ hicvedildiğim” şeklinde gelen bir başka rivayeti daha bulunmaktadır. Ne var ki 'Askalânî'ye (v. 852/1449) göre Hz. 'Âişe'den “هَجِيتُ بِهِ/ hicvedildiğim” şeklinde gelen

⁴¹⁰ en-Nevevî, *Sahîhu Muslim bi şerhi'n-Nevevî*, XV, 15.

⁴¹¹ el-Heravî, Ebû 'Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, *Ğarîbu'l-hadîs*, Dâru'l-Kutubi'l- 'İlmiyye, Beyrut, 2003, I, 32.

⁴¹² el-Buhârî, *el-Câmi 'u's-Sahîh*, Kitâbu'l-Edeb, 92. (IV, 120)

söz konusu ilave kesinlik kazanmamıştır.⁴¹³ Bununla birlikte “هُجِيتُ بِهِ / hicvedildiğim” şeklinde gelen rivayete itibar edilmesi durumunda dahi, şiirin tümünden yerildiği anlamı çıkarılamayacağı açıktır. Zira rivayette zemmedilen şiir Allah Resûlü’nün hicvedildiği şiirle sınırlıdır.

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere yukarıdaki hadisin zahiri itibarıyla şiirden övgüyle bahseden diğer hadislerle çelişki arz ediyor olması nazarı dikkate alındığında, Nevevî’nin konuya yaklaşımı daha sağlıklıdır. Buna göre hadiste tümünden şiiri yerecek bir genellemeye gidilmemiş, aksine İslâm’a saldıran, fitne yayan, kötülüğe teşvik eden ve kişiyi Allah’a yönelik görevlerini yerine getirmekten alıkoyan şiirler eleştirilmiştir. Dolayısıyla her söz gibi şiir de ‘kötü’ veya ‘iyi’ sıfatıyla tanımlanabilecektir.

Zahiri itibarıyla şiirin zemmedildiği çağrışımı veren hadislerden bir diğeri de ‘Amr b. Şu‘ayb (v. 128/746) yoluyla gelen şu rivayettir:⁴¹⁴

نَهَى عَنْ تَنَاشُدِ الْأَشْعَارِ فِي الْمَسْجِدِ

“(Allah Resûlü (s.a.v.)) mescitte karşılıklı şiir okumayı yasakladı.”

İlk bakışta yukarıdaki hadisin Allah Resûlü’nün mescitte şiir söylemeyi yasakladığı izlenimi verdiği aşikârdır. Hâlbuki hadisin zahirine itibar edilmesi durumunda Allah Resûlü’nün mescitte şiir söylemeye onay verdiği diğer rivayetlerle çelişki arz edeceği açıktır. Söz gelimi, Ebû Hüreyre’nin (v. 57/676) aktardığı şu rivayete göre Allah Resûlü, mescitte şiir söylemeye teşvik etmektedir:⁴¹⁵

“Hassân b. Sâbit mescitte şiir söylerken Ömer b. el-Hattâb yanına uğramış ve gözünün ucuyla onu süzmüştür. Bunun üzerine Hassân b. Sâbit: “Ben mescitte senden daha hayırlısı var iken de şiir okuyordum” demiştir. Sonra Ebû Hüreyre’ye dönerek: “Allah aşkına Allah Resûlü’nün “أَجِبْ عَنِّي اللَّهُمَّ أَيَّدُهُ بِرُوحِ الْقُدْسِ / Benim namıma sen cevap ver! Allah’ım bunu Ruhul-kuds ile teyit buyur!” derken işittin mi? diye sormuştur. Ebû Hüreyre de: “Ey Allahım evet!” cevabını vermiştir.

Yine Allah Resûlü’nün mescitte şiir söylemeye teşvik ettiğine dair ‘Âişe (r.a.) yoluyla gelen şu hadis de günümüze ulaşan rivayetler arasındadır:⁴¹⁶

⁴¹³ el-‘Askalânî, *Fethu’l-Bârî...*, 1379, X, 549.

⁴¹⁴ et-Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *el-Câmi’u’-kebir*, thk.: Beşşâr ‘Avvâd M‘arûf, Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, Beyrut, 1996, es-Salât, 124. (I, 353-354)

⁴¹⁵ Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîh-i Muslim*, thk.: Muhammed Fuâd Abdulbâki, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 1991, Kitâbu fadâilî’s-sahâbe, 151. (IV, 1932)

⁴¹⁶ el-Bustî, Ebû Suleymân Hamed b. Muhammed el-Hattâbî, *Ma‘âlimu’s-sunen*, *Şerhu Suneni Ebî Dâvûd*, tsh.: Muhammed Râğıb et-Tabbâh, el-Matbaatu’l-‘İlmiyye, Halep, 1932, IV, 138.

“Allah Resûlü (s.a.v.) Hassân için mescide bir minber koyuyordu. Hassân b. Sâbit de üzerine çıkıyor ve Allah Resûlü’nü hicvedenlere karşılık veriyordu. Bunun üzerine Allah Resûlü (s.a.v.): “-إِنَّ رُوحَ الْقُدْسِ مَعَ حَسَّانَ مَا نَفَحَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ-صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-” Gerçekten Rûhu’l-kuds (Cebrâil) Allah Resûlü’nü savunduğu sürece Hassân’ladır” buyurmuştur.”

Nevevî, yukarıdaki hadisin yorumunu yaparken mescitte mübah şiir söylemeye ruhsat olduğunu ve İslâm’ı ve Müslümanları öven şiirin de teşvik edildiğini belirtmektedir. Nitekim Nevevî bu hususta şu ifadeler yer verir:⁴¹⁷

“Bu hadiste mescitte mübah şiir söylemeye ruhsat vardır. Yine söz konusu hadiste İslâm’ı ve Müslümanları övüyorsa şiire teşvik vardır. Hassân b. Sâbit’in şiiri de bu türdendir.”

Buhârî’nin şârihlerinden İbn Receb’e (v. 795/1393) göre ulema, ‘Amr b. Şu‘ayb’ın rivayet ettiği hadisi Câhiliye şiirlerine ve mescitlerde söylenmesi uygun görülmecek türden şiirlere hamletmişlerdir. Yine İbn Receb’e göre cumhur, mübah sayılan şiirlerin mescitlerde söylenmesine cevaz vermiştir. Söz konusu âlimler, görüşlerine gerekçe olarak mescitlerde şiir söylemeye ruhsat veren sahih hadislerin çokluğunu ve buna karşılık şiiri eleştiren rivayetlerin senetleri itibarıyla sağlam olmağını öne sürmüşlerdir.⁴¹⁸

Öte yandan Allah Resûlü’nün mescitte şiir söylemeyi tümünden değil, muhtemelen şiir söylenirken mescidin saygınlığıyla bağdaşmayacak derecede ölçünün kaçırılması veya ibâdet esnasında mescitte gerekli sükûnetin ihlal edilmesi gibi nedenlerle yasaklamış olması da imkân dâhilindedir. Nitekim İbn Hacer’in şu ifadeleri bu durumu destekler mahiyettedir:⁴¹⁹

“Mescitte şiir söylenmesine yasak getirilmesinin nedeni, şiir atışmasının mescittekileri meşgul edecek derecede baskın olmasındandır.”

Kaldı ki, *Sunen en-Nesâi*’nin şârihlerinden Senedî’ye (v. 1138/1726) göre hadiste şiirin tümünden yasaklanması söz konusu değildir. Aksine hadiste yasaklanan şiir sadece zemmedilen türden olanıdır. Nitekim Senedî, bu bağlamda şu ifadeler yer verir:⁴²⁰

“Burada yasaklanan şiir zemmedilen türden olanıdır. Bunun dışında kalanlar övülen şiir türlerine hamledilmelidir. Burada zemmedilen şiir türünün çoğunluk arz etmesi nedeniyle yasaklama getirilmiştir. Hadiste sözü edilen yasaklama zemmedilenlerin

⁴¹⁷ en-Nevevî, *Sahîhu Muslim bi şerhi’n-Nevevî*, XVI, 45.

⁴¹⁸ el-Hanbelî, Zeynu’d-Dîn, Ebi’l-Ferec b. Receb, *Fethu’l-bârî şerhu Sahîhi’l-Buhârî*, thk.: Mahmûd b. Şa‘bân b. ‘Abdi’l-Maksûd vd., Mektebetu’l-Ğurabâ el-Eseriyye, el-Medînetu’l-Munevvera, 1996, III, 335.

⁴¹⁹ el-‘Askalânî, *Fethu’l-Kadîr ...*, I, 549.

⁴²⁰ es-Suyûtî, Celâlu’d-Dîn, *Şerh’u Suneni’n-Nesâi ve Hâşiyetu’s-Senedî*, thk.: Mektebu Tahkîki’t-Turâsi’l-İslâmî, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut, ts. I, 378-379.

dışında kalan şiirler tenzih amaçlıdır. Dolayısıyla zemmedilenlerin dışında kalan şiirler cevâza hamledilmelidir.”

Görüleceği üzere her ne kadar hadis, zâhiri itibarıyla mescitlerde şiir okumaya genel anlamda bir yasaklama getirdiği yolunda çağrışım yapsa bile, böyle bir yaklaşım şiir söylemeye teşvik eden diğer hadislerle çelişki arz etmektedir. Dolayısıyla geçmişten bu yana hadisi yorumlamaya çalışan ulemanın algıladığı gibi burada bir genellemeden ziyade, İslâm dininin öğretileriyle çelişen şiir türüne yasaklama getirilmiş olma ihtimalinin ağır bastığını söylemek mümkündür.

İbn Mes‘ûd (v. 32/650) yoluyla gelen şu rivayet de, Allah Resûlü’nün şiiri yediği çağrışımı yapmaktadır:⁴²¹

قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ وَهَمْزِهِ وَنَفْخِهِ وَنَفْثِهِ" قَالَ: هَمْزُهُ الْمُؤْتَةُ، وَنَفْثُهُ الشَّعْرُ، وَنَفْخُهُ الْكَبِيرُ

Allah Resûlü (s.a.v.): “Allah’ım! Kuşkusuz ben taşlanmış şeytandan, onun hemzinden (çılgınlığından), nefsinden (üfürmesinden) ve nefhinden (pohpohlamasından) sana sığınırım.” buyurdu. (Allah Resûlü’ne ‘Şeytan’ın hemzi’, ‘nefsi’ ve ‘nefhi’nin ne olduğu sorulunca):⁴²² “‘Hemzi’ delilik (çılgınlık), ‘nefsi’ (üfürmesi) şiir ve ‘nefhi’ (pohpohlaması) kibirdir” buyurdu.

Erken dönem muhaddislerinden Ebû ‘Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm’a göre Allah Resûlü’nün şiiri ‘şeytan üfürüğü’ne benzetmesinin nedeni, şairin mısraları normal ifade tarzlarından farklı olarak şiire has bir üslûpla üfürüyor gibi okumasıdır. Yine Allah Resûlü’nün çılgınlığı ‘şeytan diirtmesi’ diye adlandırmasının nedeni de, çılgın kimsenin anormal davranışlar sergilemesi sebebiyle kolaylıkla alay konusu olmasındandır.⁴²³

Görüleceği üzere hadiste Allah Resûlü’nün şeytanın vesvesesi sonucunda eyleme dönüştürülebilecek şer ve kibirle aynı siyak ve sibak içerisinde şiirden Allah’a sığınmış olması, şiirin tümünden zemmedildiği yolunda bir çağrışım uyandırmaktadır. Ancak Cahiliye devrinde şairlerin ilhamlarını şeytanlardan diğer bir ifade ile ilham perilerinden aldıkları yolundaki güçlü inanış dikkate alındığında, Allah Resûlü’nün daha çok şeytanın vesveseleriyle söylenmiş şer odaklı şiirlerin şerrinden Allah’a sığınmış olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Yine Allah Resûlü’nün Müslümanları fitrata uygun düşen ve hayra yönlendiren eylemlere teşvik etmesi ve kötülüklerden Allah’a sığınmış olması da, hadiste şer odaklı şiirlerin kastedildiği ihtimalini artırmaktadır. Kaldı ki, hadisin

⁴²¹ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâcebi şerhi’l-İmam Ebî’l-Hasen es-Senedî*, thk.: Halil Me’mûn Şiha, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut, 1996, İkâmetu’s-salât ve’s-sunnetu fihâ, 808. (I, 444)

⁴²² el-Heravî, *Ğaribu’l-Hadîs*, I, 412.

⁴²³ el-Heravî, *Ğaribu’l-Hadîs*, I, 412.

şârihlerinden Senedî'nin de hadiste kastedilen şiirin sadece zemmedilen türden olduğuna işaret etmesi budurumu destekler mahiyettedir. Nitekim Senedî, konuyla ilgili olarak şu ifadeler yer verir:⁴²⁴

“Hadiste kastedilen şiir, zemmedilen şiirdir. Yoksa bazı şiirlerde hikmet bulunduğu yolunda Allah Resûlünden rivayetler vardır.”

Ebû ‘Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm da, hadiste kastedilen şiirin, Müşrikler tarafından Allah Resûlü'ne saldırı mahiyetinde söylenen türden olduğu yolunda fikir beyan etmektedir. Ebû ‘Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, bu hususta şöyle der:⁴²⁵

“Hadisin anlamı, müşriklerin Allah Resûlü (s.a.v.) ve sahabesi hakkında söyledikleri şiirlerden öte bir şey değildir. Zira Allah Resûlü'nün, kendisi ve sahabe hakkında söylenen şiirleri istisna tutarak şiir söylemeye ruhsat verdiği yolunda rivayetler bulunmaktadır.”

Zahiri itibarıyla hadis, şiire teşvik eden diğer rivayetlerle çelişmektedir. Söz gelimi, Allah Resûlü, Hassân b. Sâbit'i düşman karşısında Hz. Peygamber'i savunan ve İslâm'ın güzelliklerini yansıtan şiirleri nedeniyle övmektedir. Dahası çalışma içerisinde de değinildiği üzere Allah Resûlü, Hassân b. Sâbit'in şiirleri aracılığıyla İslâm Peygamberini ve İslâm'ın değerlerini düşman karşısında savunduğu müddetçe ‘*Rûhu'l-kuds*’ tarafından destek bulacağını haber vermektedir.

Kaldı ki, Allah Resûlü, şiirle ilgili olarak Abdullah b. ‘Amr yoluyla gelen bir başka rivayette şöyle buyurmaktadır:⁴²⁶

وَالشَّعْرُ بِمَنْزِلَةِ الْكَلَامِ، حَسَنُهُ كَحَسَنِ الْكَلَامِ وَقَبِيحُهُ كَقَبِيحِ الْكَلَامِ

“Şiir söz konumundadır. İyisi sözün iyisi gibidir. Kötüsü sözün kötüsü gibidir.”

Zehebî, rivayetten yola çıkarak, Ebû Nuvâs, İbn el-Haccâc (v. 391/1001) ve İbn el-Fârid (v. 632/1235) gibi şairlere ait genel ahlâka ve İslâm inancına ters düşen şiirleri çok fazla ezberlemekle uğraşmanın haram olduğu yolunda fikir beyan etmektedir. Zehebî, genel ahlâk ve İslâm inanç prensipleriyle örtüşen şiirlerle etraflıca ilgilenmeyi ise mübah görmektedir. Nitekim Zehebî bu bağlamda şunları söyler:⁴²⁷

“Söylenen her söz gibi şiirin iyisi iyidir kötüsü de kötüdür. Şiirle uğraşmak mübahtır. Ancak Ebû Nuvâs, İbn el-Haccâc ve İbn el-Fârid gibi şairlere ait şiir örneklerini

⁴²⁴ İbn Mâce, *Sunen*, İkâmetu's-salât ve's-sunnetu fihâ, 808, (I, 444)

⁴²⁵ el-Heravî, *Ğaribu'l-Hadîs*, I, 412.

⁴²⁶ el-Elbânî, Muhammed Nâsiru'd-Dîn, *Sahîhu'l-edebi'l-mufred ...*, s. 321.

⁴²⁷ ez-Zehebî, Şemseddîn, Muhammed b. Ahmed b. ‘Usmân, *Sittu Resâil*, thk.: Câsim Suleymân ed-Devserî, ed-Dâru's-Selefiyye li'n-Neşri ve't-Tevzî', Kuveyt, 1988, s. 209.

ezberlemek için uğraş vermek bunun dışındadır. Zira Ebû Nuvâs, İbn el-Haccâc ve İbn el-Fârid gibi şairlere ait şiir örnekleriyle şiir ezberlemek uğruna gereğinden fazla uğraşmak haramdır. Çünkü senin peygamberin bu türden şiirler hakkında şöyle buyurmuştur: “Kişinin karnının içi şiir dolmaktansa, irin dolması daha hayırlıdır.”

Abbâsî şairi Ebû Nuvâs'ın Arap şiir geleneğinde ilk kez ‘*sübyancılık*’a teşvik etmesi,⁴²⁸ İbn el-Haccâc'ın ahlâk'a mugayir şiirler nazmetmesi⁴²⁹ ve İbn el-Fârid'in de dizelerde ‘*vahdeti vücud*’ düşüncesine sıkça yer vermesi⁴³⁰ nazarı dikkate alındığında Zehebî'nin söz konusu şairlere ait şiirlerle ilgilenmeyi haram görme nedeni anlaşılmaktadır.

Yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, hadiste şiirin tümünden yerildiği yolunda bir işaret bulunmamaktadır. İlhamını vahyin prensiplerinden alan veya moral değerleriyle örtüşen şiirin sahibine sevap kazandıracığı ve içeriği itibarıyla da dinleyenlere yarar sağlayacağı nazarı dikkate alındığında, Allah Resûlü'nün hayra teşvik eden şiirlerden Allah'a sığınmayacağı muhakkaktır. Dolayısıyla hadiste Allah Resûlü'nün sadece ilhamını şeytanın vesveselerinden alarak şerre teşvik eden şiir türlerinden Allah'a sığındığı açıktır.

Bununla birlikte Allah Resûlü'nün bazı rivayetlerde şiiri kısmen yerdiği de görülmektedir. Konu hakkında sağlıklı kanaat edinmek amacıyla Allah Resûlü'nün şiiri kısmen yerdiği hadislerde değinmek yerinde olacaktır.

2.3.2.Şiirin Kısmen Yerildiği Rivayetler:

Allah Resûlü, özellikle hiciv içerikli bazı şiir türlerini söylemeyi yasaklamaktadır. Nitekim Allah Resûlü, Hz. ‘Âişe (r.a.) yoluyla gelen rivayette hiciv içerikli şiir söyleyen kimseyi insanların en iftiracısı olarak nitelemekte ve şöyle buyurmaktadır:⁴³¹

إِنَّ أَكْبَرَ النَّاسِ فِرْيَةً لِرَجُلٍ هَجَا رَجُلًا، فَهَجَا الْقَبِيلَةَ بِأَسْرِهِا، وَرَجُلٌ انْتَفَى مِنْ أَبِيهِ وَزَنَى أُمَّهُ.

“Kuşkusuz insanların en büyük iftiracısı, (şiiriyle) bir adamı hicvedip de, (hicvedilen adamın) mensubu bulunduğu kabîlenin tümünü hicvetmiş olan kişi ve babasından olmadığını ileri sürerek anasını zina ile itham eden adamdır.”

Buhârî'nin ‘*el-Edebu'l-mufred*’inde yer alan bir başka rivayette ise hadisin metni şöyledir:⁴³²

⁴²⁸ Dayf, Şevkî, *Târîhu'l-edebe'l-‘arabi el-‘asru'l-‘abbâsiyyi'l-evvel*, Dâru'l-Ma‘ârif, Kahire, 1966, s. 220.

⁴²⁹ ez-Zehebî, *Sittu Resâil*, s. 209. (Dipnot)

⁴³⁰ ez-Zehebî, *Sittu Resâil*, s. 209. (Dipnot)

⁴³¹ İbn Mâce, *Sunen*, Kitâbu'l-Edeb, 43.(IV, 230)

⁴³² el-Elbânî, *Sahîhu'l-edebe'l-mufred li'l-İmâmi'l-Buhârî*, s. 324.

إِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ جُزْءًا إِنْسَانٌ شَاعِرٌ يَهْجُو الْقَبِيلَةَ مِنْ أَشْرَافِهَا، وَرَجُلٌ انْتَفَى مِنْ أَبِيهِ.

“Kuşkusuz insanların en büyük günahkârı, kabîleyi tümünden hicveden şair kimse ve babasından olmadığını iler süren adamdır.”

Hadiste yerilen hiciv türünün şair bir kimseden sadır olması, ilk bakışta hiciv içerikli şiirlerin tümünden yasaklandığı izlenimi vermektedir. Ne var ki, çalışmanın ileriki safhalarında da belirtileceği üzere hadisin etraflıca ele alınması durumunda Allah Resûlü'nün burada şairleri yönlendirmeyi amaçladığı, dolayısıyla şairlerden hicvedecekleri kimselerin mensubu buldukları kabîleyi tümünden hedef alacak ifadelerden uzak durmalarını istediği anlaşılmaktadır. Diğer bir ifade ile Allah Resûlü, Müslüman şairlerden Müslümanların sözlü saldırılara maruz kalacakları savaş hali gibi olağanüstü durumlarda şiir yoluyla suçsuz kimseleri hedef almamalarını talep etmektedir. Nitekim çalışmanın ileriki safhalarında değinileceği üzere Allah Resûlü, Kureyş halkının hem silah hem de şiir yoluyla İslâm'a karşı koyduklarını görünce Hassân b. Sâbit, Ka'b b. Mâlik ve Abdullah b. Ravâha gibi Müslüman şairlerden müşrikleri hicvetmelerini bir başka ifade ile müşriklere kendi silahlarıyla karşılık vermelerini istemektedir.⁴³³ Allah Resûlü tarafından kendisine gösterilen özel ilgi nedeniyle 'Allah Resûlü'nün şairi' lakabını⁴³⁴ alan Hassân b. Sâbit, Hz. Peygamber'in isteği doğrultusunda müşrikleri şu beyitlerle hicvetmiştir:⁴³⁵ (Vâfir)

وَمَا جُمِحَ وَلَوْ ذُكِرَتْ بِشَيْءٍ	وَلَا تَيْمٌ، فَذَلِكُمْ الرَّعَاعُ
لَأَنَّ اللُّؤْمَ فِيهِمْ مُسْتَبِينٌ	إِذَا كَانَ الْوَقَائِعُ، وَالْمِصَاعُ
وَمَحْزُومٌ هُمْ وَعَدِيٌّ كَعَبٍ	لِنَأْمِ النَّاسِ، لَيْسَ لَهُمْ دِفَاعُ

Cumah (oğulları) hiçtir bir şeyle anılsalar bile/ Teym (oğulları) da (öyle). Zira ayak takımıdır onlar/ Çünkü adilik onlarda gösterir kendini/ Savaşlarda ve çatışmalarda./ Ve Mahzûm (oğullarının) bizzat kendileri de ve Ka'b'in 'Adiyy'i de/ Savunmasız alçak kimselerdir.

Bu bakımdan İbn Kudâme (v. 620/1223), 'el-Muğni' adlı kitabında Allah Resûlü'nün sadece Müslümanlara ve Müslümanların mukaddesatına saldıran hiciv şiirlerine cevaz vermediğini⁴³⁶ belirtmektedir.

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere Allah Resûlü sadece Müslümanlara ve Müslümanların mukaddesatına saldırı içeren şiirlere cevaz vermemektedir. Zira Allah

⁴³³ en-Nevevî, *Sahîhu Muslim bi şerhi'n-Nevevî*, XVI, 45.

⁴³⁴ en-Nemerî, Yûsuf b. Abdullah, b. Abdi'l-Azîz el-Kurtubî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, thr: 'Âdil Murşid, Dâru'l-A'lâm, Amman, 2002, s. 163.

⁴³⁵ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, thk.: 'Abd Muhanna, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, s. 161.

⁴³⁶ İbn Kudâme, *Muvaffaku'd-Dîn*, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, *el-Muğni*, thk.: Abdullah b. Abdi'l-Muhsin et-Turkî vd., Dâru 'Âlemi'l-Kutub, Riyad, 1997, XIV, 165.

Resûlü, sahabeyi düşman şairlere karşılık vermeye teşvik etmekte ve onların şiir sanatını kullanarak İslâm inancını savunmalarını ‘*cihâd*’ olarak nitelemektedir.⁴³⁷ Dolayısıyla hadisten, Allah Resûlü’nün şiiri tümünden yediği yolunda bir sonuç çıkarmak mümkün gözükmemektedir.

Allah Resûlü medih (övgü) içerikli şiirleri de yermektedir. Sözelimi, Muslim’in ‘*Sahîh*’inde yer verdiği Hemmâm b. el-Hâris (v. .../...) yoluyla gelen rivayette Allah Resûlü meddahların yüzüne toprak serpilmesini istemektedir:⁴³⁸

“Bir adam Osman’ı (v. 35/656)⁴³⁹ methetmeye koyuldu. Mikdâd’ da (v. 33/653) davranarak iki dizinin üzerine oturdu. Kendisi iri yarı bir zattu. Hemen adamın yüzüne çakıl taşı serpmeye koyuldu. Bunun üzerine Osman kendisine: “Senin neyin var?” dedi. Mikdâd da: Kuşkusuz Allah Resûlü (s.a.v): “إِذَا رَأَيْتُمُ الْمَدَّاحِينَ فَاحْثُوا فِي وُجُوهِهِمُ التَّرَابَ”/ Meddahları gördüğünüz vakit, yüzlerine toprak serpin!” buyurdular diye karşılık verdi.”

Hadiste doğrudan şiirle ilgili bir ifade bulunmamakla birlikte, öteden beri övgü amaçlı kaleme alınan şiirler nazarı dikkate alındığında, genel anlam bütünlüğü içerisinde yerginin şiiri de kapsadığı aşikârdır. Ne var ki kişinin yüzüne karşı övülebileceği yolunda günümüze ulaşan bazı sahih rivayetlerden, hadiste sözü edilen yerginin şiiri tümünden kapsamayacağı anlaşılmaktadır. Bu bakımdan Nevevî, hadisi açıklarken bazı kimselerin “Meddahları gördüğünüz vakit, yüzlerine toprak serpin!” ifadesini “Meddahlara medihlerinden ötürü bir şey vermeyerek emellerini boşa çıkarınız” şeklinde yorumladıklarını belirtmektedir.⁴⁴⁰ Dolayısıyla Allah Resûlü’nün söz konusu hadisi övgüde makul sınırı aşan bir kimse hakkında söylemiş olabileceği ihtimali yüksektir. Nitekim Hattâbî (v. 388/988) ‘*Ma’âlimu’s-sunen*’de hadiste sözü edilen meddahların meddahlığı meslek haline getirerek insanları sömüren kimseler olduğunu belirtmekte ve şu ifadelerle yer vermektedir:⁴⁴¹

“Burada meddahlarla, meddahlığı âdet edinen ve bunu kendilerine meslek haline getirerek insanları sömüren kimseler kastedilmektedir. Güzel eylemi ve övgüye değer davranışı nedeniyle kişiyi övmek ise takdire şayan bir durumdur. Kişiyi söz konusu eylemlerinden ötürü övmek insanları benzer davranışlar sergilemeye teşvik için gerekli bir durumdur. Bu bakımdan övgü içerikli güzel sözleriyle kişiyi övse bile söz konusu şahsa meddah sıfatı yakıştırılması doğru değildir.”

⁴³⁷ el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. El-Huseyn b. Ali, *es-Sunen el-Kubrâ*, Dâiratu’l-Ma’ârif en-Nizâmiyye, Haydarâbâd, 1344, Kitâbu’s-Şehâdât, Bâbu Şehâdeti’s-Şu’arâ, X, 238.

⁴³⁸ en-Nevevî, *Sahîhu Muslim bi şerhi’n-Nevevî*, XVIII, 128.

⁴³⁹ Rivayette yer alan ‘Osman’ ile Hulefâ-i râşidînden III. Halife Osmân b. Affan kastedilmektedir. Bkz: en-Nevevî, *Sahîhu Muslim bi şerhi’n-Nevevî*, XVIII, 127.

⁴⁴⁰ en-Nevevî, *Sahîhu Muslim bi şerhi’n-Nevevî*, XVIII, 128.

⁴⁴¹ el-Bustî, Ebû Süleyman Hamed b. Muhammed el-Hattâbî, *Ma’âlimu’s-Sunen*, thk.: Muhammed Râğib et-Tabbâh, el-Matbaatu’l-İlmiyye, Halep, 1932, IV, 111.

Hadisin orijinalinde *الممدأحين* lafzının mübalağa formatında gelmiş olması, Hattâbî'nin hadiste sözü edilen meddahların meddahlığı meslek haline getirerek insanları sömüren kimseler olduğu yolundaki görüşünü destekler mahiyettedir. Kaldı ki, Allah Resûlü, Ka'b b. Zühayr'in meşhur '*Burde kasîdesi*'nde olduğu gibi sahabeyi şiirleri yoluyla kendisini övmekten alıkoymamıştır.

Görüleceği üzere hadiste Allah Resûlü'nün şiiri tümünden yerdığı yolunda bir işaret bulunmamaktadır. Bununla birlikte hadisteki yerginin, geçmişte devlet erkânının saraylarında olduğu gibi çıkar amaçlı şiir söylemeyi meslek haline getiren ve kişileri hak etmediği sıfatlarla öven şairleri de içereceğini söylemek mümkündür. Kaldı ki, çalışmanın seyri içerisinde de belirtildiği üzere Allah Resûlü'nün şiiri övdüğüne dair günümüze ulaşan rivayetlere de rastlanmaktadır. Bütünlük arz etmesi bakımından çalışmanın bundan sonraki bölümünde Allah Resûlü'nün şiiri övdüğü rivayetlere de değinmek yerinde olacaktır.

2.4.Şiire Övgü:

Allah Resûlü'nün İslâm dinine cephe alan ve şerre davet çıkaran şiir türlerine yasaklama getirmesi beklenecek bir durumdur. Ne var ki, şiir sanatının büyük önem arz ettiği Arap toplumunda yetişen ve fitrat dininin peygamberi olan Allah Resûlü'nden şairin fitratında bulunan şiire tümünden yasaklama getirmesi düşünülemez. Nitekim Allah Resûlü'nün şiiri övdüğüne dair rivayetlere de rastlanmaktadır. Allah Resûlü'nün şiiri övdüğü yolunda ulaşılabilen rivayetleri şu şekilde değerlendirmeye tabi tutmak mümkündür.

Allah Resûlü hakkı savunan şairlere büyük önem vermektedir. Söz gelimi, Allah Resûlü şair Hassân b. Sâbit için mescide minber koyar, Hassân b. Sâbit de minbere çıkarak Allah Resûlü'nü öven ve Müşriklere karşı onu savunan şiirler söyler. Bunun akabinde Allah Resûlü, vahiy meleği Cebrâil (a.s.)'in Hassân b. Sâbit'i ilham yoluyla desteklediğini bildirir. Bu bağlamda Tirmizî (v. 279/892), '*el-Câmi'u'l-kebîr*'de Hz. 'Âişe'den aktarılan şu rivayete yer verir:⁴⁴²

⁴⁴²et-Tirmizî, *el-Câmi'u'l-kebîr*, el-Edeb, Bâbu mâ câe fî inşâdi's-şî'r, 104. (IV, 528-529). Ayrıca bkz: el-'Askalânî, *Fethu'l-Bârî...*, I, 548-549.

كَانَ النَّبِيُّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَضَعُ لِحَسَّانَ مِنْبَرًا فِي الْمَسْجِدِ يَقُومُ عَلَيْهِ قَائِمًا يُفَاخِرُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- أَوْ قَالَتْ: يُنَافِحُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-، وَيَقُولُ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: "إِنَّ اللَّهَ يُؤَيِّدُ حَسَّانَ بِرُوحِ الْقُدْسِ، مَا يُفَاخِرُ أَوْ يُنَافِحُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-"

“Allah Resûlü (s.a.v.), mescidde Hassân b. Sabit’e bir minber koyar, Hassân da bu minber üzerinde ayakta durarak Allah Resûlü (s.a.v.)’nü övücü -veya şöyle dedi-: destekleyici şiirler söylerdi. Allah Resûlü (s.a.v.) de şöyle buyururdu: “Allah’ın peygamberini övdüğü veya savunduğu sürece Şair Hassân’ı Allah, Ruhü’l-Kudus (Cibril)’le destekler.”

Kuşkusuz Allah Resûlü’nün şair Hassân b. Sâbit için mescide minber koymasına şaire verdiği önemin göstergesidir. İslâm dininden başka hiçbir semavî din şairleri bu kadar önemli bir konuma getirmemiştir.⁴⁴³ Nitekim Allah’ın evi mescitte şiir meclisi kurulmakta ve başlarında Allah Resûlü olduğu halde sahabe de dinleyici sıfatıyla söz konusu mecliste hazır bulunmaktadır. Allah Resûlü burada “Allah, Ruhü’l-kudus (Cibril)’le Hassân’ı destekler” buyurarak ilham yoluyla⁴⁴⁴ şairi kuşatacak ilâhî desteği müjdelemektedir.

Öte yandan hadiste vahiy meleği Cibril, ‘temiz’ ve ‘duru’⁴⁴⁵ anlamlarına gelen ‘Ruhü’l-kudus’ ismiyle anılmaktadır. Bu bakımdan Cibril’in, şairin gönlüne temizi ve duruyu diğer bir ifade ile İslâm’ın prensipleriyle örtüşen güzel ilhamları vereceği açıktır. Dolayısıyla Allah Resûlü iki tarafı da keskin kılıç mahiyetindeki şiir sanatının fitrata uygun düşenini, şerden uzak olanını ve İslâm’a hizmet edenini övmektedir.

Allah Resûlü Asr-ı saâdet’te şiiri övmenin de ötesinde, şiire yeni bir rol biçerek İslâm dininin yayılması yolunda icra edilmesini zorunlu kılmaktadır. Nitekim Ebû Dâvûd’un ‘Sunen’inde yer verdiği Enes b. Mâlik (v. 93/712) yoluyla gelen rivayette, Allah Resûlü şöyle buyurur:⁴⁴⁶

جَاهِدُوا الْمُشْرِكِينَ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَالسَّبِيكُم.

“Müşriklere karşı mallarınızla, canlarınızla ve dillerinizle cihat ediniz.”

Rivayetin şiirle alâkası bağlamında Beyhakî (v. 458/1066), es-Sunen el-kubrâ’sında şu hadise yer vermektedir:⁴⁴⁷

Ka’b b. Mâlik, Allah Resûlü’ne (s.a.v.) şöyle demiştir: “Allah (c.c.) şiir hakkında indirdiğini

⁴⁴³ el-Bâşâ, Abdurrahmân Ra’fet, *Nahve mezheb islâmî fi’l-edebe ve’n-nakd*, Câmi’atu’l-Îmâm Muhammed b. Su’ûd el-İslâmiyye, Riyad, 1985, s. 6.

⁴⁴⁴ el-Bâşâ, Abdurrahmân Ra’fet, *Nahve mezheb İslâmî*, s. 6.

⁴⁴⁵ İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, V, 3550. (Kaf Bâbı)

⁴⁴⁶ Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş’as es-Sicistânî, *Sunen-i Ebî Dâvud*, thk.: Şu’ayb el-Arnaût vd., Dâru’Risâleti’l-‘Âlemiyye, Dimaşk, 2009, Kitâbu’l-Cihâd, 17. (IV,158)

⁴⁴⁷ el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Ali, *es-Sunen el-Kubrâ*, Kitâbu’ş-Şehâdât, Bâbu Şehâdeti’ş-Şu’arâ, X, 238.

(yeterince) indirdi.” (Allah Resûlü de) şöyle buyurdu: “إِنَّ الْمُؤْمِنَ يُجَاهِدُ بِسَيْفِهِ وَلِسَانِهِ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ / لَكَأَنَّ مَا تَرْمُونَهُمْ بِهِ نَضْحُ النَّبْلِ / Kuşkusuz Mümin kimse kılıcıyla ve diliyle cihat eder. Nefsim elinde olana and olsun ki sizin onlara attıklarınız, ok darbeleri gibidir.”

Görüleceği üzere Allah Resûlü burada şiir yoluyla İslâm’ı savunan şairleri, mallarını ve canlarını aynı amaç uğruna feda eden müminlerle aynı kefeye koymaktadır. Diğer bir ifade ile Allah Resûlü, duygulara hitap eden sanat dilinin savaş gibi toplumun kaderini belirleyecek hassas durumlarda kitle psikolojisi üzerinde bırakacağı derin etkiye işaret etmekte ve sanatın en az mal ve can kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla Allah Resûlü, şiir sanatını daha çok mahfillerde duyguların dile getirildiği eğlence ve teselli aracı olmaktan çıkararak İslâm’a hizmet gibi ulvî bir amaca yönlendirmektedir.

Mekke müşrikleri tarafından İslâm dininin yayılmasını engellemek amacıyla şiirin sihirli gücünden yararlanıldığını gören Allah Resûlü, aynı silahla sahabeyi müşriklere karşı İslâm’ı savunmaya da teşvik etmiştir. Nitekim Müslim, konuyla ilgili olarak ‘*Sahîh*’inde Hz. ‘Âişe yoluyla gelen şu rivayete yer verir:⁴⁴⁸

Allah Resûlü şöyle buyurdu: أَهْجُوا فَرِيشًا فَإِنَّهُ أَشَدُّ عَلَيْهَا مِنْ رَشْقٍ بِالنَّبْلِ “Kureyş’i hicvedin, çünkü bu, onlara ok atmaktan daha ağır gelir.”(Allah Resûlü)İbn Ravâha’ya haber salarak “أَهْجُوهُمْ / Onları hicvet” buyurdu. O da Kureyş’i hicvetti ancak Peygamber’i (s.a.v.) razı edemedi. Bunun Üzerine (Allah Resûlü), Ka’b b. Mâlik’e, daha sonra Hassân b. Sâbit’e haber saldı. Hassân huzuruna girince: “(Demek) kuyruğu ile vuran bu arslana (haber) salmanızın zamanı gelmiştir” dedi. Sonra dilini çıkararak onu oynatmaya başladı ve: “Seni Hak (din) ile gönderen Allah’a yemin ederim ki, onları dilimle deri parçalar gibi parçalayacağım!” dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü (s.a.v.): “Ebû Bekir Kureyş’in neseplerini en iyi bilen kimsedir ve benim de aralarında bir nesebim bulunmaktadır. (Bu bakımdan) acele etme ve benim nesebimi sana özetleyinceye kadar (sabırlı ol!)” buyurdu. Hassân hemen Ebû Bekir’e gitti. Bir süre sonra döndü ve: “Ey Allah’ın Resûlü! Bana senin nesebini özetledi. Seni hak (din) ile gönderen Allah’a and olsun ki, seni onlardan hamurdan kıl çeker gibi çekip çıkaracağım” dedi. ‘Âişe (rivayetin devamında): “Bunun üzerine Allah Resûlü’nün (s.a.v.) Hassân’a: “إِنَّ رُوحَ الْقُدْسِ لَا يَزَالُ يُؤَيِّدُكَ مَا نَافَحْتَ عَنْ رَسُولِهِ / Kuşkusuz Allah’ı ve Resûlü’nü savunduğun müddetçe Ruh-u-kuds seni desteklemeyi sürdürecektir!” buyururken işittim” dedi. ‘Âişe şunu da ekledi: “Ben Allah Resûlü’nü (s.a.v.): “هَجَاهُمْ / حَسَّانُ فَشَفَى وَاشْتَفَى / Hassân onları hicvetti. Böylece hem intikamımızı alarak bizi rahatlattı, hem de kendi intikam ateşini söndürdü.” buyururken işittim.”

Allah Resûlü, düşman karşısında İslâm’ı savunmak için şairlere başvurmakla şiirin insanlar üzerindeki önemine ve genel anlamda sanata biçtiği role dikkat çekmektedir. Dolayısıyla hadisten, yaşamın temel unsurlarından biri olduğu Asr-ı saâdet’te de fark

⁴⁴⁸ Muslim, *Sahîh*, Kitâbu Fadâilî’s-Sahâbe, 157, (IV, 1935)

edilen şiirin, erdemli toplumun inşası için sorumluluk bilinci taşıyan şairler tarafından her zaman doğru icra edilmesi gerektiği şeklinde bir ders çıkarmak da mümkündür.

Yine Allah Resûlü, doğrudan duygulara hitap eden şiirlerin dinleyici üzerinde bırakacağı etkiye dikkat çekmekte ve bu amaçla bazı şiir türlerinde hikmet bulunduğunu belirtmektedir. Söz gelimi, Buhârî'nin, *el-Câmi'u's-sahîh*'inde yer verdiği rivayete göre Allah Resûlü “إِنَّ مِنَ الشَّعْرِ لِحِكْمَةٌ”/ Kuşkusuz şiirden bir kısmı hikmettir”⁴⁴⁹ buyurur.

‘Geçmişte yaşanmış deneyimlerin hülâsası’⁴⁵⁰ anlamına gelen hikmetli sözler, kişileri doğrulara yönlendirmede büyük önem arz etmektedir. Zira hikmetli sözler, nasihat, hatırlatma, azarlama ve manevî anlamları elle tutulur nesnelere tasvir etme gibi zihinleri uyarıcı öğeler içermektedir.⁴⁵¹ Bu bakımdan hikmetli sözlerin doğrudan duygulara hitap eden şiir sanatı içerisinde yoğun olarak sunulması dinleyicide uzun süreli etki bırakacaktır. Hikmet içerikli birçok şiirin geçmişten bu yana kabul görebilerek günümüze ulaşmış olması bu durumu destekler mahiyettedir. Dolayısıyla Allah Resûlü tarafından burada duygulara hitap eden hikmet şiirinin kişiler üzerinde bırakacağı sihirli etkiye gönderme yapıldığı âşikârdır. Nitekim Buhârî'nin yine *el-Câmi'u's-sahîh*'inde yer verdiği bir başka rivayet bu durumu destekler mahiyettedir:⁴⁵²

Medîne'nin doğusunda kalan (Necd)⁴⁵³ ahalisinden iki kişi⁴⁵⁴ geldi. Bu şahıslar konuşma yaptılar. Halk onların fesâhatine hayran kaldı. Bunun üzerine Allah Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurdu: “إِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لِسِحْرًا وَإِنَّ بَعْضَ الْبَيَانِ لَسِحْرٌ”/ Kuşkusuz fesâhatli sözlerden sihir (gibi dinleyiciler üzerinde etkili) olanları vardır” veya “Fesâhatli sözlerin bir kısmı sihirdir (dinleyiciyi esir alır.)”

İbn Kuteybe ed-Deynûrî'nin ‘*Uyûnu'l-ahbâr*’ında yer verdiği rivayete göre, Allah Resûlü söz konusu ifadeleri şair el-‘Alâ b. el-Hadramî (v. 14/636) tarafından okunan bazı beyitleri dinledikten sonra dile getirmiştir.⁴⁵⁵ Şair el-‘Alâ b. el-Hadramî'nin ilgili beyitleri

⁴⁴⁹ el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, Kitâbu'l-edeb, 90. (IV, 118)

⁴⁵⁰ el-Mâverdî, Ali Muhammed b. Habîb, *el-Emsâl ve'l-hikem*, thk.: Fuâd ‘Abdu'l-Mun‘im Ahmed, Dâru'l-Vatan Li'n-Neşr, Riyad, 1999, s. 22.

⁴⁵¹ el-Mâverdî, *el-Emsâl ve'l-hikem*, s. 22.

⁴⁵² el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, Kitâbu't-Tıbb, 51. (IV, 49)

⁴⁵³ el-‘Aynî, Bedru'd-Dîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed, ‘*Umdetu'l-kârî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Tsh.: Abdullah Mahmûd Muhammed ‘Umar, Dâru'l-Kutubi'l-‘İlmiyye, Beyrut, 2001, XXI, 424.

⁴⁵⁴ Rivayette sözü edilen kişiler ‘Amr b. el-Ehtem ile ez-Zibrikân b. Bedr olup hicretin IX. Yılında bir heyetle Necd bölgesinden Medine’ye gelmişlerdir. Bkz: el-‘Aynî, ‘*Umdetu'l-kârî...*, XXI, 424.

⁴⁵⁵ İbn Kuteybe, Abdullah b. Muslim, ‘*Uyûnu'l-ahbâr*, Matbaatu Dâri'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 1996, IV, 18.

şunlardır:⁴⁵⁶ (Tavîl)

حَيِّ ذَوِي الْأَصْغَانِ تُسَبِّ قُلُوبُهُمْ
وَأَنْ دَحَسُوا بِالْكَرْهِ فَأَعْفُ تَكْرُمًا
فَإِنَّ الَّذِي يُؤْذِيكَ مِنْهُ سَمَاعُهُ
تَحِيَّتِكَ الْفَرْبَى فَقَدْ تُرْفَعُ التَّعَلُّ
وَأَنْ خَسَسُوا عَنْكَ الْحَدِيثَ فَلَا تَسَلِ
وَأَنَّ الَّذِي قَالُوا وَرَاءَكَ لَمَيِّقَلِ

Kindar kimseleri selâmla da kalplerini kazan/ Tıpkı yakınlarını selâmladığın gibi. Zira ayakkabının (yırtığını) dikmek mümkündür./ Eğer insanlar arasında nefret (tohumları) yaydırsa lütfunla başıyla onları./ Senden sözü gizlerlerse sorma sakın./ Zira işitmekle sana eziyet verecek/ Ve de arkandan söyledikleri(ni zannedeceğin söz) söylenmemiştir.

Görüleceği üzere Allah Resûlü, kişiler hakkında kötü zan beslemekten uzak durulması gerektiği yolundaki düşüncenin şair tarafından hikmet formatına uyarlanarak duygulara hitap edecek biçimde mısralarla dillendirilmesi karşısında duygulanmış ve “Kuşkusuz bazı şiirde hikmetler vardır ve bazı fesâhatli söz büyüleyicidir.”⁴⁵⁷ buyurmuştur.

Dahası Allah Resûlü, Kur’ân-ı Kerîm’de kapalılık arz eden bir durumla karşılaşılması halinde Arap şiirine başvurulmasını da istemekte ve bu bağlamda şöyle buyurmaktadır:⁴⁵⁸

إِنَّ مِنَ الشَّعْرِ لِحِكْمَةً فَإِذَا أَلْبَسَ عَلَيْكُمْ شَيْءٌ مِنَ الْقُرْآنِ فَالْتَمِسُوهُ فِي الشَّعْرِ فَإِنَّهُ عَرَبِيٌّ.

“Kuşkusuz bazı şiirde hikmet vardır. O halde Kur’ân’dan bir şeyi karıştırırsanız onu şiirde arayınız. Zira şiir Arapçadır.”

Kuşkusuz yaşanan deneyimlerin hülâsasını özünde taşıyan Arap şiirinin, Kur’ân ayetlerinde kapalılık arz eden hususların açığa kavuşmasına ve anlaşılmasına katkı sağladığı da aşikârdır. Söz gelimi, müfessirlerin Kur’ân ayetlerini anlama yolunda Emevî şairlerinden Hıristiyan Ahtal’ın (v. 90/708) şiirlerinde kullandığı terimlerden yararlanmış olmaları⁴⁵⁹ bu durumu destekler mahiyettedir.

Allah Resûlü gerekçelerini de belirterek bazı şiir türlerini övmekte ve diğerlerine yeğlemektedir. Söz gelimi, Muslim, ‘*Sahîh*’inde konuyla ilgili olarak şu rivayete yer verir:⁴⁶⁰

Allah Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Bir şairin söylediği en doğru söz, Lebîd’in şu

⁴⁵⁶ İbn Kuteybe, ‘*Uyûnu’l-ahbâr*, IV, 18.

⁴⁵⁷ İbn Kuteybe, ‘*Uyûnu’l-ahbâr*, IV, 18.

⁴⁵⁸ el-Beyhakî, *es-Sunen el-Kubrâ*, Kitâbu’ş-Şehâdât, Bâbu Şehâdeti’ş-Şu‘arâ, X, 241.

⁴⁵⁹ el-Mucâşi ‘î, Ali b. Fudâl, *en-Nuketu fi’l-Kur’ân*, thk.: İbrahim el-Hâc Ali, Mektebetu’r-Ruşd, Mekke-i Mukerreme, 2003, s. 593.

⁴⁶⁰ Muslim, *Sahîh*, Kitâbu’ş-Şi‘r, 2. (IV, 1768)

ifadesidir: “أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَّا خَلَا اللَّهَ بَاطِلٌ”/ İyî bilin ki Allah’tan başka her şey bâtıldır.”⁴⁶¹

Görüleceği üzere Allah Resûlü burada Allah’tan başka herşeyin geçici olduğu gerçeğinin sanat diliyle dizelere dökülmesini ölçü almakta ve aynı gerekçe ile şair Lebîd’in mısrasını diğerlerine tercih etmektedir.

Şunu da belirtmek gerekir ki, İslâm’ın ilk dönemlerinde sanat becerilerini neredeyse tümünden düşman karşısında Allah Resûlü’nü savunmaya tahsis eden sahabe,⁴⁶² zamanla Müşriklere karşı zafer elde edip güç kazanınca, şiiri toplumu bilinçlendirme ve eğitime amaçlı da kullanmışlardır. Nitekim Buhârî’nin *el-Câmi’u’s-sahîh*’inde yer verdiği rivayette, râvî el-Heysem b. Ebî Sinân (v. .../...) konuyla ilgili olarak şunları aktarır:⁴⁶³

Ebû Hureyre’yi (bir Cuma günü)⁴⁶⁴ ayakta arkadaşlarına menkıbe anlatırken (vaaz verirken)⁴⁶⁵ gördüm. Vaazında şöyle diyordu: Allah Resûlü Abdullah b. Ravâha’yı kastederek⁴⁶⁶ "Kuşkusuz sizin bir kardeşiniz fahiş söz söylemezdi" buyurdu. Abdullah b. Ravâha, (Allah Resûlü’nü şiiriyle övüyor ve şöyle) diyordu: (Tavîl)

وَإِنَّا رَسُولُ اللَّهِ يُتْلُو كِتَابَهُ	إِذَا انشَقَّ مَعْرُوفٌ مِنَ الْفَجْرِ سَاطِعٌ
أَرَانَا الْهُدَى بَعْدَ الْعَمَى فَقُلُوبُنَا	بِهِ مَوْقِنَاتٌ أَنْ مَا قَالَ وَقَاعٌ
بَيْتٌ يُجَافِي جَنْبَهُ عَن فَوَاشِهِ	إِذَا اسْتَقَلَّتْ بِالْكَافِرِينَ الْمَضَاجِعُ

Aramızdadır Allah’ın elçisi okumaktadır Kitâb’ını/ Tan yeri ağarıp fecri sâdik yükseldiğinde/ Bize doğru yolu gösterdi körlükten sonra. Dolayısıyla kalplerimiz/ Tereddütsüz şuna inanır: O’nun söylediği mutlak gerçektir./ Yanını yatağından uzaklaştırarak geçirir geceyi O/ Kâfirler ağırlık yaparken yataklarına.

Görüleceği üzere Allah’ın evi mescitte halka vaaz verilirken Kur’ân ayetleri, hadisler ve şiir yan yana zikredilmektedir. Dolayısıyla sahabe tarafından Kur’ân ayetleri ile hadislerin yanısıra şiir rivayetiyle de toplumu bilinçlendirme ve eğitime cihetine gidilmesi, hakka teşvik eden şiire verilen değeri gözler önüne sermektedir.

Yapılan izahlardan ve sunulan örneklerden de anlaşılacağı üzere, şiir sanatının hayli değer verildiği Arap toplumunda yetişen Allah Resûlü, pratikte şiire ilgi duymuş, şiiri övmüş ve şiirin sihirli gücünden yararlanarak düşman karşısında bir tür psikolojik savaş aracı olarak kullanılmasını istemiştir. Yine Allah Resûlü, şairleri hakka ve İslâm

⁴⁶¹ Şair burada باطل ifadesiyle ‘zâil ve yok olan’ anlamlarını kastetmektedir. Bkz: Muslim, *Sahîh*, Kitâbu’s-Şi’r, 2. (IV, 1768)

⁴⁶² el-Bâşâ, Abdurrahmân Re’fet, *Nahve mezheb islâmî fi’l-edebi ve’n-nakd*, s. 10.

⁴⁶³ el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-sahîh*, Kitâbu’l-Edeb, 91. (IV, 119)

⁴⁶⁴ el-Makdisî, el-Hâfız ‘Abdu’l-Ġanî b. ‘Abdu’l-Vâhid b. ‘Alî, *Ehâdisu’s-Şi’r*, thk.: İhsân ‘Abdu’l-Mennân el-Cibâlî, el-Mektebetu’l-İslâmiyye, Amman, 1989, s. 59.

⁴⁶⁵ el-‘Aynî, *‘Umdetu’l-kârî...*, VII, 311.

⁴⁶⁶ el-‘Aynî, *‘Umdetu’l-kârî...*, VII, 311.

öğretilerine uygun düşecek türden şiir söylemeye teşvik etmiştir. Dahası Allah Resûlü, Kur'ân ayetlerinin doğru anlaşılması yolunda şiire başvurulmasını da tavsiye etmiştir. Tarihte yaşanan hadiseleri ve Arapların soy ağaçlarını tespit etmek için de şiire ihtiyaç duyulmuştur.⁴⁶⁷ ‘Şiir sanatı, Arapların sicil defteridir/الشُّعْرُ دِيْوَانُ الْعَرَبِ’⁴⁶⁸ ifadesinin, nesilden nesile aktarılarak günümüze ulaşmış olması, bu durumun açık göstergesidir.

Bununla birlikte günümüze ulaşan İslâm kültür mirasında şiiri zemmeden rivayetler de yer almaktadır. Şunu bilmek gerekir ki, Allah Resûlü, şairlere bahşedilen sanat becerisini yaratılış gayesine uygun düşecek biçimde hak yoluna kanalize etmekle, şiir sanatını içine düştüğü bataklıktan çıkarmayı ve layık olduğu yüksek makama oturtmayı amaçlamaktadır.⁴⁶⁹ Bu bakımdan şiirin zemmedildiği ilgili rivayetler, fitrata ters düşen ve toplumun değer yargılarına zarar verebilecek türden şer odaklı şiirlerle sınırlıdır. Nitekim öteden beri hakkı yansıtan mısralar, Allah’ın evi olan mescitlerde Kur’ân ayetleri ve hadislerle birlikte zikredilmektedir. Yine öteden beri ilim erbabı, gerektiğinde şiirlerden deliller sunmakta ve mübah sayılacak türden şiirler söylemektedirler.⁴⁷⁰ Dolayısıyla şiirin zemmedildiği yolunda günümüze ulaşan rivayetlerin, bir sanat dalı olarak şiiri özellikle hedef almadığı âşikârdır. Kaldı ki, Yüce Allah tarafından âlemlere rahmet olarak gönderilen Allah Resûlü’nden, insanlığı bütün yönleriyle kuşatacak yeni bir metot ortaya koyarken şiir sanatını hesaba katmaması mantık açısından da beklenecek bir durum değildir.

Kuşkusuz Kur’ân ayetlerinin yanısıra şiiri layık olduğu yüksek makama oturtmayı amaçlayan Allah Resûlü’nün Asr-ı saâdet şiirine etkilerinin olacağı muhakkaktır.

Bu bakımdan çalışmanın bundan sonraki bölümünde Kur’ân-ı Kerîm’in ve Hz. Peygamber’in Asr-ı saâdet şiirine olan etkileri değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

⁴⁶⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XIV, 164.

⁴⁶⁸ el-Câhiz, Ebû ‘Usman ‘Amr b. Bahr, *el-Hayavân*, thk.: Abdu’s-Sellâm Muhammed Hârûn, Şeriketu Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâbi el-‘Halebî ve Evladuh, Kahire, I, 71-72.

⁴⁶⁹ el-Bâşâ, Abdurrahmân Re’fet, *Nahve mezheb islâmî fi’l-edebi ve’n-nakd*, s. 20.

⁴⁷⁰ en-Nemerî, Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed b. ‘Abdi’l-Birr, *et-Temhîd limâ fi’l-Muvatta’ mine’l-ma ‘ânî ve’l-esânîd*, thk.: Mustafa b. Ahmed el-‘Alevî v.d., Rabat, 1967, XXII, 194.

BÖLÜM III

KUR'ÂN-I KERÎM VE HZ. PEYGAMBER'İN ARAP ŞİİRİNE ETKİSİ

1. Kur'ân-ı Kerîm'in Arap Şiirine Etkisi

Cahiliye devri Arap toplumunda ahlâkî değerleri iflas noktasına getiren davranış bozukluklarının hayli yaygın olduğuna çalışmanın seyri içerisinde değinildi.

Câhiliye toplumunda adâlet kavramı da işlevini yitirdiğinden, bireyler çoğu kez kaba kuvvet zoruyla hak arama cihetine gitmektedirler. Yine Câhiliye toplumunda sudan sebeplerle çıkan savaşlar, yağmalama yoluyla kazanç elde etmeyi ve otorite kurmayı amaçlamaktadır.⁴⁷¹ Stratejik konuma haiz Mekke kentini ele geçirmek isteyen kabîleler arasında sıkça yaşanan savaşlar nedeniyle kente 'boyun koparan' anlamında كسر isminin verilmiş olması⁴⁷² bu durumu destekler mahiyettedir.

'Muallakât' sahiplerinden Şair İmru'u'l-Kays'ın 'muallaka'sında da görüleceği üzere, Câhiliye toplumunda sıkça rastlanan ahlâk dışı⁴⁷³ davranış bozukluklarından sanat çalışmaları da nasibini almıştır.

Kardeşlerin öz anneleriyle evlilik yapabilmeleri⁴⁷⁴ gibi, toplumda türlü sapıklıkların yaygınlaşmasına paralel olarak, ahir zaman peygamberinin ortaya çıkması ve insanlığı doğru yola sevk edecek adımlar atması yolunda beklentiler hızla artmaya başlamıştır.⁴⁷⁵

İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte Kur'ân ayetlerini kendilerine hayat düsturu edinen⁴⁷⁶ Müslüman Araplar, gayretlerini Kur'ân okumaya, Kur'ân'ı dinlemeye⁴⁷⁷ ve

⁴⁷¹ Şemseddîn, Muhammed Mehdî, *Beyne'l-câhiliyyeti ve'l-İslâm*, el-Muessesetu'd-Devliyye, Beyrut, 1995, s. 29.

⁴⁷² 'Abdu'l-Vehhâb, Abdullah b. eş-Şeyh Muhammed b. 'Abdu'l-Vehhâb, *Muhtasaru Sîreti'r-Rasûl sallallâhu 'aleyhi ve selem*, el-Matba'atu's-Selefiyye, Riyad, 1396, s. 18.

⁴⁷³ Söz gelimi İmru'u'l-Kays, kadınlar tarafından erkeklerin arzulanmadığı emzirme dönemlerinde dahi cazibesine kapılan emzikli kadınların kendisiyle gayri meşru ilişki kurmak için âdeti yarıştıklarından söz etmektedir. Dahası emzikli kadınlardan biri, ağlayan çocuğuna meme verdiği sırada dahi İmru'u'l-Kays ile cinsel ilişki yaşamaktadır. Bkz.: İmru'u'l-Kays, *Dîvân*, tsh.: Mustafa 'Abdu's-Şâfi, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, s. 113.

⁴⁷⁴ Sakkâl, Dîzîre, *el-'Arab fi'l-'asri'l-câhilî*, Dâru's-Sadâka el-'Arabiyye, Beyrut, 1995, s. 48.

⁴⁷⁵ el-Ğazâlî, Muhammed, *Fıkhu's-sîre*, Dâru'l-Kutubi'l-Hadîse, Kahire, 1965, s. 27.

⁴⁷⁶ es-Sâlih, Subhî, *Mebâhis fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1977, s. 60.

⁴⁷⁷ es-Sâlih, *Mebâhis fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, s. 67.

Kur'ân'ın prensiplerini pratikte hayata geçirmeye sarf etmişlerdir. Hal böyle olunca İslâm dini, yirmi üç yıllık kısa zaman diliminde Arapların ahlâk anlayışına ve törelerine devrim niteliğinde yenilikler getirmeyi başarmıştır.⁴⁷⁸

Sahabe tarafından hayat düsturu edinilen ve hemen her alanda hayata uyarlamaya çalışılan Kur'ân ayetlerinin Asr-ı saâdet şiiirlerine de yansımalarının olacağı muhakkaktır. Zira vahiyle iç içe yaşayan İslâm şairlerine ait şiir çalışmalarının özellikle içerik yönünden Câhiliye şiirinin devamı niteliğinde olması beklenecek bir durum değildir.⁴⁷⁹

Ünlü filolog İbn Fâris (v. 395/1004), '*es-Sâhibî*' adlı kitabında İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte Arap dilinde meydana gelen değişikliklere dikkat çekmekte ve şunları söylemektedir:⁴⁸⁰

“Câhiliye Arapları, dilleri, edebiyatları, adakları ve kurbanları hususunda atalardan kalma mirasa göre hareket etmekte idiler. İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte şartlar değişince dinlere ait hükümler kalktı ve alışıl gelen birçok şey iptal edildi. Yine İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte yapılan yeni düzenlemeler ve dile eklenen ilaveler sonucunda Arap dilinde bazı terimler eski kullanım alanlarından çıkarak yeni formlara taşındı. Hal böyle olunca, ortaya çıkan son durum, dilin ilk konumunu yok etti.”

Çalışmanın bu bölümünde geçmişten bu yana Arapların aşına olduğu ifade kalıplarına farklı anlamlar yükleyen ve Arap diline yeni kavramlar getirerek Arap dilini zenginleştiren mucize kitap Kur'ân-ı Kerîm'in Asr-ı saâdet şiirine etkisi değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Kur'ân-ı Kerîm'in Asr-ı saâdet şiirine etkisi, daha çok Kur'ân'da yer alan bazı terimlerin ve tasavvurların şiir çalışmalarına yansımaları şeklinde tezâhür etmektedir. Bu bakımdan öncelikle Asr-ı saâdet şairlerinin çalışmalarında dikkat çeken İslâmî terimler tasnife tabi tutulacaktır.

1. 1. İslâmî Terimler Getirmesi Yönüyle Etkisi:

Öncelikle şu hususu belirtmek gerekir ki; İslâmî terimler ve ifade kalıpları, Kur'ân ayetlerinin farklı dönemlerde inmesine paralel olarak zaman içerisinde şekil almıştır. Bu bakımdan Kur'ân-ı Kerîm'in Asr-ı saâdet şiirine etkisi daha çok ileri aşamalarda Hassân b. Sâbit, Ka'b b. Mâlik ve Abdullah b. Ravâha gibi Allah Resûlü'nün etrafında kenetlenen

⁴⁷⁸ Dâğır, Es'ad, *Hadâratu'l-'Arab*, Matba'atu Hindiyye, Kahire, 1918, s. 50.

⁴⁷⁹ Mansûr Sa'îd Huseyn, *Hareketu'l-hayâti'l-edebiyeye beyne'l-cahiliyyeti ve'l-İslâm*, Dâru'l-Kalem, Kuveyt, 1981, s. 107.

⁴⁸⁰ İbn Zekeriyâ, Ahmed b. Fâris, *es-Sâhibî fî fikhi'l-luğati'l-'Arabiyyeti ve mesâilihâ ve suneni'l-'Arabi fî kelâmihâ*, thk.: Ahmed Hasen Besec, Beyrut, 1997, s. 44.

İslâm şairlerine ait çalışmalarda kendini göstermektedir.⁴⁸¹

Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalarda yer alan ve Kur'ân ayetlerinin etkisini taşıyan İslâmî terimleri şu alt başlıklar altında tasnif etmek mümkündür:

-Kur'ân ve Kur'ân İsimleri.

-İslâm İnancı.

-Nübüvvet/Peygamberlik.

-Ölüm Ötesi Hayat.

-Diğer İslâmî Terimler.

Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalarda dikkat çeken sözkonusu terimleri yukarıdaki alt başlıklara göre sırasıyla ele alalım.

Kur'ân ve Kur'ân İsimleri:

Kur'ân ve Kur'ân İsimleri bağlamında Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalarda dikkat çeken terimlerin başında '*Kur'ân*' gelmektedir.

Sözlükte '*temizlik*', '*hayız*' ve '*eşyaları biriktirme*'⁴⁸² anlamlarına gelen الْقُرْءُ lafzı, '*Kur'ân*' terimi ile aynı kökten türemektedir. Türevi itibarı ile '*Kur'ân*' terimi, Cahiliye döneminde Araplar tarafından bilinse bile, teknik anlamda '*İslâm dinin temel kitabı*'⁴⁸³ manasına hamli İslâm dininin ortaya çıkmasıyla başlar. Nitekim Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:⁴⁸⁴

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

«Kuşkusuz biz onu, anlamanız için Arapça bir Kur'ân olarak indirdik.»

'*Kur'ân-ı Kerîm*'le bağlantılı isimlerin Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalara da yansıdığı görülmektedir.

Söz gelimi, Asr-ı saâdet şairlerinden Ka'b b. Zühre, '*el-Kur'ân*' lafzını meşhur

⁴⁸¹ el-'Ânî, Sâmî Mekî, *el-İslâm ve 'ş-şi'r*, 'Âlemu'l-Ma'rife, Kuveyt, 1996, s. 214.

⁴⁸² İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, thk.: Abdullah Ali el-Kebîr, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts, V, 3564. (Kaf bâbı)

⁴⁸³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, V, 3563. (Kaf bâbı)

⁴⁸⁴ Zuhuf, 43/3.

‘*Burde kasîdesi*’ ne taşır ve bir mısradaki şöyle der:⁴⁸⁵ (Basît)

مَهْلًا هَذَا الَّذِي أَعْطَاكَ نَافِلَةً أَلْـَٔ
فَزَآنٍ فِيهَا مَوَاعِيظٌ وَتَفْصِيلٌ

Hele yavaş ol! Tavsiyeler ve de detaylar içeren Kur’ân hediyesini sana bahşeden (Yüce Allah) sevk etti seni doğru yola.

Ka‘b b. Züheyr örneğinde olduğu gibi, Allah Resûlü’nün şairlerinden Hassân b. Sâbit de, Yahudi Şair Cebel b. Cuvâl’a (v. .../...) cevap niteliğinde söylediği mısradaki ‘*el-Kur’ân*’ lafzına yer verir ve şöyle der:⁴⁸⁶ (Vâfir)

كَفَرْتُمْ بِالْفُرْآنِ وَقَدْ أُتِيْتُمْ
بِتَصْذِيقِ الَّذِي قَالَ النَّذِيرُ

Kur’ân’ı tanımadınız! Uyarıcı (peygamber’in) söylediğini doğrulamakta (olan haberle) geldiği halde size.

Görüleceği üzere her iki şaire ait mısralarda yer alan ‘*el-Kur’ân*’ lafzı, ayetle bire bir örtüşmektedir.

Kur’ân ayetlerinde yer alan ve ‘*Kur’ân-ı Kerîm*’ anlamında kullanılan İslâmî terimlerden bir diğeri de ‘*el-kitâb*’dır. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:⁴⁸⁷

حَم تَنْزِيلِ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ

«Hâ Mîm. Bu kitabın indirilmesi, azîz ve hakîm olan Allah tarafındandır.»

Hassân b. Sâbit, Allah Resûlü’nü övdüğü bir mısradaki ‘*el-kitâb*’ lafzına yer verir ve şunları söyler:⁴⁸⁸ (Tavîl)

نَبِيٌّ يَرَى مَا لَا يَرَى النَّاسُ حَوْلَهُ
وَيُتْلُو كِتَابَ اللَّهِ فِي كُلِّ مَسْجِدٍ

(O), etrafında insanların görmediğini gören ve her mescitte Allah’ın kitabını okuyan bir peygamberdir.

Mısradaki yer alan ‘*el-kitâb*’ lafzı, anlam itibarıyla ayetle birebir örtüşmektedir.

‘*Sûreler*’ anlamına gelen ‘*es-suvar*’da Kur’ân ayetlerinde yer alan ve ‘*Kur’ân-ı Kerîm*’ ile bağlantılı olan İslâmî terimlendendir.

Şair Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü’nü övdüğü mısradaki *السُّورُ* lafzına yer verir ve şöyle der:⁴⁸⁹ (Basît)

⁴⁸⁵ Ka‘b b. Zuheyr, *Dîvân*, thk.: Derviş el-Cuveydî, el-Mektebetu’l-‘Asriyye, Beyrut, 2008, s. 133.

⁴⁸⁶ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, thk.: ‘Abd Muhanna, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1994, s. 118.

⁴⁸⁷ Ahkâf, 46/2.

⁴⁸⁸ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 60.

⁴⁸⁹ Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, thk.: Velîd Kassâb, Dâru’l-‘Ulûm, Riyad, 1982, s. 159.

نُجَالِدُ النَّاسَ عَن غَرَضٍ فَتَأْسِرُهُمْ فِينَا النَّبِيُّ وَفِينَا تَنْزِيلُ السُّورِ

Bir cihetten insanlara kılıçlarla saldırırız da esir alırız onları./ Bizdedir Peygamber ve bizde iner sûreler.

Görüleceği üzere mısradaki yer alan *السور* lafzı *سورة الفاتحة* ve *سورة البقرة* gibi Kur'ân'daki sûrelere tekabül etmektedir.

'*Seb'u'l-mesânî*', '*Fatiha sûresi*'ne verilen isimlerdendir.⁴⁹⁰ Şair Hassân b. Sâbit, vahiy kâtiplerinden Zeyd b. Sâbit'i övdüğü bir mısradaki '*el-mesânî*' lafzına yer verir ve şöyle der:⁴⁹¹ (Tavîl)

مَنْ لِّلْقَوَافِي بَعْدَ حَسَّانَ وَابْنِهِ وَمَنْ لِّلْمَثَانِي بَعْدَ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ

Hassân ve oğlundan sonra kim kalır kafiyele? Zeyd b. Sâbit'ten sonra kim kalır '*el-mesânî*'ye?

Mısradaki yer alan '*el-mesânî*' lafzının *وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ*⁴⁹² ayetinden alıntı olduğu açıktır.

Sözlükte '*sembol*', '*işaret*' ve '*ilhâm*'⁴⁹³ anlamlarına gelen '*vahiy*' kavramı, İslâm literatüründe, '*Kur'ân ayetlerinin ilham veya Cebrail aracılığıyla Allah Resûlü'ne inmesi*'⁴⁹⁴ manasındadır. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:⁴⁹⁵

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَّهْدِي بِهِ مَنْ نَّشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا

«İşte sana da, emrimizle, bir ruh (kalpleri dirilten bir kitap) vahyettik. Sen kitap nedir, îman nedir bilmezdin. Fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi, kendisiyle doğru yola eriştireceğimiz bir nur yaptık.»

Şair Hassân b. Sâbit, Medinelilere ait hayvanlara saldırı düzenleyen 'Uyeyne b. Husayn (v. .../...) adındaki bir şahsı hicvetmek amacıyla dile getirdiği⁴⁹⁶ mısralarda '*el-vahy*' terimini '*Kur'ân ayetleri*' anlamında kullanır ve şöyle der:⁴⁹⁷ (Mutekârib)

⁴⁹⁰ er-Râzî, Muhammed Fahru'd-Dîn, *Tefsîru'l-Fahr er-Râzî*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1981, I, 181.

⁴⁹¹ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 48.

⁴⁹² Hicr, 15/ 87.

⁴⁹³ es-Sâlih, *Mebâhis fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, s. 23.

⁴⁹⁴ es-Sâlih, *Mebâhis fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, s. 24.

⁴⁹⁵ Şûrâ, 42/52.

⁴⁹⁶ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 128.

⁴⁹⁷ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s.128.

مِنَ الْوَحْيِ كَانَ سَرَّاجًا مُنِيرًا

رُسُومٌ نُصَدِّقُ مَا جَاءَهُ

Kendisine vahiyden (ayetler) indiğine inandığımız bir peygamberdir (O)/ Işık saçan bir ziya olan(vahiyden)

Görüleceği üzere mısradaki yer alan ‘*el-vahy*’ lafzı da, ayetle bire bir örtüşmektedir.

‘*Îman*’, ‘*mü’min*’, ‘*hidayet*’, ‘*islâm*’, ‘*küfür*’ ve ‘*şirk*’ gibi İslâm inancıyla ilgili terimler de Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalarda yer alan ve Kur’ân ayetlerinin etkisini yansıtan İslâmî terimlerdenidir.

İslâm İnancı:

İslâm inancına özgü söz konusu terimlere Kur’ân-ı Kerîm’de sıkça rastlanır. Söz gelimi, Yüce Allah, ‘*Bakara*’sûresinde ‘*îman edenler*’ anlamındaki *آمَنُوا* lafzına yer verir ve şöyle buyurur:⁴⁹⁸

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

«Ey îman edenler! Sabır ve namaz ile Allah’tan yardım isteyin. Çünkü Allah muhakkak sabredenlerle beraberdir.»

Bu bağlamda Mekkeli ŞairAbdullah b. ez-Ziba’râ, Allah Resûlü’nü övdüğü bir şiirde şöyle der:⁴⁹⁹ (Kâmil)

قَلْبِي، وَمُحَطِّئُ هَذِهِ مَحْرُومٌ

فَأَلَيْتُمْ آمَنَ بِالنَّبِيِّ مُحَمَّدٍ

Ama bu gün kalbim Peygamber Muhammed’e îman etti/ Ve de mahrumdur bu (nimetlerden) nasipsiz olan.

Mısradaki yer alan *آمَنَ* fiilinin, ayetle birebir örtüştüğü açıktır.

Abdullah b. ez-Ziba’râ örneğinde olduğu gibi, Şair Hassân b. Sâbit de inanç ile ilgili kavramlar bağlamında ‘*mü’min*’ lafzını çoğul formatta mısralara taşır ve hicretin VIII. yılında Müslümanlarla Roma imparatorluğu arasında meydana gelen *Mu’te* savaşında⁵⁰⁰ ölenlerin anısına söylediği mersiyyede şöyle der:⁵⁰¹ (Tavîl)

شَعُوبٌ وَقَدْ خُلِفْتُ فِيْمَنْ يُؤَخَّرُ

رَأَيْتُ خِيَارَ الْمُؤْمِنِينَ تَوَارَدُوا

⁴⁹⁸ Bakara, 2/153.

⁴⁹⁹ en-Nemerî, Yûsuf b. Abdullah, b. Abdi’l-Azîz el-Kurtubî, *el-İstîâb fî ma’rifeti’l-ashâb*, thrc: ‘Âdil Murşid, Dâru’l-A’lâm, Amman, 2002, s. 404.

⁵⁰⁰ Hârûn, ‘Abdu’s-Sellâm, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, Muessesetu’r-Risâle, Beyrut, 1985, s. 238.

⁵⁰¹ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 108.

En seçkin müminleri ölüme akın ederken gördüm/ (Mazeretleri sebebiyle savaşa katılmayanlarla birlikte) geride kalmış iken ben.⁵⁰²

Hassân b. Sâbit, aynı mersiyenin bir başka mısrasında ‘*mi’minîn*’ ifadesine tekrar yer verir ve şöyle der:⁵⁰³(Tavîl)

عَدَاةً غَدَاوًا بِالْمُؤْمِنِينَ يُفُودُهُمْ إِلَى الْمَوْتِ مَيْمُونُ النَّبِيِّ أَزْهَرُ

(Cafer b. Ebî Tâlib, Zeyd b. Hârise ve Abdullah b. Ravâha)’nın müminleri alıp götürdüğü sabah, nur saçıyordu Meymûnu’n-nakîbe⁵⁰⁴ ölüme sevk ederken onları.

Görüleceği üzere mısralarda yer alan ve آمَنَ fiilinden türeyen ‘*mi’minîn*’ kavramı, Kur’ân ayetlerindeki anlamlarla örtüşecek biçimde şiire uyarlanmıştır.

İnanç ile ilgili bir başka İslâmî terim ‘*doğru yol*’ anlamındaki ‘*hidayet*’ lafzıdır. Yüce Allah Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyurur:⁵⁰⁵

رَبَّنَا لَا تُغِثْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا

«Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme.»

Hassân b. Sâbit, asaletiyle övündüğü bir şiirde ‘*hidayet*’ kavramını dizelere taşır ve Yüce Allah’a nispetle şunları söyler:⁵⁰⁶

هَلَّا سَأَلْتَ-مَدَاكَ اللهُ-مَا حَسْبِي أُمُّ الْوَلِيدِ، وَخَيْرُ الْقَوْلِ لِلْوَاعِي

(Be hey) Ummu’l-velîd,⁵⁰⁷ - Allah seni doğru yola iletsin - sözün en iyisi anlayanadır sormadın mı asaletimi benim?

Abdullah b. Ravâha, hicretin V. yılında Kureyşîliler ve civar kabîlelerden oluşan müttefik güçlerle Müslümanlar arasında meydana gelen *Hendek* savaşı⁵⁰⁸ sırasında söylediği mısralarda ‘*hidayet*’ kavramına yer verir ve şöyle der:⁵⁰⁹ (Maştûru’r-recez)

تَا اللهُ لَوْلَا اللهُ مَا اهْتَدَيْنَا وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّيْنَا
الْكَافِرُونَ قَدْ بَعُؤُوا عَلَيْنَا إِذَا أَرَادُوا فِتْنَةَ أَيْبِنَا

Allah’a and olsun ki; Allah olmasaydı hidayete ermezdik/ Ne zekât verir ne de namaz

⁵⁰² Hassân b. Sâbit, elini besleyen damarlardan birinin kopuk olması nedeniyle hiçbir savaşta Allah Resûlü’ne eşlik edememiştir. Bkz: Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 108.

⁵⁰³ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 108.

⁵⁰⁴ Şair burada *Meymûnu’n-nakîbe* ile Zeyd b. Hârise’yi kastetmektedir. Bkz: Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 108.

⁵⁰⁵ Â’li İmrân, 3/8.

⁵⁰⁶ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 156.

⁵⁰⁷ Mısradaki yer alan *Ummu’l-Velîd*, öteden beri Arap şairlerinin çalışmalarında âdet olduğu üzere Hassân b. Sâbit’in şiirlerinde sıkça yer verdiği sevgilisi *Lemîs*’in künyesidir. Bkz: Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 155.

⁵⁰⁸ Hârûn, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 188.

⁵⁰⁹ Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 139.

kıldık/ Kâfirler bize saldırmıştır/ Aramızda fitne çıkarmak istediklerinde reddetmişizdir.

Ayete uygun düşecek biçimde mısralarda yer alan ‘hidayet’ kavramının yanı sıra, ‘zekât’ anlamına gelen ‘sadaka’, ‘namaz’ ve ‘kâfirler’ gibi İslâmî terimler de dikkat çekmektedir.

İnanç ile ilgili terimler bağlamında ‘İslâm’ kavramı da Kur’ân ayetlerinde yer almaktadır.

Sözlükte köken itibarıyla ‘selm’ terimi, daha çok ‘hastalıktan ve eziyetten uzak olma’⁵¹⁰ anlamlarına gelmektedir. ‘Silm’ terimi de, ‘savaş’ kavramının zıttı olan ‘barış’⁵¹¹ anlamında kullanılmaktadır.

‘Selm’ kökünden türeyen ‘İslâm’ terimi sözlükte ‘boyun eğme’⁵¹² manasındadır. Buna göre literatürde ‘İslâm’ terimi, ‘Yüce Allah’ın buyruklarına kayıtsız boyun eğmek’ anlamındadır. Diğer bir ifade ile ‘İslâm’ terimi, hak din olan ‘İslâm’ın adıdır. Zira Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:⁵¹³

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ

«Gerçekten Allah katında din ancak İslâm’dır.»

Şair Hassân b. Sâbit, *Mu’te* savaşında ölen Müslümanların isimlerine dizelerde yer verir ve ‘İslâm’ terimini literatürdeki teknik anlamıyla ‘İslâm dini’ manasında kullanır. Nitekim Hassân b. Sâbit şöyle der:⁵¹⁴(Tavîl)

دَعَائِمُ عِزٍّ لَا تُرَامُ وَمَفْخَرُ
رِضَامٌ إِلَى طُودٍ يَزُوقُ وَيَقْهَرُ
فَمَازَالَ فِي الْإِسْلَامِ مِنْ آلِ هَاشِمٍ
هُمُ جَبَلُ الْإِسْلَامِ وَالنَّاسُ حَوْلُهُ

Hala Hâşim oğullarından (savaşta) karşı karşıya gelmenin arzu edilmediği İslâm’ın onur dayanakları ve övünç (vesileleri) vardır./ İslâm’ın dağdır onlar. İnsanlar da, (o dağın) etrafındaki kocaman kayalardır. (Tıpkı) eteklerdeki (kayalara) koca bir dağın baskın gelmesi ve galebe çalması(gibi).

Dizede yer alan ‘İslâm’ teriminin, ayet ile bire bir örtüştüğü açıktır.

Kur’ân ayetlerinde yer alan İnanç ile ilgili terimlerden bir diğeri de ‘küfür’ kavramıdır.

⁵¹⁰ İbn Zekeriyyâ, Ebû’l-Huseyn, *Mu’cemu makâyîsi’l-luğa*, thk.: ‘Abdu’s-Sellâm Hârûn, Dâru’l-Fikr, Kahire, 1979, III, 90.

⁵¹¹ İbn Zekeriyyâ, *Mu’cemu makâyîsi’l-luğa*, III, 91.

⁵¹² İbn Zekeriyyâ, *Mu’cemu makâyîsi’l-luğa*, III, 90.

⁵¹³ Âl-i ‘İmrân, 3/19.

⁵¹⁴ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 109.

‘Küfür’ kavramı Cahiliye döneminde sadece ‘örtme’ ve ‘gizleme’ anlamlarıyla bilinmektedir.⁵¹⁵ Tohumu toprağın altına gizlemesi sebebiyle çiftçiye ‘gizleyen’ anlamında ‘kâfir’ denmiş olması da bu sebeplerdir.⁵¹⁶

İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte, ‘küfür’ kavramı, kâfir kimsenin İslâm inanç esaslarını reddetmesi sebebiyle ‘îmanın zıttı’ manasında kullanılmıştır. Söz gelimi, Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:⁵¹⁷

وَمَنْ يَتَّبِعِ الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا

«Kim îmanı küfre değişirse, kuşkusuz dosdoğru yoldan sapmış olur.»

Şair Hassân b. Sâbit, Allah Resûlü’nün amcası Hamza b. Abdulmuttalib’in *Uhud* savaşında şehit düşmesinin ardından söylediği mersiyyede ‘küfür’ kavramını ayete uygun düşecek biçimde ‘îmanın zıttı’ anlamında kullanır ve şöyle der:⁵¹⁸ (Tavîl)

فَوَاللَّهِ مَا أَنَسَاكَ مَا هَبَّتِ الصَّبَا وَلَا بَكَيْنٌ فِي مَحْضَرِي وَمَسِيرِي
عَلَى أَسَدِ اللَّهِ الَّذِي كَانَ مِدْرَهَاءَ يَذُودُ عَنِ الْإِسْلَامِ كُلِّ كُفُورِ

Allah’a and olsun ki; saba rüzgârı estiği müddetçe unutmayacağım seni./ (Ve bir zamanlar) kavmin sözcüsü olan ve de her azılı kâfire karşı İslâm’ı savunan Allah’ın aslanına ikametimde yolculuğumda hep ağlayacağım.

Hassân b. Sâbit örneğinde olduğu gibi, Şair Abdullah b. Ravâha da, *Bedir* savaşını anlattığı mısralarda ‘küfür’ kavramını ayete uygun düşecek biçimde ‘îmanın zıttı’ anlamında kullanır ve şöyle der:⁵¹⁹ (Tavîl)

نَزُوعُ قُرَيْشِ الْكُفْرِ حَتَّى نَعْلَهَا بِحَاطِمَةٍ فَوْقَ الْأَنْوْفِ بِمَيْسَمِ

Küfrün Kureyşi’ni bir yular ile önümüze katıp süreriz ta ki burunlar üzerinde dağlama demiri ile onlara zillet içirinceye kadar.

‘Küfür’ kavramını mısralara taşıyan bir başka Asr-ı saâdet şairi Ka‘b b. Mâlik’dir. Ka‘b b. Mâlik, hicretin V. yılında Müslümanlar ile Mekkeli müşriklerden ve civar kabîlelerden oluşan ittifak güçleri arasında meydana gelen *Hendek* savaşı⁵²⁰ münasebetiyle dile getirdiği mısralarda şunları söyler:⁵²¹ (Tavîl)

⁵¹⁵ İbn Zekeriyâ, *Mu‘cemu makâyisi’l-luğa*, V, 191.

⁵¹⁶ İbn Zekeriyâ, *Mu‘cemu makâyisi’l-luğa*, V, 191.

⁵¹⁷ Bakara, 2/108.

⁵¹⁸ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s.113.

⁵¹⁹ Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 131

⁵²⁰ Hârûn, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 188.

⁵²¹ Ka‘b b. Mâlik, *Dîvân*, thk.: Sâmi Mekkî el-‘Âni, Mektebetu’n-Nehda, Bağdat, 1966, s. 230.

يَذُودُونَنَا عَنْ دِينِنَا وَنَذُودُهُمْ
عَنِ الْكُفْرِ وَالرَّحْمَنِ رَاءٍ وَسَامِعٍ

Bizi dinimizden kovuyorlar biz de onları küfürden. Rahmân (olan) Allah görendir ve de işitendir (her şeyi).

Görüleceği üzere dizelerde yer alan ‘îmanın zıttı’ anlamındaki ‘küfür’ kavramı da ayetle örtüşmektedir.

İslâm inancı ile ilgili Kur’ân ayetlerinde sıkça yer alan terimlerden bir diğeri de ‘şirk’dir.

‘Şirk’ kavramı Cahiliye döneminde daha çok ‘ortak’⁵²² ve ‘yol’⁵²³ anlamında kullanılmaktadır.

Terim olarak ‘şirk’ kavramı, ‘Allah’a ortak koşma’ anlamında İslâm dini ile birlikte kullanılmaya başlamıştır. Nitekim Yüce Allah Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyurur:⁵²⁴

وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا

«Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah (ile) iftira etmiş olur.»

Asr-ı saâdet şairlerinden el-‘Abbâs b. Mirdâs, hicretin VIII. yılında Müslümanlarla ‘Hevâzin’ ve ‘Sakîf’ kabîleleri arasında meydana gelen *Huneyn* savaşını⁵²⁵ anlattığı şiirde ‘şirk’ kavramını ‘Allah’a *şirk* koşma’ manasında kullanır ve şunları söyler:⁵²⁶ (Basît)

الضَّارِبُونَ رِجَالَ الشِّرْكِ صَاحِبَةً
بِبَطْنِ مَكَّةَ وَالْأَزْوَاحُ تَبْتَدِرُ

Mekke içindeki bir varoшта ruhlar (cesetlerden çıkmak için acele ederken) şirk yandaşlarına vuran (kahramanlardır o Müslüman askerler)

Mısradaki yer alan ‘şirk’ terimi de, ayet ile bire bir örtüşmektedir.

Nübüvvet/peygamberlikle ilgili terimler de Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalarda yer alan ve Kur’ân ayetlerinin izlerini taşıyan İslâmî terimlerdenidir.

Nübüvvet/Peygamberlik:

Kur’ân-ı Kerîm’de ‘nübüvvet’e delâlet eden İslâmî terimlere sıkça rastlanmaktadır.

⁵²² İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, IV, 2248. (Şın Bâbı)

⁵²³ el-Feyrûzâbâdî, *Mecdu’d-Dîn Muhammed b. Ya’kûb, el-Kâmûsu’l-muhît*, thk.: Muhammed Na’îm el-‘İrksûsî, Muessesetu’r-Risâle, Beyrut, 2005, s. 948.

⁵²⁴ Nisâ, 5/48.

⁵²⁵ Hârûn, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 261.

⁵²⁶ el-‘Abbâs, b. Mirdâs, *Dîvân*, thk.: Yahyâ el-Cebbûrî, Muessesetu’r-Risâle, Beyrut, 1991, s. 73.

Bu başlık altında nübüvvetle ilgili söz konusu terimlerden ‘*resûl*’, ‘*nebî*’ ve ‘*nezîr*’ üzerinde durulacaktır.

Literatürde ‘*resûl*’ kavramı, terim olarak ‘*Allah’ın elçisi*’ anlamına gelmektedir. Nitekim Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur.⁵²⁷

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ

«Allah’a ve Elçi’ye itaat ediniz. Eğer yüz çevirirlerse muhakkak Allah kâfirleri sevmez.»

‘*Resûl*’ kavramına, Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalarda da rastlanmaktadır. Örnek vermek gerekirse, Şair Ka‘b b. Zühayr, meşhur ‘*Burde kasîdesi*’nde ‘*resûl*’ kavramına yer verir ve şunları söyler:⁵²⁸ (Basît)

وَأَلْعَمُّ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ مَأْمُولٌ أُتْبِئْتُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ أَوْعَدَنِي

Allah Resûlü’nün beni tehdit ettiğine dair haber getirildi tarafıma/ (Ne var ki), Allah Resûlü katında affedilmek bir beklentidir.

Ka‘b b. Zühayr örneğinde olduğu gibi Şair Ka‘b b. Mâlik de, ‘*resûl*’ kavramını mısralara taşıyan Asr-ı saâdet şairlerindedir. Ka‘b b. Mâlik, hicretin II. yılında Kureyşlilerle Müslümanlar arasında meydana gelen *Bedir* savaşı⁵²⁹ sırasında Mekkeli Şair Dırâr b. el-Hattâb’a karşılık vermek amacıyla dile getirdiği dizelerde ‘*resûl*’ kavramını şu ifadelerle kullanır:⁵³⁰ (Basît)

وَفِينَا رَسُولُ اللَّهِ وَالْأَوْسُ حَوْلَهُ لَهُ مَغْقَلٌ مِنْهُمْ عَزِيزٌ وَنَاصِرٌ
وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ قَدْ قَالَ أَقْبِلُوا فَوَلَّوْا وَقَالُوا: إِنَّمَا أَنْتَ سَاحِرٌ

Allah Resûlü aramızdadır. Evs (kabilesi) de etrafında./ (Evs’in adamlarından oluşan) güçlü ve destekli bir sığınak vardır ona. Allah Resûlü onlara “Hadi gelin” dedi de/ Onlar yüz çevirdiler. “Sen sadece apaçık bir büyücüsün” dediler.

Görüleceği üzere dizelerde yer alan ‘*resûl*’ teriminin, ayetle örtüştüğü açıktır.

Peygamberlikle ilgili Kur’ân-ı Kerîm’de sıkça yer alan İslâmî terimlerden bir diğeri de ‘*nebî/peygamber*’dir.⁵³¹ Yüce Allah Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyurur:⁵³²

⁵²⁷ Âl-i ‘İmrân, 3/32.

⁵²⁸ Ka‘b b. Zühayr, , *Dîvân*, s. 133.

⁵²⁹ Hârûn, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 135.

⁵³⁰ Ka‘b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 200.

⁵³¹ Bazı ulema ‘*resûl*’ ve ‘*nebî*’ kavramları arasında fark görmemekte ve iki kavramın eş anlamlı olduğunu öne sürmektedir. Buna mukabil bir kısım ulema ise ‘*resûl*’ kavramını ‘*vahiy meleği tarafından kendisine vahiy indirilen kimse*’ şeklinde yorumlamaktadır. Yine aynı ulema tarafından ‘*nebî*’ kavramı ‘*ilham ve*

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ

«Yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî Peygamber'e uyanlar.»

Şair Ka'b b. Mâlik, hicretin IV. yılında Yahudilerin Medine'den çıkarılmaları⁵³³ üzerine dillendirdiği dizelerde 'nebi' kavramına yer verir ve şöyle der:⁵³⁴ (Vâfir)

أَرَى اللَّهَ النَّبِيَّ بِرَأْيٍ صَدَقَ وَكَانَ اللَّهُ يَحْكُمُ لَا يَجُورُ

Allah Peygamber'e doğruyu sezdi ve Allah haksızlık yapmaksızın hükmetmekte idi.

Şair el-'Abbâs b. Mirdâs da, 'nebi' kavramını dizelere taşır ve hicretin VIII. yılında Müslümanlarla 'Hevâzin' ve 'Sakîf' kabîleleri arasında çıkan *Huneyn* savaşı⁵³⁵ sırasında şunları söyler:⁵³⁶ (Kâmil)

فَهُنَاكَ إِذْ نُصِرَ النَّبِيُّ بِالْفِنَا عَقَدَ النَّبِيُّ لَنَا لِيَوَاءَ يُلْمَعُ

İşte orada Peygamber bizden bin (savaşçı ile) desteklendiği vakit Peygamber bize parıldayan bir sancak konuşlandırdı.

Şair Abdullah b. Ravâha da, Allah Resûlü'nü övdüğü şiirde 'nebi' kavramını dizeye taşır ve şöyle der:⁵³⁷ (Basît)

أَنْتَ النَّبِيُّ وَمَنْ يُحْرَمَ شَفَاعَتَهُ يَوْمَ الْحِسَابِ، فَقَدْ أَزْرَى بِهِ الْقَدَرُ

Yegâne peygamber sensin. Kim o (peygamberin) şefaatten mahrum kalırsa Hesap günü rezil etmiş demektir kader onu.

Görüleceği üzere dizelerde yer alan 'nebi' kavramı, ayetteki anlamıyla bire bir örtüşmektedir.

Peygamberlikle ilgili olarak Kur'ân-ı Kerîm'de sıkça yer alan İslâmî terimlerden bir diğeri de 'nezîr'dir.

'Uyarıcı'anlamına gelen 'nezîr' kavramı, Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Resûlü'nü tanımlayıcı sıfat niteliğinde kullanılmaktadır. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:⁵³⁸

rüya yoluyla kendisine vahyin inen kimse' şeklinde algılanmaktadır. Geniş bilgi için bkz: el-Hamîs, Muhammed b. Abdurrahmân, *Usûlu'd-dîn 'inde'l-İmâm Ebî Hanîfe*, Dâru's-Sumay'î, Riyad, 1996, s. 467

⁵³² A 'râf, 7/157.

⁵³³ Hârûn, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 180.

⁵³⁴ Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 203.

⁵³⁵ Hârûn, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 261.

⁵³⁶ el-Abbâs b. Mirdâs, *Dîvân*, s. 99.

⁵³⁷ Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 159.

⁵³⁸ Hûd, 11/12.

إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ

«(İyi bil ki) sen ancak bir uyarıcısın.»

Mekkeli Şair Abdullah b. ez-Ziba'râ, ayetteki 'nezîr/uyarıcı' kavramını Müslüman olduğunu ilan ettiği dizelere taşır ve şöyle der:⁵³⁹ (Haffî)

آمَنَ اللَّحْمُ وَالْعِظَامُ بِمَا قُلْتَ فَتَنْفِيسِي الْفِدَى وَأَنْتَ النَّذِيرُ

Et ve kemikler îman etti söylediklerine. O halde canım tümünden fedadır sen yegâne uyarıcıya.

Abdullah b. Ziba'râ gibi Şair Hassân b. Sâbit de, 'nezîr/uyarıcı' kavramını Kureyşlilere hitaben söylediği dizelere taşır ve şunları söyler:⁵⁴⁰ (Vâfir)

كَفَرْتُمْ بِالْفُرْآنِ وَقَدْ أُتَيْتُمْ بِتَضَدِيقِ الْوَيْ قَالِ النَّذِيرُ

Kur'ân'ı tanımadınız! Uyarıcı (peygamber'in) söylediğini doğrulamakta (olan haberle) geldiği halde size.

Mısradaki İslâmî terimler çerçevesinde 'en-Nezîr' kavramının yanı sıra 'küfr' ve 'Kur'ân' terimlerine de yer verilmiş olması dikkate şayandır.

Görüleceği üzere peygamberlikle ilgili İslâmî terimler, Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan anlamlarıyla örtüşecek biçimde şiire uyarlanmıştır.

Ölüm ötesi hayatla ilgili terimler de Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalarda yer alan ve Kur'ân ayetlerinin etkisini yansıtan İslâmî terimlerdenidir.

Ölüm Ötesi Hayat:

Kur'ân-ı Kerîm, Cahiliye döneminde Arapların ölüm ötesi hayata inanmadıklarını haber verir. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:⁵⁴¹

«Kâfir olanlar (kendi aralarında) şöyle dediler: Çürüyüp paramparça olduğunuz vakit yeniden dirileceğinizi söyleyerek haber veren kişiyi gösterelim mi? Acaba o, yalan yere Allah'a iftira mı etmiştir? Yoksa onda delilik mi var?» (dediler). Hayır! Ahirete inananlar azaptadırlar ve derin bir sapıklık içindedirler.»

Buna karşılık kıyamet gününe, öldükten sonra dirilmeye ve dünya hayatında yapılanlardan dolayı hesaba çekilmeye inanmak İslâm inancının esaslarındandır.

'Haşr', 'el-ma'âd', 'yevmu'l-hisâb', 'cennet', 'nâr' ve 'ceza' gibi ölüm ötesi hayatla

⁵³⁹ İbn Sellâm, Muhammed el-Cumahî, *Tabakâtu fuhuli's-şu'ara*, thk.: Mahmûd Muhammed Şâkir, Dâru'l-Medenî, Cidde, ts., I, 242.

⁵⁴⁰ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 118.

⁵⁴¹ Sebe', 34/7-8.

ilgili İslâmî terimlere Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalarda da rastlanmaktadır.

‘*Haşr*’ kavramı, ölüm ötesi hayatla ilgili Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan söz konusu İslâmî terimlendendir. Nitekim Yüce Allah Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyurur:⁵⁴²

يَوْمَ تُشَقَّقُ الْأَرْضُ عَنْهُمْ سَرَاعًا ذَلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ

«O gün yer yarılr, onların üzerinden süratle yarılrp açılır. Bu, bize göre kolay olan bir haşirdir.»

Hassân b. Sâbit, ‘*haşr*’ terimini Allah Resûlü’nün amcası Hamza b. Abdulmuttalib’in arından söylediği mersiyeğe taşır ve şöyle der:⁵⁴³ (Tavîl)

فَدَلِكْ مَا كُنَّا نَرْجِي وَنَرْجِي لِحَمْرَةَ يَوْمَ الْحَشْرِ خَيْرَ مَصِيرِ

İşte budur yoğun beklentimiz ve de umduğumuz bizim/ En iyi bir akibettir maşer günü Hamza için.

Görüleceği üzere mısradaki yer alan ‘*haşr*’ terimi, ayetin anlamı ile aynıdır.

Ölüm ötesi hayatla alâkalı olarak Kur’ânda yer alan terimlerden bir diğeri de ‘*ahiret ve dönülecek yer*’⁵⁴⁴ anlamına gelen ‘*el-ma’âd*’dır. Yüce Allah Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyurur:⁵⁴⁵

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ

«Kur’ân’ı sana farz kılan Allah, elbette seni (yine) dönülecek yere döndürecektir.»

Şair Hassân b. Sâbit, Allah Resûlü’nü övdüğü mısralarda ‘*el-ma’âd*’ kavramını ‘*Ahiret ve dönülecek yer*’ anlamında kullanır ve şunları söyler:⁵⁴⁶ (Kâmil)

وَاللَّهِ رَبِّي لَا نَفَارِقُ أَمْرَهُ مَا كَانَ عَيْشٌ يُرْتَجَىٰ لِمَعَادٍ

Rabbim Allah’a and olsun ki; (Allah Resûlü)nün emrini bırakmayacağız/ Ahiret günü için bir yaşantı beklentisi olduğu müddetçe.

Hassân b. Sâbit, Mekke eşrafından ‘*Âbid*’ oğulları tarafından hicvedilmesine karşın söylediği mısralarda da ‘*el-ma’âd*’ kavramına yer verir ve şöyle der:⁵⁴⁷ (Vâfir)

فَقُبِّحَ غَابِدٌ وَبُئِيَ أَبِيهِ فَإِنَّ مَعَادَهُمْ سُوءُ الْمَعَادِ

⁵⁴² Kaf, 50/44.

⁵⁴³ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 113.

⁵⁴⁴ er-Râzî, Muhammed b. Ebî Bekr b. ‘Abdu’l-Kâdir, *Muhtâru’s-Sihâh*, Mektebetu Lubnân, Beyrut, 1989, s. 405.

⁵⁴⁵ Kasas, 28/85.

⁵⁴⁶ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 56.

⁵⁴⁷ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 90.

‘Âbid⁵⁴⁸ ve (‘Âbid)’in babasının oğulları iğrençleştiler./ Bu bakımdan dönecekleri yer, en felaket yerdir.

Mısradaki yer alan ‘*el-ma‘âd*’ kavramının da, ayet ile bire bir örtüştüğü açıktır.

Ölüm ötesi hayatla alâkalı olarak Kur’ânda yer alan terimlerden bir diğeri de ‘*Yevmu’l-hisâb/Hesap günü*’dür.

Yüce Allah ‘*Yevmu’l-hisâb/Hesap günü*’ ile alâkalı olarak şöyle buyurur:⁵⁴⁹

إِنَّ الَّذِينَ يُضْلُونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ

«Doğrusu Allah'ın yolundan sapanlara, hesap gününü unutmalarına karşılık çetin bir azap vardır.»

Şair Abdullah b. Ravâha, ayette yer alan ‘*Yevmu’l-hisâb/Hesap günü*’ ifadesini Allah Resûlü’nü övdüğü dizeyetaşır ve şunları söyler:⁵⁵⁰ (Basît)

أَنْتَ النَّبِيُّ وَمَنْ يُحْرَمَ شَفَاعَتَهُ يَوْمَ الْحِسَابِ، فَقَدْ أَرَزَىٰ بِهِ الْقَدْرُ

Sensin yegâne peygamber ve kim o (peygamberin) şefaatten mahrum kalırsa kader onu Hesap günü rezil etmiş demektir.

Dizede yer alan ‘*Yevmu’l-hisâb/Hesap günü*’ ifadesi ayetteki anlamıyla aynıdır.

‘*Cennet*’ kavramı da ölüm ötesi hayatla alâkalı olarak Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan İslâmî terimlerdenidir. Yüce Allah, bu bağlamda şöyle buyurur:⁵⁵¹

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ

«(O gün) cennet, takvâ sahiplerine yaklaştırılır.»

Şair Hassân b. Sâbit, Hamza b. Abdulmuttalib’in *Uhud* savaşında şehit düşmesinin ardından dile getirdiği mersiye de ‘*cennet*’ kavramını mısralara taşır ve şunları söyler:⁵⁵² (Serî‘)

صَلَّىٰ عَلَيْكَ اللَّهُ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ مُكْرَمَةٍ الدَّاخِلِ

Allah, girenin onurlandırılacağı yüksek bir cennette sana salâtu selâm getirsin.

Şair Hassân b. Sâbit, aynı münasebetle dile getirdiği bir başka mersiye de ‘*cennet*’

⁵⁴⁸ Mısradaki yer alan ‘Âbid, Mekke eşrafından ‘Âbid oğullarının Cahiliye devrinde ilk ataları olan ‘Âbid b. Abdullah b. ‘Umar el-Mahzûm’dur. Bkz.: Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, thk.: Abdullah Sinde, Dâru’l-Ma‘rife, Beyrut, 2006, s. 88.

⁵⁴⁹ Sâd, 38/26.

⁵⁵⁰ Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 159.

⁵⁵¹ Şu‘arâ, 26/90.

⁵⁵² Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 195.

kavramını çoğul formatta ‘*cinân*’ şeklinde kullanır ve şöyle der:⁵⁵³ (Tavîl)

فَإِنَّ جَنَّاتِ الْخُلْدِ مَنزِلُهُ بِهَا وَأَمْرُ الَّذِي يَنْقُضِي الْأُمُورَ سَرِيعٌ

Nitekim (Hamza b. Abdumuttalib)’in mekânı ‘Huld’ cennetlerindedir./ (Zira) işleri düzenleyen (Allah’ın) emri süratlidir.

Görüleceği üzere mısralarda yer alan ‘*cennet*’ kavramları ayetle örtüşmektedir.

‘*Cennet*’ kavramının zıttı olan ve ‘ölüm ötesi hayatta günahkâr kulların cezalandırılacağı ateş’⁵⁵⁴ anlamına gelen ‘*nâr*’ kelimesi de, Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan İslâmî terimlerdenidir. Söz gelimi, Yüce Allah şöyle buyurur:⁵⁵⁵

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُضَلِّيهِمْ نَارًا

«Kuşkusuz ayetlerimizi inkâr edenleri gün gelecek bir ateşe sokacağız.»

‘*Nâr*’ kavramı, Kur’ân ayetlerinde kullanıldığı anlamıyla Asr-ı saâdet şiiirlerine de yansımaktadır. Söz gelimi, Şair Hassân b. Sâbit, *Uhud* savaşı münasebetiyle dile getirdiği mısralarda müşriklere hitap eder ve öldürülen müşriklerin cehennem ateşinde azap göreceklerini söyler:⁵⁵⁶ (Tavîl)

وَقَتْلَاكُمْ فِي النَّارِ أَفْضَلُ رِزْقِهِمْ حَمِيمٌ مَعًا، فِي جَوْفِهَا، وَصَرِيعٌ

Ölüleriniz cehennemdedir. Ölülerinizin ortaklaşa en iyi rızkı, cehennemın ortasındaki kaynar sudan ibaret bir içecek ve gıda vermeyen, açlığı da gidermeyen kuru dikenden yapılan yiyecektir.

Hassân b. Sâbit aynı münasebetle dile getirdiği bir başka şiiirde de yine ‘*nâr*’ kavramını kullanır ve şöyle der:⁵⁵⁷ (Tavîl)

تَرَكَنَاهُمْ لِلْعَاوِيَاتِ تَتَّوْبُهُمْ وَيُضَلُّونَ نَارًا بَعْدُ حَامِيَةَ الْقَعْرِ

Kureyşlilerden öldürdüklerimizi yırtıcı hayvanlara bıraktık (leşlerini) sırayla yemeleri için/ Daha bitmedi onlar dibi kızgın ateşe de atılacaklar.

‘*Nâr*’ kavramının, bu dizede de ayetteki anlamda kullanıldığı açıktır.

‘*Ceza*’ kavramı da ölüm ötesi hayatla bağlantılı olarak Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan İslâmî terimlerdenidir.

⁵⁵³ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 158.

⁵⁵⁴ er-Râzî, *Muhtâru’s-Sihâh*, s. 115.

⁵⁵⁵ Nisâ, 4/56.

⁵⁵⁶ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 157.

⁵⁵⁷ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 114.

Sözlükte ‘bir şeyin karşılığı ve yerine geçmesi’⁵⁵⁸ anlamına gelen ‘ceza’ kavramı Cahiliye döneminde bilinmektedir. ‘Ceza’ kavramı, İslâm dininin ortaya çıkması ile birlikte daha çok ‘kul tarafından yapılan eylemin layık olduğu şekliyle Yüce Allah katında karşılık bulması’ şeklinde kullanılmıştır. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:⁵⁵⁹

وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ

«Allah, şükredenleri mükâfatlandıracaktır.»

Şair Hassân b. Sâbit, ‘Uhud’ savaşında şehit düşen Hamza b. Abdulmuttalib’in ardından söylediği mersiye ‘ceza’ fiilini ayete uygun düşecek biçimde dizeye uyarlar ve şöyle der:⁵⁶⁰ (Tavîl)

أَقُولُ وَقَدْ أَغْلَى النَّعْيِ بِهَلْكَهِ جَزَى اللَّهُ خَيْرًا مِنْ أَخٍ وَنَصِيرِ

Tellal⁵⁶¹ yüksek sesle vefat haberini duyurmuştu ki, (ardından) ben: “Kardeş ve destekleyici olarak Allah seni iyilikle ödüllendirsün” diye (merhum Hamza b. ‘Abdumuttalib’e hayır duada bulunuyordum).

Görüleceği üzere Asr-ı saâdet şairleri tarafından dizelere uyarlanan ölüm ötesi hayatla ilgili İslâmî terimler de, Kur’ân ayetleriyle birebir örtüşmektedir.

Diğer İslâmî Terimler:

Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalarda İslâmî terimler bağlamında ‘cihâd’, ‘şehîd’, ‘mescid’, ‘izn’ ve ‘hamd’ gibi kavramlara da rastlanmaktadır.

‘Cihâd’ kavramı esasta ‘meşakkat, çaba harcama, enerji sarfetme ve sert toprak’⁵⁶² anlamlarına gelmektedir. İslâm literatüründe ise ‘cihâd’, ‘Allah yolunda savaşma’nın adıdır. Yüce Allah Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyurur:⁵⁶³

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَا وَنَصَرُوا أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا

«İman edip de Allah yolunda hicret ve cihâd edenler, (muhâcirleri) barındıran ve yardım edenler var ya, işte gerçek müminler onlardır.»

Şair Hassân b. Sâbit, Kur’ân ayetindeki ‘Allah yolunda savaşma’ anlamına gelen

⁵⁵⁸ İbn Zekeriyâ, *Mu‘cemu makâyîsi’l-luğa*, I, 456.

⁵⁵⁹ Âl-i ‘İmrân, 3/144.

⁵⁶⁰ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 113.

⁵⁶¹ Şair mısradaki yer alan النعي lafzını, ‘ölüm haberi veren tellal’ anlamında kullanmaktadır. Bkz: Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 113.

⁵⁶² İbn Zekeriyâ, *Mu‘cemu makâyîsi’l-luğa*, I, 486-487.

⁵⁶³ Enfâl, 8/74.

‘*cihâd*’ kavramını ensârî övdüğü dizelere taşır ve şunları söyler:⁵⁶⁴ (Basît)

وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَاغْتَرَفُوا
لِلنَّائِبَاتِ فَمَا خَافُوا وَمَا ضَجُرُوا

Allah yolunda cihâd ettiler ve de musibetler karşısında sabrettiler. Nitekim korkmadılar ve de sıkılmadılar.

Görüleceği üzere ensâr, Allah yolunda cihat etmekte ve bu uğurdamaruz kaldıkları musibetler karşısında sabretmektedirler. Dolayısıyla mısrada yer alan ‘*cihâd*’ kavramı ayetteki anlamıyla örtüşmektedir.

‘*Şehîd*’ kavramı ise, İslâm literatüründe Allah yolunda ölen kimse anlamına gelmektedir. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:⁵⁶⁵

«Allah yolunda öldürülenlere «ölüler» demeyin. Bilakis onlar diridirler, lâkin siz anlayamazsınız.»

Hassân b. Sâbit, *Uhud* savaşında şehit düşen Evs b. Sâbit’i (v. 3/625)⁵⁶⁶ Allah yolunda öldüğü için ayete uygun düşecek biçimde ‘*şehîd*’ ve ‘*mücahid*’ olarak tanımlar ve şöyle der:⁵⁶⁷ (Tavîl)

وَمِنَّا قَتِيلُ الشَّعْبِ أَوْسُ بْنُ ثَابِتٍ
وَمَنْ جَدُّهُ الْأَدْنَى أَبِي وَابْنُ أُمِّهِ
شَهِيداً وَأَسْنَى الذِّكْرِ مِثِّي الْمَشَاهِدُ
لَأُمِّ أَبِي ذَاكَ الشَّهِيدِ الْمُجَاهِدُ

(Uhud) vadisi maktulü şehit Evs b. Sâbit bizdendir ve de katıldığı savaşlar aydınlatmaktadır onun anısını benim cihetimden/ O mücahit şehit, babamın en yakın atasıdır ve annesinin oğlu da babamın annesinin yakınıdır.

Yine Hassân b. Sâbit, Hamza b. Abdulmuttalib’in *Uhud* savaşında şehit düşmesinin ardından dile getirdiği mersiyyede ‘*şehîd*’ kavramını ayete uygun düşecek biçimde kullanır ve şöyle der:⁵⁶⁸ (Serî‘)

مَا لِشَهِيدٍ بَيْنَ أَرْحَامِكُمْ
سَلَّتْ يَدَا وَخَشِيٍّ مِنْ قَاتِلٍ

(Be hey Mekkeliler), aranızda yakınlık bağları bulunan şehîde ne oldu? Kurusun iki eli Katil Vahşî’nin.

Görüleceği üzere ‘*cihâd*’ kavramıyla ilgili İslâmî terimlerden biri olan ‘*şehîd*’ kelimesi de, Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan anlamlara uygun düşecek biçimde Asr-ı saâdet

⁵⁶⁴ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 120.

⁵⁶⁵ Bakara, 2/154.

⁵⁶⁶ Mısrada yer alan Evs b. Sâbit, Sahabeden Evs b. Sâbit b. el-Munzir b. Harâm el-Ensârî’dir. Evs b. Sâbit b. el-Munzir b. Harâm el-Ensârî, II. *Akabe* biatına ve *Bedir* savaşına katılmış olup *Uhud* savaşında şehit düşmüştür. Bkz.: ez-Ziriklî, Hayru’-d-dîn, *el-A’lâm*, Dâru’l-‘İlm li’l-melâyîn, Beyrut, 2002, II, 31.

⁵⁶⁷ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 76.

⁵⁶⁸ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 194.

şairlerine yansıtılmıştır.

'Mescid' kavramı ise, Cahiliye devrinde 'zelil oldu' ve 'boyun eğdi',⁵⁶⁹ anlamlarına gelen سجد kökünden türemiştir. İslâm dininin gelmesiyle birlikte namazla eşleşen 'mescid' kavramı 'namaz kılınan ve ibâdet edilen yer' anlamında kullanılmıştır. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:⁵⁷⁰

وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ

«Her secde yerinde yüzlerinizi O'na çevirin ve dini yalnız Allah'a has kılarak O'na yalvarın.»

Şair Hassân b. Sâbit, Allah Resûlü'nü övdüğü mısralarda ayette olduğu gibi 'mescid' kavramını 'secde edilen yer' anlamında kullanır ve şunları söyler:⁵⁷¹ (Tavîl)

نَبِيِّ يَرَى مَا لَا يَرَى النَّاسُ حَوْلَهُ يَتْلُو كِتَابَ اللَّهِ فِي كُلِّ مَسْجِدٍ

Etrafında insanların görmediğini gören bir peygamberdir o./ Her mescitte Allah'ın kitabını okuyan (bir peygamberdir o.)

Şair Abdullah b. Ravâha da, Allah Resûlü'nün Mekke'den Medine'ye hicreti sırasında meşhur Kuba mescidi inşa edilirken Müslümanları teşvik mahiyetinde mısralar söylemekte ve 'mescidler' anlamına gelen مساجد kavramına yer vermektedir. Abdullah b. Ravâha, dizelerde şöyle der:⁵⁷² (Maştûru'r-recez)

أَفْلَحَ مَنْ يُعَالِجُ الْمَسَاجِدَا وَيَقْرَأُ الْقُرْآنَ قَائِمًا وَقَاعِدَا
وَلَا يَبِيتُ اللَّيْلَ عَنْهُ رَاقِدَا وَمَنْ يَرَى عَنِ الْغُبَارِ حَائِدَا

Camilerle ilgilenenler kurtulur ve de ayakta veya oturarak Kur'ân okuyanlar/ Geceyi Kur'ân'sız geçirmeyenler (kurtulur) ve de (Kuba mescidinin inşası sırasında) tozdan kaçınırken göze çarpanlar.

Abdullah b. Ravâha dizeleri okurken Allah Resûlü'nün de şairin arkasından قاعدا ve مساجدا şeklinde kafiyeleri tekrarladığı gelen rivayetler arasındadır.⁵⁷³

Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalarda İslâmi terimler bağlamında görülen

⁵⁶⁹ İbn Zekeriyyâ, *Mu'cemu makâyisi'l-luğa*, III, 133.

⁵⁷⁰ Â'râf, 7/29.

⁵⁷¹ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 60.

⁵⁷² Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 129

⁵⁷³ İbn Receb, *Zeynu'd-dîn Ebû'l-Ferec, Fethu'l-Bârî bi şerh-i Sahîhi'l-Buhârî*, thk.: Mahmûd b. Ş'abân b. Abdi'l-Maksûd vd., *Mektebetu'l-Ğurabâ el-Eseriyye*, Kahire, 1996, III, 312.

kavramlardan bir diğeri de ‘*izn*’dir.

‘*Bilgilendirmek*’, *izin vermek*’ ve ‘*müsaade etmek*’⁵⁷⁴ anlamlarına gelen ‘*izn*’ kavramının, Cahiliye devrinde bilindiği ve kullanıldığı anlaşılmaktadır. Zira şair ‘*izn*’ kavramını mısralarda ‘*müsaade etmek*’ anlamında kullanmakta ve şunları söylemektedir:⁵⁷⁵
(Kâmil)

تَيْدَنْ، فِإِنِّي حَمُّهَا وَجَارُهَا. قُلْتُ لِبَوَّابٍ لَدَيْهِ دَارُهَا

(Sevgiliye ait) evin korumasını sağlayan kapıcıya: “Bana izin ver zira ben kayın pederiyim ve komşusuyum” dedim.

İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte ‘*izn*’ kavramı daha çok ‘*Allah*’ lafzıyla birlikte kullanılmıştır. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:⁵⁷⁶

وَمَا هُمْ بِضَارِينَ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ

«Oysa büyücüler, Allah’ın izni olmadan hiç kimseye zarar veremezler.»

Şair Lebîd b. Rabî’a (v. 41/661), vefat eden kardeşi Erbed’in (v. .../...) ardından söylediği mersiyyede ‘*Allah’ın izni*’ kavramını dizeye taşır ve şunları söyler:⁵⁷⁷ (Remel)

إِنَّ تَقْوَى رَبِّنَا خَيْرٌ نَفَلٍ وَبِإِذْنِ اللَّهِ رَبِّي وَعَجَلٌ

Doğrusu Rabbimizin takvası en hayırlı nafiye ibâdetidir./ Ve yavaş olmam veya acele etmem de Allah’ın izniyledir.

Görüleceği üzere ‘*izn*’ kavramı mısraya ayetteki anlamıyla uyarlanmıştır.

İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte daha çok ‘*Allah*’ lafzıyla beraber kullanılmaya başlanan ‘*hamd*’ kavramı da, Kur’ân-ı Kerîm’de sıkça yer alan İslâmi terimlerdenidir. Söz gelimi, Yüce Allah Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyurur:⁵⁷⁸

وَأَجْرُ دَعْوَاهُمْ أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

«Onların dualarının sonu da şudur: Hamd, âlemlerin Rabbi Allah’a mahsustur.»

Şair Lebîd b. Rabî’a, ‘*hamd*’ kavramını kardeşi Erbed’in ardından söylediği

⁵⁷⁴ İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, I, 52. (Hemze bâbı)

⁵⁷⁵ İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, I, 52. (Hemze bâbı)

⁵⁷⁶ Bakara, 2/102.

⁵⁷⁷ Lebîd b. Rabî’a el-‘Âmirî, *Dîvân*, Dâru Sâdır, Beyrut, ts., s. 139.

⁵⁷⁸ Yûnus, 10/10.

mersiyeye taşır ve şunları söyler:⁵⁷⁹ (Remel)

أَحْمَدُ اللَّهِ فَلَا نَدَّ لَهُ بِيَدَيْهِ الْخَيْرُ مَا شَاءَ فَعَلْ

Allah'a hamd ederim. Zira O'nun hiçbir benzeri yoktur/ İyilik O'nun elleriyledir ve O, dilediğini yapar.

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere, mucize kitap Kur'ân-ı Kerîm, hem Cahiliye devrinde tedavülde bulunan bazı terimlere yeni anlamlar yüklemek hem de İslâm dinine has teknik terimler üretmek suretiyle Arap dilini ve Arap şiirini zenginleştirmiştir.

Kuşkusuz Kur'ân ayetlerini her alanda kendilerine düstur edinen Asr-ı saâdet şairleri, çalışmalarıyla şerre ve batıla teşvik eden şairlerin ölüm ötesi hayattaki akıbetlerinin cehennem olacağına bilincindedirler.

Bu bakımdan Kur'ân-ı Kerîm'in Asr-ı saâdet şiirine etkisi terimlerle sınırlı değildir. Aksine Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalarda Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan İslâm inancına özgü bazı düşüncelerin ve tasavvurların izlerine de rastlanmaktadır. Zira Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalar incelendiğinde, şairlerin Kur'ân-ı Kerîm'den ilham aldıkları İslâm inancına özgü düşünceleri zihinlerde yoğurarak mısralara yansıttıkları görülmektedir.

Çalışmanın bundan sonraki aşamasında Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan İslâm inancına özgü tasavvurların Asr-ı saâdet şiirine yansımaları değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

1.2. İslâm İnancına Özgü Tasavvurlar Getirmesi Yönüyle Etkisi:

Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalarda tevhid inancı, Allah'ın sıfatları, Allah resûlünün ve sıfatlarının tasviri, kader yazgısı, ölüm ötesi hayat, Kur'ân kıssaları ve İslâm dininin öğretileri gibi İslâm inancına özgü tasavvurlara da rastlanmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan İslâm inancına özgü tasavvurların Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalara yansımalarını konulara göre şu şekilde tasnif etmek mümkündür:

-Tevhid inancı.

⁵⁷⁹ Lebîd b. Râbî'a el-'Âmirî, *Divân*, s. 139.

-Allah'ın sıfatları.

-Allah Resûlü ve sıfatları,

-Kader yazgısı.

-Ölüm ötesi hayat.

-Kur'ân kıssaları.

-İslâm dini öğretileri.

Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalarda dikkat çeken sözkonusu tasavvurları yukarıdaki alt başlıklara göre sırasıyla ele alalım.

Tevhid İnancı:

'*Tevhid*' esasına dayalı İslâm dini, Hıristiyanlık ve Yahudilik gibi diğer semavî dinlerden ve çok tanrılı Câhiliye inançlarından farklılık arz eder. Söz gelimi, Yüce Allah, '*İhlâs*' suresinde Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğu düşüncesini benimseyen Hıristiyanlık ile çok tanrılı putperest inançlara gönderme yapmakta ve şöyle buyurmaktadır:⁵⁸⁰

«(Resûlüm!) De ki: O, Allah birdir. Allah sameddir. O, doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur.»

Buna göre İslâm dini'ne esas teşkil eden tevhid düşüncesinin özünde Allah'ın bir olduğu anlayışı yatmaktadır.

Allah'ın bir olduğu ve eşi benzeri bulunmadığı yolundaki İslâm anlayışının yansımalarına, Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalarda da rastlanmaktadır.

Söz gelimi, Şair Ka'b b. Mâlik, *Hendek* savaşı sırasında Mekkeli Şair Dırâr b. el-Hattâb'a cevap niteliğinde söylediği mısralarda, Mekke ahâlisinin Allah'ın hiçbir ortağı bulunmadığı gerçeğini idrak edinceye kadar Müslüman süvarilerin saldırılarını sürdüreceklerini belirtir ve şunları söyler:⁵⁸¹ (Vâfir)

عَلَى الْأَعْدَاءِ شَوْسًا مُغْلَمِينَا

فَوَارِسْنَا إِذَا بَكَرُوا وَرَاحُوا

⁵⁸⁰ İhlâs, 112/1-4.

⁵⁸¹ Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 279.

لِنَنْضُرَ أَحْمَدًا وَاللَّهِ حَتَّى
وَيَعْلَمَ أَهْلُ مَكَّةَ حِينَ سَارُوا
بِأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ لَهُ شَرِيكٌ
نَكُونُ عِبَادَ صِدْقٍ مُخْلِصِينَ
وَأَخْرَابَ أَتُوا مُتَخَرِّبِينَ
وَأَنَّ اللَّهَ مَوْلَى الْمُؤْمِنِينَ

Sabah vakti savaş pozisyonundaki süvarilerimiz düşman üzerine küçümseyici sert bakışlarla gidip geldiklerinde/ Biz Ahmed'i ve Allah'ı destekleyip de doğru sözlü ve dürüst kullar olana kadar/ Ve (Hendek'e) gelen müttefik güçlerle birlikte (bize karşı) yürüyen Mekke ahalisi de, 'Allah'ın hiçbir ortağı bulunmadığı ve yine Allah'ın inananlara hami olduğu' gerçeğini öğrenene kadar (süvarilerimiz saldırılarını sürdürecektir.)

Görüleceği üzere dizelerde yer alan '*Allah'ın hiçbir ortağı bulunmadığı*' tasavvuru, Yüce Allah'ın birliğini vurgulayan ayetlerle birebir aynıdır. Örnek vermek gerekirse Yüce Allah, '*En'âm*' sûresinde bu bağlamda şöyle buyurur:⁵⁸²

«O'nun ortağı yoktur. Bana sadece bu emrolundu ve ben Müslümanların ilkiyim.»

Dizede yer alan '*Allah inananlara hamidir*' şeklindeki İslâm tasavvurunun da «Allah müminlerin dostudur.»⁵⁸³ ayetinden alıntı olduğu açıktır.

Bir başka Şair Sırma b. Kays (v. 5/627), ayetlerde yer alan '*Allah birdir*' anlayışını dizelere yansıtır ve şöyle der:⁵⁸⁴ (Tavîl)

نُعَادِي الَّذِي عَادَى مِنَ النَّاسِ كُلِّهِمْ
وَنَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ لَا شَيْءَ غَيْرُهُ
جَمِيعاً وَإِنْ كَانَ الْحَبِيبَ الْمُؤَاتِيَا
وَأَنَّ كِتَابَ اللَّهِ أَصْبَحَ هَادِيَا

Nazik dostumuz olsa bile insanlar arasından (Allah Resûlü'nün) düşman edindiği kimseye biz de hepten düşman oluruz./ Ve biliriz ki Allah'tan gayrı hiçbir şey yoktur ve de Allah'ın kitabı yol gösterici olmuştur.

Görüleceği üzere Şair Sırma b. Kays'a göre Yüce Allah'a hiçbir şey eş değildir.

Öte yandan mısradaki yer alan ve '*Kur'ân-ı Kerîm'i yol gösterici*' olarak tasavvur eden algılayış biçiminde de Kur'ân ayetlerinin etkisini okumak mümkündür.

Tevhit inancıyla alâkalı olarak Kur'ân-ı Kerîm'de Yüce Allah'ın kudretine delâlet eden evrendeki sayısız delillere dikkat çekilen ayetlere sıkça rastlanmaktadır. Örnek vermek gerekirse Yüce Allah şöyle buyurur:⁵⁸⁵

«Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde

⁵⁸² En'âm, 6/163.

⁵⁸³ Âl-i 'İmrân, 3/68.

⁵⁸⁴ en-Nemerî, Yûsuf b. Abdullah, b. 'Abdi'l-Azîz el-Kurtubî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, thrc.: 'Âdil Murşid, Dâru'l-A'lâm, Amman, 2002, s. 350.

⁵⁸⁵ Âl-i 'İmrân, 3/190.

aklıselim sahipleri için gerçekten açık ibretler vardır.»

Şair Nemir b. Tevleb (v. 14/635), Allah Resûlü'nü övdüğü dizelerde Yüce Allah'ın kudretine işaret eden güneş, ay ve yıldız gibi evrendeki delillere dikkat çeker ve şunları söyler:⁵⁸⁶ (Recez)

يَا قَوْمُ إِنِّي رَجُلٌ عِنْدِي خَبْرٌ
وَالشَّمْسُ وَالشَّعْرَى وَأَيَاتٌ أُخْرُ
اللَّهُ مِنْ آيَاتِهِ هَذَا الْقَمَرُ

Be Hey Millet! (Biliniz ki;) ben, beraberinde bir haber taşıyan kimseyim./ (Bakınız) Allah'ın delillerindendir bu Dolunay/ Güneş, Şi'râ/ Sirius⁵⁸⁷ yıldızı ve daha nice ayetler.

Kur'ân ayetlerinde kudret sahibi Yüce Allah'ın desteklediği kimseye karşı üstünlük elde edilemeyeceği vurgusuna da rastlanmaktadır. Söz gelimi, Yüce Allah şöyle buyurur:⁵⁸⁸

«Allah size yardım ederse, artık size üstün gelecek hiç kimse yoktur.»

Hassân b. Sâbit, ayetin anlamını *Uhud* savaşı münasebetiyle dile getirdiği dizelere taşır ve şöyle der:⁵⁸⁹ (Tavîl)

وَحَامَى بَنُو النَّجَارِ فِيهِ وَصَارُوا
أَمَامَ رَسُولِ اللَّهِ لَا يَخْذُلُونَهُ
وَمَا كَانَ مِنْهُمْ، فِي اللَّقَاءِ جُرُوعٌ
لَهُمْ نَاصِرٌ مِنْ رَبِّهِمْ، وَشَفِيعٌ

Uhud'da Neccâr oğulları (Allah Resûlü'nü) korudular ve de (düşmana karşı onun için) vuruştular/ Düşmanla karşı karşıya geldiklerinde korkak yoktu aralarında./ (Tam da) Allah Resûlü'nün önünde (vuruşuyorlardı) yardıma muhtaç bırakmadan onu/ Rablerinden bir destekçive şefaatçi var idi onlara.

Görüleceği üzere Allah Resûlü'nün anne tarafından akrabaları sayılan⁵⁹⁰ *Neccâr* oğulları, düşman karşısında Allah Resûlü'nü korkusuzca savunmaktadırlar. Zira Müslüman *Neccâr* oğulları hak üzere olduklarından saflarında kudret sahibi Yüce Allah tarafından görevlendirilmiş bir destekleyici ve şefaatçi bulunmaktadır.

Yüce Allah, savaş sırasında yardımının inanan kullara yeteceğini de haber verir ve

⁵⁸⁶ Nemir b. Tevleb, *Dîvân*, thk.: Muhammed Nebîl et-Turayfî, Dâru Sâdır, Beyrut, 2000, s. 78.

⁵⁸⁷ Dizede yer alan الشَّعْرَى kavramı batı dillerinde 'sirius' diye bilinen parlak bir yıldızın adıdır. Bkz: Baalbaki, Rohi, *al-Mawrid a modern Arabic- English dictionary*, Dar el-ilm lilmalayin, Beyrut, 1995, s. 671.

⁵⁸⁸ Âl-i 'İmrân, 3/160.

⁵⁸⁹ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 157.

⁵⁹⁰ Kehhâle, 'Umar Rîdâ, *Mu'cemu kabâili'l-'Arab el-kadîme ve'l-hadîse*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1997, III, 1173.

şöyle buyurur:⁵⁹¹

«Allah(ın yardımı) savaşta müminlere yetti. Allah güçlüdür, mutlak galiptir.»

Hassân b. Sâbit, Yüce Allah'ın savaşta inanan kullara yardım edeceği düşüncesini dizelere taşır ve şöyle der:⁵⁹² (Kâmil)

وَكَفَى الْإِلَهَ الْمُؤْمِنِينَ قِتَالَهُمْ وَأَثَابَهُمْ فِي الْأَجْرِ خَيْرَ ثَوَابٍ

İlâh'ın yardımı savaşta müminlere yetti. Ve onları sevap açısından da en iyisiyle mükâfatlandırdı.

Aynı zamanda Yüce Allah, bir topluma kötülük diledi mi, artık geri çevrilme diye bir şey olmadığını da haber vermekte ve şöyle buyurmaktadır:⁵⁹³

«Allah bir topluma kötülük diledi mi, artık onun için geri çevrilme diye bir şey yoktur.»

Bu bağlamda Şair Ka'b b. Mâlik, ayette yer alan Yüce Allah'ın kudret tasavvurunu dizelere yansıtır ve şöyle der:⁵⁹⁴ (Tavîl)

عَجِبْتُ لِأَمْرِ اللَّهِ وَاللَّهُ قَادِرٌ عَلَى مَا أَرَادَ لَيْسَ لِلْهَاقِمِزِ

Şaştım Allah'ın işine; Allah dilediğine muktedirdir de Allah'ı caydıracak kimse yoktur.

Tevhit inancıyla alâkalı olarak Kur'ân-ı Kerîm'de yer ve gök her şeyin sadece Allah'a ait olduğu tasavvuruna da sıkça rastlanmaktadır. Söz gelimi, Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:⁵⁹⁵

«Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır; dönüş de ancak O'nadır.»

Şair Hassân b. Sâbit, mülkün sadece Allah'a ait olduğu düşüncesini *Bedir* savaşı münasebetiyle dile getirdiği mısralara taşır ve şöyle der:⁵⁹⁶ (Tavîl)

لَنَا الْقَدَمُ الْأُولَى إِلَيْكَ، وَخَلَفْنَا لَأَوْلِنَا فِي طَاعَةِ اللَّهِ تَابِعٌ
وَنَعْلَمُ أَنَّ الْمَلِكَ لِلَّهِ وَحْدَهُ وَإِنَّ قَضَاءَ اللَّهِ لَا بُدَّ وَاقِعٌ

(Ey Muhammed!) İlk adımız sanadır ve de Allah'a itaatte arkamız ilkimize tabidir. Ve biliriz ki; kuşkusuz mülk sadece Allah'ındır ve Allah'ın önceden takdiri kesin vakidir.

Görüleceği üzere şair, Kur'ân ayetlerinde yer alan mülkün sadece Allah'a ait olduğu

⁵⁹¹ Ahzâb, 33/25.

⁵⁹² Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 23.

⁵⁹³ R'ad, 13/11.

⁵⁹⁴ Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 200.

⁵⁹⁵ Nûr, 24/42.

⁵⁹⁶ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 154.

ve Yüce Allah tarafından önceden takdir edilen şeye kimsenin engel olamayacağı yolundaki tevhit inancıyla bağlantılı tasavvurları mısralara aktarmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan İslâm inancına özgü tasavvurların Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalarına yansımalarından bir diğeri de Yüce Allah'a has sıfatlardır.

Allah'ın Sıfatları:

Kur'ân ayetlerinde Yüce Allah'ın kendi zatını tanımladığı sıfatlara sıkça rastlanmaktadır. Söz gelimi, Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurur:⁵⁹⁷

«O, öyle Allah'tır ki, O'ndan başka tanrı yoktur. Görülmeyeni ve görüleni bilendir. O, esirgeyendir, bağışlayandır. O, öyle Allah'tır ki, kendisinden başka hiçbir tanrı yoktur. O, mülkün sahibidir, eksiklikten münezzehdir, selâmet verendir, emniyete kavuşturandır, gözetip koruyandır, üstündür, istediğini zorla yaptıran, büyüklükte eşi olmayandır. Allah, müşriklerin ortak koştukları şeylerden münezzehdir. O, yaratan, var eden, şekil veren Allah'tır. En güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde olanlar O'nun şanını yüceltmektedirler. O, galiptir, hikmet sahibidir.»

'Çok bağışlayan' anlamına gelen 'gafûr' sıfatı, Yüce Allah'ın ayetlerde kendi zatını tanımladığı sıfatlardan biridir.

Gafûr sıfatıyla ilgili olarak Yüce Allah şöyle buyurur:⁵⁹⁸

«Bilin ki Allah, gönlünüzdekileri bilir. Bu sebeple Allah'tan sakının. Şunu iyi bilin ki Allah gafûrdur, halîmdir.»

Hamza b. Abdulmuttalib'in, *Uhud* savaşında şehit düşmesinin ardından kızı Umâme⁵⁹⁹ (v..../...) Şair Hassân b. Sâbit'e gelir ve babasına ait kabrin yerini sorar. Hassân b. Sâbit, Umâme'ye cevap niteliğinde dile getirdiği mısralarda Yüce Allah'ın 'gafûr' sıfatına yer verir ve şöyle der:⁶⁰⁰ (Tavîl)

فَقُلْتُ لَهَا إِنَّ الشَّهَادَةَ رَاحَةٌ وَرَضْوَانُ رَبِّ يَا أُمَامَ غُفُورٍ

Ben de kendisine dedim ki “ Ey Umame! Kuşkusuz şehit olmak rahatlıktır/ Ve de çok bağışlayan bir rabbın rızasını kazanmaktır”

Mısrada Şair Hassân b. Sâbit'in Yüce Allah'ı 'gafûr' sıfatıyla tasavvur etmesinin ayetle aynı olduğu açıktır.

⁵⁹⁷ Haşr, 59/22-23-24.

⁵⁹⁸ Bakara, 2/235.

⁵⁹⁹ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, thk.: Abdullah Sinde, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2006, s. 114.

⁶⁰⁰ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 112.

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan Yüce Allah'a has sıfatlarla ilgili tasavvurları mısralara taşıyan bir başka Şair Ka'b b. Mâlik'dir. Hicretin VIII. yılında Müslümanlarla 'Hevâzin' ve 'Sakîf' kabîleleri arasında meydana gelen 'Taif' gazvesi⁶⁰¹ münasebetiyle Ka'b b. Mâlik tarafından dile getirilen mısralarda Yüce Allah'ın 'çok şefkatli' anlamına gelen 'raûf' sıfatı ile 'çok merhametli' manasındaki 'rahmân' sıfatına yer verilmekte ve şöyle denilmektedir:⁶⁰²

هُوَ الرَّحْمَنُ كَانَ بِنَا رُؤُوفًا نَطِيعٌ نَبِيْنَا وَنَطِيعٌ رَبَّنَا

Peygamberimize itaat ederiz ve bize çok merhametli olan rahmân bir Rabb'e de itaat ederiz.

Görüleceği üzere mısrada yer alan 'rahmân' sıfatı, «O, rahmândır ve rahîmdir.»⁶⁰³ ayetindeki 'rahmân' algısı ile bire bir örtüşmektedir. Yine mısrada yer alan 'raûf' sıfatı ise, «Kuşkusuz Allah, insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir.»⁶⁰⁴ ayetindeki 'çok şefkatli' algısıyla aynıdır.

Şunu da belirtmek gerekir ki, mısrada yer alan 'rabbimiz' algısı da, «Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.»⁶⁰⁵ ayetindeki 'rab' tasavvuru ile örtüşmektedir.

'Arş' terimi de, Kur'ân ayetlerinde sıkça yer alan kavramlardan biridir. Örnek vermek gerekirse Yüce Allah bu bağlamda «Arş'ı su üzerinde idi.» buyurur.⁶⁰⁶

Geçmişten bu yana müfessirler 'arş' kavramını farklı biçimlerde yorumlamışlardır. Nitekim bazı müfessirler 'arş' kavramını zahiri itibarıyla ele almışlar ve kralların üzerine oturduğu 'taht' anlamına hamletmişlerdir. Bazı müfessirler ise 'arş' kavramını mecazla yorumlayarak 'güç', 'kuvvet' ve 'mülk' manalarına geldiğini öne sürmüşlerdir.⁶⁰⁷

Yüce Allah'ın sıfatlarıyla alâkalı olarak ayetlerde yer alan 'arş' kavramına, Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalarda da rastlanmaktadır. Abdullah b. Ravâha, zahir anlamıyla 'arş' kavramını mısralara yansıtan şairlerdendir. Şair Abdullah b. Ravâha, cariyesiyle olan ilişkisini fark eden eşinin kendisinden cünüp değilse ve doğruları söylüyorsa Kur'ân'dan

⁶⁰¹ Hârûn, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 270.

⁶⁰² Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 236.

⁶⁰³ Fâtiha, 1/3.

⁶⁰⁴ Hac, 22/65.

⁶⁰⁵ Fâtiha, 1/1.

⁶⁰⁶ Hûd, 11/7.

⁶⁰⁷ er-Râzî, Ebû Hâtem Ahmed b. Hamdân, *Kitâbu'z-Zîne fi'l-kelimâti'l-islâmiyye ve'l-'arabiyye*, Merkezu'd-Dirâsât ve'l-Buhûsi'l-Yemenî, San'a, 1994, s. 334.

bir ayet okumasını talep etmesi üzerine dile getirdiği dizelerde şunları söyler:⁶⁰⁸

شَهِدْتُ بِأَنَّ وَعَدَ اللَّهُ حَقُّ
وَأَنَّ النَّارَ مَثْوَى الْكَافِرِينَ
وَأَنَّ الْعَرْشَ فَوْقَ الْمَاءِ طَافِ
وَفَوْقَ الْعَرْشِ رَبُّ الْعَالَمِينَ

Allah'ın vadinin hak olduğuna tanıklık ettim/ Ve de cehennemin kâfirlerin meskeni olduğuna/ Arş'ın suyun üzerinde yüzdüğüne/ Arşın üzerinde de âlemlerin Rabbi olduğuna.

Abdullah b. Ravâha'nın eşi, dizeleri duyunca: "Allah'a îman ettim ve gördüklerimi yalanladım"⁶⁰⁹ diyerek şair tarafından mısralara hamledilen anlamların ağırlığı karşısında susmayı yeğler.

Görüleceği üzere dizelerde yer alan su üzerindeki 'arş' tasavvuru ayetle bire bir örtüşmektedir.

Hassân b. Sâbit, zahirî veya mecazî anlamına değinmeksizin 'arş' tasavvurunu zât-ı ilâhiye nispet eder ve dizede şunları söyler:⁶¹⁰ (Tavîl)

وَشَقَّى لَهُ مِنْ اسْمِهِ لِيَجْلَهُ
فَذُو الْعَرْشِ مُحَمَّدٌ، وَهَذَا مُحَمَّدٌ

(Yüce Allah, Muhammed'i) yüceltmek için kendi adından ona (bir isim) türetti/ Nitekim Arş'ın sahibi Mahmûd'dur bu da Muhammed.

Görüleceği üzere Hassân b. Sâbit, Yüce Allah'ı arşın sahibi olarak mısralara yansıtmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de Yüce Allah'a nispet edilen güzel sıfatlardan biri de 'çokrızık veren' anlamına gelen 'rezzâk'tır.⁶¹¹ 'Rezzâk' sıfatının tecellisi olarak yaratılanların rızkı Yüce Allah'ın garantisindedir. Yüce Allah bu bağlamda «Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkı, yalnızca Allah'ın üzerinedir.» buyurur:⁶¹²

Şair Ka'b b. Züheyr, rızkın yalnızca Allah'a ait olduğu tasavvurunu mısralara taşır ve şunları söyler:⁶¹³ (Basît)

إِنْ يَفْرَنْ مَا عِنْدَنَا فَاللَّهُ يَرْزُقُنَا
وَمَنْ سِوَانَا وَلَسْنَا نَحْنُ نَرْزُقُ

⁶⁰⁸ Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 92.

⁶⁰⁹ Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 92.

⁶¹⁰ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 54.

⁶¹¹ Zâriyât, 51/58.

⁶¹² Hûd, 11/6.

⁶¹³ Ka'b b. Zuheyr, *Dîvân*, s. 56.

Sahip olduğumuz (nimetler) tükenirse, rızık bize ve bizden başkalarına Allah verir. Biz değiliz rızıkımızı veren.

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere, Asr-ı saâdet şairleri Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan İslâm inancına özgü tasavvurlar bağlamında Yüce Allah'ın zâtı ve sıfatları ile ilgili bazı tasavvurları zihinlerde canlandırmaya çalışmışlar ve mısralara yansıtmışlardır.

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan İslâm inancına özgü tasavvurların Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalarına yansımalarından bir diğeri de Allah Resûlü ve sıfatlarıdır.

Allah Resûlü ve Sıfatları:

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Resûlü'nü, Allah Resûlü'nün ahlâkını, Müslümanlarla olan ilişkisini ve peygamberlik misyonunu da tanımlayan birçok ayet yer alır. Allah Resûlü ile ilgili Kur'ân ayetlerinde yer alan tanımlamalardan biri de Allah Resûlü'nün '*rehber*' olmasıdır. Yüce Allah bu bağlamda «(Ey Muhammed!) Sen ancak bir uyarıcısın ve her toplumun bir rehberi vardır.»⁶¹⁴ buyurur.

Şair Hassân b. Sâbit, Allah Resûlü ile ilgili ayette yer alan '*rehber*' sıfatını dizelere taşır ve şöyle der:⁶¹⁵ (Basît)

أَعْطُوا نَبِيَّ الْهُدَى وَالْبِرِّ طَاعَتَهُمْ فَمَا وَنَى نَصْرُهُمْ عَنْهُ وَمَا نَزَعُوا

(Muhâcirler) iyilik ve doğru yol rehberi peygambere el verdiler de/ (Bir an olsun) gevşemedi ona destekleri, geri çekmediler biatı.

Görüleceği üzere Hassân b. Sâbit, Allah Resûlü'nü mısradaki iyilik ve doğru yol rehberi olarak tasavvur etmektedir.

Bedir savaşında Müslümanlara esir düştükten sonra Allah Resûlü tarafından serbest bırakılan Mekkeli Şair Ebû 'Azze el-Cumahî (v.3/625), Allah Resûlü ile ilgili ayette yer alan '*rehber*' sıfatını Mekke'de okuduğu mısralara taşır ve şöyle der:⁶¹⁶ (Tavîl)

أَلَا أُنْبِغَا عَنِّي النَّبِيِّ مُحَمَّدًا بِأَنَّكَ حَقٌّ، وَالْمَلِيكَ حَمِيدًا
وَأَنْتَ افْرُؤُ تَدْعُو إِلَى الرُّشْدِ، وَالتَّقَى عَلَيْنِكَ مِنَ اللَّهِ الْكَرِيمِ شَهِيدًا

Be hey (mısralarımı dinleyen iki yoldaşım)! Peygamber Muhammed'e hakkımda (kendisine şöyle söylediğimi) ulaştırın:/ “Sen hak peygambersin ve (yerin göğün) sahibi Allah'a hamd edensin./ Sen akliselime ve takvaya çağıran kimsesin./ Kerem sahibi Allah'tan sana tanıklık eden bir (mühür) vardır.”

⁶¹⁴ Ra'd, 13/7.

⁶¹⁵ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 153.

⁶¹⁶ İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 253.

Şirk ekolüne mensup Şair ‘Azze b. el-Cumahî’nin, Allah Resûlü’nü ‘peygamber’ ve ‘akluselime çağırın bir kimse’ şeklinde tasavvur ederek mısralara taşımış olması, Allah Resûlü tarafından serbest bırakılması karşısında hissettiği vefâ duygusunun yanı sıra, Kur’ân-ı Kerîm’in Asr-ı saâdet şiiri üzerindeki etkisinin bariz bir göstergesidir.⁶¹⁷

Kur’ân ayetlerinde yer alan Allah Resûlü’ne has sıfatlardan bir diğeri de ‘güvenilir’ anlamına gelen ‘emîn’dir.⁶¹⁸

Şair Hassân b. Sâbit, Kur’ân ayetinde yer alan Allah Resûlü’ne has ‘emîn’ sıfatını ‘Müminler için en hayırlı mutemed’ şeklinde tasavvur eder ve mısralara şöyle yansıtır:⁶¹⁹
(Basît)

وَأَتِ الرَّسُولَ فَقُلْ يَا خَيْرٍ مُؤْتَمِنٍ لِلْمُؤْمِنِينَ، إِذَا مَا غَدَلَ الْبَشَرُ

(Ey mısralarımı dinleyen dost! Bırak sevgiliyi de) Peygamber’e gel ve O’na: “Bütün insanlık bir araya getirilse ve eşleştirilse (bile) Ey inananların en hayırlı mutemedi!” de.

Görüleceği üzere mısrada Hassân b. Sâbit’e göre Allah Resûlü, inananların en hayırlı mutemedidir.

Yüce Allah tarafından insanlığı doğru yola sevk etmekle mükellef kılınan Allah Resûlü, âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir. Yüce Allah bu bağlamda «(Resûlüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik.»⁶²⁰ buyurur.

Şair Hassân b. Sâbit’e göre Allah Resûlü, gelmiş geçmiş bütün insanlığın en merhametlisidir. Hassân b. Sâbit, bu bağlamda şöyle der:⁶²¹ (Basît)

تَاللَّهِ مَا حَمَلْتُ أُنْثَى، وَلَا وَضَعْتُ مِثْلَ النَّبِيِّ، رَسُولَ الرَّحْمَةِ الْهَادِي

Allah’a and olsun ki; (hiç) bir dişi, rehber ve rahmet peygamberi elçi (Muhammed) gibisine hamile kalmadı ve de doğurmadı.

Mısrada Allah Resûlü’nün, ‘rahmet peygamberi’ olarak tasavvur edildiği açıktır.

Hz. Peygamber’le alâkalı olarak Kur’ân-ı Kerîm’de, peygamberlerin uzun süre gönderilmediği bir vakitte Allah Resûlü’ne peygamberlik görevi yüklendiği anlatılmakta

⁶¹⁷ es-Saffâr, İbtisâm Merhûn, *Eseru’l-Kur’âni fi’l-edebi’l-Arabî fi’l-karni’l-evveli’l-hicrî*, Matba’atu’l-Yermûk, Bağdat, 1974, s. 77.

⁶¹⁸ Şu‘arâ, 26/107.

⁶¹⁹ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 120.

⁶²⁰ Enbiyâ, 21/107.

⁶²¹ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 66.

ve «Ey Ehl-i kitap! Peygamberlerin arası kesildiği bir sırada size elçimiz geldi. Gerçekleri size açıklıyor.»⁶²² buyurulmaktadır.

Şair Hassân b. Sâbit, Allah Resûlü'nün uzun süre peygamberlerin gönderilmediği bir anda ortaya çıktığı tasavvurunu ayetten esinlenerek mısralara yansıtır ve şöyle der:⁶²³ (Tavîl)

نَبِيِّ أَنَا بَعْدَ بَأْسٍ وَقْتَرَةٍ مَنِ الرُّسُلِ، وَالْأَوْتَانِ فِي الْأَرْضِ تُعْبَدُ

O bize ümitsizlikten ve peygamberlerin arası kesildikten bir de yeryüzünde putlara tapılır olduktan sonra gelen bir peygamberdir.

Görüleceği üzere mısra da Allah Resûlü, yeryüzünde putperestliğin yaygınlaştığı ve yeni bir peygamber beklentisinin tükendiği bir sırada ortaya çıktığı şeklinde tasavvur edilmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Resûlü'nün, 'yüksek ahlâk üzere'⁶²⁴ olduğu da haber verilmektedir.

Mekke'nin fethi sırasında İslâm dinine giren Cenâb el-Kelbî (v. .../...), Allah Resûlü'nün ayette yer alan yüksek ahlâk vurgusunu mısralara taşır ve şöyle der:⁶²⁵ (Kâmil)

يَا رُكْنَ مُعْتَمِدٍ وَعِضْمَةٌ لَا يَدُ وَمَلَادٌ مُتَّجِعٍ وَجَارٌ مُجَاوِرُ
يَا مَنْ تَخَيَّرَهُ الْإِلَٰهَ لِخُلُقِهِ فَحَبَاهُ بِالْخُلُقِ الرَّكْبِيِّ الطَّاهِرِ

Ey itimat edenin dayanağı, sığınanın himayesi, kaçanın koruması ve yakının barınağı!
Ey İlâh'ın kulları için seçip de kendisine pâk ve duru ahlâk bahşeden (peygamber!)

Görüleceği üzere Cenâb el-Kelbî, ayette olduğu gibi Allah Resûlü'nü duruluk misali yüksek ahlâk sahibi olarak tasavvur etmektedir.

Ayetten esinlenen Şair Hassân b. Sâbit de, Allah Resûlü'nün yüksek ahlâkını kusursuz yaratılmış bir peygamber tablosu içerisinde sunar ve şöyle der:⁶²⁶ (Vâfir)

خُلِقْتَ مُبْرَأً مِنْ كُلِّ عَيْبٍ كَأَنَّكَ قَدْ خُلِقْتَ كَمَا تَشَاءُ

Her tür kusurdan uzak yaratıldın./ Sanki dilediğin gibi yaratıldın.

Şaire göre her tür kusurdan uzak yaratılan duruluk örneği Allah Resûlü, yüksek ahlâk peygamberidir.

⁶²² Mâide, 5/19.

⁶²³ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 54.

⁶²⁴ Kalem, 68/4.

⁶²⁵ en-Nemerî, *el-İstîâb* ..., s. 133.

⁶²⁶ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 21.

Peygamberlik, Allah Resûlü ile son bulmuştur. Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:⁶²⁷

«Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.»

Şair 'Abbâs b. Mirdâs, ayetten esinlenerek Allah Resûlü'nün son peygamber olduğu düşüncesini mısralara yansıtır ve şunları söyler:⁶²⁸ (Recez)

يَا خَاتَمَ النَّبَاءِ إِنَّكَ مُرْسَلٌ بِالْحَقِّ كُلُّ هُدَى السَّبِيلِ هُدَاكََا

Ey peygamberlerin sonuncusu! Elbette sen hakla gönderildin. Doğru yolun bütün rehberliği senin göstermendir.

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere Asr-ı saâdet şairleri çalışmalarına Allah Resûlü ve Allah Resûlü'nün sıfatlarıyla ilgili Kur'ân ayetlerinde yer alan tasavvurları zihinlerde canlandırmaya çalışmışlar ve mısralara yansıtmışlardır.

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan İslâm inancına özgü tasavvurların Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalara yansımalarından bir diğeri de kader yazgısıdır.

Kader Yazgısı:

İslâm inanç esaslarından biri olan kader anlayışına göre insanoğlu, Yüce Allah tarafından belirlenen alın yazgısını değiştirme imkanına sahip değildir. Zira Yüce Allah'ın verdiği her hüküm bağlayıcıdır. Yüce Allah bu bağlamda «Allah'ın emri, mutlaka yerine gelecek yazılmış bir kadedir.»⁶²⁹ buyurur.

Kur'ân ayetlerini her alanda hayata uyarlamaya gayret eden sahabe şairler, zamanla alın yazgısı anlayışını da özümseyerek mısralara değişik biçimlerde yansıtmışlardır.

Söz gelimi, Şair Ka'b b. Züheyr, meşhur '*Burde kasîdesi*'nde kader yazgısını Yüce Allah tarafından takdir edilen her şeyin mutlaka gerçekleşeceği bir tablo içerisinde tasavvur eder ve şöyle der:⁶³⁰ (Basît)

فَقُلْتُ : خَلُّوا طَرِيقِي - لَا أَبَا لَكُمْ - فَكُلُّ مَا قَدَّرَ الرَّحْمَنُ مَفْعُولٌ

(Ben de dostlarıma) dedim ki: “Babasız kalasıcılar! Çekilin yolumdan/ Zira Rahmân'ın takdir buyurduğu her şey kaçınılmazdır.”

Görüleceği üzere, Ka'b b. Züheyr, Rahmân olan Allah'ın kaderde yazdığı herşeyi kaçınılmaz olarak tasavvur etmektedir.

⁶²⁷ Ahzâb, 33/40.

⁶²⁸ el-Abbâs b. Mirdâs, *Dîvân*, s. 122.

⁶²⁹ Ahzâb, 33/38.

⁶³⁰ Ka'b b. Zuheyr, *Dîvân*, s. 65.

Yaşayan her canlının ölümü tadacak olması da alın yazısının bir tecellisidir. Yüce Allah bu bağlamda «Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an ileri gidebilirler.»⁶³¹ buyurmaktadır.

Şair Hassân b. Sâbit, hicretin IV. yılında *Necd* bölgesine tebliğ amaçlı giderken ‘*Bi’r-i Ma’ûne*’de⁶³² tuzağa düşürülerek şehit düşen Müslümanların ardından dile getirdiği mersiyede şehitlerin alinyazısı sonucu öldüklerini öne sürmekte ve şunları söylemektedir:⁶³³ (Vâfir)

عَلَى قَتْلَى مَعُونَةَ، فَاسْتَهْلِي
عَلَى حَيْلِ الرَّسُولِ، غَدَاةَ لَاقُوا
بَدَمْعِ الْعَيْنِ سَحًّا غَيْرَ نَزْرٍ
مَنَايَاهُمْ، وَلَا قَتْلَهُمْ بِقَدْرِ

(Ey ağıt yakan kadın!) ‘Ma’ûne’ maktullerine ağla/ Az değil sicim gibi akıtarak göz yaşını/ Sabah vakti ölümle yüzyüze gelen ve alinyazısıyla ölen Peygamber’in süvarilerine (ağla).

Nitekim şaire göre, ‘*Bi’r-i Ma’ûne*’ de sahabenin sabah vakti tuzağa düşürülerek şehit edilmeleri, alın yazgısının tecellisinden öte bir şey değildir.

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere, Asr-ı saâdet şairlerinin ölüm gerçeği de dahil, Yüce Allah tarafından kaderde belirlenen alın yazgısından kurtulmanın imkan dahilinde bulunmadığı yolundaki tasavvurları Kur’ân ayetlerinden esinlenerek dizelere aktarılmıştır.

Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan İslâm inancına özgü tasavvurların Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalara yansımalarından bir diğeri de ölüm ötesi hayat tasavvurudur.

Ölüm Ötesi Hayat:

Öldükten sonra yeniden hayata dönme düşüncesi, İslâm inanç esaslarındandır. Buna göre öldükten sonra tekrar hayata döndürülecek olan insanoğlu, mahşer günü bizzat Yüce Allah tarafından dünyada yaptığı eylemlerden dolayı sorgulanacaktır. Yüce Allah tarafından yapılacak sorgulama sonucunda insanoğlu, dünya hayatında yaptığı eylemlerin türüne göre ya cennet ile ödüllendirilecek veya cehennemle cezalandırılacaktır.

İnsanoğlunun mahşer yerinde hesaba çekileceği dehşet anı o kadar büyüktür ki; emzikli anne yavrusunu unutacak, hamile kadın düşük yapacak ve insanlar yaşadıkları şaşkınlıktan sarhoş gibi bir görüntü sergileyeceklerdir. Nitekim Yüce Allah, mahşer günü

⁶³¹ A’râf, 7/ 34.

⁶³² Hârûn, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 178.

⁶³³ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 114.

yaşanacak söz konusu sorgulamanın dehşet anını fevkalade bir sanat tablosu içerisinde zihinlere yaklaştırmakta ve şöyle buyurmaktadır:⁶³⁴

«Onu gördüğünüz gün, her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unuttur, her gebe kadın çocuğunu düşürür. İnsanları da sarhoş bir halde görürsün. Oysa onlar sarhoş değildir; fakat Allah'ın azabı çok dehşetlidir!»

Ayetteki mahşer tasvirinden esinlenen Şair Abdullah b. Ravâha, Müslümanlarla müşrikler arasında yaşanan savaşlarda, Müslümanlar tarafından gerçekleştirilen sert vuruşları kıyamet günü hissedilecek dehşet anı gibi dostu dosttan ayıran güçlü darbeler şeklinde tasavvur eder ve şöyle der:⁶³⁵ (Maştûru'r-recez)

نَحْنُ صَرَبْنَاكُمْ عَلَى تَأْوِيلِهِ كَمَا صَرَبْنَاكُمْ عَلَى تَنْزِيلِهِ
صَرَبْنَا يُرِيْلُ الْهَامَ عَنْ مَقِيلِهِ وَيُذْهِلُ الْخَلِيلَ عَنْ خَلِيلِهِ

(Allah Resûlü'nün) yorumuna binaen sizi vurduk./ Tıpkı inen Kur'ân ayetleri üzerine sizi vurduğumuz gibi./ Kafayı boynundan ayıran ve de dostu dosttan alıkoyan dehşet bir vuruşla.

Görüleceği üzere mısralarda Müslüman savaşçılar tarafından savaş meydanlarında sergilenen sert vuruşlar, şaire göre mahşer gününün dehşeti kadar etkilidir ve dostu dosttan ayıracak güçte öldürücüdür.

Yine mahşer günü, insanoğluna dünya hayatında yaptığı güzel eylemler dışında sahip olduğu mal, mülk ve makam hiçbir surette fayda vermeyecektir. Nitekim Yüce Allah «O gün, ne mal fayda verir ne de evlât. Ancak Allah'a kalb-i selîm (temiz bir kalp) ile gelenler (o günde fayda bulur).»⁶³⁶ buyurur.

Buceyr b. Ebî Sulmâ (v.../...), İslâm'a girdiği için henüz Müslüman olmayan kardeşi Ka'b b. Zühayr tarafından paylanmasının ardından söylediği beyitlerde mahşer günü mal, mülk ve makamın insanoğluna fayda vermeyeceği tasavvurunu mısralara taşır ve şunları söyler:⁶³⁷ (Tavîl)

مَنْ مُبْلِغٌ كَغَبَا فَهَلْ لَكَ فِي التِّي تَلُومٌ عَلَيْهَا بَاطِلًا وَهِيَ أَحْزَمُ
إِلَى اللَّهِ لَا الْغُرَى وَلَا اللَّاتِ وَخَدَهُ فَتَنْجُو إِذَا كَانَ النَّجَاءُ وَتَسَلَّمَ
لَدَى يَوْمٍ لَا يَنْجُو وَلَسْتَ بِمُفْلِتٍ مِنْ النَّاسِ إِلَّا طَاهِرُ الْقَلْبِ مُسْلِمٍ

⁶³⁴ Hac, 22/2.

⁶³⁵ Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 144-145.

⁶³⁶ Şu'arâ, 26/88-89.

⁶³⁷ İbn Hişâm, Cemâlu'd-dîn Abdullah, *Şerhu Kasîdeti Bânat Su'âd*, el-Matbaatu'l-Meymeniyye, Kahire, 1307,s.4.

⁶³⁸ Dizede yer alan التِّي mevsûl ismi ile kelime-i şehâdet kastedilmektedir. Bkz: İbn Hişâm, *Şerhu Kasîdeti Bânat Su'âd*, s. 4.

Kim Ka'b'e şunu ulaştıracak (ve ona diyecek?): Haksız yere (beni) payladığın kelime-i şehâdeti getirmeye arzun var mı? (Zira) tek olan Allah'a götüren en sağlam yol 'Uzza ve Lât değil, kelime-i şehâdetdir. Nasipte kurtuluş var ise ancak (kelime-i şehâdet getirirsen) kurtulursun ve de selâmet bulursun./ İnsanlar arasından sadece temiz kalpli ve Müslüman olan kimselerin kurtulacağı -senin de kaçamayacağı- gün.

Mısralardan da anlaşılacağı üzere şair, mahşer günü mal, mülk ve makam sahiplerinin değil, sadece temiz kalpli Müslümanların kurtuluşa olacağını tasavvur etmektedir.

Öte yandan Yüce Allah, İslâm dinine îman edip güzel amel işleyen kullarını ölüm ötesi hayatta cennetle mükâfatlandıracaktır.⁶³⁹ Ölen kişi Allah'a yakın ise, cenneteki ödülü rahatlık, güzel rızık ve Na'îm cenneti olacaktır. Nitekim Yüce Allah «Fakat (ölen kişi Allah'a) yakın olanlardan ise, ona rahatlık, güzel rızık ve Na'îm cenneti vardır.»⁶⁴⁰ buyurur.

Cennet tasvirini mısralara taşıyan şairlerden biri Abdullah b. Ravâha'dır. *Mu'te* savaşında Zeyd b. Hârise ve Ca'fer b. Ebî Tâlib şehit düşünce sancağı Abdullah b. Ravâha alır. Abdullah b. Ravâha, savaş meydanına indiği sırada ölüm korkusunu içinde hisseder ve ürperir.⁶⁴¹ Abdullah b. Ravâha, düşman karşısında cesaret bulmak ve ölüm korkusunu üzerinden atmak amacıyla şu mısraları terennüm eder:⁶⁴² (Recez)

طَائِعَةٌ أَوْ تَكَرُّهِنَّ أَقْسَمْتُ بِاللَّهِ لَتَنْزِلَنَّهُ
جَعْفَرٌ مَا أَطْيَبَ رِيحَ الْجَنَّةِ فَطَالَمَا قَدْ كُنْتُ مُطْمَئِنِّئَةً

(Be hey nefsim!) Elbet senin savaş meydanına ineceğine dair Allah'a yemin ettim/ Kendiliğinden veya zorla (indirileceğine)/ (Hani ne oldu) çoğu kez savaştan korkmazdın?/ Ca'fer! Ne güzeldir Cennet'in kokusu!

Mısralardan da anlaşılacağı üzere, Abdullah b. Ravâha, Ca'fer b. Ebî Tâlib gibi şehitlik mertebesine ulaşan kullara vaat edilen cenneti zihninde güzel kokusuyla birlikte canlandırmakta ve şehit olarak oraya girmeyi candan arzulamaktadır.

Cennet tasvirini mısralara yansıtan bir diğer şair Hassân b. Sâbit'ir. Hassân b. Sâbit, Ebû Cehil'i hicvettiği⁶⁴³ mısralarda, Allah'a yakın kimselerin ebedî kalacakları Firdevs cennetleri ile ödüllendirileceklerini tasavvur eder ve şunları söyler:⁶⁴⁴ (Tavîl)

فَأَنْزَلَ رَبِّي لِلنَّبِيِّ جُنُودَهُ، وَأَيَّدَهُ بِالنَّصْرِ فِي كُلِّ مَشْهَدٍ

⁶³⁹ Burûc, 85/12.

⁶⁴⁰ Vâkı'a, 56/89.

⁶⁴¹ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 153.

⁶⁴² en-Nemerî, *el-İstîâb* ..., s. 396.

⁶⁴³ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 93.

⁶⁴⁴ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 93.

وَأَنَّ ثَوَابَ اللَّهِ كُلِّ مُوَجِدٍ، جَنَّاتٍ مِنَ الْفِرْدَوْسِ فِيهَا يُنْزَلُ

(Ebû Cehil sapıklığa saplanmış iken) Rabbim Peygamber'e askerlerini gönderdi./ Ve her savaşta (Peygamber)i zaferle destekledi./ Elbette Allah'ın her bir muvahhide sevabı ebedî kalacağı firdevsten cennetlerdir.

Mısralarda tevhit ehli için vaat edilen ebedî karargâh şeklindeki cennet tasavvurunun ayetlerden alıntı olduğu aşikârdır. Söz gelimi, Yüce Allah, bu bağlamda şöyle buyurur:⁶⁴⁵

«Fakat Peygamber ve onunla beraber inananlar, mallarıyla, canlarıyla cihâd ettiler. İşte bütün hayırlar onlarındır ve onlar kurtuluşa erenlerin kendileridir. Allah, onlara içinde ebedî kalacakları ve zemininden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte büyük kazanç budur.»

Görüleceği üzere İslâm şairleri ayetlerde yer alan cennet algısını güzel kokulu ve ebedî istirahatgâh olan Firdevs cennetleri şeklinde zihinlerde kurgulayarak mısralara yansıtılmaktadırlar.

Şunu da belirtmek gerekir ki; Allah yolunda cihat ederken şehit düşme arzusu, Asr-ı saâdet Müslümanlarının ulaşmayı düşledikleri ulvî hedeflerden biridir. Bu bakımdan Müslüman şairler, ölenlerin ardından söyledikleri mersiyele, öteki dünyada şehitlere bahşedilecek sevapla ve ebediyet cennetlerinin nimetleriyle yoğurmaktadırlar.⁶⁴⁶

Söz gelimi, Hassân b. Sâbit, *Mu'te*'de şehit düşen Müslümanların ardından dile getirdiği mısralarda, Allah yolunda ölenlere bahşedilecek cenneti sık ağaçlı bahçeler şeklinde tasavvur eder ve şunları söyler:⁶⁴⁷ (Tavîl)

فَصَارَ مَعَ الْمُسْتَشْهَدِينَ ثَوَابُهُ جَنَّاتٍ، وَمُلْتَفُ الْحَدَائِقِ، أَحْضَرُ

Şehitlerle birlikte (Zeyd b. Hârise'nin) sevabı, cennetler ve sık ağaçlı yeşil bahçeler oldu.

Mısrada yer alan sık ağaçlı yeşil bahçeler tasvirinin, aşağıdaki şu ayetten esinlenme olduğu açıktır:⁶⁴⁸

«Rabbinin huzurunda durmaktan korkan kimselere iki cennet vardır. Öyleyken Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? İki cennet de çeşit çeşit ağaçlarla doludur. Öyleyse Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?»

Şair Abdullah b. Ravâha da, *Uhud* savaşında şehit düşen Allah Resûlü'nün amcası Hamza b. Abdulmuttalib'in ardından dile getirdiği mersiyele, cenneti Allah yolunda cihat

⁶⁴⁵ Tevbe, 9/88-89.

⁶⁴⁶ el-Cebbûrî, Yahya, *Şi'ru'l-muhadramîn ve eseru'l-İslâmi fih*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1981, s. 119.

⁶⁴⁷ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 108.

⁶⁴⁸ Rahmân, 55/46-49.

ederken ölenlere vaat edilen nimetlerle dolu sonsuz hayat şeklinde tasavvur eder ve şunları söyler:⁶⁴⁹ (Vâfir)

عَلَيْكَ سَلَامٌ رَبِّكَ فِي جَنَّاتٍ مُخَالِطُهَا نَعِيمٌ لَا يَزُولُ

Rabbinin esenliği cennetlerde üzerine olsun/ Bitmeyen nimetlerin iç içe olduğu (cennetlerde).

Mısrada cihat ederken Allah yolunda şehit düşen Hamza b. Abdulmuttalib'in içinde bulunduğu cennet nimetleri tasvirinin şu ayetlerle örtüştüğü açıktır:⁶⁵⁰

«Sağdakiler, ne mutlu o sağdakilere! Düzgün kiraz ağacı, meyveleri salkım salkım dizili muz ağaçları, uzamış gölgeler, çağlayarak akan sular, tükenmeyen ve yasaklanmayan, sayısız meyveler içindedirler.»

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere, Asr-ı saâdet şairlerinin mısralara yansıttıkları cennet tasvirlerinde Kur'ân ayetlerinin etkileri açıkça görülmektedir.

Kur'ân ayetlerinde yer alan cehennem ve cehennem azabı tasvirlerinin de Asr-ı saâdet şairlerine ilham kaynağı olduğu görülmektedir. Örnek vermek gerekirse, Şair Abdullah b. Ravâha, mısrada cehennemin Allah'a îman etmeyenlere mesken olacağını belirtir ve şöyle der:⁶⁵¹ (Vâfir)

شَهِدْتُ بِأَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَأَنَّ النَّارَ مَثْوَى الْكَافِرِينَ

Allah'ın vadinin hak olduğuna tanıklık ettim/ Ve de cehennemin kâfirlerin meskeni olduğuna.

Mısrada yer alan cehennemin kâfirlere mesken olacağı kurgusunda «Cehennemde kâfirlere yer mi yok!»⁶⁵² ayetinin etkisi açıkça görülmektedir.

Cehennemin inanmayanlar için mesken olacağı yolundaki kurguyu mısralara taşıyan bir başka şair Ka'b b. Malik'dir. Ka'b b. Mâlik, *Bedir* savaşında Mekkeli şair Dırâr b. el-Hattâb'a cevap niteliğinde dile getirdiği mısralarda, müşriklerden ölenlerin cehenneme yakıt olduklarını ve kâfir ölen her kimsenin de cehennemde karar kılacağını tasavvur eder. Nitekim Ka'b b. Mâlik şöyle der:⁶⁵³ (Tavîl)

فَأَمْسُوا وَفُودَ النَّارِ فِي مُسْتَقَرِّهَا وَكُلُّ كُفُورٍ فِي جَهَنَّمَ صَائِرٌ

Bedr'de ölen müşrikler cehenneme karargâhında yakıt oldular/ Ve her bir kâfirin sonu cehennemdedir.

⁶⁴⁹ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 132.

⁶⁵⁰ Vâkî'a, 56/27-33.

⁶⁵¹ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 165.

⁶⁵² 'Ankebût, 29/68.

⁶⁵³ Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 201.

Mısradaki yer alan ‘*her kâfirin sonu cehennemdir*’ şeklindeki tasavvurda «Rablerini inkâr edenler için cehennem azabı vardır. O, ne kötü dönüşür!»⁶⁵⁴ ayetinin etkisi açıkça görülmektedir.

Hassân b. Sâbit ise, Allah Resûlü’nü övdüğü mısralarda Allah Resûlü’nün sahabeyi cehennem ateşi ile uyardığını dile getirir ve şunları söyler:⁶⁵⁵ (Tavîl)

وَأَنْذَرْنَا نَارًا، وَبَشَّرَ جَنَّةً
وَعَلَّمَنَا الْإِسْلَامَ، فَاللَّهُ نَحْمَدُ

(Peygamber) bizi bir ateş ile uyardı ve cennetle müjdeledi/ Ve de bize İslâm’ı öğretti.
Dolayısıyla sadece Allah’a hamd ederiz biz.

Allah Resûlü ile ilgili olarak mısradaki yer alan ‘*ateşle uyardı*’ şeklindeki tasavvurun, «Doğrusu biz seni Hak (Kur’ân) ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.»⁶⁵⁶ ayetiyle örtüştüğü açıktır. Yine Allah Resûlü ile ilgili olarak mısradaki yer alan ‘*cennetle müjdeledi*’ şeklindeki diğer tasavvurun da aynı ayetle örtüştüğü aşikârdır.

Yine Müslüman şairler, kâfirlerin îman etmemeleri durumunda cehennem ateşinde azap görecekleri yolunda kurguladıkları tasavvurları da mısralara taşımaktadırlar. Söz gelimi, Hassân b. Sâbit, *Uhud* savaşı münasebetiyle dillendirdiği mısralarda öldürülen müşriklerin cehennemdeki kaynar su ile cezalandırılacaklarını belirtir ve şöyle der:⁶⁵⁷ (Tavîl)

فَإِنْ تَذَكَّرُوا قَتَلَى، وَحَمْرَةَ فِيهِمْ
فَإِنْ جَنَّانَ الْحُلْدِ مَنَزَلُهُ بِهَا،
وَقَتْلَاكُمْ فِي النَّارِ أَفْضَلُ رِزْقِهِمْ
فَتَيْلٌ، تَوَى لِلَّهِ، وَهُوَ مُطِيعٌ
وَأَمْرٌ الَّذِي يَقْضِي الْأُمُورَ سَرِيعٌ
حَمِيمٌ مَعًا، فِي جَوْفِهَا، وَصَرِيعٌ

Aralarında Allah için öldürülen itaatkâr Hamza’nın da bulunduğu öldürülenleri hatırlarsanız (bilin ki;) onun meskeni ‘huld’ cennetlerindedir./ Hadiseleri tayin eden (Allah’ın) emri hızlıdır./ Ölüleriniz cehennemdedir. Ölülerinizin ortaklaşa en iyi rızık, cehennemdeki kaynar sudan ibaret bir içecek ve gıda vermeyen, açlığı da gidermeyen kuru dikenden yapılan yiyecektir.

Kuşkusuz mısralarda yer alan cehennemdeki kaynar sudan ibaret içecek ve gıda vermeyen, açlığı da gidermeyen kuru dikenden yapılan yiyecek tasavvuru, «Onlara

⁶⁵⁴ Mülk, 67/6.

⁶⁵⁵ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 54.

⁶⁵⁶ Bakara, 2/ 119.

⁶⁵⁷ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 158.

kaynar su pınarından içirilir. Onlar için kuru dikenden başka yemek yoktur.»⁶⁵⁸ ayetinin izlerini taşımaktadır.

Hicretin IV. yılında meydana gelen *'Bi'r-i Ma'ûne*⁶⁵⁹ hadisesinde esir düştükten sonra müşrikler tarafından Mekke'de şehit edilen Şair Hubeyb b. 'Adiy el-Ensârî (v. .../625) ise, öldürülmek üzere iken dile getirdiği mısralarda, ölümden korkmadığını sadece cehennemin kavurucu sıcağına karşı tedbir aldığını belirtir ve şöyle der:⁶⁶⁰ (Tavîl)

وَمَا بِي جَذَارُ الْمَوْتِ إِنِّي لَمَيِّتٌ	وَلَكِنْ جَذَارِي حَرٌّ نَارٍ مُلْفَعٌ
فَلَسْتُ بِمُبْدٍ لِّلْعَدْوِّ تَحْشَعًا	وَلَا جَزَعًا إِنِّي إِلَى اللَّهِ مَرْجِعِي
وَلَسْتُ أَبَالِي حِينَ أُقْتَلُ مُسْلِمًا	عَلَى أَيِّ حَالٍ كَانَ فِي اللَّهِ مُضْرَعِي

Ölüme karşı tedbirim yoktur benim. Elbette öleceğim./ Ne var ki tedbirim alevleri kavruyan bir sıcağına karşıdır./ Bu bakımdan düşmana bir korku farketmiyorum/ Ne de bir endişe. Kuşkusuz dönüşüm Allah'adır benim./ Ve önem vermem Müslüman olarak Allah yolunda öldürülürken/ Hangi durum üzere yıkılacağıma.

Mısra da yer alan alevleri kavruyan bir sıcak şeklindeki cehennem tasavvurunda «Ben sizi alevlenen ateşle uyardım.»⁶⁶¹ ayetinin izlerini okumak mümkündür.

Öte yandan mısralarda «O sabredenler, kendilerine bir belâ geldiği zaman: Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz, derler.»⁶⁶² ayetinde belirtilen mümin kullara has sabır ve bela anında metin olma gibi sıfatların yansımalarını da okumak mümkündür. Nitekim şair mısralarda ölümle burun buruna geldiği halde endişe duymamakta ve ölümden korkmamaktadır.

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere, Asr-ı saâdet şairlerinin mısralara yansıttıkları cehennem tasvirlerinde de Kur'ân ayetlerinin izleri açıkça görülmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan İslâm inancına özgü tasavvurların Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalarına yansımalarından bir diğeri de Kur'ân kıssalarıdır.

Kur'ân Kıssaları:

Kur'ân-ı Kerîm'de Süleyman ve Mûsa (a.s.) gibi geçmiş kavimlere gönderilen peygamberlere has ibret dolu kıssalara sıkça rastlanmaktadır. Bu bağlamda Asr-ı saâdet

⁶⁵⁸ Ğâşiye, 88/5-6.

⁶⁵⁹ Hârûn, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 178

⁶⁶⁰ en-Nemerî, *el-İstîâb ...*, s. 210.

⁶⁶¹ Leyl, 92/14.

⁶⁶² Bakara, 2/156.

şairlerinin düşüncelerini dile getirirken Kur'ân ayetlerinde yer alan kıssalara has tasavvurlardan da yararlandıkları görülmektedir. Söz gelimi, Kur'ân ayetlerinde, Süleyman peygamber'e Yüce Allah tarafından karınca dilini anlama becerisi verildiği belirtilmekte ve şöyle buyrulmaktadır:⁶⁶³

«Nihayet Karınca vâdisine geldikleri zaman, bir karınca: “Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin!” dedi. (Süleyman) onun sözünden dolayı gülümsedi.»

Şair Ka'b b. Mâlik, karınca dilini anlama becerisine sahip olan Süleyman peygamber'le karıncanın konuştuğunu tasavvur etmekte ve mısralarda şunları söylemektedir:⁶⁶⁴ (Tavîl)

وَأِنْ تَكُ نَمْلٌ أَلْبَرٌ بِالْوَهْمِ كَلَّمْتُ سُلَيْمَانَ ذَا الْمُلْكِ الَّذِي لَيْسَ بِالْعَمَى
فَهَذَا نَبِيُّ اللَّهِ أَحْمَدُ سَبَّحَتْ صِغَارُ الْحَصَى فِي كَفِّهِ بِالتَّرْتُمِ

Kara toprak karıncası tahayyül ile mülk sahibi kör olmayan Süleyman'la konuşmuş ise/
Bu da, avucunda küçük taşların terennümle tesbih çektiği Allah'ın peygamber'i Ahmed'dir.

Karıncanın Süleyman peygamberle konuştuğu yolundaki tasavvurda Kur'ân ayetinin etkisi açıkça görülmektedir.

Yine şair Ka'b b. Mâlik, Yüce Allah'ın Mûsa peygamberle konuştuğu yolunda Kur'ân ayetlerinde yer alan kıssayı mısralara taşır ve şunları söyler:⁶⁶⁵ (Tavîl)

فَإِنْ يَكُ مُوسَى كَلَّمَ اللَّهَ جَهْرَةً عَلَى جَبَلِ الطُّورِ الْمُنِيفِ الْمُعْظَمِ
فَقَدْ كَلَّمَ اللَّهُ النَّبِيَّ مُحَمَّدًا عَلَى الْمَوْضِعِ الْأَعْلَى الرَّفِيعِ الْمُسَوِّمِ

Mûsa, Allah'la büyük ve ulu Tûr dağında açıkça konuştu ise/ Allah, Peygamber Muhammed'le daha yüksek ve belirgin mevkide⁶⁶⁶ (mi'racta) konuştu.

Mısrada yer alan Mûsa peygamber'in Yüce Allah ile Tûr dağında konuştuğu yolundaki tasavvurda «Ve Allah Mûsa ile gerçekten konuştu.»⁶⁶⁷ ayetinin izleri rahatlıkla okunmaktadır.

Yine Mûsa peygamberin kıssasıyla alâkalı olarak Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de Tevrat'la amel etmeyen Yahudileri kitap taşıyan merkebe benzetmekte ve şöyle buyurmaktadır:⁶⁶⁸

⁶⁶³ Neml, 27/ 18-19.

⁶⁶⁴ Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 270.

⁶⁶⁵ Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 270.

⁶⁶⁶ Şair burada 'daha yüksek ve belirgin mevki' ile mirac hadisesine işaret etmektedir. Bkz: Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 270.

⁶⁶⁷ Nisâ, 4/164.

«Tevrat'la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerce kitap taşıyan merkebin durumu gibidir. Allah'ın âyetlerini yalanlamış olan kavmin durumu ne kötüdür! Allah, zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.»

Şair Hassân b. Sâbit, Yahûdî şair Cebel b. Cuvâl'a cevap niteliğinde dile getirdiği şiirde, Tevrat'la amel etmeyen Yahudi tasvirini mısralara yansıtır ve şöyle der:⁶⁶⁹
(Mutekârib)

هُمُ أَوْثُوا الْكِتَابَ فَضَيَّعُوهُ فَهُمْ عُمِّي مِنَ التَّوْرَةِ بُورُ

Kitap verildi kendilerine de onlar zayi ettiler (Tevrat'ı)/ Zira kördür onlar Tevrat'tan da nasipsizdirler.

Görüleceği üzere mısrada yer alan Yahudi tasviri, büyük ölçüde ayetle örtüşmektedir. Zira inanmadığı için Allah'ın ayetleriyle amel etmeyen Yahudi tiplmesi ile Tevrat'tan nasipsiz kör Yahudi tiplmesi vahim akıbet itibarıyla aynıdır.

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan İslâm inancına özgü tasavvurların Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalara yansımalarından bir diğeri de İslâm dinine özgü öğretilerdir.

İslâm Dini Öğretileri:

Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalarda Kur'ân ayetlerinde yer alan haramdan sakınma ve takva gibi İslâm öğretilerinin yansımalarına da rastlanmaktadır.

Örnek vermek gerekirse Şair Dırâr b. el-Ezver (v. 18/640), Allah Resûlü'nün huzuruna Müslüman olarak çıktığında içki içmeyi, kumar oynamayı ve boş eğlence ile vakit geçirmeyi bıraktığını belirtmekte ve şunları söylemektedir:⁶⁷⁰ (Mutekârib)

تَرَكْتُ الْخُمُورَ وَضَرَبَ الْقَدَا ح وَاللَّهُوَ تَضْلِيَةً وَإِبْهَالًا
وَكَرِي الْمُحَبَّرَ فِي عَمْرَةَ وَشَدِّي عَلَى الْمُشْرِكِينَ الْقِتَالَ
فَيَا رَبِّ لَا أُعْبِنُ صَفْقَتِي فَقَدْ بَعْتُ أَهْلِي وَمَالِي بَدَالًا

Bolca namaz kılmak ve (Allah'a) yakarmak için içkiyi, zar çekerek kismet aramayı⁶⁷¹ ve boş eğlence ile vakit geçirmeyi terk ettim./ Düşmana saldırmak için çevik bir hamle ile

⁶⁶⁸ Cum'a, 62/ 5.

⁶⁶⁹ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 118.

⁶⁷⁰ el-Muberrred, Ebû'l-'Abbâs Muhammed b. Yezîd, *Kitâbu't-ta'âzî ve'l-merâsî*, thk.: Halîl el-Mansûr, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1996, s. 13.

⁶⁷¹ Zar atarak kismet arama Cahiliye devrinde yaygın bir âdettir. Cähiliye Arapları sefer, savaş, ticaret ve nikâh gibi önemli eylemlere teşebbüs etmeden önce zar ile kismet çekmektedirler. Zarların birinde 'yap', diğesinde 'yapma' yazılıdır. Kişi elini zarların bulunduğu torbaya sokar ve birini çeker. Şansına emir yazılı zar çıkarsa söz konusu eylemi yapar. Zarlardan nehiy yazılı olanı çıkarsa söz konusu eylemi yapmaktan vaz geçer. Bkz: es-Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed, *el-Keşfu ve'l-beyân*, thk.: Ebû Muhammed b. 'Âşûr, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, Beyrut, 2002, I, 15.

el-Muhabbar'ı⁶⁷² geri çevirmeyi ve müşrikleri savaşa kışkırtmayı (da terk ettim)./ O halde Ey Rabbim! Pazarlığımda aldanmamalıyım. Zira ben bedel olarak ailemi ve malımı sattım.

Mısrada yer alan içki içme, kumar oynama ve boşa vakit geçirme gibi insanoğlunu felakete sürükleyecek eylem tasavvurları «Ey îman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz.»⁶⁷³ ayetiyle neredeyse aynıdır.

Yine mısrada yer alan Müslümanlara karşı müşrikleri savaşa kışkırtma tasavvuru, «Müşrikler nasıl sizinle topyekün savaşıyorlarsa siz de onlara karşı topyekün savaşın ve bilin ki Allah (kötülükten) sakınanlarla beraberdir.»⁶⁷⁴ ayetiyle örtüşmektedir.

Şair Ka'b b. Mâlik ise, Hendek savaşında Müslüman savaşçıların giydiği zırhları Kur'ân ayetinde yer alan takva giysisi tanımıyla tasavvur etmekte ve şunları söylemektedir:⁶⁷⁵ (Kâmil)

تَلْكُم مَعَ التَّقْوَى تَكُونُ لِبَاسَنَا يَوْمَ الْهَيَاجِ وَكُلِّ سَاعَةٍ مُضَدِّقٍ

O (zırhlar) takva ile giysimiz olur savaş gününde ve de her samimiyet anında

Mısrada yer alan takva giysisi tasavvurunun, «Ey Âdemoğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise yarattık. Takvâ elbisesi... İşte o daha hayırlıdır.»⁶⁷⁶ ayetinin yansıması olduğu açıktır.

Sahabeden 'Umeyr b. el-Humâm da (v. 2/624), *Bedir* savaşında Allah Resûlü'nün "Muhammed'in nefsi elinde bulunan Allah'a and olsun ki, bu gün kim savaş meydanından kaçmadan müşriklerle savaşır da, sabrederek ve sevabını Allah'dan bekleyerek öldürülürse Allah o kimseyi cennete sokacaktır"⁶⁷⁷ buyurduğunu işitmiş ve mısralar okuyarak müşriklerle savaşmak üzere öne atılmıştır. Bir süre sonra savaş meydanında şehit düşen 'Umeyr b. el-Humâm, Kur'ân ayetlerinden esinlendiği takvanın azık olduğu düşüncesini ilgili mısralara taşımış ve şunları söylemiştir:⁶⁷⁸ (Recez)

رَكُضًا إِلَى اللَّهِ بِغَيْرِ زَادٍ إِلَّا التَّقَى وَعَمَلُ الْمَعَادِ
وَالصَّبْرَ فِي اللَّهِ عَلَى الْجِهَادِ وَكُلُّ زَادٍ غُرْضَةُ النَّفَادِ

⁶⁷² Mısrada yer alan 'el-Muhabbar' lafzı, Dırâr b. el-Ezver'in atna verilen isimdir. Bkz: İbn Manzûr, Lisânu'l-'Arab, IX. 751 (Ha bâbı)

⁶⁷³ Mâide, 5/90.

⁶⁷⁴ Tevbe, 9/36.

⁶⁷⁵ Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 245.

⁶⁷⁶ A'râf, 7/26.

⁶⁷⁷ en-Nemerî, *el-İstî'âb* ..., s. 484.

⁶⁷⁸ en-Nemerî, *el-İstî'âb* ..., s. 484-485.

(Be Hey Nefsim!) Hadi koş Allah'a takvadan ve Mî'âd günü için yapılan amelden başka azık bulundurmadan./ Ve de Allah için sabret cihâda./ (Zira) takva, Allah'a itaat ve rüşdden başka her azık mahkûmdur bitmeye.

Mısrada takvanın, Allah'a itaatin ve rüşdün azık olarak tasvir edilmesi, «Bilin ki azığın en hayırlısı takvâdır. Ey akıl sahipleri! Benden (emirlerime muhalefetten) sakının.»⁶⁷⁹ ayetinden esintiler taşımaktadır.

Yapılan izah ve açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Kur'ân-ı Kerîm, Asr-ı saâdet şiiri üzerinde büyük ölçüde etkilidir. Nitekim çalışmanın seyri içerisinde sunulan örneklerde de görüleceği üzere, Müslümanlarla müşrikler arasında yaşanan savaşlarda Müslüman şairler tarafından dile getirilen mısraların çok sayıda Kur'ân ayetlerine has ifade, terim ve sanat tasvirleri içeriyor olması bu durumu destekler mahiyettedir. Bununla birlikte Müslüman şairlere ait çalışmalarda dikkat çeken Kur'ân ayetlerine has ifade, terim ve sanat tasvirlerinin büyük ölçüde yalana,⁶⁸⁰ mübalağaya ve realiteden uzak hayal kurmaya dayalı şiir sanatını kendi zatında amaçlamadığı, aksine şair tarafından hayatın her alanına uyarlanan Kur'ân ayetlerinin zihinlerde fevri olarak canlandırılarak mısralara yansıdığı anlaşılmaktadır. Nitekim 'Umeyr b. el-Humâm örneğinde de görüleceği üzere, Allah Resûlü'nün *Bedir* savaşında müşriklere karşı ihlâsla savaşan kimsenin cennete gireceği yolundaki sözünü duyan şair, hamasetle Allah yolunda şehit düşmeyi arzulamakta ve Kur'ân ayetlerinin esintileriyle dolu mısraları mırıldanarak müşriklerin üzerine yürümektedir.

'Umeyr b. el-Humâm örneğinde olduğu gibi, Şair Abdullah b. Ravâha da, *Mu'te* savaşı sırasında söylediği mısralarda şehit olma yolundaki beklentisini dile getirmekte ve düşman üzerine korkusuzca giderek Allah yolunda şehit düşmektedir.

Son tahlilde ifade etmek gerekir ki, Kur'ân ayetlerinin Asr-ı saâdet şiiri üzerinde bıraktığı izler daha çok Hassân b. Sâbit, Ka'b b. Mâlik ve Abdullah b. Ravâha gibi Allah Resûlü etrafında kenetlenen şairlere ait çalışmalarda dikkat çekmektedir.

Hassân b. Sâbit'e ait çalışmalara yansıyan Kur'ân ayetlerine özgü terim, ifade ve sanat tasvirlerinin daha çok Yüce Allah'ın isimleri ve Allah Resûlü'nün ahlâkı ile sıfatları bağlamında olduğunu söylemek mümkündür.

⁶⁷⁹ Bakara, 2/197.

⁶⁸⁰ el-Curcânî, 'Abdu'l-Kâhir, 'Abdurrahmân, b. Muhammed, *Esrâru'l-belâğah*, thk.: Mahmûd Muhammed Şâkir, Dâru'l-Medenî, Cidde, 1991, s. 271.

Ka‘b b. Mâlik’e ait şiir çalışmalarına yansıyan Kur’ân ayetlerine özgü terim, ifade ve sanat tasvirleri ise, Yüce Allah’ın isimleri ve Allah Resûlü’nün ahlâkı ile sıfatlarına ek olarak şehitleri ve Müslümanları bekleyen cennetle alâkalıdır. Yine Ka‘b b. Mâlik’e ait şiir çalışmalarına yansıyan Kur’ân ayetlerine özgü terim, ifade ve sanat tasvirleri, müşrikleri bekleyen cehennem, haşr ve azap gibi ölüm ötesi hayatla bağlantılı inanç algısını da içermektedir.

Mu‘te savaşında genç yaşta şehit düşen Şair Abdullah b. Ravâha’ya ait günümüze ulaşan az sayıdaki şiir çalışmaları da, tıpkı Hassân b. Sâbit ve Ka‘b b. Mâlik’e ait çalışmalarda olduğu gibi, Kur’ân ayetlerine özgü terim, ifade ve sanat tasvirlerinin yansımalarıyla dolup taşmaktadır.⁶⁸¹

Kur’ân ayetlerinin Asr-ı saâdet şiirine etkisi sadece şairler tarafından şiir çalışmalarına yansıtılan terimler, ifadeler ve tasavvurlardan ibaret değildir. Aksine Kur’ân ayetlerinin Asr-ı saâdet şiirine etkisini Kur’ân’dan alıntı bazı iktibas örneklerinde de okumak mümkündür. Bütünlük arz etmesi bakımından çalışmanın bu bölümünde Asr-ı saâdet şiir çalışmalarına yansıtılan Kur’ân-ı Kerîm’den alıntı örneklerine de kısaca değinmek yerinde olacaktır.

1.3.Kur’ân Âyetlerinden İktibas Yapılması Yönüyle Etkisi:

Çalışmanın seyri içerisinde üstün belâgatı ile Kur’ân-ı Kerîm’in mucize kitap olduğuna değinildi. Kur’ân ayetlerinin üstün belâgatından etkilenen Asr-ı saâdet şairlerinin, Kur’ân-ı Kerîm’den yaptıkları iktibaslarla şiir çalışmalarını zenginleştirme ve süsleme cihetine gittikleri de görülmektedir. Kur’ân ayetlerinin şairler tarafından taklit edilmeye çalışılması, ayetlerde saklı yüksek belâgate bir nebze olsun yaklaşma çabasının tezahürüdür.⁶⁸²

Kur’ân’dan iktibas ifadesiyle, Kur’ân-ı Kerîm’in değindiği konuların tekrarı amaçlanmamaktadır. Aksine ayetlerde saklı belâgat sanatının şiir çalışmalarına olan doğal yansımaları kastedilmektedir. Zira Kur’ân’daki konulara, ayetlerin yönlendirmelerine ve ifade biçimlerine tahakküm eden baskın karakter, dinî gayedir. Bununla birlikte Kur’ân’ın söz konusu karakteri, mucize derecesine varan yaratıcılık ve sanat özellikleri de taşımaktadır.⁶⁸³

⁶⁸¹ el-Cebbûrî, *Şi‘ru’l-muhadramîn...*, s. 88.

⁶⁸² el-‘Ânî, *el-İslâm ve’ş-şi‘r*, s. 188.

⁶⁸³ Kutub, Muhammed, *Menhecu’l-fenni’l-İslâmî*, Dâru’ş-Şurûk, Beyrut, 1987, s. 140.

Kör cahil kalmış bir toplumun sapıkları ile doğru rehberin eşliğinde hakkı bulanlar aynı seviyede olur mu?

Mısrada yer alan kör ve cahil kalmış bir toplumun sapıkları ile doğru rehberin eşliğinde hakkı bulanların aynı seviyede olmadıkları yolundaki kıyaslamanın ayetten ıktibas olduğu açıktır. Nitekim Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurur:⁶⁸⁸

«(Resûlüm!) De ki: «Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?» De ki: «Allah'tır.» O halde de ki: «O'nu bırakıp da kendilerine fayda ya da zarar verme gücüne sahip olmayan dostlar mı edindiniz?» De ki: «Körle gören bir olur mu hiç? Ya da karanlıklarla aydınlık eşit olur mu?» Yoksa O'nun yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu yaratma onlarca birbirine benzer mi göründü? De ki: Allah her şeyi yaratandır. Ve O, birdir, karşı durulamaz güç sahibidir.»

Mısralara yüklenen anlamla ayetin Arapça orijinalinde yer alan هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرِ ifadesindeki kör ile gören kimselerin bir olmadığı yolundaki kıyaslama aynıdır.

Şair Abdullah b. Ravâha da, Allah Resûlü'nü anlattığı mısrada Kur'ân ayetlerinden alıntı yapmakta ve şunları söylemektedir:⁶⁸⁹ (Tavîl)

يَبِيتُ يُجَافِي جَنْبَهُ عَن فِرَاشِهِ إِذَا اسْتُنْقِلَتْ بِالْكَافِرِينَ الْمَضَاجِعُ

Yanını yatağından uzaklaştırarak geçirir geceyi O/ Yataklar kâfirlerle ağırlaştığında.

Mısrada Allah Resûlü ile ilgili olarak geceyi yatağından uzak geçirdiği yolundaki düşüncenin, «(Allah'a inananlar, korkuyla ve umutla Rablerine yalvarmak üzere (ibâdet ettikleri için), vücutları yataklardan uzak kalır ve kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar.»⁶⁹⁰ ayetinden alıntı olduğu açıktır.

Şair Ka'b b. Mâlik, *Hendek* savaşı sırasında Müslüman ordusunun gösterdiği kahramanlıkları sıralarken Yüce Allah'ın düşmana karşı cihat etmek amacıyla bağlanıp beslenen savaş atları hazırlanması yolundaki emrini hatırlatan mısralarda şunları söyler:⁶⁹¹ (Kâmil)

أَمَرَ الْإِلَهَ بِرَبْطِهَا لِعَدُوِّهِ فِي الْحَرْبِ إِنَّ اللَّهَ خَيْرٌ مُّوَفَّقٌ لِّتَكُونَ غَيِّظًا لِّلْعَدُوِّ وَحِيْطًا لِلدَّارِ إِنَّ دَلْفَتَ خَيُْولِ التَّنَزُّقِ

İlâh, savaşta düşman(la cihat etmek) için bağlanıp beslenen atlar hazırlamayı emretti. Elbette Allah başarıya en iyi ulaştırandır./ Düşmanı çileden çıkarırsın ve (İslâm) diyarımı korusun diye ahlâksızların atları (saldırma amaçlı) harekete geçerse.

⁶⁸⁸ Ra'd, 13/16.

⁶⁸⁹ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 162

⁶⁹⁰ Secde 32/16.

⁶⁹¹ Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 247.

Nitekim mısralarda Yüce Allah tarafından cihat etmek ve İslâm diyarını düşman saldırıları karşısında korumak amacıyla bağlanıp beslenen atlar hazırlanmasının emredildiği yolunda yer alan ifade, zihinlerde «Onlara (düşmanlara) karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihâd için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın, onunla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve onlardan başka sizin bilmediğiniz, Allah'ın bildiği (düşman) kimseleri korkutursunuz.»⁶⁹² ayetini çağrıştırmaktadır. Zira mısralara yüklenen anlamla ayetin Arapça orijinalindeki *وَ أَعِدُّوا لَهُمْ مَا سَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُزْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ* ifade neredeyse aynıdır.

Yapılan izahlardan ve sunulan örneklerden de anlaşılacağı üzere, Kur'ân ayetlerindeki yüksek belağat esintilerinden etkilenen Asr-ı saâdet şairleri, değişik biçimlerde Kur'ân ayetlerinden iktibaslar yaparak şiir çalışmalarını ayetlerle süslemişlerdir. Nitekim Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalarda dikkat çeken iktibas örnekleri, cümlede basit değişiklikler şeklinde olduğu gibi, ayetin anlamından alıntı veya zihinlerde ayeti çağrıştıracak türdendir.

Son söz olarak şunu da belirtmek gerekir ki, şiir becerilerini düşman karşısında İslâm dininin ve İslâm peygamberinin savunmasına hasreden Allah Resûlü etrafındaki Asr-ı saâdet şairlerinin, namusa dil uzatma, içki içme ve kumar oynama gibi Câhiliye âdetlerini yasaklayan Kur'ân öğretilerine bağlı prensip şairleri olduklarını söylemek mümkündür. Zira muhtevaları Kur'ân öğretilerinin esintileri ile dolu Asr-ı saâdet şiir örneklerinin hayli fazla olması bu durumu destekler mahiyettedir.

Çalışmanın seyri içerisinde Kur'ân ayetlerinin, gayri Müslim şairlerden bahsederken gayri Müslim şairlerin her vadide başboş dolaştıklarına ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerine⁶⁹³ dikkat çektiğine değinildi.

Bu bakımdan Asr-ı saâdet şairlerinin, evham, mübalağa ve yalan üzerine kurgulanan şiir türlerinden uzak durmaya ve işledikleri temalarda mümkün olduğunca Kur'ân öğretilerine bağlı kalmaya azami önem verdikleri anlaşılmaktadır.

Kuşkusuz şiire önem veren bir toplumda yetişen Asr-ı saâdet şairleri, şiirdeki etkileyici büyüün yalan, evham ve mübalağa ile şekillenmiş tasavvurlarla sınırlı olmadığı hususunda yeterli donanıma sahiptirler. Şiirin büyüü üst seviyede sanat tasvirinde tezahür edebildiği gibi, söz dizimindeki ahenkte, ihtiva ettiği anlamda ve inanılan değerlerin üstün

⁶⁹² Enfâl, 8/60.

⁶⁹³ Şu'arâ, 26/224- 227.

gelmesinden kaynaklanan duygu yoğunluğunda da kendisini gösterebilmektedir.⁶⁹⁴

Realiteye ve Kur'ân öğretilerine bağlı kalma yolunda Asr-ı saâdet şairlerinin ortaya koydukları kaliteli şiir örnekleri, sorumluluk bilinci taşıyan edebiyatçılara ilham kaynağı teşkil edecek mahiyettedir. Nitekim günümüz dünyasında sanat adına her türlü gayri ahlâkîliğin şiir ve diğer edebiyat kalıpları içerisinde insanlığa sunulmasına tepki olarak, Ebû'l-Hasen en-Nedvî tarafından hareket noktası Kur'an öğretileri ve erdem olan İslâmî Edebiyat düşüncesi geliştirilmiştir.⁶⁹⁵

Acaba sahabe tarafından hayat düsturu edinilen Kur'ân ayetlerinin Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalara yansımaları bu kadar güçlü ve bariz iken etrafında kenetlendikleri Allah Resûlü'nün de söz konusu çalışmalara etkisi olmuş mudur?

Çalışmanın bundan sonraki aşamasında Allah Resûlü'nün ve yönlendirmelerinin Asr-ı saâdet şiiri üzerine olan etkileri değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

2. Hz. Peygamber'in Arap Şiirine Etkisi

Çalışmanın seyri içerisinde Cahiliye Arap şiirinin, sanat olmaktan çıkarılarak gayri ahlâkî davranış bozukluklarının sergilendiği yapılanmalara dönüştüğüne değinildi. Yine çalışma içerisinde Allah Resûlü'ne inen Kur'ân ayetlerinin, an be an sahabe tarafından günlük hayata uyarlandığına ve Kur'ân ayetleri ışığı altında şiir çalışmalarına da yön verildiğine değinildi.

Ahlâkî Kur'ân olan Allah Resûlü'nden ayetlerin şiir ve şairlerle ilgili yaklaşımı doğrultusunda hareket etmesi ve açılıma muhtaç olan hususları sahabeye açıklaması beklenecek bir durumdur.

Öncelikle şu hususu belirtmek gerekir ki, Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de sözün dinleyici üzerinde bırakacağı etkiye gönderme yaparak güzel sözü, kökü yerde sabit iken dalları göğe kadar uzanan ve her zaman yemişini veren güzel bir ağaca benzetmektedir. Buna mukabil Yüce Allah, kötü sözü de, gövdesi yerden koparılmış, o yüzden ayakta durma imkânı olmayan kötü bir ağaca benzetmekte ve şöyle buyurmaktadır:⁶⁹⁶

⁶⁹⁴ el-Hâmid, Abdullah b. Hâmid, *Tahlîlu'n-nusûsi'l-edebiyye*, Ders notları, Câmi'atu'l-Îmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, ts. s. 33-36.

⁶⁹⁵ İbn Huseyn, Muhammed b. Sa'd, *el-Edebu'l-İslâmî beyne'l-vaki' ve't-tanzîr*, Dâru 'Abdulaziz Âl Huseyn, Riyad, 1412, s. 145.

⁶⁹⁶ İbrâhim, 14/24-26.

«Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi: Güzel bir sözü, kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca (benzetti). (O ağaç), Rabbinin izniyle her zaman yemişini verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara misaller getirir. Kötü bir sözün misali, gövdesi yerden koparılmış, o yüzden ayakta durma imkânı olmayan (kötü) bir ağaca benzer.»

Ayetten de anlaşılacağı üzere, her iki tarafı keskin kılıca benzeyen söz, hayır işinde kullanıldığında iyiliğe hizmet edecekken, kötü amaçlara yönelik kullanılması durumunda ise şerre ve bozgunculuğa kapı aralayacaktır.

Ayetlere paralel olarak Allah Resûlü de, güzel sözün sahibini cennete, kötü sözün de cehenneme girmesine neden olacağını haber vermekte ve şöyle buyurmaktadır:⁶⁹⁷

“Kul, Allah’ın hoşnut olduğu bir sözü önemsemeksiniz söyler de, Allah onun derecesini yükseltir. Yine kul, Allah’ın gazabını gerektiren bir sözü önemsemeksiniz söyler de, Allah onu bu sözü sebebiyle cehennemine dibine atar.”

Allah Resûlü, bir başka rivayette “İnsanların cehenneme yüzüstü veya burun üstü kapaklanmalarının sebebi dillerinin ürettiklerinden başkası mıdır?”⁶⁹⁸ buyurarak sözün sahibine yükleyeceği sorumluluğa gönderme yapar.

Öte yandan “Müslüman kimse, sayesinde Allah’ın hidayetini artıracığı ve kendisini helak olmaktan alıkoyacağı bir kelimedenden daha hayırlı hiçbir hediye Müslüman kardeşine sunmamıştır”⁶⁹⁹ buyuran Allah Resûlü, güzel sözün dinleyici üzerinde bırakacağı etkiye de dikkat çeker.

Güzel söz üzerine inşa edilen ve dinleyicide büyüleyici etki bırakabilen şiir sanatının, hem “iyiliğe” hem de “kötülüğe” hizmet yolunda kullanılma ihtimali dikkate alındığında, şairlerin Allah Resûlü tarafından doğru mecralara yönlendirilmesi beklenecek bir durumdur.

Allah Resûlü’nün Asr-ı saâdet şiirine etkisini sağlıklı bir şekilde ortaya koyabilmek için öncelikle Allah Resûlü tarafından ilgi duyulan şiir örneklerine ve şairleri yönlendirmelerine kısaca değinmek uygun düşecektir.

⁶⁹⁷ el-Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el-Câmi‘u’s-sahîh el-musned min hadîsi Rasûlillah sallallâhu ‘aleyhi ve sellem ve sunenih ve eyyâmih*, thk.: Muhibbu’d-Dîn el-Hatîb vd, el-Mektebetu’s-Selefiyye, Kahire, 1400, Kitâbu’r-rikâk, 23. (IV, 187)

⁶⁹⁸ et-Tirmizî, Ebû ‘Îsâ Muhammed b. ‘Îsâ, *el-Câmi‘u’-kebîr*, thk.: Beşşâr ‘Avvâd M‘arûf, Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, Beyrut, 1996, *Îmân*, 8, (IV, 363)

⁶⁹⁹ en-Nemerî, Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed b. ‘Abdi’l-Birr, *Behcetü’l-mecâlis*, thk.: Muhammed Mursî el-Hûlî, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 1981, I, 37.

2.1. Allah Resûlü'nün İlgi Duyduğu Şiir Türleri:

Çalışmanın seyri içerisinde Allah Resûlü'nün şair bir toplumda yetiştiğine ve şiire ilgi duyduğuna değinildi. Çalışmanın bu aşamasında ise, Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet Arap şiirine etkisi bağlamında Allah Resûlü tarafından ilgi duyulan arka plan konumundaki şiir örneklerine kısaca değinilecektir.

Allah Resûlü Müslümanları ve İslâm dinini savunmaya yönelik şiir türlerini dinlemekte ve söz konusu şiir türlerinden haz almaktadır.

Söz gelimi, şair Abdullah b. Ravâha, Müslümanların namuslarına dil uzatan Mekkeli Şair Ebû Süfyân'a karşılık vermek için Allah Resûlü'nden izin ister. Allah Resûlü de dizenin bütününi okumadan Abdullah b. Ravâha'ya “فَتَبَّتَ اللهُ” diyen sen miydin?” buyurur. Abdullah b. Ravâha da: “Evet Ey Allah'ın Resûlü, mısraların sahibi benim” der ve şu mısrayı okur:⁷⁰⁰ (Basît)

فَتَبَّتَ اللهُ مَا أَعْطَاكَ مِنْ حَسَنِ تَثْبِيتَ مُوسَى وَنَضْرًا كَالَّذِي نُصِرُوا

Allah sana iyilikten bahşettiğini güçlendirsin./ Musa'yı güçlendirdiği gibi ve de sana zafer bahşetsin zafere ulaştırılanlar gibi.

Allah Resûlü dizeyi dinledikten sonra: “Allah da sana aynısını versin” buyurarak Abdullah b. Ravaha'ya hayır duada bulunur. Bu sırada orada bulunan Şair Ka'b b. Mâlik de, Allah Resûlü'nün duasına nail olmayı arzular ve şiir söylemek için Allah Resûlü'nden izin ister. Allah Resûlü Ka'b b. Mâlik'e dönerek: “هَمَّتْ” diyen sen miydin?” buyurur. Ka'b b. Mâlik, “Evet Ey Allah'ın Resûlü, mısraların sahibi benim” der ve Allah Resûlü'ne şu mısrayı okur:⁷⁰¹ (Kâmil)

هَمَّتْ سَخِينَةٌ أَنْ تُغَالِبَ رَبَّهَا وَلِيُغْلِبَنَّ مُغَالِبَ الْعَالِبِ

Sahîne⁷⁰² Rabbi'ni yenmeye niyetlenmiş./ And olsun ki asla yenilmeyeni yenen (Yüce Allah) galip gelecektir.

⁷⁰⁰ el-Asfâhânî, Ebû'l-Ferec, *Kitâbu'l-ağânî*, thk.: İbrahim es-Se'âfin vd., Dâru Sâdır, Beyrut, 2008, XI, 153.

⁷⁰¹ el-Asfâhânî, *Kitâbu'l-l-ağânî*, XVI, 154.

⁷⁰² سَخِينَةٌ Câhiliye döneminde Kureyş kabîlesinin lakabıdır. Kusay b. Kilab'ın (v. h.ö. 170 /480) Kureyş'i yönettiği sıralarda Mekke'de hayvan boğazladığında ya da deve kestiğinde kuyruk kısmından ayırdığı eti buğday ile pişirerek halkına ziyafet verdiği anlatılmaktadır. Bu sebeple söz konusu yiyeceğe nispetle Kureyş Kabîlesine سَخِينَةٌ adı verilmiştir. Bkz:Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 182.

Bunun akabinde Allah Resûlü Ka‘b b. Mâlik’e: “Yüce Allah senin bu sözünü unutmadı” buyurarak Ka‘b b. Mâlik’in Müşrikler karşısında İslâm dinini şiirleri aracılığıyla savunmuş olmasını takdirle karşılar.

Öte yandan Hz. Peygamber’in Abdullah b. Ravâha tarafından övgüyle taltif edilmesi İslâm’ın ve hakkın savunulması anlamına geleceğinden Allah Resûlü’nün söz konusu taltiften memnunluk duyduğu anlaşılmaktadır.

Allah Resûlü, ‘*kadere îman*’ gibi teması İslâm dininin inanç prensipleriyle örtüşen şiirleri de dinlemekten hoşlanmaktadır. Nitekim bir keresinde Allah Resûlü’ne şu mısralar okunur:⁷⁰³ (Basît)

لَا تَأْمَنَنَّ وَإِنْ أَمْسَيْتَ فِي حَرَمٍ حَتَّى تُلَاقِي مَا يَمْنِي لَكَ الْمَانِي
فَالْحَيْرُ وَالشَّرُّ مَقْرُونَانِ فِي قَرْنٍ بِكُلِّ ذَلِكَ يَأْتِيكَ الْجَدِيدَانِ

Harem de de akşamlasan asla güvende olma/ Ta ki Sınayan (Yüce Allah)’ın kaderde sana yazdığıyla karşılaşınca kadar/ Zira iyilik ve kötülük aynı bağla birlikte bağlıdır./ Sana getirecektir tüm bunları gündüz ile gece.

Mısraları dinleyen Allah Resûlü, “Keşke bu (şair) İslâm’a yetişseydi” buyurur.

Mısraların içeriğinden de anlaşılacağı üzere, şair tarafından öne sürülen düşünce İmanın temel şartlarından ‘*kadere îman*’la birebir örtüşmektedir. Dolayısıyla mısraların içeriğinden Allah Resûlü’nün İslam dininin prensiplerine ters düşmeyen şiir türlerini dinlemeye meyilli olduğu anlaşılmaktadır.

Allah Resûlü, teması İslâm öğretileriyle bağdaşan şiirleri dinlerken şairin kişisel inançlarını muhtevadan ayrı değerlendirmektedir. Bu duruma Allah Resûlü’nün Câhiliye şairi Umeyye b. Ebi’s-Salt’a ait şiirleri dinlerken haz alıyor olmasını örnek göstermek mümkündür. Nitekim Allah Resûlü, bir yolculuk esnasında kendisine eşlik eden yol arkadaşından Umeyye b. Ebi’s-Salt’a ait şiir okumasını ister. Allah Resûlü’nün terikesindeki yol arkadaşı önce bir dize okur. Allah Resûlü yol arkadaşından durmamasını ve dizenin devamını da okumasını talep eder. Bunun üzerine yol arkadaşı Allah Resûlü’ne yüz beyit okur.⁷⁰⁴

Umeyye b. Ebi’s-Salt, dönemin putperest anlayışıyla ters düşmekte ve şiirlerinde daha çok ölüm ötesi hayat, hesap günü, cennet ve cehennem gibi hususlara ve hikmetli

⁷⁰³ ez-Zemahşerî, Cârullah Mahmûd b. ‘Umar, *el-Fâik fi ğarîbi’l-hadis*, thk.: Ali Muhammed el-Bicâvî vd., ‘Îsâ el-Bâbî el-Halebî, Kahire, ts., III, 390.

⁷⁰⁴ en-Nevevî, Muhyiddîn, b. Şeref b. Murrî b. Hasen b. Huseyn b. Huzâm, *Sahîhu Muslim bi şerhi’n-Nevevî*, el-Matba‘atu’l-Mısriyye, Kahire, 1929, XV, 11.

sözlere⁷⁰⁵ ağırlık vermektedir. Bu bakımdan Allah Resûlü'nün Umeyye b. Ebi's-Salt'ın özellikle İslâm dininin prensipleriyle örtüşen şiirlerini dinlemekten haz duymuş olması kuvvetle muhtemeldir.

Allah Resûlü, sadece muhtevası İslâm dininin prensipleriyle örtüşen şiirleri dinlemekle kalmamakta, aynı zamanda güç durumlarda bile hırsızlık yapmamak gibi her toplumda kabul görebilecek evrensel değerlerden ödün vermeyen şiirleri de dinlemektedir.

Örnek vermek gerekirse Allah Resûlü, Câhiliye şairlerinden 'Antera b. Şeddâd'a ait bir beyit dinler ve şairin mecbur kaldığı durumlarda bile gayri meşru yollara tevessül etmemesi karşısında duyduğu memnuniyeti izhar eder. Nitekim Asfahânî'nin 'el-Ağânî'sinde yer verdiği rivayete göre Allah Resûlü'ne 'Antera b. Şeddâd'a ait şu dize okunur:⁷⁰⁶ (Kâmil)

وَلَقَدْ أُبِيْتُ عَلَى الطَّوَى وَأَطَّلُهُ حَتَّى أَنَالَ بِهِ كَرِيمَ الْمَأْكَلِ

Belki geçiririm geceyi açlık üzerine ve de kalırım öylece/ Ta ki nail olana kadar yiyeceğin kalitelisine.

Dizeden etkilenen Allah Resûlü: "Bana 'Antera'nın dışında özellikleri zikredilip de görmeyi arzuladığım bir başka bedevî asla olmamıştır." buyurur.

Görüleceği üzere Allah Resûlü, 'Antera b.Şeddâd'ın aç kaldığı durumlarda bile hırsızlık yapmak veya başkalarına ait malları gasp etmek gibi gayri meşru yollara başvurmadan sergilediği onurlu duruş karşısında hayranlığını gizleyememektedir.

Ömer b. el-Hattâb yukarıdaki dizeyi duyunca: "İşte bu, Allah Resûlü'nün ta kendisidir" der.⁷⁰⁷ Zira Allah Resûlü zaruret halinde uzun süre iftar yapmadan oruç tutmaya elverişli bir yapıya sahiptir.⁷⁰⁸ Dolayısıyla Allah Resûlü'nün haksız kazanç yollarına tenezzül etmeksizin onurundan ödün vermeyen 'Antera'nın şiiri karşısında duyduğu hayranlığın ve şairi hararetle görme isteğinin temelinde yatan nedenin iki eylem arasındaki güçlü benzerlik olduğu açıktır.

⁷⁰⁵ Umeyye b. Ebi's-Salt, *Dîvan*, thk.: Sucey' Cumeyyil el-Cubeylî, Dâru Sâdır, Beyrut, 1998, s. 11.

⁷⁰⁶ el-Asfâhânî, *Kitâbu'l-ağânî*, VIII, 172. Ayrıca bkz: es-Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed, *el-Keşfu ve'l-beyân el-m'arûf bi Tefsîri's-S'alebî*, thk.: Ebû Muhammed b. Âşur, Dâru İhyâi't-Turâs el-'Arabî, Beyrut, 2002, V, 218; el-Cerîrî, Ebû'l-Ferec el-Mu'âfâ b. Zekeriyâ en-Nehrevânî, *el-Celîsu's-sâlih el-kâfi ve'l-enîsu'n-nâsîh eş-şâfi*, thk.: İhsan 'Abbâs, 'Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1987, III, 189.

⁷⁰⁷ et-Tebrîzî, el-Hatîb, *Şerhu Dîvânî 'Antera*, tkd: Mecîd Tarrâd, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 1992, s. 127.

⁷⁰⁸ en-Nevevî, *Sahîhu Muslim bi şerhi'n-Nevevî*, VII, 214.

Allah Resûlü gerçek hayatta yaşanmış kahramanlık şiirlerini dinlemeye de meyillidir. Söz gelimi, Allah Resûlü, bir keresinde sadece *Hazrec* kabîlesine mensup şahsiyetleri barındıran bir mecliste Kays b. el-Hatîm'e (v. 2/620) ait olan ve şu mısra ile başlayan dizelerin okunmasını ister:⁷⁰⁹ (Tavîl)

أَتَعْرِفُ رَسْمًا كَأَطْرَادِ الْمَذَاهِبِ لِعُمْرَةٍ⁷¹⁰ وَحَشَا غَيْرِ مَوْقِفِ رَاكِبٍ

Tanır mısın üzerine boydan boya altından nakış işlenmiş gibi bir viranenin izini?/ Hiçbir bineklinin (yanında) duraklamadığı 'Amre'nin ıssız (viranesinin izini)?

Mecliste bulunanlardan biri ayağa kalkar ve Kays b. el-Hatîm'in ilgili şiirini şu dizeye kadar okur: (Tavîl)

أُجَالِدُهُمْ يَوْمَ الْحَدِيقَةِ⁷¹¹ حَاسِرًا كَأَنَّ يَدِي بِالسَّيْفِ مَحْرَاقُ⁷¹² لَاعِبٍ

el-Hadîka günü onlarla miğfersiz çarpışırım/ Sanki kılıçta elim oyuncu (çocuğun elindeki dürülmüş mendil) gibidir.

Allah Resûlü meclise döner ve "Söylediği gibi miydi?" buyurur. Sâbit b. Kays b. Şemmâs (v. 11/632) adında bir şahıs ayağa kalkar ve Allah Resûlü'ne: "Ey Allah'ın Resûlü! Seni hak ile gönderene and olsun ki; gerçekten o, damat olduğunun yedinci gününde üzerinde bir gecelik ve süslü bir yorganla karşımıza çıktı da, söylediği gibi bizimle dövüştü" diyerek mısra da sözü edilen olayı doğrular.

Görüleceği üzere Allah Resûlü, özellikle Câhiliye şiirlerinin sahabe tarafından kendisine okunmasını istemekte ve sahabe de, Allah Resûlü'nün isteği doğrultusunda gerçek hayatta yaşanmış kahramanlık şiirleri okumaktadırlar.

Öte yandan Allah Resûlü'nün mısralarda sözü edilen şahısla ilgili olarak gerçek hayatta anlatıldığı şekilde yaşayıp yaşamadığını sorgulaması dikkate şayandır. Zira mısralarda sözü edilen şahısla ilgili Allah Resûlü tarafından yapılan sorgulama, bir sanat dalı olarak şiirde gerçekçi olmaya verilen öneme işaret etmektedir. Dolayısıyla Allah Resûlü'nün 'gerçek' merkezli bu yaklaşımıyla sanatı sadece sanat endeksli icra etmeyi

⁷⁰⁹el-Asfâhânî, *Kitâbu'l-ağânî*, III, 9.

⁷¹⁰Mısra da adı geçen 'Amra, Abdullah b. Ravâha'nın kız kardeşi Ummu'n-Nu'mân b. Beşîr el-Ansârî'dir. Bkz: Kays b.el-Hatîm, *Dîvân*, thk.: Nâsîru'd-Dîn el-Esed, Dâru Sâdir, Beyrut, ts., s. 67.

⁷¹¹Mısra da yer alan الحديقة Medine açıklarında Mekke'ye giden yol üzerinde bir köy ismidir. Kays b. el-Hatîm burada İslam'dan önce *el-Evs* ve *el-Hazreck* kabîleleri arasında çıkan bir savaşa gönderme yapmaktadır. Bkz: el-Hamevî, Şihâbuddîn Yâkût b. Abdullah el-Hamevî er-Rûmî, *Mu'cemu'l-Buldân*, Dâr Sâdir, Beyrut, 1977, II, 232.

⁷¹²Mısra da geçen المخرق lafzı, çocukların oyunda bir birlerine vururken kullandıkları dürülmüş mendil vb. kumaş parçasının adıdır. Bkz: İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, II, 1143. (Hı Bâbı) Buna göre ikinci mısranın anlamı, "Elim kılıçla çocuk oyuncu gibi oynuyordu" şeklindedir.

savunan “*sanat sanat içindir*” anlayışının bağdaşmadığı sonucunu çıkarmak da mümkündür.

Ayrıca Kays b. el-Hatîm örneğinde görüleceği üzere, Allah Resûlü’nün Câhiliye şiir kalıbının giriş bölümünde âdet üzere zikredilen aşk öykülerini herhangi bir sansür uygulamadan dinlemiş olması da, bir sanat dalı olarak şiire verdiği değeri yansıtmaktadır. Dolayısıyla rivayetten Allah Resûlü’nün kahramanlık şiirleri de dâhil fitratla örtüşen şiir örneklerini dinlemekten haz aldığını ve şiire eleştirel gözle bakabildiğini söylemek mümkündür.

Allah Resûlü, hicretin VII. yılında Mekke’ye girdiği sırada Abdullah b. Ravâha’nın İslâm’ı savunmak ve müşriklere karşı psikolojik baskı uygulamak amacıyla okuduğu mısralar karşısında memnuniyetini izhar eder. Nitekim bu bağlamda et-Tirmizî, ‘*el-Câmi‘u’l-Kebîr*’de Enes b. Mâlik yoluyla gelen şu rivayete yer verir:⁷¹³

Allah Resûlü (s.a.v.) ‘Umretu’l-Kadâ’da Mekke’ye girdi. Abdullah b. Ravâha da şunları söyleyerek önünde yürüyordu: (Recez)

الْيَوْمَ نَضْرِبُكُمْ عَلَى تَنْزِيلِهِ	خَلُّوا بَنِي الْكُفَّارِ عَنْ سَبِيلِهِ
وَيُدْهَلُ الْخَلِيلَ عَنْ خَلِيلِهِ	ضَرْبًا يُزِيلُ الْهَامَ عَنْ مَقِيلِهِ

Be hey Kâfirlerin Oğulları! Açılınız yolundan/ Bugün (kendisine inen) ayetler üzerine sizleri vururuz/ Kelleyi yerinden eden bir vuruşla/ Dostu hakkında dostunu ürküten (o vuruşla)

Bunun üzerine Ömer ona dedi ki: Be Ravâha’nın Oğlu! Allah’ın Harem’inde Allah Resûlü’nün (s.a.v.) huzurunda şiir mi söylüyorsun? Allah Resûlü de (s.a.v.): “Ömer! Bırak onu! Zira (söylediği bu hiciv şiiri) gerçekten onlara ok saplanmasından daha süratli sirayet eder” buyurdu.

Hiciv şiirinin Araplar üzerindeki ürkütücü etkisini çok iyi bilen Allah Resûlü, yukarıdaki mısraları Harem-i Şerifte müşriklere karşı psikolojik baskı uygulamak amacıyla söyleyen Abdullah b. Ravâha’yı azarlamaması gerektiği hususunda Hz. Ömer’i ikaz etmektedir. Dolayısıyla Allah Resûlü sadece şiir dinlemekle kalmamakta aynı zamanda hakka hizmet eden şiir türünü savunmaktadır.

Allah Resûlü bu amaçla şiir sanatını yeniden tanımlamakta ve hakka uygun düşen şiir türünü ‘*güzel*’ addederken hak ile çelişen türü ise ‘*hayırsız*’ olmakla nitelemektedir. Allah Resûlü bu bağlamda şöyle buyurur:⁷¹⁴

⁷¹³et-Tirmizî, *el-Câmi‘u’l-kebîr*, Edeb, 70, (IV, 529-530.)

⁷¹⁴İbn Raşîk, Ebû Ali el- Hasen el-Çayravânî, *el-‘Umde fî mahâsini’ş-şi‘r ve âdâbihi ve nakdihi*, thk.: Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid, Dâru’l-Cil, Beyrut, 1981, I, 27.

إِنَّمَا الشِّعْرُ كَلَامٌ مُؤَلَّفٌ، فَمَا وَافَقَ الْحَقُّ مِنْهُ فَهُوَ حَسَنٌ، وَمَا لَمْ يُوَافِقِ الْحَقُّ مِنْهُ فَلَا خَيْرَ فِيهِ

“Şiir varsa yoksa söz kurulumundan ibarettir. Dolayısıyla hakka uyanı güzeldir. Hakka uymayanında ise asla hayır yoktur.”

Görüleceği üzere Allah Resûlü sadece şiir dinlemekle ve şiirden haz almakla kalmamakta, aynı zamanda şiire eleştirel gözle bakarak şiir sanatını yeniden tanımlamaktadır.

Allah Resûlü'nün işaret ettiği şiir tanımına göre, temasında hakkı gözetmeyen şiir, şaire ve insanlığa yarar sağlamayacağından bir değer taşımamaktadır. Aksine haktan uzak duran şiir türü, daha çok egoları tatmine ve şerre eğilimli olacağından kitleler üzerinde tahribat yapacağı muhakkaktır.

Allah Resûlü şiire ilgi duymak ve şiir sanatını tanımlamakla kalmamakta, aynı zamanda şairleri de yönlendirmektedir. Çalışmanın bu aşamasında Allah Resûlü'nün şairleri yönlendirdiği şiir örneklerine de değinmek yerinde olacaktır.

2.2. Hz. Peygamber'in Şairleri Yönlendirmesi:

Şiir sanatının oldukça önem arz ettiği Arap toplumunda dünyaya gelen ve fesâhat sahibi Arapların arasında yetişen Allah Resûlü, toplumun şiire olan tutkusunu yakından takip etmekte⁷¹⁵ ve çevresindekilerle benzer duyguları paylaşmaktadır. Yine Allah Resûlü, söze dayalı sanat türü olan şiirin, fesâhat sahibi Araplar tarafından daha çok gönüllerde coşan duygu selinin dışı yansıtılması amacıyla dillendirildiğini müşahede etmektedir. Nitekim Allah Resûlü, şiirin Araplar üzerinde bıraktığı büyüleyici etkiye vurgu yapmakta ve şu ifadelerle yer vermektedir:⁷¹⁶

الشِّعْرُ جَزَلٌ مِنْ كَلَامِ الْعَرَبِ يُعْطَى بِهِ السَّائِلُ، وَبِهِ يُكْظَمُ الْغَيْظُ، وَبِهِ يُبْلَغُ الْقَوْمُ فِي نَادِيهِمْ

«Şiir, Arap sözünden bir güçtür. İsteyene (istediği) onunla verilir, öfke onunla bastırılır ve kavme onunla (iletilmesi gerekenler) kulüplerinde iletilir.»

Allah Resûlü tarafından şairleri yönlendirmede kullanılan şiir örnekleri incelendiğinde, dinlediği şiirlerle büyük ölçüde paralellik arz ettiği görülmektedir.

⁷¹⁵Ma'rûf, Nâyif, *el-Edebû'l-islâmî fî 'ahdi'n-nubuvveti ve hilâfeti'r-râşidîn*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1990, s. 156.

⁷¹⁶es-Subkî, Tâcu'd-Dîn Ebî'l-Basîr 'Abdi'l-Vehhâb b. Ali b.'Abdi'l-Kâfî, *Tabakâtu's-şâfi'iyeti'l-kubrâ*, thk.: Mahmûd Muhammed et-Tanâhî vd., Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, Kahire, ts., I, 224. Ayrıca bkz: es-Sem'ânî, Ebû Sa'd, Abdülkerim b. Muhammed b. Mansur et-Temîmî, *Edebu'l-implâ ve'l-istimplâ*, Dâru'l-Kutubi'l-'ilmiyye, Beyrut, 1981, s. 71.

Söz gelimi Allah Resûlü, İslâm prensipleriyle örtüşen şiir türlerine teşvik etmektedir. Bu duruma şair Dırâr b. el-Ezver'in bazı dizelerini örnek göstermek mümkündür. Şair Dırâr b. el-Ezver, Müslüman olup Allah Resûlü'ne geldiğinde bin devesini geride bırakmıştır. Aynı zamanda Dırâr b. el-Ezver, içkiden, çalgıdan ve eşkıyalık yapmaktan da vazgeçmiştir. Şair Dırâr b. el-Ezver, Allah için geride bıraktığı mallarını ve kötü alışkanlıklarını Allah Resûlü'nün huzurunda söylediği dizelerle dile getirir ve şöyle der:⁷¹⁷ (Mutekârib)

ن وَالْحَمْرُ أَشْرُبُهَا وَالْيَمَالَ	خَلَعْتُ الْقِدَاحَ وَعَزُفَ الْقِيَا
وَجَهْدِي عَلَى الْمُسْلِمِينَ الْقِتَالَ	وَكَرْيَ الْمُحَبَّرِ فِي غَمْرَةٍ
وَطَرَّخْتُ أَهْلَكَ شَتَى شِمَالًا	وَقَالَتْ جَمِيلَةٌ: شَتْنَا
فَقَدْ بَعْتُ أَهْلِي وَمَالِي بِدَالًا	فِيَا رَبِّ لَا أَعْبَتُنْ صَفْقَتِي

Vaz geçtim kadehlerden ve de şarkıcı kadınların çalgılarından/ Ve de son damlasına kadar içtiğim şaraptan/ Ve de coşkuyla el-Muhabbar'ı⁷¹⁸ (baskına) salmamdan/ Ve de Müslümanlara karşı savaşmak üzere gayretimden/ Ve Cemîle: “Darmadağın ettik (birliğimizi).” dedi/ “Ve attın aileni kuzeye darmadağınık!”/ O halde Ey Rabbim! Zararlı çıkmamalıyım asla pazarlığımda./ Zira ailemi sattım bedel olarak ve de malımı.

Mısraları dinleyen Allah Resûlü Dırâr'a döner ve: “Pazarlığın zarar etmedi Ey Dırâr!” buyurarak şairin İslâm uğruna terk ettiği eylemleri dile getirmesi nedeniyle kendisini över.

Allah Resûlü îman esaslarıyla örtüşen şiir türüne de teşvik etmektedir. Örnek vermek gerekirse Allah Resûlü, Yüce Allah'tan övgüyle bahseden Suhaym 'Abd-i Benî'l-Hashâs'a (v. 40/661) ait dize karşısında memnuniyetini izhar eder ve şairin söylediklerinde gerçekçi ise cennet ehlerinden olacağını haber verir. Suhaym 'Abd-i Benî'l-Hashâs'ın ilgili dizesi şöyledir:⁷¹⁹ (Tavîl)

فَلَيْسَ إِحْسَانُهُ عَنَّا بِمَقْطُوعٍ	الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدًا لَا انْقِطَاعَ لَهُ

Hiçbir kesintisi olmayacak şekilde hamd Allah'adır/ Zira kesintisizdir bize ihsanı.

⁷¹⁷el-Cezerî 'İzzu'd-Dîn b. el-Esîr Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed, *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, thk.: eş-Şeyh Ali Muhammed Mu'avvad, Dâru'l-Kutubi'l- 'İlmiyye, Beyrut, ts., III, 52-53. Ayrıca bkz: el-'Askalânî, Ahmed b. Ali b. Hâcer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, thk.: Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Turkî, Merkezü Hecr Li'l-Buhûsi Ve'd-Dirâsâti'l-'Arabiyye Ve'l-İslâmiyye, Kahire, 2008, V, 341; İbn 'Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, XXIV, 386.

⁷¹⁸el-Muhabbar' şairin atının ismidir. Bkz: İbn 'Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimaşk*, XXIV, 386.

⁷¹⁹el-'Askalânî, *el-İsâbe...*, IV, 579.

Şairin “Hiçbir kesintisi olmayacak şekilde hamd Allah’adır/ Zira kesintisizdir bize ihsanı” ifadesi sonsuz nimetler karşısında Yüce Allah’ın kullarına «Bana şükredin; sakın bana nankörlük etmeyin!»⁷²⁰ buyurduğu Kur’ân ayetiyle birebir örtüşmektedir.

Allah Resûlü, şairleri düşkünlere yardımda bulunmak ve yapılan iyilik karşısında sahibine teşekkür etmek gibi hayır işlerine sevk eden şiirlere de yönlendirmektedir.

Söz gelimi, Allah Resûlü, Hz. ‘Âişe’yi, Züheyr b. Cenâb el-Kelbî’ye (v. 60/564) nispet edilen bazı mısraları okurken işitir ve: “İnsanlara teşekkür etmeyen Allah’a da şükretmez.” buyurarak mısraların hayır işine sevk etmesi karşısındaki hayranlığını dile getirir. Züheyr b. Cenâb el-Kelbî’ye nispet edilen ilgili mısraların bir kısmı şöyledir:⁷²¹ (Recez)

يَوْمًا فَتُدْرِكُهُ عَوَاقِبُ مَا جَنَى إِزْفَعُ ضَعِيفَكَ لَا يَحْزُرُ بِكَ ضَعْفُهُ
أَنْتَى عَلَيَّكَ بِمَا فَعَلْتَ كَمَنْ جَزَى وَيَجْزِيكَ أَوْ يَيْثِي عَلَيَّكَ، وَإِنَّ مَنْ

Tut düşkününün elinden ki, dönmesin zaafı sana/ Bir gün. Zira işlediği günahın sonuçları ulaşır da kendine/ Ödüllendirir seni ya da över./ Muhakkak seni yaptığınla öven kimse, ödüllendiren gibidir.

Allah Resûlü’nün yukarıdaki mısraları farklı zamanlarda benzer konumlara örnek gösterdiği ve bu amaçla bizatihi okuduğu gelen rivayetler arasındadır.⁷²² Allah Resûlü’nün benzer konumlara söz konusu mısraları örnek göstermesi ve bu amaçla farklı zamanlarda şahsen okuması, toplumda dayanışma ruhunun gelişmesine katkıda bulunacağından dolayı olduğu açıktır.

Allah Resûlü fitrata ve hakka uygun düşen şiirler karşısında memnuniyet duyarken, İslâm prensipleriyle ters düşen şiirleri eleştirmekte ve şairleri sanatlarını icra ederlerken doğrudan sapmamaları yolunda uyarmaktadır. Söz gelimi, Şair en-Nâbiğa el-Ca’dî (v. 50/670), bir keresinde Allah Resûlü’ne aralarında şu dizenin de bulunduğu bazı beyitler okur:⁷²³ (Tavîl)

وَأِنَّا لَنَرُجُو فَوْقَ ذَلِكَ مَظْهَرًا بَلَّغْنَا السَّمَاءَ مَجْدُنَا وَسَنَانَا

⁷²⁰ Bakara, 2/152.

⁷²¹ İbn Kuteybe, *eş-Şi’r ve’ş-şu’ara*, thk.: Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru’l-Ma’ârif, Kahire, 1958, I, 381.

⁷²² et-Tâî, Ebû Temmâm Habîb b. Evs, *Kitâbu’l-vahşiyât vahuva el-hamâsetu’s-suğrâ*, thk.: Abdu’l-‘Azîz el-meymenî er-Râckûtî vd., Dâru’l-Ma’ârif, Kahire, 1968, s. 110.

⁷²³ İbn ‘Asâkir, *Târîhu medîneti Dimâşk*, XXXVI, 202. Ayrıca bkz: el-Burhân, Fûrî, ‘Alâuddîn Ali el-Muttakî b. Husâmu’d-Dîn el-Hindî, *Kenzu’l-‘ummâl*, thk.: eş-Şeyh Bekrî Hayyânî vd., Muessesetu’r-Risâle, Beyrut, ts., XIII, 602; el-Asfâhânî, Ebû’l-Ferec, *Kitâbu’l-ağânî*, thk.: İbrahim es-Se’âfîn vd., Dâru Sâdır, Beyrut, 2008, V, 9.

Biz asaletimiz ve yüceliğimizle ulaştık göğe/ Ve bir olgu umuyoruz bunun da üstünde mutlaka.

Mısrayı duyan Allah Resûlü'nün yüzünde hoşnutsuzluk belirtileri peydah olur ve Nâbiğa'ya dönerek: “Nereye (böyle)? Ey Ebû Leyla!” buyurur. Allah Resûlü'nün kızdığını fark eden Nâbiğa: “Cennete Ey Allah'ın Resûlü” diyerek karşılık verir. Bunun üzerine Allah Resûlü: “Cennete inşallah” buyurur.

Görüleceği üzere Allah Resûlü, başlangıçta en-Nâbiğa'nın, “Biz asaletimiz ve yüceliğimizle ulaştık göğe/ Ve bir olgu umuyoruz bunun da üstünde mutlaka” ifadesiyle Câhiliye âdetlerinden kalma kabîlecilikle/ırkçılıkla övündüğünü düşünmüş ve “Nereye (böyle)? Ey Ebû Leyla!” buyurarak şairden sözlerine açıklık getirmesini istemiştir. Nâbiğa Allah Resûlü'ne cenneti kastettiğini söyleyince Allah Resûlü: “Cennete inşallah” buyurarak şairin İslâm anlayışıyla bağdaşan yeni üslûbu karşısında memnuniyetini izhar etmiştir.

Ebû'l-Ferec el-Asfâhânî ‘*el-Ağânî*’de Nâbiğa'nın daha sonra şu beyitleri okuduğuna yer verir:⁷²⁴ (Tavîl)

وَلَا خَيْرَ فِي حِلْمٍ إِذَا لَمْ تَكُنْ لَهُ بَوَادِرٌ⁷²⁵ تَحْمِي ضَمُّهُ أَنْ يَكْدَرَا
وَلَا خَيْرَ فِي جَهْلٍ إِذَا لَمْ يَكُنْ لَهُ حَلِيمٌ إِذَا مَا أَوْرَدَ⁷²⁶ الْأَمْرَ أَضْدَرَا

Ve asla hayır yoktur halimlikte şayet yoksa onun/ Duruluğunu bulandırılmaktan koruyacak emareleri/ Ve asla hayır yoktur cehalette şayet yoksa onun/ Meseleyi kaynağına ulaştırdığında (iş çıkmaza girdiğinde) geri çevirecek bir halîm yumşak başlı kimsesi.

Başlangıçta yüzünde kızma emareleri beliren Allah Resûlü, dizeleri duyunca: “Ağzın dert görmesin.”⁷²⁷ buyurarak memnuniyetini izhar eder.

Nâbiğa'nın yukarıdaki mısraları “Pehlivan güçlü kimse değildir. Güçlü kimse, ancak kızgınlık anında kendini tutan kimsedir.”⁷²⁸ hadisiyle de bire bir örtüşmektedir.

⁷²⁴ el-Asfâhânî, *Kitâbu'l-ağânî*, V, 9.

⁷²⁵ Mısrada yer alan بَوَادِرٌ lafzı ‘ortaya çıkan sorunları süratle kesin çözüme kavuşturan çareler’ anlamında kullanılmıştır. Bkz: en-Nâbiğa el-Ca’dî, *Dîvân*, thk.: Vâdih ed-Damed, Dâru Sâdır, Beyrut, 1998, s. 85.

⁷²⁶ Mısrada yer alan أَوْرَدَ lafzı ‘suyun kaynağını hedefledi’ anlamında kullanılmıştır. Yine mısrada yer alan أَصْدَرَ lafzı ise, ‘suyun kaynağından uzaklaştı’ anlamında kullanılmıştır. Bkz: en-Nâbiğa el-Ca’dî, *Dîvân*, s. 85.

⁷²⁷ el-Asfâhânî, *Kitâbu'l-ağânî*, V, 9.

⁷²⁸ en-Nevevî, *Sahîhu Muslim bi şerhi'n-Nevevî*, XVI, 162.

Allah Resûlü, toplumda fitne ve bozgunculuğa neden olabilecek davranış biçimlerinin şiir yoluyla dile getirilmesini de yasaklamaktadır. Bu duruma şair Abdullah b. Ravâha'nın aktardığı şu hadiseyi örnek göstermek mümkündür:

Allah Resûlü bir keresinde Abdullah b. Ravâha'yı yanına çağırır ve şiiri nasıl kurguladığı yolunda bilgi vermesini ister. Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü'ne işlemek istediği konuya kısa bir göz attığını ve akabinde konuyla ilgili dizeleri peş peşe söylediğini ifade eder. Allah Resûlü de, Abdullah b. Ravâha'ya: "O halde müşrikleri tema olarak işlemelisin." buyurur. Abdullah b. Ravâha o an için hazırlıksız olmasına rağmen Allah Resûlü'nün huzurunda irticalen şiir okumaya koyulur. Abdullah b. Ravâha'nın okuduğu dizeler arasında şu dize de yer alır:⁷²⁹ (Basît)

فَحَبَّرُونِي أَتَمَّانَ الْعَبَاءِ مَتَى كُنْتُمْ بَطَارِيْقَ أَوْ دَانَتْ لَكُمْ مُضْرُ

Siz bana kalitesiz kaba kumaşın değerlerinden haber verin!/ Ne zaman usta savaşçılar oldunuz veya Mudar size (ne zaman) borçlu çıktı ki?

Allah Resûlü'nün mensubu bulunduğu Mekkelilerin şair tarafından sadece kalitesiz kaba kumaşın değerlerinden anlayan korkak kimseler şeklinde tanımlanması Allah Resûlü'nde hoşnutsuzluk meydana getirir. Allah Resûlü'nün söz konusu tanımlamadan rahatsız olduğunu fark eden Abdullah b. Ravâha, hemen şu dizeleri okur:(Basît)

نَجَالِدُ النَّاسَ عَنْ غُرُضٍ فَتَأْسِرُهُمْ فِينَا النَّبِيُّ وَفِينَا تَنْزِلُ السُّورُ
وَقَدْ عَلِمْتُمْ بَأْنَا لَيْسَ غَالِبِينَا حَيِّي مِنَ النَّاسِ إِنْ عَزَّوَا وَإِنْ كَثُرُوا
يَا هَاشِمَ الْخَيْرِ إِنْ أَلَّاهُ فَضَلَّكُمْ عَلَى الْبَرِيَّةِ فَضْلاً مَالَهُ غَيْرُ
فَتَبَّتْ أَلَّاهُ مَا آتَاكَ مِنْ حَسَنِ تَشَبَّهْتُ مُوسَى، وَنَضْرَأُ كَالَّذِي نُصِرُوا

Bir cihetten insanlara kılıçlarla saldırırız da esir alırız onları./ Bizdedir Peygamber ve bizde iner sûreler./ Ve şunu iyice anladınız (artık): Bize galip değildir/ Az olsalar da çok olsalar da insanlardan bir grup./ Be hey, Bereketin Hâşimi! Gerçekten Allah sizi eşi benzeri görülmemiş bir yapıda üstün kıldı insanlara./ Allah sana bahsettiği güzel (dinde) sebatını artırsın./ Musa'nın sebatıyla ve de zafere ulaştırılanlar gibi sana da destek olsun.

Dizeleri dinleyen Allah Resûlü mütebessim yüzüyle Abdullah b. Ravâha'ya yönelir ve kendisine: "Rabbim senin de sebatını artırsın ve seni desteklesin." buyurur.

Görüleceği üzere Allah Resûlü, Şair Hassân b. Sâbit tarafından Kureyş kabîlesinin küçük düşürülmesinden rahatsızlık duymaktadır. Zira Allah Resûlü'nün Kureyş kabîlesine mensup olması bir yana, Kureyş kabîlesinin şiir yoluyla küçük düşürülmesi ileride Müslümanlar arasında telafisi mümkün olmayacak sıkıntılara yol açması kuvvetle

⁷²⁹ İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 225-226.

muhtemeldir. Hatasını fark eden Hassân b. Sâbit, ustaca bir manevra ile şiirlerinde *Hâşim* oğullarının güzel hasletlerinden bahsederek yeniden Hz. Peygamberin rızasını kazanmayı ve hayır duasını almayı başarır.

Allah Resûlü, Câhiliyeruğu taşıyan dizelerde İslâm dininin beraberinde getirdiği öğretilere uygun düşecek biçimde değişiklik yapılmasını önermekte ve Câhiliye ruhu yerine İslâm dini ile övünmeye teşvik etmektedir.

Nitekim Allah Resûlü, Şair Ka‘b b. Mâlik’in söylediği bir dizede Câhiliye anlayışının kalıntılarından ‘*kabile ile övünme*’ düşüncesinin gizli olduğunu sezinlemiş ve mısrayı ‘*İslâm diniyle övünme*’ içerecek biçimde değiştirerek İslâm dinini savunmaya yönlendirmiştir. Ka‘b b. Mâlik’in ilgili dizesi şöyledir:⁷³⁰ (Tavil)

أَلَا هَلْ أَتَىٰ عَسَّانَ عَنَّا وَدُونَهُمْ
مِنَ الْأَرْضِ خَرَقٌ 731 حَوْلَهُ يَتَّقَعُ
نُجَالِدْنَا عَنْ حَرَمِنَا كُلِّ فَحْمَةٍ 732
كَرَدَفٍ لَهَا فِيهَا الْقَوَانِسُ تَلْمَعُ

Dinleyin! Ulaştı mı Ğassân (oğulların)a hakkımızda (bizim kim olduğumuz), önlerinde engel iken/ Yeryüzünden ıssız kocaman bir çöl, etrafında rüzgârın esip gürllediği?⁷³³/ Haremimizin savunmasında bize karşı savaşır her büyük tabur/ Bir terki misali miğferlerin ucunun içinde parıldadığı.

Mısraları dinleyen Allah Resûlü (s.a.v.) müdahale ederek: “Hayır! Ey Ka‘b b. Mâlik!” buyurur. Bunun üzerine Ka‘b: “Dinimizin savunmasında” diyerek mısrada değişikliğe gider. Allah Resûlü (s.a.v.) de: “Evet Ey Ka‘b” buyurarak mısrada yapılan değişikliği onaylar.

Ka‘b b. Mâlik, bu hadiseden sonra her seferinde yukarıdaki mısraları Allah Resûlü’nün kendisini yönlendirdiği tarzda okumuş ve övünerek: “Allah Resûlü benden başka kimseye şiirinde yardımcı olmadı” demiştir.⁷³⁴

⁷³⁰ et-Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XIX, 97. Ayrıca bkz: İbn Hişâm, *Sîretu’n-Nebi*, III, 101; el-Muberrid, Ebû’l-‘Abbâs Muhammed b. Yezîd, *el-Fâdil*, thk.: Abdulaziz el-Meymenî, Dâru’l-Kutubi’l-Mısriyye, Kahire, 1995, s. 12; Ka‘b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 223.

⁷³¹ Şair burada الخرق lafzını ‘*kuvvetli rüzgârların estiği uçsuz bucaksız ıssız çöl*’ anlamında kullanmıştır. Bkz: Ka‘b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 222.

⁷³² Rivayette yer alan فحمة teriminin aslı فحمة iken burada tashif yapılmıştır. Bkz: Ka‘b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 222.

⁷³³ Şair burada ‘*Ğassân oğullarının önünde engel oluşturan etrafında rüzgârın esip gürllediği ıssız bucaksız çöl*’ ifadesiyle, Mekke ile Medine-i Münevvere arasındaki uzak mesafeyi kastetmektedir. Zira Ğassânoğulları Ensâr’ın amca çocuklarıdır. Bkz: es-Suheylî, Abdurrahmân, *er-Ravdu’l-unuf fi şerhi’s-Sîreti’n-Nebeviyye li’bn’i-Hişâm*, thk.: Mecdî b. Mansur eş-Şûrâ, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, ts. III, 324.

⁷³⁴ el-Muberrid, *el-Fâdil*, s. 12.

Yine Allah Resûlü Ka‘b b. Züheyr tarafından huzurunda okunan meşhur ‘*Burde kasîdesi*’nin bir dizesinde İslâm öğretilerine uygun düşecek biçimde değişikliğe gider. Allah Resûlü’nün değişiklik yaptığı ilgili dizede Ka‘b b. Züheyr şunları söyler:⁷³⁵

إِنَّ الرَّسُولَ لَسَيِّفٌ يُسْتَضَاءُ بِهِ مُهَنْدٌ مِنْ سُيُوفِ الْهِنْدِ مَسْلُوكٌ

Gerçekten Peygamber ışıktan yararlanılan bir kılıçtır/ Kınından çıkarılmış keskin Hint kılıçlarından bir kılıç.

Allah Resûlü Ka‘b b.Züheyr’in “Hint kılıçlarından” ifadesini “Allah’ın kılıçlarından” olarak değiştirir.⁷³⁶

Son olarak şu hususu da belirtmek gerekir ki, Allah Resûlü, Umeyye b. Ebî’s-Salt’a ait şiirleri dinlerken yaptığı gibi şiir değerlendirmesinde metin ile şairi birbirinden ayırmaktadır.

Nitekim Câhiliye şairlerinden İmruu’l-Kays’a nispet edilen şiirlerin değerlendirmesini yaparken, şairin şiir sanatındaki ustalığını takdir ederek ona ‘öncü’ yakıştırmasını uygun gördüğü halde, içerik itibarıyla farklı bir yaklaşım sergilemiş ve şairin öteki dünyada cehenneme sevk edileceğini haber vermiştir. Konuyla ilgili olarak Taberânî, ‘Affî b. Ma’dî Kerib’e (v.../...) atıfla, Allah Resûlü’nün İmruu’l-Kays’ın şerre teşvik eder mahiyetteki şiirleri⁷³⁷ nedeniyle Kıyamet gününde şairlere önderlik ederek onları cehenneme sevk edeceğini haber verdiğini aktarmakta ve şunları söylemektedir:⁷³⁸

ذَاكَ رَجُلٌ مَذْكُورٌ فِي الدُّنْيَا مَنْسِيٌّ فِي الْآخِرَةِ شَرِيفٌ فِي الدُّنْيَا خَامِلٌ فِي الْآخِرَةِ يَجِيئُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِيَدِهِ لَوَاءُ
الشُّعْرَاءِ يَقُودُهُمْ إِلَى النَّارِ

“O (İmruu’l-Kays), Dünyada meşhur, Ahirette unutulmuş; Dünya’da saygın, Ahirette sönmüş bir kimsedir. Kıyamet günü elinde şairlerin sancağıyla onları cehenneme sevk ederek gelecektir.”

İmruu’l-Kays şiirlerinde daha çok yabancı kadınlarla yaşadığı gayri meşru aşk maceralarıyla içki ve eğlence meclislerinin tasvirine ağırlık vermektedir.⁷³⁹ Bu bakımdan Allah Resûlü’nün İmruu’l-Kays hakkında verdiği hükmün şairi değil, şiir çalışmalarındaki çıplaklık ve içki gibi İslâm öğretileriyle doğrudan çelişen yönleri hedef aldığını söylemek

⁷³⁵İbn Hişâm el-Ensârî, Ebû Muhammed Cemâluddîn Abdullah, *Şerhu Kasîdeti Bânat Su‘âd*, el-Matba‘atu’l-Meymeniyye, Kahire, 1307, s. 80.

⁷³⁶İbn Hişâm, *Şerhu Kasîdeti Bânat Su‘âd*, s. 80.

⁷³⁷İmruu’l-Kays, *Dîvân*, tsh.: Mustafa ‘Abdu’s-Şâfi, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 2004, s. 57.

⁷³⁸et-Taberânî, Ebû’l-Kâsım Suleyman b. Ahmed, *el-Mu‘cemu’l-kebir*, thk.: Hamdî ‘Abdu’l-Mecîd es-Selefi, Mektebetu İbn Teymiye, Kahire, ts., XVIII, 99.

⁷³⁹İmruu’l-Kays, *Dîvân*, s. 57.

mümkündür. Kaldı ki, rivayetin Müslüman şairleri hayır yoluna yönlendirmeyi amaçladığı da açıktır. Diğer bir ifade ile Allah Resûlü, şairleri İmruu'l-Kays gibi sanatı ahlâka mugayir tarzda kullanmaları durumunda sonlarının cehennem olacağı yolunda ikaz etmektedir. Dolayısıyla rivayette Allah Resûlü, gerçek anlamda İmruu'l-Kays'ın elindeki şairlerin sancağıyla onları cehenneme sürükleyeceği anlamını çıkarmak mümkün gözükmemektedir. Zira İmruu'l-Kays İslâm'dan önce yaşamıştır ve Allah Resûlü, kişinin Müslüman olmadan önceki yaptığı hataların İslâm'a girmesiyle silindiğini⁷⁴⁰ haber vermektedir.

Giriş mahiyetinde yapılan açıklama ve örneklerden de anlaşılacağı üzere, Allah Resûlü'nün, şiir sanatını değerlendirirken ölçü olarak doğruyu, iyiliği ve fitratı diğer bir ifade ile İslâm dininin öğretilerini göz önünde bulundurduğu anlaşılmaktadır. Yine Allah Resûlü'nün, sorumluluk taşıyan sanat eleştirmeni edasıyla ilgi duyduğu şiir örneklerine paralel olarak şairleri İslâm prensiplerini gözetmeye ve düşman karşısında İslâm dinini savunmaya yönlendirdiği anlaşılmaktadır.

Allah Resûlü tarafından şairlere yapılan yönlendirmelerin asr-ı saâdet şiiri üzerine iz bırakması beklenen bir durumdur. Bu bakımdan çalışmanın bundan sonraki aşamasında Allah Resûlü'nün şahsında ve yönlendirmelerinde asr-ı saâdet şiiri üzerine olan etkileri incelenecektir.

Allah Resûlü'nün asr-ı saâdet Arap şiirine olan etkilerini şu ana başlıklar altında incelemek mümkündür:

- Asr-ı saâdet şiirinde Allah Resûlü.
- İslâm'a hizmet.
- Peygamberlik.
- Bedevî şairlerin şiirlerinde Hz. Peygamber.
- Şiir temaları.
- Sanat özellikleri

Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet Arap şiirine olan etkisini yukarıdaki sıralamaya göre ele alalım.

⁷⁴⁰ el-Heysemî, Nuru'd-Dîn Ali b. Ebî Bekr b. Suleyman, *Mecma'u'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid*, thk.: Muhammed 'Abdulkâdir Ahmed 'Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001, I, 46.

2.3. Asr-ı Saâdet Şiirinde Allah Resûlü:

Allah Resûlü, güçlünün güçsüzü ezdiği, küfrün doruk yaptığı, akliselimin kabul görmediği ve gerçek dinin bulunmadığı bir ortamda peygamber olarak gönderilmiştir.⁷⁴¹

İslâm dini'nin ortaya çıkmasıyla birlikte Allah Resûlü, Kur'ân ayetlerine paralel olarak kardeşlik prensibinden hareketle Arapların yaşamlarını olumsuz etkileyen çarpıklıkları ortadan kaldırmaya yönelik çaba göstermiştir. Söz gelimi, Allah Resûlü, Medine halkı ile muhâcirleri kardeş yapmış⁷⁴² ve Allah katında üstünlüğün sadece takva ile olacağını⁷⁴³ deklare etmiştir. Hal böyle olunca sahabe, liderlik yönü güçlü olan Allah Resûlü'nün etrafında kenetlenmişler ve Allah için yurtlarını terk ederek Medine'ye hicret etmişlerdir. Hicretten önce Müslümanların şiir söylemelerini gerektirecek pek fazla münasebet bulunmadığından Medine dönemine kıyasla Mekke'de geçirilen süreçle ilgili şiir çalışmaları yok denecek kadar azdır.⁷⁴⁴

Sahabe şairlerin Allah Resûlü'ne olan hayranlıklarının ve îman etmelerinin ilk izlerine Mekke'den Medine'ye hicret ederken derledikleri bazı çalışmalarda rastlanmaktadır. Söz gelimi, Allah ve Allah Resûlü uğruna dostlarını geride bırakıp Mekke'den Medine'ye hicret eden şair Abdullah b. Cahş (v. 3/625), Allah Resûlü'ne kavuşacağından eski dostları terk etmenin ruhunda bıraktığı üzüntüyü sevince dönüştürmekte ve dizelerde şunları söylemektedir:⁷⁴⁵ (Recez)

بَدْمَةٌ مِّنْ أَحْسَى بَغِيْبٍ وَأَرْهَبُ	لَمَّا رَأَيْتَنِي أُمُّ أَحْمَدَ غَادِيَا
فِيْمَ بَنَاءِ الْبِلْدَانِ، وَلْتُنْأَ يَثْرُبُ	تَقُولُ فَإِمَّا كُنْتُ لَا بُدَّ فَاعِلًا
وَمَا يَشَأُ الرَّحْمَنُ فَالْعَبْدُ يَرْكَبُ	فَقُلْتُ لَهَا: بَلْ يَثْرُبُ الْيَوْمَ وَجْهَنَا
إِلَى اللَّهِ يَوْمًا وَجْهَهُ لَا يُحْيِيْبُ	إِلَى اللَّهِ وَجْهِي وَالرَّسُولِ وَمَنْ يَقُمْ
وَنَاصِحَةٍ تَبْكِي بَدْمَعٍ وَتَنْدُبُ	فَكَمْ قَدْ تَرَكْنَا مِنْ حَمِيمٍ مُنَاصِحٍ
وَنَحْنُ نَرَى أَنْ الرِّغَائِبُ تُطَلَّبُ	تَرَى أَنْ وَتَرَأَى نَأْيُنَا عَنِ بِلَادِنَا
فَطَابَ وُلَاةُ الْحَقِّ مِنَّا وَطُيُبُوا	وَرِعْنَا إِلَى قَوْلِ النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ
وَلَا قُؤْبُ بِالْأَرْحَامِ إِذْ لَا نُقْرَبُ	نَمْتُ بِأَرْحَامِ إِيْلِهِمْ قَرِيْبَةً

Umm'u Ahmed, erken yola çıktığımı görünce/ Gıyabında korktuğum ve ürktüğüm kimseye (peygambere) verilen vaatle/ Şunu demeye koyuldu: “İlla da yapman gerekiyorsa bizi başka diyarlara götür de Yesrib uzakta kalsın.”/ Ben de kendisine

⁷⁴¹ Ebû 'Ûde, Ahmed Mansûr, *Vahdetu'l-ummeti'l-İslâmiyye fi's-sunneti'n-nebeviyye*, Yüksek Lisans Tezi, el-Câmi'atu'l-İslâmiyye, Kulliyetu Usûli'd-dîn, Gazze, 2009, s. 19.

⁷⁴²İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 130.

⁷⁴³el-Buhârî, *el-Câmi 'u's-sahîh*, Kitabu'l-enbiyâ, 8. (II, 459)

⁷⁴⁴ Ferrûh, 'Umar, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, Beyrut. 1981, I, 258.

⁷⁴⁵ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, II, 91.

dedim ki: “Bilakis Yesrib’edir yönelişimiz bu gün./ (Zira) Rahmân ne dilerse kul oraya yönelir ancak./ Allah’adır yönelişim ve de Peygamber’e. Kim Allah’a çevirirse bir gün yüzünü, boşa çıkarılmaz beklentileri./ Biz de bu yüzden geride bıraktık nice nasihat veren can dostu./ Ve de gözyaşına boğularak ağlayan hem de dövünen, tavsiyede bulunan nice kadını./ Yurdumuzdan uzaklaşmamıza gerekçe olarak intikam alma arzumuz olduğumuza inanan (kadını)/ Hâlbuki biz isteklerin gerçekleşmesi yolunda talep olduğuna inanmaktayız/ (Bu amaçla) Peygamber Muhammed’in sözüne uyduk biz/ Böylece hak sahibi olanlarımız memnun kaldılar hem gönülleri de alındı./ (Artık) onlarla yakın akrabalık bağlarımız var./ Hiçbir yakınlık olmadığı halde aramızda.

Görüleceği üzere dizelerde şair, Allah Resûlü’ne yaptığı biat doğrultusunda hicret ettiğini dile getirmekte ve Câhiliye ruhu yerine İslâm kardeşliğine vurgu yapmaktadır. Aynı zamanda şair, Allah’a ve Resûlü’ne hicret etmenin verdiği hazla arkada bıraktığı dostlardan ayrılma nedeniyle hissettiği burukluğu sevince dönüştürmektedir.

Allah Resûlü etrafında kenetlenen sahabe şairler, Allah Resûlü’nde gördükleri üstün liderlik/siyasî kimlik, İslâm’a hizmet ve Peygamberlik gibi özellikleri mısralara taşımışlardır.

Liderlik/Siyasî Kimlik:

Allah Resûlü’nde doğuştan var olan ‘liderlik’ vasfı, sahabe şairler tarafından mısralara taşınan özelliklerdendir. Örnek vermek gerekirse Şair Ka’b b. Mâlik, Yüce Allah tarafından Allah Resûlü’ne bahşedilen ‘liderlik’ vasfına olan hayranlığını Allah Resûlü’nün Müslümanları bir araya getirmedeki başarısında görmekte ve bu bağlamda şunları söylemektedir:⁷⁴⁶ (Basît)

لَمْ الْإِلَٰهَ بِهِ شَعْنًا وَرَمَّ بِهِ
أُمُورَ أُمَّتِهِ وَالْأَمْرَ مُنْتَشِرًا

Allah onunla dağınıklığı topladı da yine onunla/ Ümmetinin işlerini darmadağınık iken düzene soktu.

Şair el-‘Abbâs b. Mirdâs da, Allah Resûlü’ndeki ‘liderlik’ vasfı sayesinde kabîleleri yıllarca bitiren savaşları sona erdirmeye kat ettiği başarıya gönderme yapar ve şöyle der:⁷⁴⁷ (Tavîl)

رَأَيْتَكَ يَا خَيْرَ الْبَرِيَّةِ كُلِّهَا
وَنَوَّرْتَ بِالْبُرْهَانِ أَمْرًا مَدْمَسًا
نَشَرْتَ كِتَابًا جَاءَ بِالْحَقِّ مُغْلِمًا
وَأَطْفَأْتَ بِالْبُرْهَانِ نَارًا مُضْرَمًا

Be hey bütün yaratılanların en hayırlısı/ Hakkı getiren ve (hakkı) ilan eden kitabı yaydığımı gördüm/ Ve de gizli bırakılmış bir hali (İslâm’ı) delille aydınlattığımı/ Tutuşmuş bir ateşi delille söndürdüğünü.

⁷⁴⁶Ka’b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 208.

⁷⁴⁷el-‘Abbâs, b. Mirdâs, *Dîvân*, s. 145.

Nitekim Cahiliye döneminde *Bekr* ve *Tağlib* kabîleleri arasında patlak veren ve 40 yıl süren *Besûs* savaşında⁷⁴⁸ olduğu gibi, çoğu kez sudan sebeplerle başlayıp uzun yıllar devam eden kabîle savaşlarında Araplar, ağır kayıplar vermişler ve büyük zararlara uğramışlardır.

Allah Resûlü etrafında kenetlenen Müslümanlar zamanla güç kazanınca *Bedir* savaşında olduğu gibi gayrimüslimler karşısında zaferler elde etmeye başlamışlardır. Müslüman şairler de Allah Resûlü komutasında düşman karşısında kazanılan zaferleri dizelere dökmüşler ve Allah Resûlü'nün liderlik vasfından övgüyle bahsetmişlerdir. Söz gelimi, şair Hassân b. Sâbit, sayıca az olmalarına rağmen *Bedir* savaşında müşriklere karşı Allah Resûlü'nün komutasında zafer elde eden Müslümanların sergilediği cesaret örneğini şu dizelerle dile getirir:⁷⁴⁹

كَأْسِدِ الْعَابِ مُزْدَانٍ وَشَيْبِ	فَوَافِينَاهُمْ مِمَّا بَجَمْعِ
عَلَى الْأَعْدَاءِ فِي لَفْحِ الْحُرُوبِ	أَمَامَ مُحَمَّدٍ قَدْ آزَرُوهُ
بُنُو النَّجَارِ فِي الدِّينِ الصَّلِيبِ	بُنُو الْأَوْسِ الْعَطَارِفُ آزَرْتَهَا

(Bedir'de müşriklerin) karşısına öyle bir toplulukla dikildik ki/ Delikanlısıyla yaşlısıyla ormanın arslanları gibi/ Muhammed'in önünde (giderek). Yalnız bırakmamışlardır O'nu savaşlar kızıştığında düşmanlara karşı./ Saygın Evs oğullarını da desteklemiştir/ Güçlü dinde (kardeşleri olan) Neccâr oğulları.

Mısralardan da anlaşılacağı üzere, Allah Resûlü'nün liderlik vasfı ve dehası sayesinde *Neccâr* oğulları ile *Evs* oğulları arasında geçmişten gelen düşmanlık duyguları tamamen yok olmuş ve yerini İslâm kardeşliği almıştır.

Şair K'ab b. Mâlik, Allah Resûlü'nün komutasında Tâif'e yürüyen Müslüman ordusunda İslâm birliğini okumakta ve şunları söylemektedir:⁷⁵⁰

يُحِيطُ بِسُورِ حُضْنِهِمْ صُفُوفًا	وَأَنَا قَدْ أَتَيْنَاهُمْ بِرَحِيفِ
نَقِي الْقَلْبِ مُضْطَبِرًا عَزُوفًا	رَيْسَهُمُ النَّبِيُّ وَكَانَ ضَلْبًا
نَسُوقُهُمْ بِهَا سَوْقًا عَنِينًا	بِكَلِّ مَهْتَدٍ لَيْنٍ صَقِيلِ
يَقُومَ الدِّينُ مَعْتَدلاً حَيِّفًا	لَأَمْرِ اللَّهِ وَالْإِسْلَامِ حَتَّى

Ve biz onlara bir orduyla geldik/ Kalelerinin surunu saf saf kuşatarak./ (Müslüman ordusunun) başı Peygamber sertti./ Temiz kalpli, sabırlı ve de çok dikkatliydi./ Hint yapısı keskin, yumuşak ve parlayan her bir kılıçla öne katıp sürüyoruz onları sertçe/

⁷⁴⁸Bek, Muhammed Ahmed Câdu'l-Mevlâ vd., *Eyyâmu'l-'Arab fi'l-câhiliyye*, Dâru İhyâi Kutubi'l-'Arabiyye, Kahire, 1942, s.142.

⁷⁴⁹Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 24.

⁷⁵⁰Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 236- 237.

Allah'ın emrine ve İslâm'a. Ta ki/ İtidalle tek Allah'a inanacak biçimde din tesis olana kadar.

Müslümanlar, İslâm kardeşliği prensibinden hareket eden Allah Resûlü'ndeki liderlik vasfı sayesinde güç kazandıklarından Mekke'yi fethetmede de başarılı olurlar. Şair Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü'nün devesini yularından tutarak Allah Resûlü ile birlikte kente girer. Bu sırada Abdullah b. Ravâha, düşman karşısında Müslümanlar tarafından sağlanan başarıda Allah Resûlü'nün oynadığı role vurgu yapar ve mısralarda şu ifadelere yer verir:⁷⁵¹

خَلُّوا فَكُلُّ الْخَيْرِ فِي رَسُولِهِ يَا رَبُّ إِنِّي مُؤْمِنٌ بِقَبِيلِهِ
أَعْرِفُ حَقَّ اللَّهِ فِي قَبُولِهِ نَحْنُ صَرَبْنَاكُمْ عَلَى تَأْوِيلِهِ

Çekilin (peygamberin önünden) zira iyiliğin tümü Allah'ın peygamberindedir./ Ey Rabbim! Gerçekten O (peygamberin) sözüne îman ederim./ (Ve) Allah'ın hakkının O'nun sözünü kabul etmede olduğunu bilirim./ (Be hey kâfirlerin oğulları!) Size o (peygamberin) ayetleri yorumu üzerine saldırdık.

Görüleceği üzere dizelerde Abdullah b. Ravâha, bütün iyiliklerin Allah Resûlü'nde toplandığını tasavvur etmektedir. Zira Abdullah b. Ravâha, Allah'ın rızasına götüreceğ yolun Allah Resûlü'ne itaat etmekten geçtiğine inanmaktadır. Hal böyle olunca Müslümanlar, Allah Resûlü'ne itaat gereği İslâm dinine has güzelliklerin dört bir yana yayılması amacıyla Mekke'yi fethetmeye koyulmuşlar ve bu hususta başarılı olmuşlardır.

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere, Yüce Allah tarafından kendisine liderlik becerisi bahşedilen Allah Resûlü, kabîle ruhu yerine kardeşlik prensibinden hareket ederek Müslümanların saflarını birleştirmiş ve kısa sürede İslâm dininin Arap yarımadasında yayılmasını sağlamıştır. Dahası Allah Resûlü, Müslümanları küfrün bataklığından kurtararak İslâm inancının ışığı altında yeni bir çığıra ve büyük İslâm medeniyetine kapı aralamıştır. Allah Resûlü etrafında kenetlenen sahabe de, her fırsatta Allah Resûlü'nü ve İslâm dinini düşman karşısında savunmuşlardır. Müslüman şairler ise, liderlik yönü de dâhil her açıdan hayran kaldıkları Allah Resûlü'nü dizelerle savunmuşlar ve şiir sanatını İslâm'a hizmet yolunda kullanmışlardır.

Allah Resûlü Müslümanlar arasında kardeşlik bağlarını güçlendirdikten sonra ikinci aşama olarak *Evs* ve *Hazrec* kabîlelerine karşı kin ve düşmanlık besleyen Medineli Yahudilerle anlaşma yoluna gider. Allah Resûlü, Yahudilerle yapılan anlaşmayla Yahudiler tarafından Müslümanları zora sokabilecek olası tehlikeleri ortadan kaldırmayı

⁷⁵¹ Abdullah b. Ravâha, *Divân*, s. 144.

hedeflemektedir. Yahudilerle yapılan anlaşmadan sonra Allah Resûlü, İslâm dininin sosyal prensiplerini ve moral değerlerini hayata geçirmeye ağırlık verir.⁷⁵² Allah Resûlü, İslâm dininin sosyal prensiplerini ve moral değerlerini hayata geçirirken Hassân b. Sâbit gibi şair sahabeyi İslâm'a hizmet yolunda şair söylemeye teşvik eder.⁷⁵³

Allah Resûlü'nün teşviki ve yönlendirmeleri doğrultusunda İslâm'a hizmet amacıyla hareket eden sahabe şairler *tevhîd*, *vahiy* ve *peygamberlik* gibi İslâm inanç esaslarına şair çalışmalarında yer verirler.⁷⁵⁴

İslâm İnanç Esasları:

İslâm'a hizmet bağlamında sahabeye ait dizelerde dikkat çeken İslâm inanç esaslarıyla ilgili kavramlardan biri '*tevhîd*' dir.

İslâm dini '*tevhîd/ tek Allah*' inancı esasına dayalıdır.⁷⁵⁵ Bu bakımdan Allah Resûlü, Allah'tan başka ilâh olmadığı yolundaki tevhîd inancını İslâm dininin rükünleri arasında ilk sıraya oturtmaktadır.⁷⁵⁶

İslâm inancının özünü teşkil eden ve Allah Resûlü tarafından İslâm dininin rükünleri arasında ilk sıraya oturtulan tevhîd inancına, sahabe şairlere ait çalışmalarda ilk kez rastlanmaktadır. Söz gelimi, şair Ka'b b. Mâlik, Mekkeli Şair Dırâr b. el-Hattâb tarafından Allah Resûlü'nün hicvedildiği dizelere cevap niteliğinde söylediği mısradan, Allah Resûlü'nü savunmakta ve tevhîd inancına vurgu yaparak şunları söylemektedir:⁷⁵⁷

شَهِدْنَا بِأَنَّ اللَّهَ لَا رَبَّ غَيْرُهُ وَأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ بِالْحَقِّ ظَاهِرٌ

Allah'tan başka Rab olmadığına ve/ Allah'ın elçisinin hakkı ortaya çıkardığına tanık olduk.

Dizede 'Allah'tan başka Rab olmadığı' ifadesiyle İslâm dininin ilk rüknü olan kelime-i tevhîde vurgu yapıldığı açıktır.

⁷⁵² Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 77.

⁷⁵³ Şelebî, Târik Sa'd, *Şi'ru'd-da'veti 'inda Hassân b. Sâbit*, Dâru'l-Burâk, Kahire, ts., s. 47.

⁷⁵⁴ el-Ânî, *el-İslâm ve 'ş-şi'r*, s. 67.

⁷⁵⁵ el-Kahtânî, Sa'îd b. Ali b. Vehf, *Erkânu'l-İslâm*, Vuzâratu's-Şu'ûni'l-İslâmiyye ve'l-Evkâf ve'd-Da'veti ve'l-İrşâd, Riyad, 2009, I, 7.

⁷⁵⁶ Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîh-i Muslim*, thk.: Muhammed Fuâd Abdulbâki, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991, Kitâbu'l-Îmân, 1. (I, 37)

⁷⁵⁷ Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 200.

Tevhîd inancına dizelerde yer veren bir başka şair Sevâd b. Kârib (v.../...), *kelime-i tevhîd* sayesinde Allah Resûlü'nün şefaatine nail olmayı ummakta ve dizelerde şu ifadelerle yer vermektedir:⁷⁵⁸ (Tavîl)

فَأَشْهَدُ أَنَّ اللَّهَ لَا شَيْءَ عَيْرُهُ وَأَنْتَ مَأْمُونٌ عَلَى كُلِّ غَائِبٍ
وَأَنَّكَ أَدْنَى الْمُؤَسِّلِينَ شَفَاعَةً إِلَى اللَّهِ يَا بَنَ الْأَكْرَمِينَ الْأَطْيَابِ

Allah'tan başka hiçbir şey olmadığına tanıklık ederim/ Senin de her tür gizli kapaklıının üzerinde güvenilir olduğuna/ Ve de şefaet etme açısından peygamberlerin Allah'a en yakını olduğuna/ Be hey şerefliğin en iyilerin evladı!

Dizelerde şairin İslâm peygamberine yönelik hayranlık duygularının yanı sıra Allah Resûlü tarafından kelime-i tevhîde yapılan çağrıya uyma arzusu açıkça okunmaktadır. Kaldı ki Sevâd b. Kârib, daha sonra Allah Resûlü'nün huzurunda kelime-i şehâdet getirerek İslâm'a girmiş ve bu durum Allah Resûlü'nde büyük memnuluk uyandırmıştır.⁷⁵⁹

Allah Resûlü tarafından tevhîd inancına yapılan çağrının yansımalarına savaş meydanlarında okunan dizelerde de rastlanmaktadır. Söz gelimi, şair Hassân b. Sâbit, tevhîd inancına düşmanca tepkilerle karşılık veren müşriklere savaş açtıklarını dizelerde dile getirmekte ve bu bağlamda şunları söylemektedir:⁷⁶⁰ (Tavîl)

نُحَارِبُ مَنْ عَادَى مِنَ النَّاسِ كُلِّهِمْ جَمِيعاً، وَإِنْ كَانَ الْحَبِيبَ الْمُصَافِيَا
وَنَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ لَا رَبَّ عَيْرُهُ وَأَنَّ كِتَابَ اللَّهِ أَصْبَحَ هَادِيَا

Düşmanlık besleyen insanlara tümünden savaş açarız/ Hepsine. Saf dost olsa bile./ Ve biliriz ki Allah'tan başka Rab yoktur./ Ve de Allah'ın kitabı yol gösteren olmuştur.

Görüleceği üzere tevhîd inancına düşmanca yaklaşım sergileyen müşriklere Allah Resûlü'nün çağrılarında kulak veren sahabe, aralarındaki eski dostluklara rağmen savaş meydanlarında karşı karşıya gelebilmektedirler.

Hassân b. Sâbit, Allah yolunda canlarını feda eden şehitlere vadedilen *Firdevs* cennetlerini sahabeye hatırlatmakta ve sahabeyi tevhîd uğruna savaşa teşvik etmektedir. Nitekim Hassân b. Sâbit dizelerde şunları söyler:⁷⁶¹ (Tavîl)

فَأَنْزَلَ رَبِّي لِلنَّبِيِّ جُنُودَهُ وَأَيَّدَهُ بِالنَّصْرِ فِي كُلِّ مَشْهَدٍ

⁷⁵⁸el-Basrî, Sadru'd-Dîn Ali b. Ebî'l-Ferac b. el-Hasen, *Kitâbu'l-Hamâseti'l-basriyye*, thk.: 'Âdil Suleymân Cemâl, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 1999, I, 356.

⁷⁵⁹el-Basrî, *Kitâbu'l-Hamâseti'l-basriyye*, I, 356.

⁷⁶⁰Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 254.

⁷⁶¹Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 93.

وَأَنَّ تَوَابَ اللَّهِ كُلُّ مُوجِدٍ جَنَّاتٍ مِّنَ الْفِرْدَوْسِ فِيهَا يُتَلَدُ

Ve Rabbim Peygamber için askerlerini gönderdi./ Ve her savaşta zaferle kendisini destekledi./ Gerçekten tevhîde inanan her kimseye Allah'ın vereceği sevap/ Ebedî istirahatgâh olan Firdevs'ten cennetlerdir.

Yüce Allah hak üzere gönderdiği tevhîd peygamberini meleklerle desteklemekte ve düşman karşısında peygamberine zafer bahşetmektedir. Hal böyle olunca şaire göre *kelime-i tevhîd* uğruna şehit düşen sahabenin Allah katındaki mükâfatları *Firdevs* cennetleridir.

Tek olan Yüce Allah'ı sıfatlarıyla anmak da tevhîd inancının gereğidir. Nitekim Allah Resûlü bu bağlamda “Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Kim bu isimleri sayarsa cennete girer. Allah tektir teki sever”⁷⁶² buyurmaktadır.

Allah Resûlü'nün amcası Hamza b. Abdulmuttalib, Allah Resûlü sayesinde edindiği güçlü *tevhîd* inancını Yüce Allah'ın ‘Azîz’, ‘Habîr’ ve ‘Latîf’ gibi sıfatlarını zikrederek dile getirmekte ve dizelerde şunları söylemektedir:⁷⁶³ (Vâfir)

حَمَدْتُ اللَّهَ حِينَ هَدَى فُؤَادِي إِلَى الْإِسْلَامِ وَالَّذِينَ الْحَنِيفِ
لِلدِّينِ جَاءَ مِنْ رَبِّ عَزِيزٍ خَبِيرٍ بِالْعِبَادِ بِهِمْ لَطِيفِ
إِذَا تَلَيْتُ رَسَائِلُهُ عَلَيْنَا تَحَدَّرَ دَفْعَ ذِي اللَّبِّ الْحَصِيفِ

Allah'a hamd ettim gönlümü yönlendirdiğinde/ İslâm'a ve hanîf dine/ Azîz olan Rab'den gelen bir dine/ Kulları iyi tanıyan ve onlara sevecen olan (bir Rab'den)/ Mesajları bize okunduğunda/ Akliselim sahibi kimsenin gözyaşı akar.

Dizelerden de anlaşılacağı üzere sahabe, ‘Azîz’, ‘Habîr’ ve ‘Latîf’ gibi sıfatlara haiz olan Yüce Allah tarafından Allah Resûlü'ne inen ayetler okunurken büyük ölçüde etkilenmekte ve gözyaşlarına boğulmaktadırlar.

Son olarak Allah'a tevekkül etmek ve Allah'tan korkmak da, tevhîd inancıyla alâkalıdır. Nitekim Allah Resûlü Hz. Ebû Bekir eşliğinde Mekke'den Medine'ye gizlice hicret ederken Sevr mağarasına sığınmışlar, müşrikler de Allah Resûlü'nün izini sürerek mağaranın girişine kadar ulaşmışlardır. Hz. Ebû Bekir'in yakalanma endişesine kapıldığını gören Allah Resûlü, Hz. Ebû Bekir'e dönerek “Üçüncüleri Allah olan iki kişi hakkında,

⁷⁶² Muslim, *Sahih*, ‘Kitâbu’z-zikri ve’ d-du’âi ve’t-tevbeti ve’l-istiğfâr’, 5. (IV, 2062)

⁷⁶³ el-Kastalânî, Ahmed b. Muhammed, *el-Mevâhibu’l-ledunniyye bi’l-minahi’l-Muhammediyye*, thk.: Sâlih Ahmed eş-Şâmî, el-Mektebu’l-İslâmî, Beyrut, 2004, I, 230.

niye endişe duyuyorsun ki yâ Ebâ Bekir?”⁷⁶⁴ buyurarak gerekli tedbirler alındıktan sonra Allah’a tevekkülün en güzel örneğini sergilemiştir.

Hız. Ebû Bekir, Allah Resûlü’yle birlikte Sevr mağarasında yaşadığı hadiseyi dizelere taşımakta ve Allah Resûlü’nün tedbir aldıktan sonra Allah’a tevekkül edilmesi yolundaki tavsiyesini şu ifadelerle dile getirmektedir:⁷⁶⁵ (Basît)

قَالَ النَّبِيُّ وَلَمْ أَجْرَعْ يُوقِرُنِي وَنَحْنُ فِي سُدْفَةٍ مِنْ ظُلْمَةِ الْعَارِ
لَا تَخَشَّ شَيْئاً فَإِنَّ اللَّهَ ثَالِثُنَا وَقَدْ تَوَكَّلْنَا مِنْهُ بِإِظْهَارِ

Allah Resûlü beni sakinleştirerek şunu dedi de rahatladım/ Mağaranın zifiri karanlığı içerisinde iken biz:/ “Bir şeyden korkma! Zira Allah üçüncümüzdür bizim.”/ Böylece Allah’tan aldığımız tevekkülü ortaya koyduk.

Dizelerden de anlaşılacağı üzere Hız. Ebû Bekir, izlerini süren müşriklerin mağaranın kapısına kadar geldiklerini görünce endişeye kapılmışsa da, Allah Resûlü’nün telkinleri sayesinde rahatlamıştır.

İslâm inanç esasları bağlamında şair sahabenin dizelerde yer verdiği kavramlardan biri de ‘kulluk’tur.

Sözlükte ‘boyun eğme ve itaat etme’⁷⁶⁶ anlamlarına gelen ‘kulluk’, terim olarak Yüce Allah’ın hoşlanacağı söz ve eylem manzumesinin tümüne verilen genel isimdir.⁷⁶⁷ Diğer bir ifade ile kulluk, sadece Allah’a boyun eğmek ve itaat etmektir. Bu bakımdan Allah Resûlü, Yüce Allah’ın kullar üzerindeki hakkını şirk koşmadan Allah’a kulluk etmeleri⁷⁶⁸ şeklinde deklare etmektedir.

Allah Resûlü, sadece Yüce Allah’a mahsus kılınması gereken kulluk örneğini pratikte bizatihi sahabeye en güzel şekilde uygulamakta ve geceleri ayakları yaralanıncaya kadar namaz kılmaktadır. Allah Resûlü’ne çokça ibâdet ederek yorulma nedeni sorulduğunda “Allah’a şükreden kul olmayayım mı?”⁷⁶⁹ buyurmaktadır.

⁷⁶⁴ et-Taberî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr, *Tefsîru’t-Taberî, Câmi’u’l-beyân, ‘an te’vîli âyi’l-Kur’ân*, thk.: Abdullah b. Abdu’l-Muhsin et-Turkî, Merkezi’l-Buhûs Ve’d-Dirâsâti’l-‘Arabiyye ve’l-İslâmiyye, Kahire, 2001, XIV, 259.

⁷⁶⁵ Ebû Bekr es-Siddîk, *Dîvân*, thk.: Muhammed Şefik el-Baytâr, Dâr Şira’ li’d-Dirâsâti ve’n-Neşri ve’t-Tevzî’, Dimaşk, 1993, s. 75.

⁷⁶⁶ İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, IV, 2776. (‘Ayn bâbı)

⁷⁶⁷ er-Râcihî, Abdulazîz b. Abdullah, *Şerhu’l-‘Ubûdiyye li Şeyhi’l-İslâm İbn Teymiye*, Dâru’l-Fadîle, Riyad, 1998, s. 6.

⁷⁶⁸ el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-sahîh*, Kitâbu’l-cihâd ve’s-siyer, 46. (II, 320)

⁷⁶⁹ el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-sahîh*, Kitâbu’t-teheccud, 6. (I, 352)

Yüce Allah'a gerçek anlamda kul olabilme arzusundaki sahabe, Allah Resûlü'nün uygulamalarında gördükleri kulluk anlayışını dizelere de yansıtmaktadırlar. Söz gelimi, şair Hassân b. Sâbit, Allah'a gerçek anlamda kulluk örneği sergileyen Allah Resûlü'nü hakkı söyleyen peygamber olarak tanımlar ve dizede şunları söyler:⁷⁷⁰ (Vâfir)

وَقَالَ اللَّهُ فَذُ أَرْسَلْتُ عَبْدًا يَقُولُ الْحَقُّ إِنَّ نَفَعَ الْبَلَاءِ

Allah dedi ki: “ Bir kul gönderdim/ Hakkı söyleyen. Fayda verecekse eğer imtihan”

Dizede Yüce Allah'a şirk koşan müşrikler aslında Allah tarafından sınanmaktadırlar. Zira müşrikler, hakkı söyleyen ve Allah'a gerçek anlamda kulluk eden Allah Resûlü'ne uymak yerine batılı yeğlemektedirler.

Sadece Allah'a kulluk etme hususunda Allah Resûlü'nü örnek alan sahabeye karşı müşrikler tarafından düşmanca tavırlar sergilenmektedir. Nitekim şair Ka'b b. Mâlik, Allah Resûlü'nü örnek aldıkları ve sadece Allah'a kulluk ettikleri için Müslümanlara *Bedir* savaşı sırasında *Ma'add* kabîlesine mensup kimseler tarafından yapılan saldırıyı dizelere taşır ve şunları söyler:⁷⁷¹ (Tavîl)

بِأَنَّ قَدْ رَمَتْنَا عَنْ قِسِيٍّ عَدَاوَةً مَعَدُّ مَعَا جُهَّالُهَا وَحَلِيمُهَا
لَأَنَّا عَبَدْنَا اللَّهَ لَمْ نَزُجْ عَيْرُهُ رَجَاءَ الْجَنَانِ إِذْ أَنَا زَعِيمُهَا
نَبِيِّ لَهُ فِي قَوْمِهِ إِزْتُ عِرَّةً وَأَعْرَاقُ صِدْقٍ هَدَبْتِهَا أَرْوَمُهَا

...oklardan bize düşmanlık fırlatarak/ Ma'add (kabîlesinin) serserisi ve yumuşak başlısı beraberce./ Allah'a kulluk ettiğimiz ve Allah'tan başkasından dilemediğimiz için/ Cennetlerin arzusunu liderleri geldiği vakit bize./ Halkı arasında onuru miras alan bir peygamberdir o/ Ve asaletinin yetiştirdiği dürüstlük damarlarını (da miras alan).

Dizelerden de anlaşılacağı üzere, sadece Allah'a kulluk yapmak isteyen Müslümanlara karşı *Ma'add* kabîlesinin serserileri ve yumuşak başlılığıyla tanınan bireyleri topyekûn saldırı başlatmaktadırlar.

Bir diğer şair el-Esved b. Mes'ûd (v. 8/630), Allah Resûlü sayesinde putlara tapmaktan kurtulduğu ve sadece Allah'a kulluk yaptığı için övünmekte ve dizelerde şunları söylemektedir:⁷⁷² (Basît)

أَمْسَيْتُ أَغْبُدُ رَبِّي لَا شَرِيكَ لَهُ رَبُّ الْعِبَادِ إِذَا مَا حُضِلَ الْبَشَرُ
أَنْتَ الرَّسُولُ الَّذِي تُرْجَى فَوَاضِلُهُ عِنْدَ الْقُحُوطِ إِذَا مَا أَخْطَأَ الْمَطَرُ

⁷⁷⁰ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 20.

⁷⁷¹ Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 266.

⁷⁷² el-'Askalânî, *el-İsâbe ...*, I, 159-160.

Hiçbir ortağı bulunmayan Allah'a ibâdet ederek akşamladım/ Kulların Rabbine. İnsanlar kısaca (tanımlandığında)/ Sen erdemleri arzulanan peygambersin./ Kıtıklar anında yağmur yanılıp (yağmadığında.)

el-Esved b. Mes'ûd, hiçbir ortağı bulunmayan Yüce Allah'a doğru biçimde kulluk yaparak gününü geçirmektedir. Bu bakımdan sağlam İslâm inancını insanlığa getiren Allah Resûlü, şair nazarında gelmiş geçmiş bütün insanlar arasında en seçkin şahsiyettir.

Şair el-'Abbâs b. Mirdâs da, putlara tapınmaktan kurtulmasına vesile olan Allah Resûlü'nü dizelerde övmekte ve şunları söylemektedir:⁷⁷³ (Tavîl)

فَأَمَّنْتُ بِاللَّهِ الَّذِي أَنَا عَبْدُهُ وَخَالَفْتُ مَنْ أَمْسَى يُرِيدُ الْمَهَالِكَا
وَوَجَّهْتُ وَجْهِي نَحْوَ مَكَّةَ قَاصِدًا وَتَابَعْتُ نَبِيَّ الْأَكْرَمِينَ الْمُبَارَكَا

Kulu olduğum Allah'a îman ettim de/ Helâka sevk eden (putların) arzusuyla akşamlayanlara uymadım./ Yüzümü Mekke'ye doğru yönelttim kastederek/ En onurluların mübarek Peygamberine biat etmeyi.

Nitekim el-'Abbâs b. Mirdâs, tevhîd dinine davet eden Allah Resûlü'ne biat etmek üzere Mekke'ye gelmiş ve orada Hz. Peygamber'e biat ettikten sonra mensubu bulunduğu 'Suleym' kabîlesine geri dönmüştür. el-'Abbâs b. Mirdâs, daha sonra 'Dumâr' adındaki putunu yakarak yok etmiştir.⁷⁷⁴

İslâm inanç esasları bağlamında sahabenin dizelerde yer verdiği kavramlardan biri de 'itaat'tir.

Allah Resûlü, kendisine itaat edilmesini Allah'a itaat olarak telakki etmekte ve bu bağlamda "Her kim bana itaat ederse, muhakkak ki Allah'a itaat etmiştir. Her kim bana isyan ederse muhakkak ki Allah'a isyan etmiştir."⁷⁷⁵ buyurmaktadır.

Allah Resûlü'nün yönlendirmelerine kulak veren şair sahabe, Allah'a ve Resûlü'ne itaat düşüncesini dizelere taşırlar. Aynı zamanda şair sahabe, Allah'ın rızasına nail olmak ve cehennem azabından uzak durmak amacıyla dizelerde insanları Allah'a ve Resûlü'ne itaat etmeye çağırırlar. Söz gelimi, Hamza b. Abdulmuttalib, Allah Resûlü'nü itaat edilen peygamber olarak nitelemekte ve Allah Resûlü'ne duyduğu sevgiyi şu ifadelerle dizeye yansıtmaktadır:⁷⁷⁶ (Vâfir)

⁷⁷³ el-Asbahânî, Ebû Na'îm, *Delâilu'n-nubuvve*, thk.: Muhammed Ravvâs Kal'aci vd., Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1986, s. 119.

⁷⁷⁴ el-Asbahânî, *Delâilu'n-nubuvve*, s. 119.

⁷⁷⁵ Muslim, *Sahîh*, Kitâbu'l-İmâra, 32. (III, 1466)

⁷⁷⁶ el-Kastalânî, *el-Mevâhibu'l-ledunniyye*, I, 230.

وَأَحْمَدُ مُضْطَفَى فِينَا مُطَاعٌ فَلَا تَعْشَوُهُ بِالْقَوْلِ الْعَنِيفِ

Ve Ahmed Mustafa bizde itaat edilendir./ O halde çöreklenmeyin üstüne sert sözle onun.

Dizede Hamza b. Abdulmuttalib, Allah Resûlü'nün itaat edilen peygamber olmasıyla övünmekte ve Allah Resûlü'nü incitici söz söylemekten uzak durulmasını talep etmektedir.

Şair Abdullah b. Ravâha ise, *Bedir* savaşında Müslümanlar tarafından kazanılan zaferin gerekçesini Allah Resûlü'ne itaate bağlamakta ve dizelerde şunları söylemektedir:⁷⁷⁷ (Tavîl)

عَصَيْتُمْ رَسُولَ اللَّهِ أَفَ لِدِينِكُمْ وَأَمْرُكُمْ السَّيِّئُ الَّذِي كَانَ عَاوِيَا
وَإِنِّي وَإِنْ عَتَقْتُمُونِي لَفَائِلٌ فِدَى لِرَسُولِ اللَّهِ أَهْلِي وَمَا لِيَا
أَطَعْنَا فَلَمْ نَعْدِلْ سِوَاهُ بَعْثَرِهِ شَهَابًا لَنَا فِي ظُلْمَةِ اللَّيْلِ هَادِيَا

Allah'ın elçisine karşı geldiniz. Yazıklar olsun dininize/ Sapıklık olan kötü halinize de/ Bana zorbalıkla karşılık verseniz de yine şunu derim: “Yakınlarım ve sahip olduklarım feda olsun Allah'ın elçisine.” İtaat ettik de ondan başkasına dönmedik/ Gecenin zifri karanlığında yol gösterici bir kıvılcım olarak bize.

Görüleceği üzere dizelerde şair, Allah Resûlü'ne karşı cephe alan Kureyşliler ile Ensâr arasında kıyaslama yapmakta ve batıl inançlarından dolayı Kureyşlileri kınarken Ensâr'ı ise Allah Resûlü'ne itaat etmelerinden dolayı övmektedir.

Şair Ka'b b. Mâlik de *Hendek* savaşı sırasında Ensâr'ın Allah Resûlü'ne itaat etmesi sebebiyle düşman karşısında zafere ulaştıklarını öne sürmekte ve dizelerde şunları söylemektedir:⁷⁷⁸ (Kâmil)

وَنُطِيعُ أَمْرَ نَبِيِّنَا وَنُجِيبُهُ وَإِذَا دَعَا لِكَرِيهَةٍ لَمْ نُسْبِقِ
فَبِدَاكَ يَنْصُرُنَا وَيُظْهِرُ عَزَّنَا وَبِصَيِّبِنَا مِنْ نَيْلِ ذَلِكَ بِمَرْفِقِ

Peygamberimizin emrine itaat ederiz ve savaşa çağırdığında ilk biz koşarız/ Böylece bizi zafere ulaştırır ve itibarımızı korur/ Ve bize bundan dirsekle kazanç isabet ettirir.

Dizelerde düşman karşısında zafer kazanma ve Müslümanların itibarlarını koruma yolunda Allah Resûlü'ne itaat etmenin oynayacağı role vurgu yapıldığı açıktır.

Öte yandan Hassân b. Sâbit, sahabenin Allah Resûlü'ne olan sevgilerini ve Peygamberlerine itaat etme arzularını *Bedir* savaşı münasebetiyle söylediği dizelere yansıtır ve şöyle der:⁷⁷⁹ (Basît)

⁷⁷⁷ Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 138.

⁷⁷⁸ Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 247.

⁷⁷⁹ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 55.

وَقَدْ وَرَدْنَا وَلَمْ نَسْمَعْ لِقَوْلِكُمْ
حَتَّى شَرِبْنَا رِوَاءَ غَيْرِ تَضْرِيْدِ
مُسْتَعَصِمِينَ بِحَبْلِ غَيْرِ مُنْجِدٍ
مُسْتَحْكِمٍ مِنْ جِبَالِ اللَّهِ مَمْدُودِ
فِيْنَا الرُّسُولُ وَفِيْنَا الْحَقُّ نَتَّبِعُهُ
حَتَّى الْمَمَاتِ، وَنَضْرُ غَيْرُ مَحْدُودِ

Sözünüze kulak asmadık da (Bedir'in su kaynağına) indik./ Ta ki içtik kana kana bir daha susamayacak biçimde/ (Aynı zamanda) tutunarak kopması mümkün olmayan bir ipe/ Allah'ın güçlü ve uzun iplerinden./ Aramızdadır Peygamber ve aramızdadır hak. Uyarız ona/ Ölene kadar. (Elbet bu durum bizim için) sınırsız bir zaferdir.

Dizelerden de anlaşılacağı üzere Allah'ın ipine sınırsız sarılan sağlam inançlı sahabe, Allah Resûlü'ne ölene kadar bağlı kalacaklarına ve ona itaat edeceklerine dair söz vermektedirler.

Bir diğer şair Hassân b. Sâbit, Allah Resûlü'nün Mekke'den Medine'ye hicretini konu edindiği dizelerde sahabe tarafından Hz. Peygamber'e olan sınırsız bağlılığa ve itaat etme arzusuna değinir. Nitekim Hassân b. Sâbit bu bağlamda şunları söyler:⁷⁸⁰ (Mutekârib)

رَكْنَا إِلَيْهِ، وَلَمْ نَعْصِهِ
وَقُلْنَا: صَدَقْتَ، رَسُولَ الْمَلِيكِ
عَدَاةً أَنَا مِنْ أَرْضِ الْحَرَمِ
هَلُمَّ إِلَيْنَا، وَفِيْنَا أَمٍ
فَنَادِ بِمَا كُنْتَ أَحْفَيْتَهُ
نِدَاءً جَهَارًا، وَلَا تَكْتُمِ
فِيْنَا وَأَوْلَادُنَا جُنَّةً
نَقِيكَ وَفِي مَالِنَا فَاحْتَكِمِ

Ona itimat ettik de karşı durmadık/ Harem diyarından bize geldiği sabah/ Ve dedik ki: “Ey Melîk olan Allah'ın Elçisi!/ Hadi bize gel de aramızda konakla./ Ve gizlemiş olduğun (dine) davet et de/ Açıkça gizleme (artık)./ Zira evlatlarımızla birlikte birer kalkanız biz/ Seni koruyacak. Hem malımızda da tasarrufta bulun.”

Görüleceği üzere Allah Resûlü'nü canlarıyla ve mallarıyla her an savunmaya hazır durumda olan sahabe, Allah Resûlü'ne bağlılık ve itaat etme örneği sergilemektedirler.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, toplumda kökleşmiş yanlış değer yargılarını güçlü bir îmanla ve sağlam iradeyle hakka uygun düşecek biçimde değiştirmeyi başaran Allah Resûlü, sahabe üzerinde büyük ölçüde etkili olmuştur. Nitekim Allah Resûlü'nün yönlendirmeleri doğrultusunda hareket eden Asr-ı saâdet şairlerinin, Allah Resûlü'nü savunma ve İslâm dinini tebliğ etme gayesiyle söyledikleri muhtelif dizeler bu durumu destekler mahiyettedir.

Müslüman şairler her yönüyle hayran kaldıkları Allah Resûlü'nün peygamberlik yönünü de dizelere taşımışlardır.

⁷⁸⁰ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 221.

Peygamberlik:

Allah Resûlü'nün peygamberliği Kur'ân ayetlerinin yanı sıra Allah Resûlü'nden günümüze ulaşan rivayetlerle de sabittir. Söz gelimi, Allah Resûlü, Muslim'in '*Sahîh*'inde yer verdiği bir rivayette "Ben gönderilen bütün peygamberlerin sonuncusuyum"⁷⁸¹ buyurmaktadır. Allah Resûlü'nün ahlâk, dürüstlük, güvenilirlik ve iffet gibi üstün özellikleri şahsında barındıran kendine özgü kişiliği olduğu yolunda düşmanları dahi hemfikirdirler.⁷⁸²

Allah Resûlü etrafında kenetlenen sahabeye ait dizelerde *mucize*, *gaybdan haber verme* ve *ismet/korunma* gibi peygamberlikle ilgili özelliklere de rastlanmaktadır. Peygamberlikle ilgili söz konusu özelliklerden biri '*mucize*'dir.

Allah Resûlü'nün en büyük mucizesi Kur'ân-ı Kerîm'dir. Kur'ân mucizesi bazı sahabe şairler tarafından dizelere yansıtılmıştır. Söz gelimi, Şair Abdullah b. Ravâha, dizelerde Kur'ân mucizesine vurgu yapmakta ve şunları söylemektedir:⁷⁸³ (Maşûru'r-recez)

خَلُّوا بَنِي الْكُفَّارِ عَنْ سَبِيلِهِ خَلُّوا فَكُلَّ الْخَيْرِ فِي رَسُولِهِ
قَدْ أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ فِي تَنْزِيلِهِ فِي صُحُفٍ تُثَلِّى عَلَى رَسُولِهِ

Be hey Küffarın Oğulları! Savulun yolundan!/ Savulun! Zira iyiliğin tümü Allah'ın peygamberindedir!/ Rahmân olan Allah indirmiştir (bunu) kitabında/ Allah Resûlü'ne okunan sayfalarda.

Görüleceği üzere şair, Kur'ân mucizesi açık seçik ortada iken hala Allah Resûlü'nün peygamberliğini kabul etmeyen müşrikleri sert bir üslûpla paylamaktadır.

Mekke'nin fethinden sonra Müslüman olan ve Allah Resûlü'ne dizelerde övgüler yağdıran Musliyetu b. Hizzân da (v..../...), Kur'ân mucizesine gönderme yapmakta ve şunları söylemektedir:⁷⁸⁴ (Tavîl)

أَتَانَا بِبُرْهَانٍ مِنَ اللَّهِ قَابِسٍ أَضَاءَ بِهِ الرَّحْمَنُ مُظْلِمَةَ الْكَرْبِ

(Peygamber) meşale (gibi ışık saçan) bir delil getirdi bize Allah'tan da/ Aydınlattı onunla Rahmân olan Allah kederin karanlığını.

⁷⁸¹ Muslim, *Sahîh*, 'Kitâbu'l-fadâil, 22. (IV, 1791)

⁷⁸² es-Sâmarrâî, Fâdîl Sâlih, *Nubuvvetu Muhammedin Sallallâhu 'aleyhi ve sellem mine'ş-şekki ilê'l-yakîn*, Dâru 'Ammâr, Amman, 2010, s. 49.

⁷⁸³ Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 144.

⁷⁸⁴ el-'Askalânî, *el-Îsâbe ...*, X, 176.

Dizede şair, Allah Resûlü'nün en büyük mucizesi olan ve Allah Resûlü'ne çığır açtıran Kur'ân-ı Kerîm'i, gün ortasında parlayan güneş gibi Câhiliye karanlığını ortadan kaldırmış olarak tasavvur etmektedir.

Sahabe şairler, Kur'ân ayetlerinin yanı sıra *mi'râc*, *taşların tespih etmesi* ve *peygamberlik mührü* gibi Allah Resûlü'nden sadır olan başka mucizelere de dizelerde yer vermişlerdir. Söz gelimi, Şair Ka'b b. Mâlik, Allah Resûlü'nü diğer peygamberlerle kıyaslamakta ve dizelerde şunları söylemektedir:⁷⁸⁵(Tavîl)

عَلَى جَبَلِ الطُّورِ الْمُنِيفِ الْمُعْظَمِ	فَإِنْ يَكُ مُوسَى كَلَّمَ اللَّهَ جَهْرَةً
عَلَى الْمَوْضِعِ الْأَعْلَى الرَّفِيعِ الْمُسَوِّمِ	فَقَدْ كَلَّمَ اللَّهَ النَّبِيُّ مُحَمَّدًا
سُلَيْمَانَ ذَا الْمُلْكِ الَّذِي لَيْسَ بِالْعَمَى	وَإِنْ يَكُ نَمْلُ الْبَرِّ بِالْوَهْمِ كَلَّمَتْ
صِغَارُ الْحَصَى فِي كَفِّهِ بِالْتَّرْتُمِ	فَهَذَا نَبِيُّ اللَّهِ أَحْمَدُ سَبَّحَتْ

Musa Allah ile açıktan konuşmuş ise/ Muazzam ulu Tûr dağının tepesinde/ Peygamber Muhammed'le de konuşmuştur Allah/ Mühürlenmiş en yüce makam olan (mi'râc) da./ Karada (yaşayan) karınca konuşmuş ise vehimle/ Mülk sahibi kör olmayan Süleyman'la/ Allah'ın peygamberi Ahmed'in de avucunda tespih getirdi/ Taş tanecikleri terennüm ederek.

Görüleceği üzere geçmiş peygamberleri desteklemek amacıyla Allah tarafından ortaya çıkarılan mucizelerin hemen hepsi Allah Resûlü'ne de bahşedilmiştir. Diğer peygamberlerden farklı olarak Allah Resûlü, avucunda tuttuğu taş taneciklerinin tespih etmesi⁷⁸⁶ gibi başka mucizelerle de desteklenmiştir.

Mekke'den Medine'ye hicret esnasında Allah Resûlü'nün elinde cılız koyunun bol süt vermesi mucizesi de şairlere ilham kaynağı olmuştur. Şöyle ki, Allah Resûlü Mekke'den Medine'ye hicret ederken, yolculara yiyecek ve içecek temin etmesiyle şöhret bulan Ummu Ma'bed (v. .../...) adında bir hanımefendinin çadırına uğrar. Ancak Allah Resûlü o an için çadırda satın alacak bir şey bulamaz. Allah Resûlü'nün gözüne otlağa çıkamayacak kadar cılız düşmüş bir koyun ilişir. Allah Resûlü, Ummu Ma'bed'den izin aldıktan sonra hayvanın memesine eliyle dokunur ve hayvanı sağır. Orada bulunan herkese yetecek kadar bol miktarda süt sağılır.⁷⁸⁷ Allah Resûlü'nün elinde zuhur eden bu

⁷⁸⁵ Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 270.

⁷⁸⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâyetu ve'n-nihâye*, VIII, 694.

⁷⁸⁷ İbn Kayyim, *el-Cevziyye*, Şemseddîn, Muhammed b. Ebî Bekr ez-Zur'î ed-Dimaşkî, *Zâdu'l-ma'âd fi hedyi hayri'l-'ibâd*, thk.: Şu'ayb el-Arnaûd vd., Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1998, III, 50-51

mucizeden sonra, Mekke’de kime ait olduğu bilinmeyen ve aralarında şu dizelerin de bulunduğu mısralar dilden dile dolaşır:⁷⁸⁸ (Tavîl)

سَلُّوا أُمَّتَكُمْ عَنْ شَاتِيهَا وَإِنَائِهَا
فَإِنَّكُمْ إِن تَسْأَلُوا الشَّاةَ تَشْهَدُ
لَهُ بِضَرْيَحِ ضَرْةِ الشَّاةِ مُزْبِدِ

Kız kardeşinize koyununu ve (süt sağma) kabını sorun/ Dahası siz o koyuna (da) sorsanız tanıklık eder./ (Peygamber) kısır bir koyunu çağırdı da, anında süt verdi/ Koyunun memesi tertemiz köpüklü bir süt o (Peygamber’e).

Dizeleri işiten Hassân b. Sâbit, söz konusu mucizeye de gönderme yaparak dizelerin sahibine şu mısralarla karşılık verir:⁷⁸⁹ (Tavîl)

لَقَدْ خَابَ قَوْمٌ غَابَ عَنْهُمْ نَبِيُّهُمْ،
تَرَحَّلَ عَنْ قَوْمٍ فَضَلَّتْ عُقُولُهُمْ
هَذَاهُمْ بِه بَعْدَ الضَّلَالَةِ رَبُّهُمْ
وَهَلْ يَسْتَوِي ضَلَالٌ قَوْمٍ تَسَفَّهُوا
لَقَدْ نَزَلَتْ مِنْهُ عَلَى أَهْلِ يَثْرِبِ
نَبِيِّ يَرَى مَا لَا يَرَى النَّاسُ حَوْلَهُ
وَإِنْ قَالَ فِي يَوْمٍ مَقَالَةَ غَائِبِ،
وَقَدَسَ مَنْ يَسْرِي إِلَيْهِمْ وَيَعْتَدِي
وَحَلَّ عَلَى قَوْمٍ بِنُورٍ مُجَدِّدِ
وَأَوْشَدَهُمْ، مَنْ يَسْبَحُ الْحَقَّ يَزُودِ
عَمِي، وَهَدَاةً يَهْتَدُونَ بِمُهْتَدِ؟
رِكَابِ هُدًى، حَلَّتْ عَلَيْهِمْ بِأَسْعَدِ
وَيَتْلُو كِتَابَ اللَّهِ فِي كُلِّ مَسْجِدِ
فَتَضَدِّبُهَا فِي الْيَوْمِ أَوْ فِي ضُحَى الْعَدِ

Peygamberleri kendilerinden uzaklaşan halkın ümidi boşa çıkmıştır./ (Buna mukabil Peygamberin) geceleyin ve sabah vakti kendilerine doğru hicret ettiği kimseler kutsanmışlardır./ (Peygamber) bir kavmi bırakıp gitti de sapıtı akılları./ (Buna mukabil Peygamber) yenilenen bir ışıkla bir (başka) kavimde konakladı./ (Peygamberin) konakladığı kavmi sapıklıktan sonra o ışıkla Rableri doğru yola sevk etti/ Ve de hakka yönlendirdi. (Zira) hakka uyan kimse doğruyu bulur./ Hiç eşit olur mu bir halkın küstahlaşmış kör sapkınları ile/ Mühtedi bir kimse eşliğinde doğru yolda yürüyen rehberler?/ O mühtedi (Peygamber) sayesinde Yesrib halkına hidayet takipçileri inmiştir./ Yıldızlarla konaklamışlardır (Yesrib halkı arasında)/ Bir peygamber ki etrafındakilerin görmediğini görür./ Ve her secde edilen yerde Allah’ın kitabını okur./ Ve bir gün gayiptan haber verse/ O söz ya aynı günde veya ertesi gün kuşluk vaktinde doğrulanır.

Dizelerden de anlaşılacağı üzere Allah Resûlü’nün elinde zuhur eden mucize sayesinde Ummu Ma’bed ve eşi İslâm’la şereflenirler.⁷⁹⁰

Hassân b. Sâbit, peygamberlik mucizesiyle ilgili olarak Allah Resûlü’nün iki omuzu arasında doğuştan bulunan mührü⁷⁹¹ de dizelere taşır ve şunları söyler:⁷⁹² (Tavîl)

أَعْرُ عَلَيْهِ لِلنُّبُوَّةِ خَاتَمٌ
مِنَ اللَّهِ مَشْهُودٌ يُلُوحُ وَيَشْهَدُ

⁷⁸⁸ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 59.

⁷⁸⁹ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 59.

⁷⁹⁰ İbn Kayyim, *Zâdu’l-ma’âd*, III, 50-51.

⁷⁹¹ Muslim, *Sahîh*, ‘Kitâbu’l-Fadâil, 109. (IV, 1823)

⁷⁹² Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 54.

Üzerinde peygamberlik mührü bulunan saygın bir (peygamberdir o)/ Allah'tan gözle görülür biçimde parlayan ve (Allah Resûlü'nün peygamberliğine) tanık olan.

Hassân b. Sâbit'in 'peygamberlik mührü' ifadesiyle Allah Resûlü'nün iki omuzu arasında doğuştan var olan mühre işaret ettiği açıktır.

Peygamberlikle alâkalı olarak Asr-ı saâdet şairlerine ait dizelerde dikkat çeken hususlardan biri de, Allah Resûlü'nün 'bilinmeyenden haber vermesi'dir.

Peygamberlik misyonunun mucizelerle desteklenmesi amacıyla Yüce Allah tarafından Allah Resûlü'ne bazı bilinmeyen olaylar haber verilmiştir.⁷⁹³ Sahabe şairlere ait dizelerin bir kısmında söz konusu olaylara da işaret edildiği görülmektedir.

Söz gelimi, Allah Resûlü, hicretin VII. yılında Mekkeli müşrikler tarafından Müslümanlara karşı başlatılan ve üç yıl süren ambargoya ait anlaşma metnine ağaç kurdu musallat edileceğini amcası Ebû Talib'e (v. h.ö. 3/619) önceden haber verir.⁷⁹⁴ Şair Hassân b. Sâbit, bazı dizelerde bu hadiseye işaret eder ve şunları söyler:⁷⁹⁵

مَتَى مَا يُخَيَّرُ غَائِبِ الْقَوْمِ يَعْجَبِ	وَقَدْ كَانَ فِي أَمْرِ الصَّحِيفَةِ عِبْرَةً
وَمَا تَقْمُوا مِنْصَادِقِ الْقَوْلِ مُنْجَبِ	مَحَا اللَّهُ مِنْهَا كُفْرَهُمْ وَعُفُوقَهُمْ
وَمَنْ يَخْتَلِقُ مَا لَيْسَ بِالْحَقِّ يُكْذِبِ	فَأَضْبَحَ مَا قَالُوا مِنَ الْإِفْكِ بَاطِلًا

Sahife meselesinde bir ibret vardı/ Toplulukta hadiseyi bilmeyene ne zaman anlatılsa şaşkına döner./ Allah o sayfadan (müşrik) topluluğun küfrünü ve itaatsizliğini yok etti./ Doğru sözlü ve seçilmiş peygamberden aldıkları intikamı da/ Böylece söyledikleri iftiralar boşa çıktı./ Ve kim hak olmayanı kurgularsa yalanlanır.

Benzer bir hadise *Uhud* savaşı sırasında yaşanır. Şöyle ki, el-Hâris b. Suveyd es-Sâmit (v..../...) adında bir şahıs, Müslümanlardan Abdullah b. Ziyâd b. 'Amr'i (v. 3/625) aralarındaki kan davası sebebiyle gizlice öldürür. Cibrîl (a.s.) katilin kimliği hakkında Allah Resûlü'ne bilgi verir ve İslâm'a verdiği zarardan ötürü öldürülmesini emreder.⁷⁹⁶ Şair Hassân b. Sâbit dizelerde söz konusu hadiseye gönderme yapar ve şunları söyler:⁷⁹⁷

أَمْ كُنْتَ وَتِيْحَكَ مُعْتَرَاً بِجَبْرِيلِ	يَا حَارِ! فِي سِنَةِ مَنْ نَوْمِ أَوْلِكُمْ
بِغَرَةٍ فِي فَضَاءِ الْأَرْضِ مَجْهُولِ	أَمْ كُنْتَ، بَابِنِ زِيَادِ، حِينَ تَقْتُلُهُ

⁷⁹³ el-Elûsî, Ebû'l-Fadl Şihâbu'd-dîn es-Seyyid Mahmûd, *Rûhu'l-ma'ânî fi tefsîri'l-Kur'ânî'l-'Azîm ve's-seb'i'l-mesânî*, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, Beyrut, ts., IX,137.

⁷⁹⁴ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, I, 472.

⁷⁹⁵ Ebû Tâlib b. Abdulmuttalib, *Dîvân*, thk.: Muhammed Hasen Âl Yâsin, Dâru Mektebeti'l-Hilâl, Beyrut, 200, s. 229.

⁷⁹⁶ el-Berkûkî, Abdurrahmân, *Şerhu dîvânı Hassân b. Sâbit el-ensârî*, el-Matba'atu'r-Rahmâniyye, Kahire, 1929, s. 318.

⁷⁹⁷ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 189.

وَفِيكُمْ مُحْكَمَ الْآيَاتِ وَالْقِيلِ
بِمَا تُكِنُّ سَرِيرَاتِ الْأَقَاوِيلِ

وَقُلْتُمْ لَنْ نُزَى وَاللَّهِ مُبْصِرُكُمْ
مُحَمَّدٌ وَالْعَزِيزُ اللَّهُ يُخْبِرُهُ

Be hey Hârisicik! İlkizin uykusu gibi uyukluyor muydun?/ Yoksa Cibrîl'in (senin hakkında ayet indirmeyeceği zannına mı)⁷⁹⁸ aldandın? Yazıklar olsun sana/ Yoksa Ziyâd'ın oğluyla mı meşguldün öldürürken onu?/ Kimsenin olmadığı açık alanda./ Allah sizi görmekte iken kimse tarafından fark edilmeyeceğiz dediniz/ Hâlbuki hakkınızda muhkem ayetler ve söylenti vardır./ Azîz olan Allah Muhammed'e bildirmektedir gizliden söylenenleri.

Dizelerden de anlaşılacağı üzere el-Hâris b. Suveyd es-Sâmit, kimsenin kendisini fark etmeyeceği vehmine kapılarak Abdullah b. Ziyâd b. 'Amr'ı ıssız bir yerde gizlice öldürmüştür. Ne var ki Yüce Allah tarafından Hz. Peygamber'e el-Hâris b. Suveyd es-Sâmit hakkında ayet indirilerek Abdullah b. Ziyâd b. 'Amr'ı öldüren şahsın el-Hâris b. Suveyd olduğu bildirmiştir. Akabinde el-Hâris b. Suveyd, Allah Resûlü'nün emriyle öldürülür.⁷⁹⁹

Asr-ı saâdet şairlerine ait dizelerde yer alan peygamberlikle ilgili düşüncelerden biri de, Allah Resûlü'nün Allah tarafından koruma altına alınmış olmasıdır.

Allah Resûlü peygamberlik misyonunu yerine getirebilmesi ve peygamberliğinin teyit edilmesi amacıyla Yüce Allah tarafından koruma altına alınmıştır. Nitekim Allah Resûlü, sahabe tarafından kurulan kolluk kuvvetine karşı çıkmış ve "Ey insanlar! Bana bekçilik yapmayı bırakınız. Zira Rabbim beni koruma altına aldı"⁸⁰⁰ buyurmuştur.

Hicret esnasında Surâka b. Mâlik (v. 24/644) adındaki Mekkelinin Allah Resûlü'ne yetişmesi ve Allah Resûlü'nü öldürmek üzere saldırıya geçtiği sırada atının aniden kumlara gömülmesi sonucunda Allah Resûlü'nün ölümden dönmesi⁸⁰¹ Yüce Allah tarafından koruma altında alındığı durumlardan biridir.

Surâka b. Mâlik, bizzat yaşadığı hadiseyi Ebû Cehil'e nasihat bağlamında dizelere dökmekte ve Allah Resûlü'ne eziyet vermekten geri durmasını talep ederek şunları söylemektedir:⁸⁰² (Tavîl)

⁷⁹⁸ el-Berkûkî, *Şerhu dîvânı Hassân b. Sâbit el-ensârî*, s. 318

⁷⁹⁹ et-Taberî, *Tefsîru't-Taberî...*, V, 558.

⁸⁰⁰ et-Taberî, *Tefsîru't-Taberî...*, X, 468.

⁸⁰¹ İbn Seyyidi'n-nâs, Ebû'l-Feth Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *'Uyûnu'l-eser fî funûni'l-mağâzî ve's-şemâili ve's-siyer*; thk.: Muhammed el-Hatrâvî vd., Mektebetu Dâri't-turâs, Medine-i münevvere, ts., I, 301.

⁸⁰² el-Fâkihî, Ebû Abdullah Muhammed b. İshâk b. el-'Abbâs, *Ahbâru Mekke fî kadîmi'd-dehri ve hadîsihî*, thk.: 'Abdu'l-Melik b. Abdullah ed-Duheyş, Dâru Hıdr, Beyrut, 1994, IV, 85.

أَبَا حَكِيمٍ وَاللَّهِ لَوْ كُنْتُ
عَجِبْتُ وَلَمْ تَشْكُكْ بِأَنَّ مُحَمَّدًا
عَلَيْكَ بَرْدَ الْقَوْمِ عَنْهُ فَإِنِّي
شَاهِدًا لِأَمْرِ جَوَادِي إِذْ تَسِيحُ قَوَائِمُهُ
رَسُولٌ وَبُرْهَانٌ فَمَنْ ذَا يُكَاتِمُهُ
أَرَى أَمْرَهُ يَوْمًا سَتَبْدُو مَعَالِمُهُ

Be hey Ebâ'l-Hakem! Vallahi şahit olsaydın/ Atımın haline ayakları (kuma) batarken/
Şaşırırdın da şüpheye düşmezdin Muhammedin/ Bir peygamber ve delil olduğuna.
Kim onun (bu gerçeğini) gizleyebilir ki?/ Artık halkının ona eziyet etmesine izin
vermemen gerekir/ Bir gün onun (peygamberlik) alâmetleri kesin ortaya çıkacaktır.
Onun bu halini görüyorum.

Dizelerden Surâka b. Mâlik'in yaşadığı hadiseden sonra Allah Resûlü'nün Yüce Allah tarafından peygamber olarak gönderildiğine kanaat getirdiği anlaşılmaktadır.

Şair Hassân b. Sâbit de, *Hendek* savaşı sırasında Yüce Allah tarafından gönderilen kasırğa nedeniyle müşriklere ait çadırların buldukları yerden uçması sonucunda hezimete uğramalarını⁸⁰³ dizelere yansıtır ve şunları söyler:⁸⁰⁴ (Kâmil)

حَتَّى إِذَا وَرَدُوا الْمَدِينَةَ وَارْتَجَوْا
وَعَدَوْا عَلَيْنَا قَادِرِينَ بِأَيْدِهِمْ
بِهُبُوبٍ مُعَصِفَةٍ تُفْرِقُ جَمْعَهُمْ
فَقَتَلَ النَّبِيَّ وَمَعْنَمِ الْأَشْلَابِ
رَدُوا بَغِيظَهُمْ عَلَى الْأَعْقَابِ
وَجَنُودِ رَبِّكَ سَيِّدِ الْأَرْيَابِ

Ta ki Medine'ye gelip Peygamber'i öldürme ve alacakları ganimetleri elde etme beklentisine girdiklerinde/ Ve de bize karşı güç yetirerek kuvvetleriyle sabah vakti saldırdıklarında/ Geri püskürtüldüler öfkeleriyle/ Birlikteliklerini dağıtan bir kasırğanın esmesiyle/ Efendilerin Efendisi Rabbinin ordularıyla.

Görüleceği üzere müşrikler, Allah Resûlü karşısında zafer elde etmeye ramak kala Yüce Allah tarafından gönderilen kasırğa ile hezimete uğramışlardır.

Allah Resûlü Yüce Allah tarafından gönderilen melekler vasıtasıyla da koruma altındadır. Nitekim Cibrîl (a.s.), atının başından tutmuş ve savaş aletini de üzerine almış bir vaziyette Müslümanlarla birlikte fiilî olarak *Bedir* savaşına katılmıştır.⁸⁰⁵

Şair Ka'b b. Mâlik, Mekkeli şair Dırâr b. el-Hattâb'a cevap niteliğinde söylediği dizede *Bedir* savaşı sırasında Allah tarafından gönderilen meleklerin Allah Resûlü komutasındaki Müslümanlarla birlikte müşriklere karşı savaştıklarına işaret eder ve şunları söyler:⁸⁰⁶ (Basît)

وَيَوْمَ بَدْرٍ لَقِينَاكُمْ لَنَا مَدَدٌ
فِيهِ مَعَ النَّصْرِ مِيكَالٌ وَجِبْرِيلُ

⁸⁰³ Harûn, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 204.

⁸⁰⁴ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 23.

⁸⁰⁵ el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, Kitâbu'l-mağâzî, 11. (3, 91)

⁸⁰⁶ Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 255.

Bedir günü sizinle karşı karşıya geldik (Allah tarafından bize gönderilen) bir destekle/ Mikâil ve Cibrîl'in de aralarında bulunduğu zafer eşliğindeki (destekle).

Dizeden de anlaşılacağı üzere, Cibrîl ve Mikâil, Allah tarafından gönderilen diğer meleklerle birlikte Allah Resûlü komutasındaki Müslümanların zafere ulaşması için müşriklere karşı savaşmışlardır.

Şair Hassân b. Sâbit ise, Ebû Cehil'i hicvettiği bazı dizelerde, Allah Resûlü'nün savaş meydanlarında melekler tarafından desteklenerek koruma altına alınmış olmasını peygamberlik göstergesi kabul eder ve şunları söyler:⁸⁰⁷ (Tavîl)

لَقَدْ لَعَنَ الرَّحْمَنُ جَمْعًا يَقُودُهُمْ دَعِيَ بَنِي شَجْعٍ لِحَرْبِ مُحَمَّدٍ
فَأَنْزَلَ رَبِّي لِلنَّبِيِّ جُودَهُ وَأَيَّدَهُ بِالتَّضَرِّ فِي كُلِّ مَشْهَدٍ

Rahmân olan Allah, lanet etti bir kalabalığa/ Muhammed'le savaşmak uğruna Şec' oğulları (kabilesine mensup) piçin yönettiği (kalabalığa)/ Ve Rabbim askerlerini anında gönderdi Peygamber için/ Ve de zaferle destekledi her meydanda Peygamberi.

Dizelerde Hassân b. Sâbit, Allah Resûlü'nün müşrikler karşısında melekler tarafından desteklenmesiyle övünmektedir.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet Arap şiirine etkisi, Allah Resûlü'ndeki liderlik becerisi, İslâm'a hizmet anlayışı ve peygamberlik misyonu gibi İslâm dininin beraberinde getirdiği hususlarda kendini göstermektedir. Nitekim Allah Resûlü'nün etrafında kenetlenen şairler neredeyse Allah Resûlü'nde gördükleri hemen her özelliği İslâm dinine özgü terimlerle yoğurarak dizelere taşımışlardır.

Acaba Allah Resûlü'nün, çölde yaşayan bedevî şairlere ait çalışmalara da etkisi olmuş mudur? Tam da burada bu hususa değinmek yerinde olacaktır.

2.4. Bedevî Şairlerin Şiirlerinde Hz. Peygamber:

Allah Resûlü, liderlik, güçlü önsezi, bilgi sahibi olma, savaşlarda ordulara komuta etme, hakemlik yapma ve sorunlara pratik çözümler üretme⁸⁰⁸ gibi peygamberlik misyonunu sağlıklı yürütmesini sağlayacak becerilerle donatılmıştır.

Çölde yaşayan bedevî Araplar zorlu çöl iklimi gereği sert mizaçlı ve kaba insanlardır.⁸⁰⁹ Bedevî kabîleler, Allah Resûlü'nde gördükleri adâletle hükmetme becerisi,

⁸⁰⁷ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 93.

⁸⁰⁸ Heykel, Muhammed Huseyn, *Hayâtu Muhammed*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts., s. 12.

alçak gönüllülük, düşküne yardım etme ve suçluyu bağışlama gibi üstün özellikler nedeniyle Mekke'nin fethinden hemen sonra İslâm'a girmeye koyulmuşlardır.⁸¹⁰ Bu bakımdan çöl şiiri, daha çok Câhiliye şiirine has karakteristik özellikler taşımaktadır.⁸¹¹

Bununla birlikte kabîle heyetleri arasında Medine'ye gelen bedevî şairlere ait çalışmalarda az da olsa Allah Resûlü'nün etkilerine rastlanmaktadır. Söz gelimi, *Murâd* kabîlesine mensup Ferve b. Museyk (v. 30/650), Allah Resûlü'nde bulunan seçkin meziyetleri ve güzel ahlâkı sığınacağı bir barınak olarak tasavvur eder ve şunları söyler:⁸¹² (Recez)

كَالرَّجُلِ خَانَ الرَّجُلَ عَزَقُ نَسَائِهَا لَمَّا رَأَيْتُ مُلُوكَ كِنْدَةَ أَعْرَضْتُ
أَرْجُو فَوَاضِلَهَا وَحُسْنَ ثَرَائِهَا يَمَمْتُ زَاحِلِي أَوْ مُحَمَّدًا

Kinde krallarının (bizden) yüz çevirdiğini gördüğümde/ Damar dönmesinin hainlik yaptığı ayak gibi/ Bineğimin yüzünü çevirdim Muhammed'e yönelerek/ Erdemlerini ve zenginliklerinin güzelliğini arzu ederek.

Dizelerden Cahiliye devrinde şair ile *Kinde* kralları arasında 'erdem' kavramına dayalı bazı sorunlar yaşandığı ve şairin *Kinde* krallarına ait saraylarda beklentisine cevap bulamadığı anlaşılmaktadır. Bu bakımdan şair *Kinde* kralları ile Allah Resûlü arasında bir kıyaslama yapmakta ve beklentilerine Allah Resûlü'nün huzurunda cevap bulma ümidi ile Medine'ye doğru yola çıkmaktadır.

Şair Musliyetu b. Hizzân da, Mekke'nin fethinden sonra mensubu bulunduğu *Sumale* kabîlesini temsil eden heyetin başında Allah Resûlü'nün huzuruna gelir. Musliyetu b. Hizzân, Allah Resûlü'nü övdüğü dizelerde "Develerin Rabbine"⁸¹³ diyerek alışageldiği Câhiliye üslûbuna göre yemin eder ve şunları söyler:⁸¹⁴ (Tavîl)

طَوَّالِعَ مِنْ بَيْنِ الْقَصِيمَةِ بِالرَّكَبِ حَلَفْتُ بِرَبِّ الرَّاقِصَاتِ إِلَى مِنَى⁸¹⁵

⁸⁰⁹ Ferrâc, 'İzzud'-Dîn, *Hayâtu Muhammed Nebiyyu'l-İslâm*, Dâru'r-Râidi'l-'Arabî, Beyrut, 1984, s. 88.

⁸¹⁰ el-Cebbûrî, *Şi'ru'l-muhadramîn...*, s. 294.

⁸¹¹ el-Cebbûrî, *Şi'ru'l-muhadramîn...*, s. 254.

⁸¹² el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn, *Delâilu'n-nubuvve ve ma'rifet-i ahvâli sâhibi's-şerî'ah*, thrc.: 'Abdu'l-M'utî Kal'acî, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1988, V, 368.

⁸¹³ en-Neceyramî, Ebû İshâk, İbrâhîm b. Abdullah b. Muhammed, *Eymânu'l-'Arabi fi'l-câhiliyye*, thk. : Muhibbu'd-dîn el-Hafîb, el-Matba'atu's-Selefiyye, Kahire, 1343, s. 20.

⁸¹⁴ el-'Askalânî, *el-İsâbe...*, X, 176.

⁸¹⁵ Dizede الراقصات ifadesiyle hac mevsiminde binicileriyle *Mina*'ya doğru yol alan binek hayvanları kastedilmektedir. Bkz.: ez-Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmud b. 'Umar, *el-Keşşâf 'an hakâiki ğavâmidî't-tenzîli ve üyûni'l-akâvîli fi vucûhi't-te'vil*, thk.: 'Âdil Ahmed 'Abdu'l-Mevcûd vd., Mektebetu'l-'Ubeykân, Riyad, 1998, IV, 382.

بِأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ فِيْنَا مُحَمَّدًا لَهُ الرَّأْسُ وَالْقُدْمُوسُ مِنْ سَلْفِي كَعْبٍ

Yemin ettim bineklerin Rabbine ta Mina'ya kadar dans edercesine/ Kumluk vadinin arasından kabilelerle çıkarak binicilerini taşıyan/ Allah'ın elçisi Muhammed'in aramızda olduğuna/ (Feda olsun) ona Ka'b'in (soyundan gelen) iki selefın başı ve liderliği.⁸¹⁶

Görüleceği üzere her ne kadar şair Müslüman olsa bile İslâm dini ile yeni tanıştığından henüz Câhiliye alışkanlıklarından vazgeçmiş değildir. Bununla birlikte şair artık aralarında Allah Resûlü'nün bulunmasıyla da övünmektedir.

Bir başka çöl şairi Muzerrid b. Dırâr (v. .../...), Mekke'nin fethinden sonra Medine'ye gelir ve Allah Resûlü'nün huzurunda İslâm'a girer. Bu sırada yaptıkları haksızlıklardan ötürü kavmini hicveder ve şunları söyler:⁸¹⁷ (Tavîl)

تَعَلَّمْ رَسُولَ اللَّهِ أَنَا كَأَنَّنا أَفَأَنَا بِأَنْمَارٍ⁸¹⁸ تُعَالِبُ ذِي غَسَلٍ⁸¹⁹
تَعَلَّمْ رَسُولَ اللَّهِ لَمْ أَرْ مِثْلَهُمْ أَجْرٌ عَلَى الْأَذْنَى وَأَحْزَمٌ لِلْفَضْلِ

Ey Allah'ın Resûlü! Bil ki, sanki biz/ Enmâr kabîlesine Zî Ğısl köyünün tilkilerini fidiye verdik/ Ey Allahın Resûlü! Bil ki, onlar gibisini görmedim/ En yakındakinin üstüne sürüklenen ve de lütfu mahrum eden.

Dizelerde peygamberlik dışında Allah Resûlü'ne özgü bir ifadenin varlığından söz etmek mümkün değildir.

Temîm kabîlesine mensup üst düzey yetkililerin de bulunduğu bir heyet Medîne'ye gelenler arasındadır. Heyet, kabîle şairi ez-Zibrikân b. Bedr'den (v. 45/665) Allah Resûlü'nün huzurunda şiir söylemesini ister. ez-Zibrikân b. Bedr, şiir söylemesi için

⁸¹⁶ Şair 'Ka'b'in soyundan gelen iki selef' ifadesiyle hem kendi şahsını hem de Abdullah b. 'Ales'i (v. .../...) kastetmektedir. Zira şair, Abdullah b. 'Ales ile birlikte mensubu bulunduğu *Sumalekabîlesini* temsilen Medine'ye gelen heyete öncülük yapmıştır. Bkz.: ez-Zuhrî, Muhammed b. Sa'd Menî', *Kitâbu't-tabakâti'l-kebir*, thk.: Ali Muhammed 'Umar, Mektebetu'l-Hancî, Kahire, ts., I, 304.

Yine şair 'Ka'b' ifadesiyle muhtemelen soy ağacının başlarında yer alan Ka'b b. el-Hâris b. Ka'b'ı (v. .../...) kastetmektedir. Bkz.: es-Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdulkerîm b. Muhammed b. Mansûr et-Temîmî, *el-Ensâb*, thk.: Abdurrahmân b. Yahyâ, Mektebetu İbn Teymiye, Kahire, 1980, III, 140.

⁸¹⁷ el-Cezerî, *Üsdü'l-ğâbe...*, V, 144.

⁸¹⁸ Şair burada أنمار ifadesiyle kendi kabîlesini kastetmektedir. Bkz.: el-Cezerî, *Üsdü'l-ğâbe...*, V, 144.

⁸¹⁹ Dizede yer alan ذى غسل el-Yemâme ve en-Nibâc arasında bir köy ismidir. Söz konusu köyde daha çok meşhur Câhiliye Şairi İmru'u'l-Kays'ın soyundan gelen bedevî Araplar ikamet etmektedir. Bkz.: el-Hamevî, Şihâbu'd-dîn, Yâkût b. Abdullah, *Mu'cemu'l-buldân*, Dâru Sâdır, Beyrut, 1977, IV, 204.

gereken izni Allah Resûlü'nden alır ve Câhiliye geleneğine bağlı kalarak kabîlesiyle övündüğü dizelerde şunları söyler:⁸²⁰

مِنَّا الْمُلُوكُ وَفِينَا تُصَبُّ الْبَيْعُ	نَحْنُ الْكِرَامُ فَلَا حَيٌّ يُعَادِلُنَا
عِنْدَ النَّهَابِ وَفَضْلُ الْعِزِّ يَتَّبِعُ	وَكَمْ فَسَرْنَا مِنَ الْأَحْيَاءِ كُلِّهِمْ
مِنَ السَّوَاءِ إِذَا لَمْ يُونَسِ الْقَرْعُ	وَنَحْنُ يُطْعَمُ عِنْدَ الْقَحْطِ مَطْعَمُنَا
مِنْ كُلِّ أَرْضٍ هَوِيًّا ثُمَّ نَضْطَنِعُ	ثُمَّ تَرَى النَّاسَ تَأْتِينَا سَرَائِهِمْ
لِلنَّازِلِينَ إِذَا مَا أَنْزَلُوا شَبِعُوا	فَتَنَحِرُ الْكُومَ عَبْطًا فِي أَرْوَمَتِنَا

Yegâne saygınlarız biz. Nitekim hiçbir kabîle eş değildir bize./ Bizdendir krallar ve bizde kurulur sinagoglar./ Biz kabîlelerin tümünden nicelerini ele geçirdik/ Yağmalamalarda. Ve de uyulur itibarın lütuflusuna./ Kıtlık vakti yedirdiğimiz kimseye takdim edilir/ Kızarmış etten. İnce bulutlar yağmur yağdırmadığı için toprak kurursa./ Hem sonra insanların saygınlarının bize geldiğini görürsün/ Her bir yerden koşa koşa sonra da biz onları ağırlarız./ Nitekim biz kesilmesine mani olmayan koca hörgüçlü semiz develeri boğazlarız. Bizim asaletimizde vardır bu türden ağırlamak/ Konuklarımızı. (Nitekim bizde) konaklatılırlarsa karınları doyar.

Görüleceği üzere İslâm'la yeni tanışmakta olan ez-Zibrikân b. Bedr, Câhiliye taassubundan henüz kopmadığından dizelerde kabîle ruhuyla hareket etmekte ve İslâm inancı yerine kabîlesi ile övünmeye ağırlık vermektedir.

Medîne'ye *Hemdân* kabîlesi de bir heyet gönderir. Heyet arasında bulunan Mâlik b. Namat (v. .../...) adında⁸²¹ bir şahıs, Allah Resûlü'nün huzurunda Câhiliye ruhunu yansıtan şu dizeleri okur:⁸²² (Recez)

لَيْسَ لَهَا فِي الْعَالَمِينَ أَمْثَالُ	هَمْدَانُ خَيْرُ سَوْقَةٍ وَأَقْيَالُ
لَهَا أَطَابِطٌ بِهَا وَآكَالُ	مَحَلُّهَا الْهَضْبُ وَمِنْهَا الْأَبْطَالُ

Hemdân kabîlesi (baş kraldan ve krallardan sonra gelenlerin) en mükemmelidir./ Onların alemlerde benzerleri yoktur./ İkamet ettikleri topraklar verimlidir ve kahramanlar da onlardandır./ Malın kalitelisi (de) onlarıdır. (Dahası krallların halkı yönetme karşılığı olarak kendilerine tahsis ettikleri mallar da onlardandır.

Dizeler Allah Resûlü'nün huzurunda okunmuş olmasına rağmen Allah Resûlü ile ilgili hiçbir yansıma içermemektedir. Buna mukabil dizelerde *سوقة/krallardan sonra gelen halklar*, *أقيال/ baş kral*, *أطابات/ kaliteli mallar* ve *آكال/ kralların halkı yönetme karşılığı*

⁸²⁰ et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu't-Taberî Târîhu'r-rusul ve'l-mulûk*, thk.: Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts., III, 116-117; 'Abdu'l-Cebbâr, Su'ûd Mahmûd, *Şi'ru'z-Zibrikân b. Bedr ve 'Amr b. el-Ehthem*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1984, s. 46-47.

⁸²¹ Dizeyi Mâlik b. Namat yerine heyette bulunan bir başka şahsın okuduğu da gelen rivayetler arasındadır. Bkz.: İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, IV, 289.

⁸²² İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, IV, 289.

olarak kendilerine tahsis ettikleri mallar⁸²³ gibi Câhiliye ruhunu yansıtan terimlere yer verilmektedir. Ayrıca şair, Câhiliye geleneği doğrultusunda mensubu bulunduğu *Hemdân* kabîlesi ile övünmeye ağırlık vermektedir.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere Mekke'nin fethinden sonra İslâm'a giren çöl şairlerine ait çalışmalarda Allah Resûlü'nün etkisi fazla gözükmemektedir. Nitekim çöl şairlerine ait çalışmalarda daha çok Câhiliye şiirine özgü terimler ve kabîle asabiyetine dayalı övünme gibi Câhiliye geleneğini yansıtan genel karakter baskın gelmektedir. Çöl şairlerinin Mekke'nin fethinden sonra İslâm'a girmiş olmaları dikkate alındığında, Allah Resûlü'nün söz konusu şairlere ait çalışmalar üzerinde etkisini göstermemesi normal karşılanacak bir durumdur.

Allah Resûlü tarafından yapılan yönlendirmelerin, övgü, özür dileme, mersiye, hiciv ve övünme gibi temalar üzerinde etkisi olmuş mudur? Çalışmanın bu aşamasında Allah Resûlü tarafından yapılan yönlendirmelerin Asr-ı saâdet şiir temaları üzerindeki etkileri değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

2.5. Hz. Peygamber'in Şiir Temalarına Etkisi:

İslâm dini ile birlikte ortaya çıkan gelişmelerden şiir temalarının da etkilenmesi beklenecek bir durumdur. Bu bakımdan Câhiliye döneminde şiir temaları ya İslâm öğretilerine uygun düşecek biçimde yeniden düzenlenmiş veya tamamen terk edilmiştir.⁸²⁴ Söz gelimi, edepsizlik içeren gazel, yalana dayalı övünme, içkiye ve kumara teşvik, insan onurunu zedeleyici mahiyette hiciv, mübalağalı övgü ve boşa vakit harcamayı amaçlayan salt eğlence içerikli temalar yasaklanmıştır.⁸²⁵

Buna mukabil Asr-ı saâdet şiirine konu edilen övgü, özür dileme, mersiye, hiciv ve övünme türünden genel temalar İslâm dinine özgü prensiplerle örtüşecek biçimde yeniden düzenlenmiştir.⁸²⁶

Bu bakımdan Allah Resûlü tarafından genelde sahabeye, özelde sahabe şairlere yapılan yönlendirmelerin *övgü /medh, i'tizar/özür dileme, mersiye, hiciv ve övünme* türünden temalara olan etkilerine değinmek yerinde olacaktır.

⁸²³ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, IV, 289. (Dipnot)

⁸²⁴ Muhammed, Sirâcu'd-dîn, *el-Medîhu fi'ş-şi'ri'l-'Arabî*, Dâru'r-Râtibi'l-Câmi'iyye, Beyrut, ts., s. 18.

⁸²⁵ Hafâcî, Muhammed 'Abdu'l-Mun'im, *el-Hayâtu'l-edebiyye ba'de zuhûri'l-İslâm*, Dâru'l-Cil, Beyrût, 1990, s. 209.

⁸²⁶ Kassâb, Velîd, *en-Nazratu'n-nebeviyye fi nakdi'ş-şi'r*, el-Mektebetu'l-Hadîse, el-'Ayn, 1988, s. 47.

Allah Resûlü'nün etkisine rastlanan en belirgin şiir teması 'övgü/medh'dir.

2.5.1. Övgü/Medh:

Övgü temalı şiir, Arap edebiyatında en yaygın şiir türleri arasında yer almaktadır. Nitekim ulema, övülen kimseyi yücelten, hicvedilen şahsı rüsvay eden, isabetli benzetme/teşbih ve aşırı övünme/fahr olmak üzere Arap şiirinin temelde dört esas üzerine tesis edildiği hususunda görüş birliği içindedirler.⁸²⁷

Cahiliye devrinde övgü temalı şiirler başlangıçta fitrata uygun düşecek biçimde dürüstlük esasına dayalı iken, zamanla devlet ricalinin saraylarında ve hatırı sayılır şahsiyetlerin makamlarında çıkar amaçlı dalkavukluk yapma aracına dönüşmüştür.⁸²⁸

Asr-ı saâdet'te ise Allah Resûlü, kişide var olan özelliklerle kişinin övülmesini onaylamıştır. Söz gelimi, Allah Resûlü, kendisine "Ey Allah'ın Resûlü! Ben Rabbimi ve seni övdüm" diyen el-Esved b. Serî'ye (v. 42/663) "Gerçekten Rabbin övülmeyi sever."⁸²⁹ buyurmuştur.

Asr-ı saâdet'te İslâm dinine özgü değerler başlangıçta savunmaya ve tanıtılmaya muhtaçtır.⁸³⁰ Bu bakımdan Asr-ı saâdet şairleri, Allah Resûlü'nü ve İslâm dinine özgü değerleri dizelerle savunmuşlardır.⁸³¹

Asr-ı saâdet şairleri, Allah Resûlü'nü ve İslâm dinine özgü değerleri savunurlarken Câhiliye ruhu taşıyan çıkar amaçlı ve yalan odaklı övme biçimi yerine dizelerde 'hilim', 'bağışlama' ve 'cesaret' gibi Allah Resûlü'nde var olan manevî özellikleri ön plana çıkarmışlardır.

Asr-ı saâdet şairlerine ait övgü temalı çalışmalarda Allah Resûlü'nün yüz şekli gibi fizikî yapısına pek fazla yer verilmediği görülmektedir. Zira Allah Resûlü'ne duyulan

⁸²⁷ el-Merzabânî, Muhammed b. 'Imrân b. Mûsâ, *el-Muvaşşah fî ma'âhizi'l-'ulemâi 'ale's-şu'arâ* thk.: Muhammed Huseyn Şemseddîn, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1985, s. 206.

⁸²⁸ Muhammed, *el-Medîhu fî'ş-ş-i'ri'l-'Arabî*, s. 7.

⁸²⁹ el-Buhârî, Muhammed b. İsmâ'îl, *el-Edebu'l-mufred*, thk.: Muhammed Fuâd Abdulbâkî, el-Matba'atu's-Selefiyye, Kahire, 1375, s. 94.

⁸³⁰ Muhammed, *el-Medîhu fî'ş-ş-i'ri'l-'Arabî*, s.18.

⁸³¹ Muhammed, *el-Medîhu fî'ş-ş-i'ri'l-'Arabî*, s.18.

saygı sebebiyle sahabe şairler, Allah Resûlü'nün fizikî yapısını dizelere yansıtma cesaretini kendilerinde bulamamışlardır.⁸³²

Allah Resûlü'ne ait fizikî yapı bağlamında Allah Resûlü'nün yüz şekli ve yüzündeki 'nur/parlaklık' dizelere yansıtılmıştır.

Peygamberler moral değerleri ve yaratılışları bakımından noksansız insan örneğini temsil ederler. Bu bakımdan Allah Resûlü, sahabe tarafından en güzel ve en iyi insan olarak tanımlanmaktadır. Söz gelimi, Allah Resûlü ile ay arasında kıyaslama yapan sahabe, Allah Resûlü'ne bahşedilen yüz güzelliğini ay ışığındaki güzelliğin üstünde görmektedirler.⁸³³

Asr-ı saâdet şairlerine ait dizelerde de Allah Resûlü'ne bahşedilen yüz güzelliğinin yansımaları görülmektedir. Örnek vermek gerekirse Şair Hassân b. Sâbit, Allah Resûlü'nü övdüğü dizede Allah Resûlü'nün yüz şeklini ışık saçan hilale benzetir ve şunları söyler:⁸³⁴ (Kâmil)

مِثْلُ الْهَلَالِ مُبَارَكًا، ذَا رَحْمَةٍ سَمَّحَ الْخَلِيقَةَ، طَيِّبَ الْأَعْوَادِ

Hilâl gibi mübarek ve merhametli/ Hoşgörülü ve de asil bir peygamber olarak...

Hassân b. Sâbit, teşbih sanatı kullanarak Allah Resûlü'nün yüz şeklini ışık saçan hilâle benzetmekle aslında bir realiteyi dile getirmektedir. Zira Allah Resûlü'nün yüz şekli doğuştan ay gibi yuvarlaktır.⁸³⁵

Hassân b. Sâbit bir başka dizede Allah Resûlü'nün yüzündeki parlaklığı yine gece karanlığını aydınlatan aya benzetir ve şöyle der:⁸³⁶ (Tavîl)

مَتَى يَبْدُ فِي الدَّاجِي الْبُهِيمِ جَبِينُهُ يُلُحُّ مِثْلَ مُضْبَاحِ الدُّجَى الْمُتَوَقِّدِ

Ne zaman gecenin zifiri karanlığında alını görünse/ Adeta yanmakta olan gece lambası (ay) gibi parlar.

Hassân b. Sâbit dizede Allah Resûlü'nün yüzündeki parlaklığı gece karanlığını aydınlatan aya benzetmekle yine bir realiteyi ortaya koymaktadır. Zira Hz. 'Âişe, Allah

⁸³² el-Harbî, Munevver b. Muhammed b. Sâlih, *Şahsiyyetu'r-Resûli sallallâhu 'aleyhi vesellem fi şî'ri sadri'l-İslâm*, Yüksek Lisans Tezi, Câmi'atu Mu'te, 2009, s. 30.

⁸³³ Humeyd, Sâlih b. Abdullah v.d., *Mevsû'atu nudrati'n-na'im fi mekârimi ahlâkır'r-Resûli'l-Kerîm*, Dâru'l-Vesîle, Mekke-i Mükerrreme, 1998, I, 415.

⁸³⁴ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 56.

⁸³⁵ el-Buhârî, *el-Câmi 'u's-sahîh*, Kitabu'l-menâkib, 23, (II, 516)

⁸³⁶ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 67.

Resûlü hakkında tanıtıcı bilgi vermesini isteyen bazı kimselere: “Vallahi (Allah Resûlü), tıpkı Hassân b. Sâbit’in dizede belirttiği gibi idi”⁸³⁷ buyurmuştur.

Bir diğer İslâm şairi Abdullah b. Ravâha da, Allah Resûlü’nü överken Allah Resûlü’nün yüzünü karanlığı kovalayan dolunaya benzetir ve dizede şöyle der:⁸³⁸

تَحْمِيلُهُ النَّاقَةَ الْأَدْمَاءُ مُعْتَجِرًا بِالْبُرْدِ كَالْبَدْرِ جَلَى لَيْلَةَ الظُّلْمِ

Siyahı beyazına karışmış ala deve (peygamberi) taşır bürünmüş olarak/ Hırkaya.
Karanlık geceyi aydınlatan dolunay misali.

Görüleceği üzere şair Abdullah b. Ravâha’ya göre Allah Resûlü, karanlık geceyi aydınlatan dolunay gibi insanlığı İslâm nuruyla doğru yola sevk etmektedir.

İslâm dini, CâhiliyeArapları nazarında *hilm/yumuşak başlılık*, *vefâkârlık*, *el açıklığı* ve *cesur olma* gibi manevî değer yargularından birçoğunu benimsemiştir.⁸³⁹ Bu bakımdan sahabe şairler, söz konusu kavramlara İslâm dinine özgü anlamlar yükleyerek dizelerde Allah Resûlü’nü övmüşlerdir.⁸⁴⁰

Zira ‘*hilim/ yumuşak huyluluk*’, Allah Resûlü’nün sahip olduğu temel özelliklerdendir. Nitekim sahabe tarafından Allah Resûlü, insanların en hayırlısı, en iyilikseveri ve en yumuşak huylusu⁸⁴¹ gibi sıfatlarla tarif edilmektedir.

Allah Resûlü’nde doğuştan var olan ‘*yumuşak huyluluk*’ Asr-ı saâdet şairlerine ait övgü türü şiir çalışmalarına da yansıtılmıştır.

Örnek vermek gerekirse Allah Resûlü’nün amcası Ebû Tâlib, Allah Resûlü’nü ‘*yumuşak huylu*’ olarak tanımlamakta ve dizelerde şunları söylemektedir:⁸⁴² (Tavîl)

فَمَنْ مِثْلُهُ فِي النَّاسِ أَيُّ مُؤْمِلٍ إِذَا قَاسَهُ الْحُكَّامُ عِنْدَ التَّفَاضُلِ
حَلِيمٍ رَشِيدٍ عَادِلٍ غَيْرِ طَائِشٍ يُؤَالِي إِلَهًا لَيْسَ عَنْهُ بَعَافِلِ

Kimdir onun benzeri insanlar arasında (her türden iyilik için) arzulanan/ Hakemler tercih yapmak amacıyla onu kıyasladıklarında?/ Yumuşak huyludur, reşittir, adildir (ve) taşkın değildir./ Bir ilâhî dost edinir de O (ilâhtan) gâfil değildir.

⁸³⁷ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 67.

⁸³⁸ Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 163.

⁸³⁹ Dayf, Şevkî, *et-Tatavvur ve't-tecdîd fi's-şi'ri'l-umevî*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1959, s.16.

⁸⁴⁰ el-Cebbûrî, *Şi'ru'l-muhadramîn...*, s. 357.

⁸⁴¹ Ebû Şuhbe, Muhammed b. Muhammed, *es-Sîretu'n-nebeviyye fi dav'i'l-Kur'âni ve's-sunne*, Dâru'l-Kalem, Dimaşk, 1992, II, 101.

⁸⁴² Ebû Tâlib b. Abdulmuttalib, *Dîvân*, thk.: Muhammed Hasen Âl Yâsîn, Dâru ve Mektebetu'l-Hilâl, Beyrut, 2000, s. 197.

Görüleceği üzere dizelerde Allah Resûlü, *yumuşak huyluluk, rüşt, adâlet ve olgunluk* sıfatlarına haiz olma bakımından insanların en üstünüdür.

Şair Ka‘b b. Mâlik de, Allah Resûlü’nde bulunan ‘*yumuşak huylu*’ olma özelliğini dizeye taşımaktadır. Nitekim Ka‘b b. Mâlik, Allah Resûlü’nü övdüğü dizede bu bağlamda şunları söyler:⁸⁴³ (Vâfir)

رَشِيدُ الْأَمْرِ ذُو حُكْمٍ وَعِلْمٍ وَجَلْمٍ لَمْ يَكُنْ نَزَقًا خَفِيفًا

İradesinde reşittir, hüküm ve ilim erbabıdır./ (Aynı zamanda) hilim (sahibidir de).
Taşkın olmamıştır (asla) hafif meşrep de.

Dizede Allah Resûlü, *yumuşak huylu, olgun, lider ve ilim sahibi* olmasıyla övülmektedir. Aynı zamanda Ka‘b b. Mâlik, Allah Resûlü’nü taşkınlık yapmamak ve hafif meşrep olmamakla da tanımlamaktadır.

Asr-ı saâdet şairleri tarafından Allah Resûlü’nün övüldüğü sıfatlardan bir diğeri de ‘*bağışlayıcı*’ olmasıdır.

Allah Resûlü’nü ayrıcalıklı kılan en temel özelliklerden biri de, Allah Resûlü’ne haksızlık yapan kimseleri bağışlamasıdır. Mekke’nin fethinden sonra bir zamanlar kendisine haksızlık yapan ve Medine’ye hicret etmek zorunda bırakan Mekke halkını bağışlamış⁸⁴⁴ olması, Allah Resûlü’nde doğuştan var olan bağışlayıcı vasfının en belirgin göstergelerinden birdir.

Allah Resûlü’nde doğuştan var olan ‘*bağışlayıcı*’ vasfına delâlet eden göstergelerden biri de hicretin VI. yılında *Necd* bölgesine giden seriyeye esir düşen Sumâme b. Usâl’in (v. 13/634) Allah Resûlü tarafından bağışlanmasıdır. Sumâme b. Usâl, Allah Resûlü tarafından af edilip, özgürlüğüne kavuşunca Allah Resûlü’nü şu dizelerle över:⁸⁴⁵ (Tavîl)

أَهْمُ بَنَزِكِ الْقَوْلِ ثُمَّ يَرُدُّنِي إِلَى الْقَوْلِ إِنْعَامِ النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ
شَكَرْتُ لَهُ فَكَيْ مِنْ الْعَلِّ بَعْدَمَا رَأَيْتُ خَيَالًا مِنْ حُسَامٍ مُهْنَدٍ

Konuşmamaya niyetleniyorum (ama) bir müddet sonra beni itiyor/ Peygamber Muhammed’in bana yaptığı iyilik konuşmaya./ Teşekkür ettim zincirimi çözdüğü için ona/ Kafayı gövdeden ayıran Hint yapısı keskin kılıcın hayalini gördükten sonra.

⁸⁴³ Ka‘b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 236.

⁸⁴⁴ Harûn, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 259.

⁸⁴⁵ el-‘Askalânî, *el-İsâbe ...*, II, 85.

Dizelerden Sumâme b. Usâl'in ölümle burun buruna geldiği bir anda Allah Resûlü tarafından af edilerek yeniden özgürlüğe kavuşması karşısında duygularına hâkim olamadığı anlaşılmaktadır.

Allah Resûlü tarafından bağışlanan bir başka şair Mekkeli Ebû 'Azze el-Cumahî'dir (v. 3/625). *Bedir* savaşında Müslümanlara esir düşen Ebû 'Azze el-Cumahî'den, Allah Resûlü'ne karşı kimseyi kışkırtmayacağına dair söz alınması üzerine, Allah Resûlü tarafından bağışlanır ve serbest bırakılır. Ebû 'Azze el-Cumahî, daha sonra Allah Resûlü'nü övdüğü bazı dizelerde şunları söyler:⁸⁴⁶ (Tavîl)

وَأَنْتَ اِمْرُؤٌ بُؤْتَتْ فِيْنَا مَبَاءَةٌ	لَهَا دَرَجَاتٌ سَهْلَةٌ وَضَعُودٌ
وَإِنَّكَ مِنْ حَارِثَتِهِ لَمُحَارَبٌ	شَقِيٌّ وَمَنْ سَأَلْتَهُ لَسَعِيدٌ

Aramızda önemli yeri olan bir kimsesin./ Aşamaları kolay olan ve tırmanışla ulaşılabilen bir yeri/ Kuşkusuz savaş açtığın bedbaht kimseye savaş açılır/ Barışık olduğun kimse (ise) mutludur kesin.

Görüleceği üzere Mekkeli şair Ebû 'Azze el-Cumahî'nin, Allah Resûlü tarafından af edilmesi ve serbest bırakılması karşısında vefâ borcu ödemek amacıyla söylediği anlaşılan dizelerde Allah Resûlü, Câhiliye övgü şiiri tarzında her an emrine itaat edilen güç sahibi kabîle reisi veya bir kral olarak tasavvur edilmektedir.

Asr-ı saâdet şairleri tarafından Allah Resûlü'nün övüldüğü özelliklerden biri de 'cesaret'tir.

Cahiliye devrinde 'cesaret', yüksek ahlâk göstergelerinden sayılmaktadır.⁸⁴⁷ Bu bakımdan Cahiliye devrinde kahramanlık örneği sergileyen cesur kimselere kabîle fertleri tarafından 'kutsiyet' kisvesi giydirilmiştir.⁸⁴⁸

Yüksek ahlâkı tamamlamak amacıyla gönderilen Allah Resûlü de, sahabe tarafından en cesur şahsiyetler arasında gösterilmektedir. Söz gelimi, Enes b. Mâlik, Allah Resûlü'nü insanlık tarihine iz bırakmış en cesur kimseler arasında⁸⁴⁹ zikreder.

Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalarda Allah Resûlü'nün cesaretine işaret eden örneklere de rastlanmaktadır. Nitekim şair Hassân b. Sâbit, *Benî Kurayza* gazvesinde

⁸⁴⁶ İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 253.

⁸⁴⁷ Dayf, Şevkî, *el-Butûletu fi'şî'ri'l-'Arabî*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1970, s. 15.

⁸⁴⁸ Dayf, *el-Butûletu fi'şî'ri'l-'Arabî*, s. 9.

⁸⁴⁹ Bahîrâ, Muhammed 'Abdu'l-Âtî, *Min ahlâkı'r-Resûl sallallâhu 'aleyhi ve sellem*, el-Mektebetu't-Tevfikîyye, Kahire, 2004, s. 376.

Allah Resûlü'nün gösterdiği cesaret örneğini dile getirir ve dizelerde şunları söyler:⁸⁵⁰
(Vâfir)

رَسُولُ اللَّهِ كَالْقَمَرِ الْمُنِيرِ
بُفْرَسَانٍ عَلَيْهَا كَالطُّقُورِ

عَدَاةٌ أَتَاهُمْ يَهْوِي إِلَيْهِمْ
لَهُ خَيْلٌ مُجَبَّبَةٌ تُعَادِي

(Kurayza oğullarının) üzerine çullanarak geldiği sabah/ Etrafı aydınlatan ay misali Allah'ın Resûlü./ (Ordusunun) cenahında süratle giden atlarıyla/ Sırtlarındaki kartallar gibi süvarilerle...

Görüleceği üzere dizelerde şair, teşbih sanatı kullanarak Allah Resûlü'nün üstün cesareti ile ay ışığının süratle karanlığı yok etmesi arasında güçlü bir bağlantı kurmaktadır.

Şair Hassân b. Sâbit, *Bedir* savaşı sırasında İslâm ordusuna komutanlık yapan Allah Resûlü'nde gördüğü cesaret örneğini de dizelere yansıtmakta ve şunları söylemektedir:⁸⁵¹
(Basît)

جَلْدُ النَّخِيزَةِ، مَاضٍ، غَيْرُ رَغْدِيدِ
عَلَى الْبَرِيَّةِ بِالتَّقْوَى، وَبِالْجُودِ
إِذَا الْكُفَمَاةُ تَحَامَوْا فِي الصَّنَادِيدِ

مُسْتَشْعِرِي حَلَقِ الْمَادِي يَفْدُمُهُمْ
أَعْنِي الرَّسُولَ، فَإِنَّ اللَّهَ فَضَّلَهُ
مَاضٍ عَلَى الْهَؤُلِ، رَكَابٌ لِمَا قَطَعُوا

Zırhlara bürünmüş ordunun başını çeker/ Korkusuz, güçlü ve doğuştan cesur bir (komutan)/ (O komutanla) Peygamberi kastediyorum. Zira Yüce Allah üstünde tuttu onu/ Takvası ve el açıklığı ile bütün insanlığın./ (Peygamber) dehşetin üzerine korkusuzca gider./ (Birilerinin) zor görüp vaz geçtiği dehşetin üzerine atar kendini/ Silah kuşanmış kimseler cesur askerlere sığındıklarında.

Dizelerde İslâm ordusuna komutanlık yapan Allah Resûlü, kimsenin düşmanla karşı karşıya gelme cesareti gösteremediği durumlarda bile düşmana korkusuzca saldırmakta ve bu hususta büyük cesaret örneği sergilemektedir.

Şair Ka'b b. Mâlik de, *Uhud* savaşı sırasında Allah Resûlü tarafından sergilenen cesaret örneğini dizelere taşımakta ve şunları söylemektedir:⁸⁵²

جَيْنَ الْقُلُوبِ عَلَى رَجْفٍ مِنَ الرُّعْبِ
نَجْدُ الْمُقَدَّمِ مَاضِي الِهَمِّ مُعْتَرِمٌ

(Peygamber) cesur, güçlü iradeli ve azimkârdır/ Kalpler korkudan titrediğinde.

Görüleceği üzere dizelerde Allah Resûlü, herkesin korktuğu bir anda cesurdur, irade sahibidir ve azimkârdır.

Mâlik b. 'Avf (v. 20/640) ise, Allah Resûlü'nü yavrularının önünde avına saldırmaya

⁸⁵⁰ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 134.

⁸⁵¹ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 55.

⁸⁵² Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 174.

hazır bir aslan şeklinde tasavvur eder ve dizelerde şunları söyler:⁸⁵³ (Kâmil)

مَا إِنْ رَأَيْتُ وَلَا سَمِعْتُ بِمِثْلِهِ
وَإِذَا الْكُتَيْبَةُ عَرَدَتْ أَتْيَابَهَا
فَكَأَنَّهُ لَيْثٌ عَلَى أَشْبَالِهِ
فِي النَّاسِ كُلِّهِمْ بِمِثْلِ مُحَمَّدٍ
بِالسَّمْهَرِيِّ وَضَرْبِ كُلِّ مُهَنْدٍ
وَسَطِ الْهَبَاءَةِ خَادِرٍ فِي مَرْصَدٍ

O (Peygamber'in) benzerini ne gördüm ne de işittim/ Bütün insanların arasında Muhammed'in benzerini (görmedim)/ Ordu birliğinin azı dişleri köreldiğinde/ Mızraklarla ve her tür Hint yapısı keskin kılıçla/ Sanki bir aslandır o yavrularının başında./ İn girişinde gizlenmiş toz bulutu arasında avını gözetleyen bir aslan.

Dizelerde Mâlik b. 'Avf, Allah Resûlü'nü yavrularının başında her an avına saldırmak için hazır bekleyen bir aslana benzetmek suretiyle mükemmel bir sanat tablosu sunmaktadır.

Hâric b. Huveylid'e (v. 50/670) göre, savaş meydanlarında cesaret örneği sergileyen Allah Resûlü'nün sahabe ile birlikte olması, sahabenin düşman karşısında azmini artırmaktadır. Nitekim Hâric b. Huveylid, Allah Resûlü'nü cesaretiyle övdüğü dizelerde şunları söyler :⁸⁵⁴ (Tavîl)

إِذَا مَا رَسُولُ اللَّهِ فِينَا رَأَيْنَا
كُلَّجَةِ بَحْرِ مَالٍ فِيهَا سَرِيرُهَا
إِذَا مَا ارْتَدَيْنَاهَا فَإِنَّ مُحَمَّدًا
لَهَا نَاصِرٌ عَزَّتْ وَعَزَّتْ نَصِيرُهَا

Allah Resûlü aramızda olduğunda bizi görürsün/ Gemisinin (derinlere) meylederek daldığı deniz derinlikleri gibi (savaşın ortasına daldığımızı)./ Savaşın ortasına dalarsak Muhammed/ Destekçi(miz)dir orada. (Dolayısıyla Allah Resûlü'nün taraf olduğu) savaş ve (Allah Resûlü tarafından) desteklenenlerdir (zaferle) itibar sahibi olanlar.

Dizelerden de anlaşılacağı üzere sahabe, savaş sırasında Allah Resûlü'nün aralarında bulunmasından cesaret almakta ve denizin derinliklerine yelken açan gemi gibi korkusuzca savaşın ortasına dalmaktadırlar.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere Allah Resûlü, kimsenin baş edemeyeceği zor şartlarda bile düşman karşısında cesaret örneği sergilemektedir.

Asr-ı saâdet şairleri tarafından Allah Resûlü'nün övüldüğü özelliklerden bir diğeri de 'el açıklığı'dır.

⁸⁵³ İbn Kesîr, 'İmâdu'd-dîn Ebî'l-fidâ İsmâil b. 'Amr, *el-Bidâyetu ve'n-nihâye*, thk.: Abdullah b. 'Abdu'l-Muhsin et-Turkî, Hecr li't-Tıbbâ'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzî' ve'l-Î'lân, Cîze, 1999, VII, 103.

⁸⁵⁴ el-'Askalânî, *el-İsâbe* ..., III, 122.

'El açıklığı' Cahiliye devrinde kişinin sahip olduğu en üstün meziyettir.⁸⁵⁵ Bu bakımdan Araplar, çöl ortasında yolculuk yapan kimselere yiyecek ve içecek türünden ihtiyaç gidermek amacıyla geceleri dağların ve yüksek tepelerin üzerine ateş yakmaktadırlar. Dahası Araplar çoğu kez sahip oldukları develeri konuklara ikram etmek gayesiyle boğazlamaktadırlar.⁸⁵⁶

Allah Resûlü ise, sahabe nazarında 'el açıklığı' vasfına sahip en güzel örnektir.⁸⁵⁷ Söz gelimi, Allah Resûlü'nün yeni Müslüman olan bir şahsa iki dağ arasını dolduracak çoğunlukta koyun sürüsü verdiği⁸⁵⁸ gelen rivayetler arasındadır.

Allah Resûlü'nde doğuştan var olan 'el açıklığı' vasfının da, Asr-ı saâdet şairleri tarafından dizelere taşındığı görülmektedir. Örnek vermek gerekirse şair el-'Abbâs b. Mirdâs, Allah Resûlü'nü 'asalet' ve 'el açıklığı' yönüyle bütün insanlığın üstünde görür ve dizelerde şunları söyler:⁸⁵⁹ (Tavîl)

رَأَيْتَكَ يَا خَيْرَ الْبَرِيَّةِ كُلِّهَا تَوَسَّطْتَ فِي الْقُرْبَى مِنْ الْمَجْدِ مَالِكَا
سَبَقْتَهُمْ بِالْمَجْدِ وَالْجُودِ وَالْعُلَا وَبِالْغَايَةِ الْقُضْوَى تَفُوتُ السَّنَابِكَا

Be hey tüm insanların en hayırlısı! Seni gördüm ki/ Asalette (XI. Ceddin) Mâlik⁸⁶⁰ (b. en-Nadr)'a akrabalığı ortalamışsın/ (Nitekim) asalette, el açıklığında ve yücelikte önündesin insanların/ Ve üzengilerin (yarış atlarının) yetişemediği en uç amaçta (öndesin.)

Dizelerden de anlaşılacağı üzere Allah Resûlü insanların en hayırlısıdır. Yine Allah Resûlü, asalette, el açıklığında, yücelikte ve üstün gayeler edinmede gelmiş geçmiş bütün insanların önündedir.

Şair Ka'b b. Mâlik de, *Hâşim* oğullarının sahip oldukları 'elaçıklığı'ndan bahsederken Allah Resûlü'ne de vurgu yapmakta ve dizelerde şunları söylemektedir:⁸⁶¹ (Kâmil)

بِيضُ الْوُجُوهِ تُرَى بَطُونُ أَكْفَهُمْ تَنْدَى إِذَا اغْتَدَرَ الزَّمَانُ الْمُمَجَّلُ

⁸⁵⁵ Dayf, Şevkî, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî, el-'Asru'l-câhilî, Dâru'l-Ma'ârif*, Kahire, 1960, s. 68.

⁸⁵⁶ Dayf, *el-'Asru'l-câhilî*, s. 68.

⁸⁵⁷ Bahîrâ, *Min ahlâki'r-Resûl*, s. 331.

⁸⁵⁸ Abdurrahmân, Yâsir, *Mevsû'atu'l-ahlâk ve'z-zuhd ve'r-rakâik*, Muessesetu İkra', Kahire, 2007, II, 312.

⁸⁵⁹ el-'Abbâs b. Mirdâs, *Dîvân*, s. 121.

⁸⁶⁰ Şair burada 'Mâlik' ifadesiyle Allah Resûlü'nün XI. Ceddi Mâlik b. en-Nadr'ı (v. .../...) kastetmektedir. Bkz.: el-'Abbâs b. Mirdâs, *Dîvân*, s. 121.

⁸⁶¹ Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 263.

وَيَهْدِيهِمْ رِضَى الْإِلَهِ لِخَلْقِهِ وَيَجِدُهُمْ نُصْرَ النَّبِيِّ الْمُرْسَلِ

(Hâşim oğulları) güler yüzüdürler (ve) görülür avuç içlerinin ıslaklığı⁸⁶²/ Kıtık vaktinde./ İlâh onların insanlara (bu türden erdemlerle) rehberlik etmelerine razı geldi/ Ve ataları sebebiyle (Allah tarafından) gönderilen peygamber de desteklendi.

Dizelerden de anlaşılacağı üzere *Hâşim* oğulları kıtlık vaktinde insanlara duraksamadan yardımda bulunmaktadırlar. Bu bakımdan şaire göre Yüce Allah, peygamberini ‘*el açıklığı*’ gibi yüksek erdem sahibi *Hâşim* oğulları arasından göndermiştir.

Allah Resûlü’nün Asr-ı saâdet şairleri tarafından dizelerde övüldüğü bir başka özellik de ‘*ahde vefâ*’dır.

Cahiliye devrinde Araplar tarafından kişilerde en fazla takdir edilen özellik ‘*ahde vefâ*’dır. Nitekim kişi bir konuda başkalarına söz vermiş ise hem o şahıs hem de mensubu bulunduğu kabîle verilen söze bağlı kalmak durumundadır. Bu bakımdan yapılan anlaşmalar gereği kabîleler savaşa girmek mecburiyetinde kalsalar ve çok fazla zarara uğrasalar bile ahde vefâ göstermek zorundadırlar.⁸⁶³

Allah Resûlü ise hayatı boyunca Rabbine, sahabeye, eşlerine ve çevresinde var olan her şeye vefâkârlık örneği sergilemiştir. Allah Resûlü, düşmanlarından bile ahde vefâsını esirgememiştir.⁸⁶⁴

Asr-ı saâdet şairleri tarafından Allah Resûlü’nde var olan ‘*ahde vefâ*’ özelliği de dizelere taşınmıştır.

Söz gelimi, Hassân b. Sâbit, Mekkeli Şair Ebû Süfyân b. el-Hâris’e Allah Resûlü’nü hicvettiği dizelere karşılık olarak dizede şunları söyler:⁸⁶⁵ (Vâfir)

هَجَوْتُ مُبَارَكًا بَرًّا حَنِيفًا أَمِينَ اللَّهِ شِيمَتُهُ الْوَفَاءُ

İyiliksever ve tek Allah’a inanan bir mübarek (Peygamber’i) hicvettin/ Karakteri vefâ olan ve Allah’ın güvendiği (o mübarek Peygamber’i).

Görüleceği üzere dizede Allah Resûlü, ‘*iyiliksever*’, ‘*tek Allah’a inanan*’, ‘*mübarek*’, ‘*vefâkâr*’ ve ‘*Allah tarafından güvenilir*’ bir kimse olarak tanımlanmaktadır.

⁸⁶² ‘Avuç içlerinin ıslak kalması ‘*el açıklığı*’ndan kinayedir. Bkz.: Ka’b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 263.

⁸⁶³ Dayf, *el-‘Asru’l-câhilî*, s. 69.

⁸⁶⁴ Bahîrâ, *Min ahlâkı’r-Resûl*, s. 270.

⁸⁶⁵ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 20.

Yine Hassân b. Sâbit, el-Hâris b. ‘Avf’ı (v. 68/688) hicvettiği dizelerde Allah Resûlü’nü ahde vefâ göstermekle över ve şunları söyler:⁸⁶⁶ (Kâmil)

يَا حَارِ مَنْ يَغْدِرُ بِذِمَّةِ جَارِهِ
مِنْكُمْ فَإِنَّ مُحَمَّدًا لَمْ يَغْدِرِ
إِنْ تَغْدِرُوا فَالْعَدْرُ مِنْكُمْ شَيْمَةٌ
وَالْعَدْرُ يَبْتُثُ فِي أَصُولِ السَّخْبِرِ

Be Hâris! Sizden kim komşusunun himaye akdine hainlik ederse/ (Biline ki) Muhammed hainlik yapmamıştır./ Şayet hainlik ederseniz, ciğerinize işlemiştir hainlik sizin/ (Zira) gövdesi uzadıkça aşağıya sarkan ağacın dallarında büyür hainlik.

Allah Resûlü’ndeki bir başka ahde vefâ örneğine Mekke’nin fethi için düğmeye basma aşamasında da rastlanmaktadır. Şöyle ki hicretin VII. yılında müşriklerle Müslümanlar arasında yapılan *Hudeybiye* anlaşmasında⁸⁶⁷ *Huzâ’a* kabîlesi Müslümanların safında yer alır. *ed-Dîl oğulları* ise Müşriklerin yanında saflarını belirlerler. *ed-Dîl oğulları* tarafından *Huzâ’a* kabîlesine düzenlenen saldırı sonucunda *Hudeybiye* anlaşması bozulunca⁸⁶⁸ *Huzâ’a* kabîlesinin şairi ‘Amr b. Sâlim, Mekke’den Medine’ye gelir ve anlaşma gereği Allah Resûlü’nden yardım talebinde bulunur. ‘Amr b. Sâlim, Allah Resûlü’nün huzurunda ahde vefâ vurgusu yapar ve şu dizeleri okur:⁸⁶⁹ (Recez)

اللَّهُمَّ إِنِّي نَاشِدُ مُحَمَّدًا
كُنْتُ لَنَا أَبَا وَكُنَّا وَلَدًا
فَانْضُرْ رَسُولَ اللَّهِ نَضْرًا أَعْتَدَا
فِيهِمْ رَسُولَ اللَّهِ قَدْ تَجَرَّدَا
إِنْ فُرِشْنَا أَخْلَقُوكَ الْمُوعَدَا
هُمُ بَيْتُونَا بِالْوَتِيرِ هَجْدَا
حَلَفَ آبَاؤُنَا وَأَبِيهِ الْأَتْلَدَا
ثُمَّتْ أَسْلَمْنَا وَلَمْ نَنْزِعْ يَدَا
وَإِذْ عِبَادَ اللَّهِ يَأْتُوا مَدَدَا
إِنْ سِيمَ حَسَفًا وَجْهَهُ تَرِيدَا⁸⁷⁰
وَنَقَضُوا مِيثَاقَكَ الْمُؤَكَّدَا
وَقَتَلُونَا رُكْعًا وَسَجْدَا

Allah’ım! Yakarıyorum Muhammed’e gerçekten/ Babamızın ve onun da ceddinin müttefiki (Muhammed’e)/ Sen bize baba idin biz de sana evlat⁸⁷¹/ Hem sonra biz barışı yeğledik de el çekmedik asla⁸⁷²/ O halde Ey Allah’ın Resûlü! Yardım et hemen/ Ve de çağır Allah’ın kullarını ki yetişsinler imdada!/ Allah’ın Resûlü de aralarında

⁸⁶⁶ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 127.

⁸⁶⁷ İbn Kesîr, ‘İmâdu’d-Dîn Ebû’l-Fidâ, *Muhtasarı Tefsîri İbn Kesîr*, thk.: Muhammed Ali es-Sâbûnî, Dâru’l-Kur’ânî’l-Kerîm, Beyrut, 1981, III, 353.

⁸⁶⁸ el-‘Askalânî, *Fethu’l-Bârî...*, VII, 519. Ayrıca bkz: Hârûn, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 243-245.

⁸⁶⁹ el-‘Askalânî, *el-İsâbe...*, VII, 376. Ayrıca bkz: el-‘Askalânî, *Fethu’l-Bârî ...*, VII, 519; en-Nemerî, *el-İstî‘âb...*, s. 510.

⁸⁷⁰ İfadeyi *‘haksızlığa uğradığında çehresi değişir’* anlamındadır. Bkz: el-Cerîrî, Ebû’l-Ferec el-Mu‘âfâ b. Zekeriyâ en-Nehrevânî, *el-Celîsu’s-sâlih el-kâfi ve’l-enîsu’n-nâsîh eş-şâfi*, thk.: İhsan ‘Abbâs, ‘Âlemu’l-Kutub, Beyrut, 1987, IV, 76.

⁸⁷¹ Şair burada ‘Abd-i Menâf oğullarının anneleri Fâtıma b. Sa’d’ın (v. .../...) *Huzâ’a* kabîlesinden olduğuna işaret etmektedir. Bkz: es-Suheyfî, Abdurrahmân, *er-Ravdu’l-unuf fî şerhi’s-Sîreti’n-Nebeviyye li’bn’i-Hişâm*, thk.: Abdurrahmân el-Vekîl, Dâru’l-Kutubi’l-İslâmiyye, Kahire, 1967, VII, 84.

⁸⁷² Buradaki *‘bârî’* ifadesi *‘barışı yeğledik’* anlamında kullanılmıştır. Bkz: es-Suheyfî, *er-Ravdu’l-unuf ...*, VII, 84.

(silahını) kuşanmış olarak yetişsinler!/ Çehresi haksızlık karşısında değişen (Allah Resûlü!)/ Zira Kureyş vefâ etmedi senin ahbine/ Ve bozdular kati olan anlaşmanı/ Onlar bize geceyi uykusuz geçirttiler el-Vefîr'de/ Ve de katlettiler rukû' ve secde halinde iken bizi.

Okunan şiirden etkilenen Allah Resûlü, ahde vefâ örneği sergileyerek 'Amr b. Sâlim'e döner ve: "Ey 'Amr b. Sâlim! Yardım edildin" buyurur. Böylece Mekke'nin fethi için düğmeye basılmış olur.⁸⁷³

Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet şairleri tarafından dizelerde övüldüğü bir başka özellik de 'adâletli' olmasıdır.

Cahiliye devrinde adâletin ölçüsü, silaha, mala ve soy açısından belirli bir güce sahip olmaktır. Bu bakımdan güç unsurunu elinde tutan kimseler güçsüzleri ezmekte ve onları itibarsızlaştırmaktadır.⁸⁷⁴ Câhiliye şairi Züheyr b. Ebî Sulmâ dizede bu hususa işaret etmekte ve şunları söylemektedir:⁸⁷⁵ (Tavîl)

وَمَنْ لَمْ يَذْذُ عَنْ حَوْضِهِ بِسِلَاحِهِ يُهْدَمُ وَمَنْ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ يُظْلَمُ

Kim yurdunu silahıyla savunmazsa/ Yıkılır. Ve kim insanlara zulmetmezse zulme maruz bırakılır.

İslâm dini sosyal ve moral değerler bakımından tam anlamıyla reform hareketi gerçekleştirmiştir.⁸⁷⁶ Söz gelimi, *Mahzûm* kabîlesine mensup hatırı sayılır bir kadın hırsızlık yapınca Allah Resûlü'nden kadının bağışlanması için ricada bulunulur. Allah Resûlü, bu duruma çok kızar ve orada bulunanlara bir konuşma yapar. Allah Resûlü, sosyal adâletin en güzel örneğini sergilediği konuşmasında şöyle buyurur:⁸⁷⁷

"Ey İnsanlar! Sizden öncekileri helak olmaya sürükleyen yegâne gerekçe şudur: Aralarından şerefi biri hırsızlık yaptığında onu bağışlarlar ama zayıf olan aynı suçlu işlerse cezalandırılırdı. Allah'a yemin olsun ki Muhammed'in kızı Fâtıma hırsızlık yapsa mutlaka elini keserdim!"

Şair Hassân b. Sâbit, Allah Resûlü tarafından tesis edilmeye çalışılan sosyal adâlet düşüncesini dizeye taşır ve bu bağlamda Allah Resûlü'nü şu ifadelerle över:⁸⁷⁸ (Tavîl)

فَمَنْ كَانَ أَوْ مَنْ قَدْ يَكُونُ كَأَحْمَدٍ نِظَامٌ لِحَقِّ أَوْ نِكَالٌ لِمُلْجِدٍ⁸⁷⁹

⁸⁷³ el-'Askalânî, *Fethu'l-Bârî*... VII, 519.

⁸⁷⁴ el-Muneccid, Salâhu'd-dîn, *el-Muctema'ul'l-İslâmî fi zillî'l-'adâle*, Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîd, Beyrut, 1976, s. 10.

⁸⁷⁵ Zuheyr b. Ebî Sulmâ, *Dîvân*, thk.: Hamdo Tammâs, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2005, 70.

⁸⁷⁶ el-Muneccid, *el-Muctema'ul'l-İslâmî fi zillî'l-'adâle*, s. 10.

⁸⁷⁷ Muslim, *Sahîh*, 'Kitâbu'l-hudûd, 8. (III, 29)

⁸⁷⁸ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 67.

Kimdi veya kim olur Ahmed gibisi/ Hakka bir düzen (getiren) veya haktan ayrılanı dize getirme(ye çalışan)?

Dizeden de anlaşılacağı üzere, adâlet sistemini tesis etme hususunda Allah Resûlü'nün benzeri bulunmamaktadır.

Hassân b. Sâbit örneğinde olduğu gibi şair Ka'b b. Mâlik de, Allah Resûlü tarafından tesis edilmeye çalışılan sosyal adâlet düşüncesini dizeye taşır ve şöyle der:⁸⁸⁰ (Mutekârib)

تُقَاتِلُ عَنْ دِينِهَا وَسَطْهَا نَبِيٍّ عَنِ الْحَقِّ لَمْ يَنْكُلْ

(O aslanlar) dinleri uğruna savaşırlar ve aralarında vardır./ Haktan yüz çevirmeyen bir peygamber.

Ka'b b. Mâlik, bir başka dizede yine Allah Resûlü'ndeki adâlet anlayışına vurgu yapar ve şunları söyler:⁸⁸¹ (Basît)

الْحَقُّ مَنْطِقُهُ وَالْعَدْلُ سِيرَتُهُ فَمَنْ يُجِبْهُ إِلَيْهِ يَنْجُ مِنْ تَيْبِ

Hak sözüdür, adâlet ise davranışı;/ Kim yönelerek ona uyarsa kurtuluşa olur zarardan.

Görüleceği üzere Allah Resûlü her zaman hakkı söylemekte ve adâletten ödün vermemektedir. Dolayısıyla Allah Resûlü'ne îman eden ve Allah Resûlü'nün yolundan giden kimse iki cihanda kurtuluştadır.

Allah Resûlü'nün Asr-1 saâdet şairleri tarafından dizelerde övüldüğü bir başka özellik de '*doğru sözlü*' olmasıdır.

'*Doğru sözlülük*', Allah Resûlü'nü ayrıcalıklı kılan temel sıfatlardan biridir. Nitekim Allah Resûlü, peygamber olmadan önce halkı arasında doğru sözlülüğüyle tanınmış ve kendisine güvenilir anlamına gelen '*emîn*' lakabı yakıştırılmıştır.⁸⁸² Dahası Allah Resûlü'nü Ebû Cehil gibi düşmanları bile '*doğru sözlü*' anlamına gelen '*sâdik*' sıfatıyla nitelemişlerdir.⁸⁸³ Bu bakımdan çoğu sahabe Allah Resûlü'nün doğru sözlü olmasına istinaden İslâm dinine girmişlerdir.

Sahabe şairler Allah Resûlü'nü övdükleri dizelerde Allah Resûlü'nü ayrıcalıklı kılan '*doğru sözlü olma*' sıfatına da işaret etmişlerdir. Söz gelimi, Allah Resûlü'ne îman eden

⁸⁷⁹ Dizede yer alan '*mulhid*' ifadesi '*haktan ayrılan*' anlamında kullanılmıştır. Bkz.: el-Berkûkî, *Şerhu dîvânı Hassân b. Sâbit el-ensârî*, s. 101.

⁸⁸⁰ Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s.254.

⁸⁸¹ Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s.174.

⁸⁸² Harûn, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 47.

⁸⁸³ et-Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, IX, 333.

Hassân b. Sâbit, Allah Resûlü'nü Mekke'den Medîne'ye hicret için teşvik eder ve dizelerde şunları söyler:⁸⁸⁴ (Mutekârib)

وَقُلْنَا: صَدَقْتَ، رَسُولَ الْمَلِكِ هَلُمَّ إِلَيْنَا، وَفِينَا أَقِم
فَتَشْهَدُ أَنَّكَ، عِنْدَ الْمَلِيكِ كِ، أُرْسِلْتَ حَقًّا بِدِينِ قِيَمِ

Ve biz dedik ki: “Ey Melîk olan Allah’ın elçisi! Doğru söyledin/ Hadi bize gel de aramızda ikamet et./ Zira biz tanıklık ederiz ki; sen Melîk olan Allah katından/ Hak dinle gönderildin gerçekten.”

Görüleceği üzere dizelerde Hassân b. Sâbit, doğru sözlülüğüyle bilinen Allah Resûlü'ne îman etmekte ve bu nedenle Allah Resûlü'nü Medine'ye çağırılmaktadır.

Şair Ka'b b. Mâlik ise, *Bedir* savaşı sırasında Allah Resûlü'nü övdüğü dizelerde Allah Resûlü'ndeki 'dürüstlük' sıfatına vurgu yapar ve şunları söyler:⁸⁸⁵ (Basît)

يَمْضِي وَيَذْمُرْنَا عَنْ غَيْرِ مَعْصِيَةٍ كَأَنَّهُ الْبَدْرُ لَمْ يُطْبِعْ عَلَى الْكَذِبِ

(Peygamber korkusuzca düşmana saldırmayı) sürdürür ve günaha bulaşmadan bizi de teşvik eder/ Ay gibi (berraktır) o. Yalan üzerine tanzim edilmemiştir fitratı.

Dizeden de anlaşılacağı üzere Allah Resûlü'nün genlerinde yalan söylemeye yönelik eğilim bulunmamaktadır.

Yine Ka'b b. Mâlik bir diğer dizede Allah Resûlü'nü doğru sözlü olmakla övmekte ve şunları söylemektedir:⁸⁸⁶ (Vâfir)

نَذِيرٌ صَادِقٌ أَدَى كِتَابًا وَأَيَاتٍ مُّبِينَةً تُنِيرُ

(Peygamber), bir kitabı (insanlara ulaştırmayı) yerine getiren uyarıcı ve doğru sözlüdür/ Ve de ışık saçan doğru yolu gösteren ayetleri.

Görüleceği üzere Allah Resûlü, fitratı gereği dürüst ve doğru sözlüdür. Dolayısıyla Yüce Allah tarafından peygamber olarak görevlendirilen Allah Resûlü, kendisine yüklenen misyonu hakkıyla yerine getirmiş ve Kur'ân ayetlerini insanlara tebliğ etmiştir.

Allah Resûlü'ne ait Asr-ı saâdet şairleri tarafından dizelere yansıtılan bir başka özellik de Allah Resûlü'nün 'soy'udur.

Allah Resûlü fitratı gereği asalet ve yüksek ahlâk sahibidir. Nitekim Allah Resûlü nikâha dayalı sağlam bir soydan dünyaya gelmiş ve peygamberlikten önce de Yüce Allah tarafından zinaya düşmekten korunmuştur.⁸⁸⁷ Bu bağlamda Allah Resûlü şöyle buyurur:⁸⁸⁸

⁸⁸⁴ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 221.

⁸⁸⁵ Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s.175.

⁸⁸⁶ Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s.203.

“Kuşkusuz ki Allah Kinâne’yi İsmail oğullarından seçti; Kureyş’i de Kinâne’den seçti. Kureyş’ten de Hâşim oğullarını seçip çıkardı. Beni de Hâşim oğullarından seçip çıkardı.”

Asr-ı saâdet şairleri Allah Resûlü’ndeki nesebe dayalı asaleti de dizelere yansıtmışlardır.

Nitekim Hassân b. Sâbit, Ebû Süfyân’ı hicvettiği dizelerde Allah Resûlü’nü övmekte ve soy itibarıyla çok fazla uzantıları olan bir dal benzetmesi yaparak şunları söylemektedir:⁸⁸⁹ (Tavîl)

هُوَ الْعُضُنُ ذُو الْأَفْتَانِ ⁸⁹⁰ لَا الْوَاحِدُ الْوَعْدُ	لَقَدْ عَلِمَ الْأَقْوَامُ أَنَّ ابْنَ هَاشِمٍ
فَدُونَكَ فَالْصَقَى مِثْلَ مَا لَصِقَ الْقَرْدُ	وَمَا لَكَ فِيهِمْ مَحْتِدٌ يَغْرِفُونَهُ
بُنُو بِنْتٍ مَخْزُومٍ وَوَالِدِكَ الْعَبْدُ	وَإِنَّ سَنَامَ الْمَجْدِ مِنْ آلِ هَاشِمٍ

Herkes bilmiştir ki; Hâşim’in oğlu(Muhammed)/ Çok uzantıları olan dalın ta kendisidir (senin gibi) aptalın teki değil./ Sana ne oluyor? Aralarında onurlu bir asaletle sahip değilsin ki sen. Git kendinden üstün kimselere yapış deve bitinin yapışması gibi/ Gerçekten asaletin hörgücü Hâşim oğullarındandır/ Mahzûm kızının oğullarından. Senin baban (ise sadece) köledir.

Dizelerden de anlaşılacağı üzere Allah Resûlü, çok geniş ve asil bir soya mensuptur.

Şair Abdullah b. Ziba’râ da Allah Resûlü’nün mensubu bulunduğu Hâşimî soyundaki asaletle vurgu yapar ve dizede şöyle söyler:⁸⁹¹ (Kâmil)

مُسْتَقْبَلٌ فِي الصَّالِحِينَ كَرِيمٌ	وَاللَّهُ يَشْهَدُ أَنَّ أَحْمَدَ مُضْطَنِّي
فَرَعٌ تَمَكَّنَ فِي الذَّرَى وَأُرُومٌ	قَرَمٌ عَلَا بُنْيَانُهُ مِنْ هَاشِمٍ

Ve Allah şahittir ki, Ahmed seçkindir./ Yüzler sâlih kullar arasında kendisine yönelmiştir. Saygındır./ Hâşim’den (gelen soy) binasının fevkinde bir efendidir./ Zirveleri mesken tutan bir daldır ve de asildir.

Abdullah b. Ziba’râ’ya göre Allah Resûlü, asil bir soydan gelmektedir. Bu bakımdan sâlih kullar arasında yüzler Allah Resûlü’ne yönelmektedir.

Şair Ka’b b. Mâlik de Allah Resûlü’nü övdüğü dizelerde mensubu bulunduğu Hâşim oğullarına bahşedilen asil soya işaret etmekte ve şunları söylemektedir:⁸⁹² (Kâmil)

فَرَعًا أَشْمُ وَسُودَدًا مَا يُنْقَلُ	قَرَمٌ عَلَا بُنْيَانُهُ مِنْ هَاشِمٍ

⁸⁸⁷ Hassân, Muhammed vd., *Hâzâ huve’n-Nebiyyu Muhammed*, Merkezi Fecr li’t-Tıbbâ’ah, 2007, ys., s. 195.

⁸⁸⁸ Muslim, *Sahîh*, ‘Kitâbu’l-fadâil, 1. (IV, 43)

⁸⁸⁹ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 99.

⁸⁹⁰ Dizede ‘çok uzantıları olan dal’ ile Allah Resûlü kastedilmektedir. Bkz.: Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 99.

⁸⁹¹ İbn Hişâm, *Sîretu’n-Nebi*, IV, 61.

⁸⁹² Ka’b b. Mâlik, *Dîvân*, s.262.

وَعَلَيْهِمْ نَزَلَ الْكِتَابُ الْمُنْتَزِلُ
 وَتَعَمَّدَتْ أَخْلَامُهُمْ مَنْ يَجْهَلُ
 مَا لَيْسَ يَتَلَعُّهُ اللِّسَانُ الْمُفْضَلُ
 قَدِمًا وَفَرَعُهُمُ النَّبِيُّ الْمُرْسَلُ

قَوْمٌ بِهِمْ عَصَمَ الْإِلَٰهُ عِبَادَهُ
 فَضَلُّوا الْمَعَاشِرَ عِزَّةً وَتَكْرُمًا
 يَا هَاشِمًا إِنَّ الْإِلَٰهَ حَبَاكُمُ
 قَوْمٌ لِأَضْلِهِمُ السِّيَادَةُ كُلُّهَا

Hâşim'den (gelen soy) binasının fevkinde bir efendidir (Peygamber)./ Dal olarak da asildir. İtibar açısından da (sahip olduğu önderlik ruhu) başkasına aktarılmaz./ (Peygamber'in) mensubu bulunduğu toplulukla İlâh kullarını (sapıklıktan) korudu./ Ve (Allah tarafından) gönderilen kitap onlara indi./ Onur ve nezaket açısından toplulukların önündedir onlar./ Taşkınlık yapanları da kuşatır hayalleri./ Be hey Hâşim (oğulları)! Gerçekten İlâh size bahşetti/ (Laf yapabilen) keskin dilin aciz kalacağı (nimetleri)/ (Hâşim oğulları) ezelden yöneticilik ruhuna tümenden sahip asil bir topluluktur/ Ve (Allah tarafından) gönderilen peygamber de dallarıdır.

Görüleceği üzere Ka'b b. Mâlik, dizelerde Allah Resûlü ile müşrikler arasında kıyaslama yapmakta ve Allah Resûlü'nü soy da dâhil birçok yönden diğer toplulukların üstünde tutmaktadır.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere Asr-ı saâdet şairleri gayrimüslimler karşısında Allah Resûlü'nü övdükleri dizelerde 'hilim', 'cesaret', 'el açıklığı', 'ahde vefâ', 'adâlet', 'doğru sözlülük' ve 'asalet' gibi Allah Resûlü'nde var olan sıfatlara yer vermişlerdir. Asr-ı saâdet şairleri dizelerde Allah Resûlü'nü överlerken aynı zamanda İslâm dinini savunmayı amaçlamışlardır. Bu bakımdan Câhiliye şiir anlayışının aksine Asr-ı saâdet şairleri tarafından özellikle Allah Resûlü'nde var olan sıfatların dizelere yansıtılması, Câhiliye döneminde olduğu gibi dalkavukluk yapmak veya ulvî bir amaç gütmemek gibi sanatı değerden düşürecek etkenlerden uzak durulması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Asr- saâdet şairlerine ait dizelerde Allah Resûlü'nün etkilerine rastlanan bir diğer şiir teması da 'i'tizar/özür dileme'dir.

2.5.2. Özür Dileme/ İ'tizâr:

Özür dileme temalı şiirler Cahiliye devrinde de bilinmektedir. Söz gelimi, en-Nâbiğatu'z-Zubyânî (v. 18/605), *Hıra* hânedânı en-Nu'mân b. el-Munzir'den (v. 15/608) özür dilemek amacıyla söylediği dizelerle meşhurdur.⁸⁹³

⁸⁹³ en-Nâbiğatu'z-Zubyânî, *Dîvân*, thk.: 'Abbâs 'Abdu's-Sâtir vd., Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1996, s. 5.

İslâm dini ilk ortaya çıktığında Arap şairler, İslâm peygamberine karşı düşmanca tavır almışlar ve İslâm dininin kabîleler arasında yayılmasını dizeler yoluyla engellemeye koyulmuşlardır.⁸⁹⁴

Mekke'nin fethiyle birlikte Arap yarımadası tümünden İslâm'a girmeye başlamıştır. Bu sırada başta Mekkeliler olmak üzere Arap yarımadasının dört bir yanından Medine'ye gelen şairler Allah Resûlü'nden af dilemişler ve İslâm'a girmişlerdir.⁸⁹⁵ Geride iyi bir geçmiş bırakmadıkları hissine kapıldıkları anlaşılan şairler, işledikleri hatalardan ötürü Allah Resûlü'nden dizeler yoluyla da af dileme cihetine gitmişler ve bu amaçla Allah Resûlü'nü dizelere taşımışlardır.

Allah Resûlü'nden af dilemek amacıyla söylenen şiir türlerinin başında Ka'b b. Züheyr'e ait meşhur '*Burde kasîdesi*' gelmektedir.

Ka'b b. Züheyr, İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte Allah Resûlü'nü hicvetmeye ve sahabe hanımlara dizeler yoluyla sataşmaya koyulur.⁸⁹⁶ Ka'b b. Züheyr, İslâm dinine verdiği zararlar sebebiyle Allah Resûlü tarafından gıyabında ölüme mahkûm edilir.⁸⁹⁷ Ka'b b. Züheyr, Müslüman olan kardeşi Buceyr tarafından Allah Resûlü'nün tövbe edenleri bağışladığı yolunda kendisine haber salınması üzerine Medine'ye gelir ve Allah Resûlü'nden af diler. İslâm'a giren Ka'b b. Züheyr, Allah Resûlü'nün huzurunda meşhur '*Burde kasîdesi*'ni okur.⁸⁹⁸ Ka'b b. Züheyr'in okuduğu dizelerden etkilenen Allah Resûlü, cübbesini çıkararak Ka'b b. Züheyr'e giydirir ve Ka'b b. Züheyr'i bağışlar.⁸⁹⁹

Elli yedi mısradan oluşan '*Burde kasîdesi*' şu dize ile başlar:⁹⁰⁰ (Basît)

بَانَتْ سَعَادًا فَفَلْبِي الْيَوْمَ مَثْبُولُ مَيِّمٌ إِثْرَهَا لَمْ يُجْزَ مَكْبُولُ

Su'âd gözden kayboldu. Kalbim öyle kırık ve yorgun ki bu gün/ Azat edilmeyen köle misali prangalıdır Su'âd'ın ardından.

Câhiliye şiir kalıbına göre söylenmiş olan '*Burde kasîdesi*'nin giriş bölümü bir kenara bırakılırsa, af dileme olan esas tema kısmında, Allah Resûlü ile ilgili '*bağışlama*',

⁸⁹⁴ Dayf, *el-Asru'l-İslâmî*, s. 47.

⁸⁹⁵ Dayf, *el-Asru'l-İslâmî*, s. 47.

⁸⁹⁶ el-Bağdâdî, 'Abdu'l-Kâdir b.'Umar, *Hızânetu'l-edeb ve lubbu lubâbi lisâni'l-'Arab*, thk.: 'Abdu's-Sellâm Muhammed Hârûn, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 1997, IX, 155.

⁸⁹⁷ Ka'b b. Züheyr, *Dîvân*, thk.: Derviş el-Cuveydî, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Sayda, 2008, s. 7.

⁸⁹⁸ Ka'b b. Züheyr, *Dîvân*, s. 123.

⁸⁹⁹ İbn Hişâm, *Şerhu Kasîdeti Bânat Su'âd*, s. 4.

⁹⁰⁰ Ka'b b. Züheyr, *Dîvân*, s. 123.

'hilim' ve 'el açıklığı' kabilinden çalışmanın seyri içerisinde değinilen sıfatlara yer verildiği görülmektedir. Zira uzun süre öldürülme endişesi ile yaşayan Ka'b b. Züheyr, aradığı sığınağı, affedilmeyi ve el açıklığını Allah Resûlü'nde bularak⁹⁰¹ yeniden hayata dönmüştür.

Ka'b b. Züheyr, Allah Resûlü'nün huzurunda okuduğu '*Burde kasîdesi*'nde öldürülme korkusu ile bağışlanma ümidi arasında gidip gelen endişelerini dizelere yansıtmakta ve şunları söylemektedir:⁹⁰² (Basît)

إِنَّكَ يَا بَنَ أَبِي سُلَيْمَى لَمَقْتُولُ	يَسْعَى الْوَشَاءُ بِجَنَابِهَا وَقَوْلُهُمْ
لَا أَلْفَيْتَكَ إِنِّي عَنْكَ مَشْعُولُ	وَقَالَ كُلُّ خَلِيلٍ كُنْتُ أَمْلُهُ
فَكُلُّ مَا قَدَّرَ الرَّحْمَنُ مَفْعُولُ	فَقُلْتُ خَلُّوا سَبِيلِي لَا أَبَا لَكُمْ
يَوْمًا عَلَى آلِهِ خَدَبَاءَ مَحْمُولُ	كُلُّ ابْنِ أُنْثَى وَإِنْ طَالَتْ سَلَامَتُهُ
وَالْعَفْوُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ مَأْمُولُ	أُنْبِثْتُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ أَوْعَدَنِي

(Su'âd'ın) iki yanındaki muhbirler laf taşıyorlar ve diyorlar ki:/ "Ey Sulmâ'nın oğlu! Sen kendini ölmüş bil!"/ Ve güvendiğim dostlardan kime başvurduysa şunu dedi:/ "Biz yokuz bu işte var kendi başının çaresine bak!"/ Ben de onlara dedim ki: "Be babasız kalasicalar! Çekilin yolumdan! Beni yalnız bırakın./ Rahmân olan Allah neye hükmetmişse o olur./ Yaşamak dediğiniz ne ki bin yıl yaşasa bile eninde sonunda insanoğlu/ Kambur tahta kutuda (tabutta) taşınacaktır bir gün."/ Peygamber'in beni (ölümle) tehdit ettiği yolunda bana haber ulaştırıldı/ (Hâlbuki) Allah Resûlü'nün kapısında (her zaman) af edilme beklentisi vardır.

Dizelerden de anlaşılacağı üzere Ka'b b. Züheyr'in hayatından endişe duyan kimseler olduğu gibi, Ka'b b. Züheyr'den uzak durmaya çalışanlar da vardır. Hal böyle olunca Ka'b b. Züheyr, etrafında dolaşan söylentilerden etkilenmekte ve ümitsizliğe kapılmaktadır. Ka'b b. Züheyr, sonunda yaptıkları hatalardan tövbe edenleri bağışlamasıyla bilinen Allah Resûlü'ne sığınmaktan başka çare bulamamaktadır.⁹⁰³

Öte yandan Ka'b b. Züheyr, her ne kadar Allah Resûlü ile ilk defa karşılaşsa bile dizelerde الرحمن ve الرسول gibi İslâm dinine özgü terimler kullanmaktadır. Bu durumu İslâm dininin kısa zamanda dört bir yana yayılması ve Allah Resûlü'nün kitleler üzerinde bıraktığı etki ile izah etmek mümkündür.

Ka'b b. Züheyr, Allah Resûlü'nün heybetli duruşunu da dizelere taşır ve şunları söyler: (Basît)

⁹⁰¹ Huseyn, Tâhâ, *Hadîsu'l-erbi'â*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1925, I, 124-125.

⁹⁰² Ka'b b. Züheyr, *Dîvân*, s. 132.

⁹⁰³ Huseyn, Tâhâ, *Hadîsu'l-erbi'â*, I, 124.

أَرَى وَأَسْمَعُ مَا لَوْ يَسْمَعُ الْقَيْلُ
مِنَ الرَّسُولِ بِإِذْنِ اللَّهِ تَنْوِيلُ
لَقَدْ أَقَوْمٌ مَقَامًا لَوْ يَقُومُ بِهِ
لَطَلَّ يُزْعَدُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ لَهُ

Şu an ben öyle bir makamda durmaktayım ki, eğer bu makamda dursa/ Ve gördüğümü (görse) duyduğumu duysa (koca bir) fil/ Titrerdi (korkudan) her daim. Burada onu ancak/ Peygamberin bir bağışlaması kurtarırdı Allah'ın izniyle.

Dizelerde Ka'b b. Züheyr, Allah Resûlü'nün heybetli duruşu karşısında neredeyse titremektedir.

Ka'b b. Züheyr, Allah Resûlü'nün şahsında gördüğü cesareti ve kararlılığı da dizelere taşır. Nitekim Ka'b b. Züheyr, dizelerde şunları söyler:⁹⁰⁴

حَتَّى وَضَعْتُ يَمِينِي لَا أَنَا زَعُهُ
لَذَلِكَ أَهْبَيْتُ عِنْدِي إِذْ أَكَلْتُهُ
فِي كَيْفِ ذِي نَقِمَاتٍ قَيْلُهُ الْقَيْلُ
وَقَيْلَ إِنَّكَ مَسْبُورٌ وَمَسْوُولُ
مِنْ ضَيْعَمٍ مِنْ ضِرَاءِ الْأَسَدِ مُخَدَّرُهُ
بِطَنْ عَثْرَ غَيْلٍ دُونَهُ غَيْلُ

Ta ki biat etmek için sağ elimi geri çekmeyecek biçimde koydum/ Öç ve kararlı söz sahibi (peygamberin) avucuna/ Bunun için (adâlet peygamberi) daha bir heybetlidir onunla konuştuğumda/ Ve “(Allah Resûlü) hakkında sarf ettiğin sözlerden sorumlusun. Şimdi hesaba çekilmektesin” denildiğinde/ Yırtıcı aslanların geniş çeneli başbuğu tarafından./ İni (Mekke'ye yakın) ‘Asser’ (adıyla bilinen bölgede) iç içe açılan aslan yataklarında bulunan (başbuğ tarafından).

Dizelerde Ka'b b. Züheyr, öç alma imkânını elinde bulunduran ve gerektiğinde kararlılık gösterebilen Allah Resûlü'nü, aslan gibi heybetli görmektedir.

Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki; *Muzeyne* kabîlesine mensup olan⁹⁰⁵ ve Mekke'nin fethinden sonra İslâm'a giren Ka'b b. Züheyr'in Allah Resûlü'nden af dilerken kullandığı *ضَيْعَمٍ*, *ضِرَاءٍ*, *مُخَدَّرُهُ* ve *مَسْبُورٍ* gibi terimlerin Câhiliye çöl şiirine özgü karakteristik özellikler taşıdığı açıktır.

Allah Resûlü'nden af dilemek amacıyla söylenen dizelerden bir diğeri de Enes b. Zuneym'e (v. .../...) ait dizelerdir.

Geçmişte Allah Resûlü'nü hicveden Enes b. Zuneym, hatasını fark edince pişmanlık duyar ve af dilemek amacıyla Allah Resûlü'ne koşar.⁹⁰⁶ Enes b. Zuneym, Allah Resûlü'nün huzurunda Allah Resûlü hakkında geçmişte söylediği kötü sözlerden dolayı pişmanlık duyduğunu dizeler yoluyla ifade eder ve şunları söyler:⁹⁰⁷ (Tavîl)

⁹⁰⁴ Ka'b b. Züheyr, *Dîvân*, s. 134.

⁹⁰⁵ Ka'b b. Züheyr, *Dîvân*, s. 7.

⁹⁰⁶ el-'Askalânî, *el-İsâbe ...*, I, 244.

⁹⁰⁷ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, IV, 50.

أَنْتَ الَّذِي تُهْدِي مَعَدُّ بِأَمْرِهِ
وَمَا حَمَلْتِ مِنْ نَاقَةٍ فَوْقَ رِخْلَيْهَا
أَحْتُ عَلَى خَيْرٍ وَأَسْبَغُ نَائِلًا
وَأَكْسَى لِبُرْدِ الْخَالِ قَبْلَ ابْتِدَائِهِ
تَعَلَّمْ رَسُولَ اللَّهِ أَنْكَ مُدْرِكِي
تَعَلَّمْ رَسُولَ اللَّهِ أَنْكَ قَادِرٌ
بَلَّ اللَّهُ يَهْدِيهِمْ وَقَالَ لَكَ أَشْهَدُ
أَبْرٌ وَأَوْفَى ذِمَّةً مِنْ مُحَمَّدٍ
إِذَا رَاحَ كَالسَّيْفِ الصَّقِيلِ الْمُهَنْدِ
وَأَعْطَى لِرَأْسِ السَّابِقِ الْمُتَجَرِّدِ
وَأَنَّ وَعِيدًا مِنْكَ كَالْأَخْذِ بِالْيَدِ
عَلَى كُلِّ صِرْمٍ مُتَّهَمِينَ وَمُنْجِدِ

Sensin getirdiği din ile Ma‘add kabilesine doğru yolun gösterilmesine sebep olan kimse/ Hayır Allah gösterir onlara doğru yolu. (Nitekim Allah) sana “Şehâdet getirt!” buyurdu./ Hiçbir deve taşımadı sırtında/ Muhammed’den daha dürüst ve ahde vefâlı kimseyi./ Ve de iyiliğe teşvik edeni, eli açık olanı./ Tıpkı Hint yapısı keskin ve parlak kılıç gibi (sorunları halledeni) işe koyulduğunda/ Ve de kaliteli yemen kumaşını ‘burdu’l-hâl’i rengi solmadan (muhtaç kimselere) giydireni/ Ve de bağışlayıcı en önde giden cins yarış atını/ Ey Allah’ın Resûlü! Bil ki; Ansızın beni yakalayacaksın/ Ve beni cezalandıracağın yolunda senden gelecek bir tehdit kesin gerçekleşecektir elle tutulmuş gibi/ Ey Allah’ın Resûlü! Bil ki; Gücün yeter/ Tihâme’de Necd’de ikamet eden her topluluğa.

Görüleceği üzere Enes b. Zuneym, Allah Resûlü’nden af dilemek amacıyla dile getirdiği dizlerde deve sırtında tasavvur ettiği Allah Resûlü’ne ‘el açıklığı’, ‘cesaret’ ve ‘ahde vefâ’ gibi öteden beri Araplar nazarında önem arz eden sıfatları yakıştırmaktadır. Bununla birlikte Enes b. Zuneym رسول الله، بأمره تهدي ve أشهد gibi Allah Resûlü’nün izlerini taşıyan terimler de kullanmaktadır.

Allah Resûlü’nden af dilemek amacıyla söylenen dizelerden bir diğeri de Abdullah b. ez-Ziba‘râ’ya (v.15/536) ait dizelerdir.

Abdullah b. ez-Ziba‘ra, Allah Resûlü’ne Mekke’de iken fiilî işkence uygulamış ve ağır hakaretlerde bulunmuştur. Bu bakımdan Abdullah b. ez-Ziba‘ra, Müslümanları ve Allah Resûlü’nü hicveden şairler hakkında Allah Resûlü tarafından ölüm emri çıkarılınca Mekke’nin fethi sırasında kenti terk eder ve *Necrân*’a kaçar.⁹⁰⁸

Hassân b. Sâbit, Abdullah b. ez-Ziba‘ra’ya haber gönderir ve Allah Resûlü’ne gelerek Allah Resûlü’nden özür dilemesini ister. Aynı zamanda Hassan b. Sâbit, Abdullah b. ez-Ziba‘ra’ya şu dizinin ulaştırılmasını ister:⁹⁰⁹ (Kâmil)

لَا تَعْدَمُنَّ رَجُلًا أَحَلَّكَ بُعْضُهُ
نَجْرَانَ فِي عَيْشٍ أَحَدٌ لَيْمٍ

Kendisine karşı hissettiğin nefret duyguları sebebiyle kaçmak ve konaklamak zorunda bırakıldığın kişiden mahrum etme kendini ta/ *Necrân*’da zelil ve rüsvay bir hayat

⁹⁰⁸ Ali, Cevâd, *el-Mufasssal fî târîhi’l-‘Arab kable’l-islâm*, Câmi‘atu Bağdâd, Bağdat, 1992, VX, 708.

⁹⁰⁹ es’Suheyli, *er-Ravdu’l-unuf...*, VII, 116.

içerisinde.

Dizeyi okuyan Abdullah b. ez-Ziba'ra, doğruca Allah Resûlü'ne gelir ve Allah Resûlü'nden af diler. Abdullah b. ez-Ziba'ra, Allah Resûlü'nün huzurunda İslâm'a girer. Geçmişte Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara karşı yaptığı eylemlerden ötürü hissettiği pişmanlığı her satırında hissedilenduygu dolu dizelerle Allah Resûlü'ne hitap eder ve şunları söyler:⁹¹⁰ (Kâmil)

وَاللَّيْلُ مُغْتَلِجُ الرُّوَاقِ بَهِيمٌ	مَنْعَ الرَّقَادِ بَلَابِلٌ وَهُمُومٌ
فِيهِ فَبِتُّ كَأَنِّي مَحْمُومٌ	مِمَّا أَتَانِي أَنَّ أَحْمَدَ لَأَمِينِي
غَيْرَانَةٌ سُرْحُ الْيَدَيْنِ غَشُومٌ	يَاخْتِيرُ مَنْ حَمَلَتْ عَلَى أَوْصَالِهَا
أَسَدَيْتُ إِذْ أَنَا فِي الضَّلَالِ أَهِيمٌ	إِنِّي لَمُعْتَدِرٌ إِلَيْكَ مِنَ الَّذِي
سَهْمٌ وَتَأْمُرُنِي بِهَا مَحْزُومٌ	أَيَّامَ تَأْمُرُنِي بِأَعْوَى خُطَّةٍ
قَلْبِي وَمُخْطِئُ هَذِهِ مَحْزُومٌ	فَالْيَوْمَ أَمِنَ بِالنَّبِيِّ مُحَمَّدٍ
وَدَعْتُ أَوْاصِرَ بَيْنَنَا وَخُلُومٌ	مَضَتْ الْعَدَاوَةُ وَانْقَضَتْ أَسْبَابُهَا
زَلَّلِي فَإِنَّكَ رَاحِمٌ مَرْحُومٌ	فَاغْفِرْ فِدَى لَكَ وَالِدَايَ كِلَاهِمَا
نُورٍ أَعَزَّ وَخَاتَمٍ مَحْتُومٌ	وَعَلَيْكَ مِنْ عِلْمِ الْمَلِيكِ عِلْمَةٌ
شَرْفًا وَبُرْهَانَ الْإِلَهِ عَظِيمٌ	أَعْطَاكَ بَعْدَ مَحَبَّةٍ بُرْهَانَهُ
حَقٌّ وَأَنْتَ فِي الْعِبَادِ جَسِيمٌ	وَلَقَدْ شَهِدْتُ بِأَنَّ دِينَكَ صَادِقٌ

Uykudan alıkoydu büyük kederler gamlar/ Ve ilk yarısında bile gece karmaşık zifiri karanlık./ Duyduğuma göre kınamış beni Ahmet/ Hakkında (söylediğim çirkin sözlerle) ilgili./ Ve geceyi sıtmaya tutulmuşçasına geçirdim./ Be en hayırlı Kişi! Güçlü devenin eklemeleri üzerinde taşıdığı/ Ön ayakları koşar adım hızlı ve sağa sola bakmayan devenin/ Gerçekten özür diliyorum senden/ Dalalette başıboş dolaştığım sıralar yaptıklarımın/ Bana en sapık planı emrettiği o günlerde/ Sehm'in ve de Mahzûm'un şahsına emrettiği planı./ (Ama) bu gün Peygamber Muhammed'e îman etti/ Kalbim. Ve (herkes bilsin ki) bu (îmanın) dışında kalan kimse mahrumdur./ Düşmanlık bitti ve sebepleri de yok oldu/ Ve aramızdaki yakınlık bağları ve akliselim düşünceler (düşmanlığı bitirmeye) teşvik etti./ O halde bağışla-ebeveynimin her biri sana feda olsun-/ Kusurumu. Zira sen merhamet edensin ve edilensin/ Ve üzerinde (kâinatın) sahibi Allah'ın ilminden/ Bembeyaz bir nurun alâmeti var ve de damgalanmış bir mührü./ (Yüce Allah) bir muhabbet sonucunda sana delilini verdi/ Bir onur olarak... İlâh'ın delili (ne) büyüktür!/ Mutlak tanıklık ettim ki; dinin doğrudur/ Haktır ve sen de heybetlisin kulların mabeyninde.

Görüleceği üzere dizelerde Allah Resûlü'nün etkileri علامه , راحم , آمن بالنبي محمد قلبي , أحمد gibi Allah Resûlü'nde var olan üstün meziyetleri dile getiren

ifadelerde açıkça okunmaktadır. Yine dizelerde Allah Resûlü, heybetli duruşuyla da Abdullah b. ez-Ziba'râ üzerinde etkilidir.

Abdullah b. ez-Ziba'râ'nın geçmişte İslâm ve İslâm Peygamberi hakkında işlediği

⁹¹⁰ es'Suheyli, *er-Ravdu'l-unuf...*, VII, 117.

cinayetlerin üzerinde bıraktığı derin izleri uzun süre üzerinden atamadığı ve suçluluk psikolojisi ile Allah Resûlü'nden af dilemek amacıyla söylediği anlaşılan başka dizelerde de görülmektedir. Nitekim Abdullah b. ez-Ziba'râ, içinde bulunduğu ruh halini ve derin pişmanlık duygularını dışa vuran dizelerde şunları söylemektedir:⁹¹¹ (Hafif)

رَأَيْتُ مَا فَتَقْتُ إِذْ أَنَا بُورُ	يَا رَسُولَ الْمَلِكِ إِنَّ لِسَانِي
وَمَنْ مَالٍ مَيْلَهُ مُتَّبِعُ	إِذْ أُجَارِي الشَّيْطَانَ فِي سَنَنِ الْعَيْ
فَتَنْفَسِي الْفَدَى وَأَنْتَ النَّذِيرُ	أَمَنْ اللَّحْمُ وَالْعِظَامُ بِمَا قُلْتُ

Ey (âlemlerin) yegâne sahibi olan Allah'ın Elçisi! Gerçekten dilim sebep olmuştur/ Dalalette olduğum geçmiş dönemde (hakkın yayılmasını önlemek için) uyguladığım yasaklara/ Sapıklık yolunda şeytanla dost olduğum o eski dönemde/ (Zira şeytanın) yoluna meyleden kimse helak olmuştur./ (Ey Allah'ın Elçisi! Bil ki; söylediklerine îman etmiştir et ve kemik/ Bak işte canım fedadır sana; mutlak uyarıcı olan sana.

Görüleceği üzere dizelerde Abdullah b. ez-Ziba'râ رسول الملك ve النذير gibi Allah Resûlü'nün izlerini taşıyan terimler kullanmaktadır.

Abdullah b. ez-Ziba'ra'nın Allah Resûlü'nü övdüğü ve İslâm dinine yönelik geçmişteki olumsuz tavırlarından ötürü Allah Resûlü'nden af dilediği başka dizelerin de bulunduğu rivayet edilmektedir.⁹¹² Dahası Mekke'nin fethinden sonra Allah Resûlü'nün gazvelerine de iştirak ettiği⁹¹³ yine gelen rivayetler arasındadır.

Ebû Süfyan b. el-Hâris'in de, Allah'a ve Resûlü'ne karşı işlediği hatalardan pişmanlık duyarak tövbe ettiği ve şu beyitleri okuduğu görülmektedir:⁹¹⁴ (Tavîl)

لَتَغْلِبَ خَيْلَ اللَّاتِ خَيْلَ مُحَمَّدٍ	لَعَمْرُكَ إِنِّي يَوْمَ أَحْمِلُ رَايَةَ
فَهَذَا أَوْ أَوَّانِ الْحَقِّ أَهْدَى وَأَهْتَدِي	لَكَ الْمُدْلَجِ الْخَيْرِ إِنْ أَظَلَمَ لَيْلُهُ
إِلَى اللَّهِ مَنْ طَرَدْتُ كُلَّ مُطَرِّدٍ	هَدَانِي هَادٍ غَيْرُ نَفْسِي وَدَلَّنِي
وَأُدْعَى وَلَوْ لَمْ أَنْتَسِبْ لِمُحَمَّدٍ	أَفْرُ سَرِيحاً جَاهِداً عَنْ مُحَمَّدٍ

Ömrüne yemin olsun ki, ben bir sancak taşıdığım gün/ Lât'ın atı Muhammed'in atına galip gelsin diye/ Gecesi kararımış şaşkın yolcu gibiy(d)im./ İşte şimdi Hakk'ın vakti bu/ Doğru yola sevk ediliyorum ve o yola giriyorum./ Kendimden gayrı bir mürşit beni doğru yola sevk etti ve bana Allah'ı gösterdi./ Her yere kovaladığım bir (mürşit)/ Bilerek Muhammed'den süratle kaçıyor(d)um./ Ve Muhammed'e intisap etmesem bile

⁹¹¹ İbn Sellâm, *Tabakât...*, I, 242.

⁹¹² en-Nemerî, *el-İstî'âb...*, s. 404.

⁹¹³ en-Nemerî, *el-İstî'âb...*, s. 403.

⁹¹⁴ en-Neysâbü'rî, el-Hâkim, *el-Mustedrek 'alâ's-Sahihayn*, Kitâbu'l-Mağâzî ve's-Serâyâ, Dâru'l-Harameyn Li't-Tıbbâ'ah ve'n-Neşr ve't-Tevzî', Kahire, 1997, III, 49.

onun adıyla çağrılıyor(d)um.⁹¹⁵

Görüleceği üzere dizelerde Ebû Süfyan b. el-Hâris محمد، أهدي، أهدى، هاد، هداني، هدني إلى ve الله gibi Allah Resûlü'nün izlerini taşıyan ifadeler kullanmaktadır.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, Asr-ı saâdet şiirinde görülen af dileme temalı dizelerde 'heybet', 'cesaret' ve 'yüceltme' gibi öteden beri Araplar nazarında bilinen sıfatlara Allah Resûlü'nde var olan özellikler yüklenmek suretiyle Arap şiiri zenginleştirilmiştir. Yine Asr-ı saâdet şiirinde görülen af dileme temalı dizelerde نذير ve رسول الله gibi Allah Resûlü'nün Arap şiirine etkisini gösteren İslâm dinine özgü yeni terimler de eklenmiştir.

Asr-ı saâdet şairlerine ait dizelerde Allah Resûlü'nün etkilerine rastlanan bir diğer şiir teması da 'mersiye'dir.

2.5.3. Mersiye:

Ölen kimsenin ardından ağlamak, ölen kimseyi övmek ve güzel hasletlerini yâd etmek anlamlarına gelen mersiye⁹¹⁶ Cahiliye devrinde de bilinmektedir.

Cahiliye devrinde mersiye, daha çok kabîle fertlerini, düşman kabîle tarafından öldürülen kimsenin öcünü almaya teşvik etmek amacıyla söylenmektedir. Nitekim Câhiliye Araplarındaki yaygın inanışa göre öldürülen kişinin ruhu bedenden ayrılmakta ve kuşa dönüşmektedir. Kuşa dönüşen ruh, ölünün defnedildiği kabrin başında durmakta ve 'Beni sulayn! Beni sulayn!' diye ötmektedir.⁹¹⁷ Câhiliye Araplarına göre 'Sada'⁹¹⁸ adını verdikleri söz konusu kuş, ancak katilin öldürülmesiyle susmaktadır.⁹¹⁹ Kabîle fertleri maktulün intikamı alınıncaya kadar uzun süre yas tutmakta ve dünya lezzetlerinden

⁹¹⁵ Ebû Süfyan ile Allah Resûlü arasında büyük benzerlik vardır. Bu benzerlik o denli belirgindi ki, Ebû Süfyan ticaret amacıyla Şam diyarına gittiğinde halk Allah Resûlü'nü kastederek "Bu delikanlı o sabinin amcasının oğlu" diyorlardı. Bkz.: ez-Zuhrî, Muhammed b. Sa'd b. Menî', *Kitâbu't-tabakât el-kebîr*; thk.: Ali Muhammed 'Umar, Mektebetu'l-Hancî, Kahire, 2001, IV, 47-48.

⁹¹⁶ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, III, 1582. (Ra bâbı)

⁹¹⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, VI, 4723. (He bâbı)

⁹¹⁸ el-Merzûkî, Ebû Ali Ahmed b. Muhammed el-Hasen, *Şerhu dîvânî'l-hamâse*, nşr.: Ahmed Emîn vd., Dâru'l-Cîl, Beyrût, 1991, I, 877.

⁹¹⁹ Cumu'ah, Huseyn, *er-Risâ' fî'ş-şi'ri'l-câhilî ve sadri'l-İslâm*, Câmi'atu Dimaşk, Dimaşk, 1982, s. 123.

kendilerini mahrum bırakmaktadırlar. Kadınlar ölünün ardından yüksek sesle ağıtlar yakmakta, yüz tırmalamakta ve elbise parçalamaktadırlar.⁹²⁰

Yine Câhiliye Araplarındaki yaygın inanışa göre ölen kimse kabirde içki içmektedir. Bu bakımdan ölen kimsenin kabrine dostları tarafından sürekli şarap dökülmektedir.⁹²¹

İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte Allah Resûlü, Câhiliye devrinde yaygın olan mersiye âdetlerinin birçoğunu yasaklamıştır. Söz gelimi, Allah Resûlü, Câhiliye âdetlerinden olan ölünün ardından yüksek sesle ağıt yakmayı, yüz tırmalamayı ve elbise parçalamayı yasaklamaktadır. Nitekim Allah Resûlü bu bağlamda: “(Ölüler için) avuç içi ile yanaklarını, (yüzünü) döven, yakalarını yırtan ve Câhiliye âdeti üzere (münasebetsiz sözler söyleyerek) feryat figan eylesen, bizden değildir.”⁹²² buyurur.

Bu bakımdan Asr-ı saâdet’te sahabe şairler tarafından ölenlerin ardından söylenen mersiyeelerde şehit düşme, Allah Resûlü’nü destekleme ve Yüce Allah tarafından şehitlik mertebesine ulaşanlara salât ve selâm okuma gibi İslâm dini ile birlikte Allah Resûlü’nün getirdiği yeni prensiplere uygun düşecek ifadeler yer verildiği görülmektedir.

Örnek vermek gerekirse Hassân b. Sâbit, Hamza b. Abdulmuttalib’in *Uhud* savaşında şehit düşmesinin ardından söylediği dizelerde şehâdet şerbetini içmeyi rahatlık olarak algılamakta ve şunları söylemektedir:⁹²³ (Tavîl)

ورضوان ربِّ، يا أمّام، غفور	فَقُلْتُ لَهَا إِنَّ الشَّهَادَةَ رَاحَةٌ
وَزَيْرُ رَسُولِ اللَّهِ خَيْرٌ وَزَيْرِ	فَإِنَّ أَبَاكَ الْخَيْرِ حَمْزَةٌ، فَاغْلَمِي
إِلَى جَنَّةٍ يَرْضَى بِهَا وَسُرُورِ	دَعَاهُ إِلَهُ الْخَلْقِ ذُو الْعَرْشِ دَعْوَةً
لحمزة يوم الحشر، خير مصير	فذلك ما كنا نرجي ونرتجي

(Hamza b. Abdulmuttalib’in kızı Umâme’ye) dedim ki: “Şehitlik rahattır./ Ve çok bağışlayan bir Rabb’in rızasına erişmektir. Ey Umâme!/ Dolayısıyla bil ki; hayır sembolü olan baban Hamza/ Allah Resûlü’nün elçisidir. En hayırlı elçidir./ Yaratılanların İlâh’ı ve arşın sahibi olan Allah (babamı) davet etti/ Rıza göstereceği cennete ve sevinçli olmaya/ İşte biz de tam bunu bekliyor ve de umuyor idik.”

Görüleceği üzere dizelerde Hassân b. Sâbit, şehitlik mertebesine ulaşmayı ölüm ötesi hayatta şehit düşen kimse için rahatlık olarak tasavvur etmektedir. Yine dizelerde Hamza b. Abdulmuttalib, şaire göre Allah Resûlü’nün cennete yolladığı elçisidir. Zira

⁹²⁰ Cumu ‘ah, *er-Risâ’ ft’ş-şî’ri’l-câhilî ve sadri’l-İslâm*, s. 120.

⁹²¹ el-Merzûkî, *Şerhu dîvânî’l-hamâse*, I, 877-878.

⁹²² el-Buhârî, *el-Câmi ‘u’s-sahîh*, Kitabu’l-cenâiz, 35, (I, 398)

⁹²³ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 112-113.

Hamza b. Abdulmuttalib, Allah Resûlü'nün teşvikiyle Yüce Allah'ın buyruğuna uymuş ve Allah yolunda şehit düşmüştür.

Ka'b b. Mâlik ise, Hamza b. Abdulmuttalib'in ardından söylediği dizelerde Hamza b. Abdulmuttalib'i düşman karşısında Allah Resûlü'nü desteklemekle övmekte ve şunları söylemektedir:⁹²⁴ (Kâmil)

وَرَدَ الْجَمَامَ فَطَابَ ذَاكَ الْمَوْرِدُ	عَمُّ النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ وَصَفِيُّهُ
نَصَرُوا النَّبِيَّ وَمِنْهُمْ الْمُسْتَشْهَدُ	وَأَتَى الْمَيِّتَةَ مُعَلِّمًا فِي أُسْرَةٍ
وَمَنْ هُوَ فِي الْجَنَانِ مُحَلَّدُ	شَتَّانَ مَنْ هُوَ فِي جَهَنَّمَ ثَاوِيًّا أَبَدًا

Peygamber Muhammed'in amcası ve yakın dostu/ Ölümün ortasına vardı. Ne hoş bir varıştır o!/ Ölüm (haberi) aile içerisinde ilan edilerek geldi/ Aralarında (Allah yolunda) şehit düşen (Hamza'nın da) bulunduğu Peygamberi destekleyen aile (içerisinde)/ Sonsuza kadar cehennemde kalıcı kimse ile/ Ebedî cennetlerdeki kimse arasında (elbet) fark vardır.

Dizelerde Hamza b. Abdulmuttalib, Allah Resûlü'nün amcası ve yakın dostudur. Aynı zamanda Hamza b. Abdulmuttalib, Allah Resûlü'nü destekleyen bir aileye mensuptur. Bu bakımdan Allah Resûlü'nü desteklemesi ve Allah yolunda şehit düşmesi sebebiyle cennetlerle mükâfatlandırılan Hamza b. Abdulmuttalib ile küfür üzere ölmeleri sebebiyle ebedî cehennemlik olan müşrikler arasında büyük fark bulunmaktadır.

Hassân b. Sâbit, Hamza b. Abdulmuttalib'in ardından söylediği bir diğer mersiye de Hamza b. Abdulmuttalib'e Yüce Allah'ın cennette salât getirmesi için hayır duada bulunur ve şunları söyler:⁹²⁵ (Serî')

عَالِيَةً ، مُكْرَمَةً الدَّاحِلِ	صَلَّى عَلَيْكَ اللَّهُ فِي جَنَّةٍ

Allah bir cennette üzerine salât getirsin/ Yüce ve içerisine girenin onurlandırıldığı (cennette)

Dizede Hamza b. Abdulmuttalib'in ardından esenlikler dilenerek sâlat okunması ve cennette onurlandırılma düşüncesi, Allah Resûlü ile birlikte İslâm dinine özgü temel inanç esaslarının yansımasıdır.

Hassân b. Sâbit, *er-Racî'* hadisesinde şehit düşen sahabenin ardından okuduğu dizelerde şehitlerin ölmedikleri, aksine Yüce Allah tarafından onurlandırıldıkları

⁹²⁴ İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, III, 134

⁹²⁵ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 195.

düşüncesine yer vermekte ve Yüce Allah'ın şehit düşenlere sâlat getirdiğini ifade ederek şunları söylemektedir:⁹²⁶ (Kâmil)

صَلَّى الْإِلَهَ عَلَى الَّذِينَ تَتَابَعُوا يَوْمَ الرَّجِيعِ فَأُكْرِمُوا وَأُثْبِتُوا

İlâh, peş peşe şehit düşenlere salât getirdi/ er-Racî' gününde de akabinde (Allah tarafından) onurlandırıldılar ve de sevap kazandırıldılar.

Görüleceği üzere dizede Hassân b. Sâbit, Allah yolunda canlarını feda eden şehitlerin Yüce Allah tarafından onurlandırıldıklarını dizeye taşımaktadır. Aynı zamanda şaire göre Yüce Allah tarafından şehitlere sâlat okunmaktadır.

Sahabe şairler tarafından Allah Resûlü'nün vefatından sonra Allah Resûlü'ne çok sayıda mersiye söylenmiştir. Ancak çalışma konusu sadece Allah Resûlü'nün yaşadığı zaman dilimiyle sınırlı olması bakımından Allah Resûlü hakkında söylenen mersiyeler çalışma alanı dışında bırakılmıştır.

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet'te söylenen mersiyeler üzerindeki etkisi, 'şehit olma', 'Allah Resûlü'nü destekleme', 'cennetle mükâfatlandırılma' gibi daha çok İslâm dinine özgü motiflerin dizelere yansması şeklinde kendini göstermektedir. Ayrıca Câhiliye dönemine kıyasla kabîle ruhu taşıyan mersiyeler öç alma aracı olmaktan çıkarılarak bireyselleştirilmiş ve hakkında mersiye okunan kimsenin taşıdığı İslâm dinine özgü karakterler anlatılmıştır.

Asr- saâdet şairlerine ait dizelerde Allah Resûlü'nün etkilerine rastlanan bir diğer şiir teması da 'hiciv'dir.

2.5.4. Hiciv:

Kızma, aşağılama ve alay etme duygularını açığa çıkarma⁹²⁷ anlamlarına gelen hiciv, Cahiliye devrinde yaygın olan şiir temalarındandır. Câhiliye şairi, düşman kabîlede var olan olumsuz yönleri kabîleyi küçük düşürmek amacıyla dizelere dökmekte ve kabîle mensuplarını makûs geçmişleri ile ayıplamaktadır. Şair hiciv şiiri ile düşman kabîleyi itibarsızlaştırmayı ve diğer kabîlelere teşhir etmeyi amaçlamaktadır.⁹²⁸

Hiciv şiirinin Cahiliye devrindeki karakteristik özellikleri, İslâm'a girmemiş olan Araplar tarafından Asr-ı saâdet'te korunmuştur. Nitekim müşrikler, Allah Resûlü'nü ve

⁹²⁶ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 29.

⁹²⁷ Muhammed, Sirâcu'd-dîn, *el-Hicâ' fi's-şi'ri'l-'Arabî*, Dâru'r-Râtibi'l-Câmi'iyye, Beyrut, ts., s. 6.

⁹²⁸ Ma'rûf, *el-Edebû'l-islâmî fi 'ahdi'n-nubuvveti ve hilâfeti'r-râşidîn*, s. 252.

İslâm dinini dizeler aracılığıyla hicvetmişler ve Müslümanları kabîleler arasında itibarsızlaştırmak için var güçleriyle çalışmışlardır. Hal böyle olunca Allah Resûlü: “Size söylediklerinin benzerini siz de onlara söyleyin”⁹²⁹ buyurarak Müslüman şairleri gayrimüslimler karşısında İslâm dinini savunmaya yönlendirmiştir.

Allah Resûlü, her ne kadar sahabeyi savaş gibi istisnâî durumlarda şiir yoluyla İslâm dinini savunmaya yönlendirse de, kusur arama, iftira atma ve çirkin söz söyleme⁹³⁰ esasına dayalı olan Cahiliye devri hiciv geleneğini “Mü’min, kusur bulucu, lânet edici, azgın ve hayâsız olamaz”⁹³¹ buyruğuyla normal şartlarda yasaklamıştır. Yine Allah Resûlü, “Mü’min kula kötü söz söylemek haksızlıktır. Mü’min kula karşı savaş açmak da küfürdür”⁹³² buyruğuyla fitneye sebep olacak türden eylemlere tümünden yasaklama getirmiştir.

Allah Resûlü tarafından şiir yoluyla düşman karşısında İslâm dininin savunulması amacıyla yapılan çağrıya Hassân b. Sâbit, Ka’b b. Mâlik ve Abdullah b. Ravâha kulak vermişlerdir.⁹³³

Hassân b. Sa’bit ile Ka’b b. Mâlik’e ait hicivlerin karakteristik özelliği, gayrimüslim şairlerin savaş gibi önemli münasebetlerde dillendirdikleri şiirlere benzer ifadelerle misilleme yapmaları ve hasımların hoşâ gitmeyen özelliklerini ön plana çıkarmalarıdır. Abdullah b. Ravâha’ya ait hicivlerin karakteristik özelliği ise, müşrikleri daha çok küfürle yaftalaması ve ayıplamasıdır. Bu bakımdan Asr-ı saâdet’te müşrikler en çok Hassân b. Sâbit ile Ka’b b. Mâlik tarafından kullanılan ağır ifadelerden ürkmüşler ve sakınmışlardır. Ne var ki; Mekkeli şairler İslâm dinine girdikten sonra haklarında Abdullah b. Ravâha tarafından geçmişte kullanılan küfür yaftalı ifadelerden daha fazla ürkmüşlerdir.⁹³⁴

Hassân b. Sâbit ile Ka’b b. Mâlik’e ait hiciv şiirlerinin Mekke müşriklerine ağır gelmesinin nedeni, her iki şairin de hasımlarını Câhiliye dönemi hiciv kalıpları içerisinde hedef almış olmalarıdır. Zira Kureyşlilerin, Hassân b. Sâbit ile Ka’b b. Mâlik tarafından şirkle veya putlara tapmakla ayıplanmaları, zaten putperest olmakla övünen Kureyş için

⁹²⁹ İbn ‘Abdi Rabbih, Ahmed b. Muhammed, *el-‘Ikdu’l-Ferîd*, thk.: Abdulmecid et-Terhîni, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 1983, VI, 146.

⁹³⁰ Kassâb, *en-Nazratu’n-nebeviyye fî nakdi’s-şi’r*, s. 49.

⁹³¹ et-Tirmizî, *el-Câmi ‘u’l-kebîr*, el-Birru ve’s-sıla, 48. (III, 520)

⁹³² el-Buhârî, *el-Câmi ‘u’s-sahîh*, Kitâbu bed’i’l-vahy, 36, (I, 32)

⁹³³ el-‘Ânî, *el-İslâm ve’s-şi’r*, s. 118.

⁹³⁴ el-Asfâhânî, *Kitâbu’l-ağânî*, IV, 107.

sorun teşkil etmemektedir.⁹³⁵ Bu bakımdan Hassân b. Sâbit ile Ka‘b b. Mâlik, Kureyşin hatırı sayılır şahsiyetlerini ve savaşçılarını savaş meydanlarından kaçmak gibi Câhiliye hiciv kalıpları ile bilerek ayıplamak suretiyle onları hassas oldukları noktalardan vurmaktadırlar. Hassân b. Sâbit ile Ka‘b b. Mâlik, aynı zamanda Kureyş’in namusuna da dil uzatmaktadırlar.⁹³⁶

Allah Resûlü’nün Asr-ı saâdet’te söylenen hiciv temalı şiirler üzerindeki etkisi, sahabe şairler tarafından gayrimüslimlerin hicvedildiği dizelerde ‘küfür’, ‘cehennem’, ‘cehennem ateşi’, ‘Arşın sahibi’ ve ‘Allah Resûlü’ne îman etmeme’ gibi İslâm dininin beraberinde getirdiği ifadelerde kendini göstermektedir.

Örnek vermek gerekirse Ka‘b b. Mâlik, *Bedir* savaşı sırasında Mekkeli şair Dırâr b. el-Hattâb’a cevap niteliğinde söylediği dizelerde Müslümanlar tarafından öldürülen müşrikleri küfürle, cehenneme yakıt olmakla ve Allah Resûlü’ne inanmamakla ayıplar ve şöyle der:⁹³⁷ (Tavîl)

وَعْتَبَهُ قَدْ عَادَرْتَهُ وَهُوَ عَائِرٌ	فَكُبَّ أَبُو جَهْلٍ صَرِيحًا لَوَجْهِهِ
وَمَا مِنْهُمْ إِلَّا بِذِي الْعُرْشِ كَافِرٌ	وَسَيِّبَةَ وَالتَّيْمِيَّ عَادَرْنَ فِي الْوَعَى
وَكُلُّ كَمُورٍ فِي جَهَنَّمَ صَائِرٌ	فَأَمْسُوا وَفُودَ النَّارِ فِي مُسْتَقَرِّهَا
بِزُبُرِ الْحَدِيدِ وَالْحِجَارَةِ سَاجِرٌ	تَلَطَّى عَلَيْهِمْ وَهِيَ قَدْ شَبَّ حَمِيهَا
فَوَلُّوا وَقَالُوا: إِنَّمَا أَنْتَ سَاجِرٌ	وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ قَدْ قَالَ أَقْبَلُوا

Ve Ebû Cehil yüz üstü yere fırlatıldı cansız beden olarak./ Ve de (kabîleler) ölüme terk etti ‘Utbe’yi düşerken/ Ve Şeybe ile et-Teymî’yi de ölüme terk ettiler savaşın tam ortasında./ Aralarında Arş’ın sahibi Allah’ı inkâr etmeyen yoktur onların/ Dolayısıyla hepsi cehennemde ateşe yakıt oldu./ Ve her kâfir cehennemde yakıt olacaktır./ Üzerlerinde durmadan tazelenen ateş tutuşacaktır/ Demir kütleleriyle (tazelenen) ve taşlar da tutuşmuştur./ Allah Resûlü onlara hadi (hakka) yönelin demişti de/ Onlar yüz çevirmişler ve “Varsa yoksa sen bir büyücüsün” demişlerdi.

Ka‘b b. Mâlik’e göre *Bedir* savaşında Müslümanlar tarafından öldürülen Ebû Cehil, Şeybe (v. 2/624) ve Teymî (v. 2/624) gibi müşrikler Allah Resûlü’nün nidasına uymadıklarından cehenneme yakıt olmuşlardır.

Şair Hassân b. Sâbit ise, dizelerde Ebû Süfyân’ı Müslüman olmamakla ve hainlik yapmakla ayıplamaktadır. Nitekim Hassân b. Sâbit, Ebû Süfyân’ı hicvettiği dizelerde Câhiliye alışkanlığı ile oldukça müstehcen ifadeler kullanmakta ve şunları

⁹³⁵ Dayf, *el-‘Asru’l-İslâmî*, s. 50.

⁹³⁶ Dayf, *el-‘Asru’l-İslâmî*, s. 50.

⁹³⁷ Ka‘b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 201.

söylemektedir:⁹³⁸ (Tavîl)

وَعَضَّتْ بَنُو النَّجَارِ بِالسُّكَّرِ الرَّطْبِ	عَضَّضَتْ بِأَيْرٍ مِنْ أَبِيكَ وَخَالِهِ
وَلَسْتَ بِخَيْرٍ مِنْ مُعَاظَلَةِ الْكَلْبِ ⁹³⁹	فَلَسْتَ بِخَيْرٍ مِنْ أَبِيكَ وَخَالِهِ
وَلَسْتَ بِحُرٍّ مِنْ لُؤَيٍّ وَلَا كَعْبٍ	وَلَسْتَ بِذِي دِينَ وَلَا ذِي أَمَانَةٍ
مُجَاجَةً مِلْحٍ غَيْرِ صَافٍ وَلَا عَذْبٍ	وَلَكِنْ هَجِينٌ ذُو دَنَاةٍ لِمُقْرِيفٍ

Baban ve babanın dayısı tarafından gelen bir erkek cinsel organı dişledin/ Neccâr oğulları ıslak şekeri dişlerken./ Dolayısıyla ne babandan ne de dayından iyi bir durumdasın/ Ne de köpeğin cinsî münasebetinden./ Ne bir din sahibisin ne de emanet./ Ne Luey tarafından özgürsün ne de Ka'b./ Ama tüküren kimseye yakın iğrenç bir melezsün./ Duru ve tatlı olmayan tuzlu balgamı (tüküren kimseye).

Dizelerde Ebû Süfyân, din tanımayan ve kimsenin güvenmediği bir tiplene olarak karşımıza çıkmaktadır.

Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki; Hassân b. Sabit'e nispet edilen *dîvân*'da müstehcen sayılabilecek başka dizelere de rastlanmaktadır.⁹⁴⁰ Hassân b. Sâbit'e ait müstehcen sayılabilecek dizelerin, Allah Resûlü'nün kötü söz sarf etmeyi yasaklamasından önce savaş şartları gereği söylendiği muhakkaktır. Nitekim Mekke'nin fethiyle birlikte hiciv şiirinin yok denilecek kadar az seviyeye inmiş olması⁹⁴¹ bu durumu destekler mahiyettedir.

Hassân b. Sâbit, Mekke'nin fethi sırasında Ebû Süfyân'a cevap niteliğinde söylediği bir diğer dizede Ebû Süfyân'ı hicvetmekle Allah katında mükâfatlandırılmayı ummakta ve şunları söylemektedir:⁹⁴²

فَأَنْتَ مُجَوِّفٌ نَخِبٌ هَوَاءَ	أَلَا أَبْلَغُ أَبَا سُفْيَانَ عَنِّي
وَعَبْدُ الدَّارِ سَادَتُهَا الْإِمَاءُ	بِأَنَّ سُيُوفَنَا تَرَكَتَكَ عَبْدًا
وَعِنْدَ اللَّهِ فِي ذَلِكَ الْجَزَاءُ	هَجَوْتَ مُحَمَّدًا، فَأَجَبْتُ عَنْهُ
سَبَابٌ أَوْ قِتَالٌ أَوْ هِجَاءُ	لَنَا فِي كُلِّ يَوْمٍ مِنْ مَعَدٍ
وَنَضْرِبُ حِينَ تَحْتَلِطُ الدِّمَاءُ	فَنُحَكِّمُ بِالْقَوَافِي مِنْ هَجَانَا

Hey! Beni dinle de Ebû Süfyân'a ilet şu sözümü/ Zira yüreksiz korkağın tekisin sen Be Ebû Süfyân!/ "Kılıçlarımız seni zelil bıraktı/ Ve efendileri cariyeler olan 'Abdu'd-Dâr

⁹³⁸ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, thk.: Velîd 'Arafât, Dâru Sâdir, Beyrut, 2006, I, 29.

⁹³⁹ Buradaki *معاطلة الكلب* ifadesi, dişi köpek ile erkek köpeğin cinsel ilişkiye girmesi anlamındadır. Bkz: Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, II, 295.

⁹⁴⁰ Söz gelimi bkz: Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, I, 297-335-343-351-361.

⁹⁴¹ el-Faysal, 'Abdulazîz b. Muhammed, *el-Edebu'l-'arabî ve târîhuhu*, Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, Riyad, 1405, s. 192.

⁹⁴² Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 20.

(oğullarını) da.⁹⁴³/ Muhammed’i hicvettin de ben sana karşılık verdim./ Zira (Peygamber’i hicvetmen) karşısında sana cevap yetiştirmem Allah katında sevaptır.” Bize her gün Ma’ad kabilesinden/ Küfürlü söz veya dövüş ya da hiciv gelir de/ Bizi hicvedeni kafiyelerle iyice paylınız/ Ve onları bir güzel döveriz kanlar birbirine karıştığında.

Dizelerde Hassân b. Sâbit, Allah Resûlü’nü hicveden Ebû Süfyân’a karşılık vermekle Allah katında sevap kazanacaktır. Yine dizelerde Hassân b. Sâbit, Câhiliye geleneği üzere Ebû Süfyân’ı ve Mekkeli müşrikleri geçmişte yaşadıkları yenilgilerle ayıplamaktadır.

Şair Abdullah b. Ravâha ise, Ebû Süfyân’ı hicvettiği dizelerde Kureyşlileri Allah Resûlü’ne karşı gelmekle ayıplar ve şunları söyler:⁹⁴⁴

لِمِيعَادِهِ صِدْقًا وَمَا كَانَ وَافِيًا	وَعَدْنَا أَبَا سُفْيَانَ بَدْرًا فَلَمْ نَجِدْ
لَأَبْتِ دَمِيمًا وَافْتَقَدْتَ الْمَوَالِيَا	فَأَقْبِسْ لَوْ وَافَيْتَنَا فَلَقَيْتَنَا
وَعَمْرًا أَبَا جَهْلٍ تَرَكْنَاهُ ثَاوِيَا	تَرَكْنَا بِهِ أَوْصَالَ عَثْبَةَ وَابْنَهُ
وَأَمْرِكُمْ السَّيِّءِ الَّذِي كَانَ غَاوِيَا	عَصَيْتُمْ رَسُولَ اللَّهِ أَفَ لِدِينِكُمْ

Ebû Süfyân’la Bedir’de karşılaşmak üzere randevulaştık ama bulmadık/ Verdiği randevuda bir dürüstlük. Ahdine vefâlı da değildi (üstelik)./ Yemin olsun ki; ahdine vefâ gösterip de bizimle karşı karşıya gelseydin/ Paylanmış olarak dönecektin ve de destekçiler arayacaktın/ (Nitekim) biz orda (Bedir’de) ‘Utbe’nin ve babasının uzuvlarını bıraktık/ Ve de Ebû Cehil (künyeli) ‘Amr (b. el-Hakem)’i gömülü (bıraktık Bedir’de)/ Allah’ın elçisine karşı geldiniz. Yazıklar olsun dininize/ Sapıklık olan kötü halinize de.

Görüleceği üzere dizelerde Mekke müşriklerinin *Bedir* savaşında yenilgiye uğramalarına gerekçe olarak, Allah Resûlü’ne karşı gelmeleri gösterilmektedir.

Öte yandan dizelerde Ebû Cehil, sözünde durmayan, korkak ve yenilgiye uğramış bir tipteme şeklinde tasvir edilmektedir. Nitekim Abdullah b. Ravâha’ya göre Ebû Cehil, sözünde dursa ve Müslümanlarla *Bedir*’de karşı karşıya gelme cesaretini kendinde bulabilseydi, Müslümanlar tarafından katledilen ‘Utbe ve ‘Utbe’nin babasıyla aynı akıbeti paylaşmış olacaktı.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, Asr-ı saâdet’te hiciv temalı şiirler Müslümanlarla müşrikler arasında meydana gelen savaşlar nedeniyle şartlar

⁹⁴³ ‘Abdu’-d-Dâr, Kâ’be’nin gereksinimlerini, hacıların su ve yiyecek ihtiyaçlarını giderme ve savaşlarda Mekkelilerin sancağını taşıma görevlerini üstlenen ailedir. Bkz: Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 20. (Dipnot)

Şair “Kılıçlarımız seni zelil bıraktı/ Ve efendileri cariyeler olan ‘Abdu’-d-Dâr (oğullarını) da” ifadesiyle *Uhud* savaşı sırasında Ebû Süfyân ile ‘Abdu’-d-Dâr oğulları arasında geçen sürtüşmeye gönderme yapmaktadır. Şöyle ki, Ebû Süfyân, ‘Abdu’-d-Dâr oğullarına: “*Bedir* savaşında sizin sancağınız sebebiyle yenilgiye uğradık, sancağı bize vermelisiniz” demiş, ‘Abdu’-d-Dâr oğulları da onun bu sözüne bozulmuşlardır. Bkz: el-Berkûkî, *Şerhu dîvânı Hassân b. Sâbit el-ensârî*, s. 7.

⁹⁴⁴ Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 138.

gereği Câhiliye şiirinin karakteristik özelliklerini taşımakta ve hasmı psikolojik olarak küçük düşürmeyi hedeflemektedir.

Bununla birlikte Allah Resûlü'nün hiciv temalı şiirler üzerindeki etkisi sahabe tarafından dile getirilen dizelerde daha çok 'küfür', 'cehennem', 'cehennem ateşi', 'Arşın sahibi' ve 'Allah Resûlü'ne îman etmeme' gibi ifadeler şeklinde kendini göstermektedir.

Asr-ısaâdet şairlerine ait dizelerde Allah Resûlü'nün etkilerine rastlanan bir diğer şiir teması da 'övünme/fahr'dır.

2.5.5. Övünme/Fahr:

Cahiliye devrinde övünme temalı şiirler daha çok asabiyet ruhu taşımakta⁹⁴⁵ ve kan davalı düşman kabileden öç almayı amaçlamaktadır.⁹⁴⁶ Bu bakımdan Câhiliye şairi, mensubu bulunduğu kabîlenin geçmişte kazandığı başarılarla övünürken düşman kabîleyi en ağır biçimde eleştirmektedir.

İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte Allah Resûlü, insanlar arasında eşitlik ilkesini deklare etmiş ve ötekileştirmeye dayalı asabiyetle övünmeyi yasaklamıştır. Nitekim Allah Resûlü bu bağlamda şöyle buyurur:⁹⁴⁷

"Yüce Allah, Câhiliye kibrini ve övünme âdetini sizden giderdi. İnsanlar iki kısımdır: Birincisi Allah katında övülmüş olan takva sahibi inanan kimseler, ikincisi de, Allah katında yerilmiş olan bedbaht ve Allah'ın yolundan çıkmış kimseler. Dolayısıyla hepiniz âdemoğlusunuz. Âdem ise topraktan yaratılmıştır. Allah'a yemin olsun ki insanlar ya kavimleri ile övünmeyi bırakırlar -ki o kavimler (Câhiliyeâdeti üzere yaşadıkları için şimdi) cehennem kömürlerinden bir kömürdürler- veya Allah katında burnuyla dışkı yuvarlayan dışkı böceğinden daha değersiz bir hale düşerler."

Asr-ı saâdet'te övünme temalı şiirler, Câhiliye asabiyeti yerine daha çok Allah Resûlü'nün davetine uymak, İslâm dinine hizmet etmek ve İslâm dinini savunmak⁹⁴⁸ gibi doğrudan İslâm dininin beraberinde getirdiği yeni değerlere odaklanmıştır.

Sözgelimi, Hassân b. Sâbit, Medine halkının Allah Resûlü'ne kucak açması ve Allah Resûlü'nü desteklemesi ile övünmekte ve dizelerde şunları söylemektedir:⁹⁴⁹ (Tavîl)

نَصْرْنَا وَأَوْيْنَا النَّبِيَّ مُحَمَّدًا عَلَى أَنْفِ رَاضٍ مِنْ مَعَدِّ وَرَاغِمِ

⁹⁴⁵ Muhammed, Sirâcu'd-dîn, *el-Fahr fi'ş-şi'ri'l-'Arabî*, Dâru'r-Râtibi'l-Câmi'iyye, Beyrut, ts. s. 6.

⁹⁴⁶ Dayf, *el-'Asru'l-câhilî*, s. 202-203.

⁹⁴⁷ Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sunen-i Ebî Dâvud*, thk.: Şu'ayb el-Arnaût vd., Dâru'Risâleti'l-Âlemiyye, Dimâşk, 2009, Edeb, 119. (VII, 438)

⁹⁴⁸ Muhammed, Sirâcu'd-dîn, *el-Fahr fi'ş-şi'ri'l-'Arabî*, s. 18.

⁹⁴⁹ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 226.

Peygamber Muhammed'i destekledik ve kucak açtık ona/ Ma'add kabîlesinden razı gelenlere ve karşı duranlara rağmen.

Görüleceği üzere dizede şair Medine halkıyla asabiyet esasına göre değil, Ensârın Allah Resûlü'ne kucak açmaları ve İslâm dininin savunucusu olmalarıyla övünmektedir.

Şair el-'Abbâs b. Mirdâs ise, *Huneyn* savaşı sırasında dile getirdiği dizelerde mensubu bulunduğu *Suleym* kabîlesinin İslâm'a hizmet yolunda gösterdiği çabalar ile övünmekte ve şunları söylemektedir.⁹⁵⁰ (Basît)

وَلَّى الشَّبَابَ وَزَارَ الشَّيْبَ وَالرَّعْرَ	دَعُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ عَهْدِ الشَّبَابِ فَقَدُ
وَفِي سُلَيْمٍ لِأَهْلِ الْفَخْرِ مُفْتَحِرُ	وَأَذْكَرُ بِلَاءِ سُلَيْمٍ فِي مَوَاطِنِهَا
دِينَ الرَّشُولِ وَأَمْرَ النَّاسِ مُشْتَجِرُ	فَقَوْمٌ هُمْ نَصَرُوا الرَّحْمَنَ وَاتَّبَعُوا

Gençlik çağında yaşananları bırak da (sadede gel)! Zira/ Gençlik çağı (çoktan) geçip gitti. Artık yaşlılık ve kellik geldi ziyarete./ Suleym kabîlesinin yerinde gösterdiği yiğitliği hatırla./ (Nitekim) Suleym kabîlesinde övünmek isteyenler için övünülecek (çok şey) vardır./ (Zira) Suleym kabîlesi Rahmân (olan Allah'ı) desteklediler ve de/ Peygamber'in dinine uydular insanlar çekişme içerisinde iken.

Şair el-'Abbâs b. Mirdâs'a göre övünmek isteyenler için *Suleym* kabîlesinde övünülecek çok şey vardır. Zira *Suleym* kabilesi, Allah'ın dinine çok hizmet etmiş ve insanlar kendi aralarında çekiştikleri sıralarda onlar, Allah Resûlü'ne uyarak İslâm'a girmişlerdir.

Bir başka şair Ka'b b. Mâlik ise, *Uhud* savaşı sırasında İbn el-'Âs ve Dırâr b. el-Hattâb'a cevap niteliğinde söylediği dizelerde Allah Resûlü'nün safında ölenlerin Allah yolunda şehitlik mertebesine ulaşmaları ve sâdik kulların zafer kazanmalarıyla övünmektedir. Nitekim Ka'b b. Mâlik dizelerde şunları söyler:⁹⁵¹ (Basît)

وَالْقَتْلُ فِي الْحَقِّ عِنْدَ اللَّهِ تَفْضِيلُ	إِنْ تَقْتُلُونَا فَدِينُ الْحَقِّ فِطْرَتُنَا
صَرَبْتُ بِشَاكِلَةِ الْبَطْحَاءِ تَزْعِيلُ	وَلَوْ هَبَطْتُمْ بِبَطْنِ السَّيْلِ كَافَحَكُمْ
مِمَّا يُعْدُونَ لِلْهَيْجَا سَرَابِيلُ	تَلْفَاكُمْ عُصْبُ حَوْلِ النَّبِيِّ لَهُمْ

(Bu savaşta) bizi öldürürseniz (biliniz ki) Hak (olan Allah)ın dini fitratımızdır bizim./ Ve de hak yolunda öldürülmek Allah katında ayrıcalıktır./ Şayet sel yatağına inerseniz size (orada) karşı koyar/ Geniş yataklı vadi tarafından sert ve hızlı bir vuruş/ (Zira) Peygamberin etrafındaki birlikler karşılar sizi (orada)/ Savaş için hazırladıkları (gereçler arasında) zırhları olan (birlikler)

Görüleceği üzere Müslüman savaşçılar savaş meydanından düşmanlar tarafından öldürülmeleri halinde şehitlik mertebesine yükselmektedirler. Allah yolunda şehit düşmek

⁹⁵⁰ el-'Abbâs b. Mirdâs, *Dîvân*, s. 73.

⁹⁵¹ Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 255-256.

ise Allah katında ayrıcalıktır. Öte yandan Allah Resûlü'nü savunmak amacıyla kendilerini siper eden Müslüman birlikler, müşriklerle her an korkusuzca savaşmaya hazır durumda beklemektedirler.

Hemedân kabîlesine mensup Şair el-'Avvâm b.Cuheyl (v. .../...) ise, kabîleden bazı kimselerin putlara tapmayı bırakıp Allah Resûlü'ne tabi olmalarıyla övünmekte ve dizelerde şunları söylemektedir:⁹⁵² (Basît)

وَمَنْ حَلَّ بِالْأَجْوَابِ مِنْ سِرِّ وَجْهٍ	مَنْ مُبْلِغٌ عَنَّا شَامِيٍّ قَوْمَنَا
تَهْوَدُ مِنَّا حَائِزٌ وَتَنْصُرَا	بِأَنَّا هَدَانَا اللَّهُ لِلْحَقِّ بَعْدَمَا
يَعُوذُ وَتَابِعْنَاكَ يَا خَيْرَةَ الْوَرَى	وَأَنَا بَرِّئْنَا مَنْ يَغُوثُ وَقَرْنِهِ

Hakkımızda kim ulaştırır halkımızın Şamlısına/ Ve (Arap yarımadasının) derinliklerinde konaklayan herkese gizliden ve açıktan/ Allah'ın bizi hakka sevk ettiğini?/ Aramızdaki şaşkın(lar)ın Yahudi ve Hıristiyan olmalarından sonra./ (Ve yine kim ulaştırır) Yağûs'tan⁹⁵³ ve Yağûs'un benzeri Ya'ûk'tan⁹⁵⁴ uzak durarak temizlendiğimizi?/ Ve sana tabi olduğumuzu? Be hey insanların en hayırlısı olan (Peygamber!)

Dizelerde şair, mensubu bulunduğu *Hemedân* kabîlesinden Müslüman olanların *Mezhic* ve *Hemedân* kabîlesinin tapındığı 'Yağûs' ve 'Ya'ûk' adındaki putlardan yüz çevirmeleri ve Allah Resûlü'ne uymaları ile övünmektedir. Yine şair, 'Yağûs' ve 'Ya'ûk' adındaki putlardan yüz çevirerek Allah Resûlü'ne tabi olduklarını gizli aşikâr herkesin bilmesini istemektedir.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, Asr-ı saâdet'te övünme temalı şiirler, Allah Resûlü'nün yönlendirmeleri doğrultusunda oç alma gibi Cahiliye devrindeki asabiyet ruhu taşıyan yaklaşımlardan yüz çevirmiştir. Asr-ı saâdet şairleri asabiyet ruhu taşıyan yaklaşımlar yerine İslâm dininin beraberinde getirdiği yeni değerlerle övünmüşleridir. Bu bakımdan Asr-ı saâdet'te Allah Resûlü'nün övünme temalı şiirler üzerindeki etkisi daha çok Hz. Peygamber'in davetine uymak, İslâm dinine hizmet etmek ve İslâm dinini savunmak gibi İslâm dinine özgü değerlerde kendisini göstermektedir.

Cahiliye devrinde bilinen ve Asr-ı saâdet'te Allah Resûlü'nün etkilerine rastlan eski temalara ana hatlarıyla değinildi.

⁹⁵² el-'Askalânî, *el-İsâbe* ..., VII, 549.

⁹⁵³ 'Yağûs' Yemen diyarında ikamet eden *Mezhic* kabîlesi ile taraftarlarının tapındığı putun ismidir. Bkz: İbn el-Kelbî, *Kitâbu'l-asnâm*, thk.: Ahmed Zekî Bâşâ, Matba'atu Dâri'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 1995, s. 57.

⁹⁵⁴ 'Ya'ûk' Yemen diyarında meskûn *Hemedân* kabîlesi ile taraftarlarının tapındığı putun ismidir. Bkz: İbn el-Kelbî, *Kitâbu'l-asnâm*, s. 57.

Cahiliye devrinde bilindiği halde Asr-ı saâdet'te Allah Resûlü'nün yönlendirmeleri doğrultusunda neredeyse tamamen terk edilen gazel/ kadın temalı şiire de değinmek yerinde olacaktır.

2.5.6. Gazel/ Kadın Temalı Şiir:

Cahiliye devrinde şairler tarafından kadın, cinsel obje olarak görülmekte ve kadına ait en mahrem ayrıntılar dizelere taşınmaktadır.⁹⁵⁵

İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte Allah Resûlü, Müslüman kimsenin namusuna dil uzatmayı yasaklamıştır. Nitekim Allah Resûlü bu bağlamda “Faizin en kötüsü, haksız yere Müslümanın ırzını (şeref ve namusunu) rencide etmektir”⁹⁵⁶ buyurur.

Hal böyle olunca Asr-ı saâdet şairleri gazel temalı şiir söylemeyi bırakmışlardır. Asr-ı saâdet şairleri gazel temalı şiirler yerine gayrimüslimler karşısında Allah Resûlü'nü övmeye ve İslâm dinini savunmaya yönelmişlerdir. Dolayısıyla Asr-ı saâdet'te gazel temalı şiirler Cahiliye devrindeki konumunu yitirmiştir.⁹⁵⁷

Söz gelimi, şair Hassân b. Sâbit, Cahiliye devri şiir geleneğine bağlı kalarak dizelere gazel ile başlasa bile, İslâm dini ile birlikte gazel temalı şiir söylemeyi tamamen terk etmiştir.⁹⁵⁸

Şair Ka'b b. Züheyr ise, Allah Resûlü hakkında işlediği hatalardan af dilemek amacıyla Allah Resûlü'nün huzurunda okuduğu meşhur ‘*Burde kasîdesi*’ne Câhiliye şiirlerine özgü gazel içerikli mukaddime ile başlar. Nitekim Ka'b b. Züheyr, dizelere sevgilisinden ayrılma anını tasvir ederek giriş yapmakta ve sevgilisini şu ifadelerle tanımlamaktadır:⁹⁵⁹

إِلَّا أَعْنُ غَضِيضُ الطَّرْفِ مَكْحُولُ	وَمَا سَعَادُ غَدَاةِ الْبَيْنِ إِذْ رَحَلُوا
لَا يُشْتَكِي قِصْرَ مِنْهَا وَلَا طَوْلُ	هَيْفَاءُ مُقْبِلَةً عَجْزَاءُ مُدْبِرَةً
كَأَنَّهُ مِنْهَلٌ بِالرَّاحِ مَعْلُولُ	تَجَلُّو عَوَارِضَ ذِي ظَلَمٍ إِذَا ابْتَسَمَتْ

⁹⁵⁵ ez-Zevzenî, el-Huseyn b. Ahmed b. el-Huseyn, *Şerhu'l-Mu'allakâti's-seb'*, tsh.: Fâyiz Terhînî v.d., Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 2002, s. 19.

⁹⁵⁶ İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed, *el-Musned*, şrh.: Hamza Ahmed ez-Zeyn, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1995, II, 298.

⁹⁵⁷ ed-Dehhân, Sâmi, *Funûni'l-edebi'l-'Arabî el-Ğazel*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts., s. 32.

⁹⁵⁸ ed-Dehhân, *Funûni'l-edebi'l-'Arabî el-Ğazel*, s. 33.

⁹⁵⁹ Ka'b b. Zuheyr, *Dîvân*, s. 123-124.

Su'âd, (mensubu bulunduğu kabîle efradı) sabahın erken vaktinde yola koyulduklarında (tıpkı)/ Sürme gözlü kaçamak bakışlı inleyen bir ceylandır./ Önden zariftir ince beli. Arkadan da dolgundur kalçası./ (Su'âd boy itibarıyla da orta hallidir. (Nitekim) ne boyunda bir kısalık göze batar ne de uzunluk./ Tebessüm ettiğinde ıslak kar beyaz dişlerini gösterir/ (Kar beyaz dişlerindeki ıslaklık) defalarca şarapla yıkanmış sanki.

Dizelerde Su'âd, ses, göz, diş ve ağızındaki ıslaklık itibarıyla Ka'b b. Zühayr'in Müslüman olmadan önce Câhiliye geleneğine göre söylediği *أم شداد* başlıklı⁹⁶⁰ şiirde yer alan *Ummu Şeddâd* tiplemesiyle tıpa tıp uyuşmaktadır.⁹⁶¹ Ka'b b. Zühayr'in İslâm dini ile yeni tanışıyor olması nazarı dikkate alındığında Câhiliye şiir geleneğinden henüz kopmamış olması beklenecek bir durumdur.

Bununla birlikte kadının cinsel obje olarak algılandığı gazel temalı şiirler yerine, ileri dönemlerde annenin, eşin ve kız kardeşin dizelere konu edilmesini Allah Resûlü'nün gazel şiiri üzerine etkisi bağlamında değerlendirmek mümkündür.

Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet Arap şiirine etkisi bağlamında Cahiliye devrine kıyasla yeni sayılabilecek 'tebliğ' temalı şiirler de zikredilebilir.

2.5.7. Tebliğ /Davet:

Her ne kadar Asr-ı saâdet şairleri gayrimüslimler karşısında Allah Resûlü'nde var olan özellikleri övme gibi genel temalarla İslâm dini'ni yaymayı amaçlamış olsalar⁹⁶² bile, bazı dizelerin doğrudan tebliğ/ davet amaçlı söylendiği görülmektedir.

Söz gelimi, Ka'b b. Mâlik, *II. Akabe Biatı* münasebetiyle dile getirdiği dizelerde müşriklerin lideri Ebû Süfyân'a iletilmesi amacıyla şunları söyler:⁹⁶³ (Tavîl)

وَأَبْلَغُ أَبَا سُفْيَانَ أَنْ قَدْ بَدَا لَنَا
بِأَحْمَدَ نُورٍ مِنْ هُدَى اللَّهِ سَاطِعٍ

Ebû Süfyân'a ulaştır (ve de ki): "Bize gözükmüştür/ Allah'ın hidayetiyle parlayan bir ışık Ahmed'de"

Dizede Allah Resûlü sayesinde doğru yolu bulan Ka'b b. Mâlik'in, gerçek dinin İslâm olduğunu Ebû Süfyân'a iletmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.

⁹⁶⁰ Ka'b b. Zühayr, *Dîvân*, s. 139.

⁹⁶¹ ed-Dehhân, *Funûni'l-edebi'l-'Arabî el-Ğazel*, s. 34.

⁹⁶² ed-Dehhân, *Funûni'l-edebi'l-'Arabî el-Medîh*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts., s. 74

⁹⁶³ Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s.219.

Bir başka sahabe Nevfel b. el-Hâris (v. 20/641) ise, henüz İslâm'a girmemiş olan babasına gönderdiği mektupta atalarının diniyle alâkasını kestiğini ilan eder ve Allah Resûlü'nden gelen istek üzerine dizelerde şunları söyler:⁹⁶⁴ (Recez)

حَتَّىٰ عَلَا فِي مَلِكِهِ فَتَوَحَّدَا إِنَّ الَّذِي سَمَكَ السَّمَاءَ بِقُدْرَةٍ
يَدْعُو لِرَحْمَتِهِ النَّبِيِّ مُحَمَّدًا بَعَثَ الَّذِي لَا مِثْلَهُ فِيمَا مَضَىٰ

Gerçekten kudretiyle gökyüzünü yükseltip/ Tek bir evren haline gelecek şekilde kendi mülkünde kocaman yapan (Allah)/ Geçmişte benzeri olmayanı gönderdi/ Rahmetine davet eden Peygamber Muhammed'i.

Mektubu okuyan Nevfel b. el-Hâris'in babası Medine'ye gelir ve Allah Resûlü'nün huzurunda İslâm'a girer.⁹⁶⁵

Buceyr b. Ebî Sulmâ ise, Allah Resûlü tarafından hakkında ölüm emri verilen kardeşi Ka'b b. Züheyr'i Müslüman olmaya davet eder ve dizelerde şunları söyler:⁹⁶⁶ (Tavîl)

فَتَنَجُّو إِذَا كَانَ النَّجَاءُ وَتُسَلِّمُ إِلَى اللَّهِ لَا الْعَزَىٰ وَلَا اللَّاتِ وَحَدَهُ
مِنَ النَّاسِ إِلَّا طَاهِرُ الْقَلْبِ مُسْلِمُ لَدَىٰ يَوْمٍ لَا يَنْجُو وَلَا يَسْتَعِينُ
وَدِينُ أَبِي سُلَيْمَىٰ عَلَيَّ مُحَرَّمُ فَدِينُ زُهَيْرٍ وَهُوَ لَا شَيْءَ دِينُهُ

Ne 'Uzzâ'ya ne de Lât'a; sadece tek Allah'a (yönel ki)/ Kurtulursun ve Müslüman olursun./ (Kimsenin) kurtuluşa olamayacağı ve kaçamayacağı o gün/ Temiz kalp sahibi Müslümanın dışında kalan insanlardan./ Dolayısıyla (Allah katında) hiçbir değeri olmayan Züheyr'in dini/ Haramdır bana ve de Ebû Sulmâ'nın dini.

Buceyr b. Ebî Sulmâ'ya göre tek kurtuluş, 'Uzzâ ve Lât gibi putlara tapmakta değil, sadece tek Allah'a kulluk yapmaya davet eden Allah Resûlü'nün nidasına kulak vermektedir.

Görülebileceği üzere tebliğ/davet amaçlı söylenen dizeler, Cahiliye devrine kıyasla yenidir.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, Allah Resûlü tarafından öngörülen yönlendirmeler, Cahiliye devrinde bilinen ve Asr-ı saâdet'te de süregelen şiir temalarının hemen hepsi üzerinde etkili olmuştur. Nitekim Asr-ı saâdet'te Allah Resûlü şiir sanatını içerik itibarıyla doğruya, estetiğe ve hakka kanalize etmek suretiyle zenginleştirmiştir.

Acaba şiir tekniği bakımından Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet şiiri üzerinde de etkisi olmuş mudur?

⁹⁶⁴ el-'Askalânî, *el-İsâbe ...*, I, 188.

⁹⁶⁵ el-'Askalânî, *el-İsâbe ...*, I, 188.

⁹⁶⁶ İbn Hişâm, *Sîretu'n-nebi*, IV, 165.

Çalışmanın bu aşamasında şiir tekniği bakımından Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet şiiri üzerindeki etkilerine değinilecektir.

2.6. Teknik Özellikler:

Sözlükte 'dize' ve 'her türden bilgi'⁹⁶⁷ anlamlarına gelen şiir, terim olarak, 'duygu ve düşünceleri tasvir eden vezinli ve kafiyeli söz'⁹⁶⁸ şeklinde tanımlanmaktadır. Buna göre teknik anlamda şiir sanatı, mana⁹⁶⁹ ile birlikte lafız, vezin, kafiye, duygu/infial⁹⁷⁰ ve kurgu/sanat tasviri⁹⁷¹ gibi üslûp⁹⁷² unsurlarından oluşmaktadır.

Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet şiirine mana itibarıyla etkisine çalışma boyunca değinildi. Bu bakımdan Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet şiirine şiir tekniği bağlamında etkisi, lafız, vezin, kafiye, duygu/infial ve sanat tasviri gibi şiire şekil veren⁹⁷³ özellikler yönüyle değlendirmeye tabi tutulacaktır.

2.6.1. Lafız:

Çalışmanın seyri içerisinde İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte Arap şiirinde, İslâm dinine özgü lafızlara sıkça yer verildiğine değinildi. Aynı zamanda Arap şiiri, Câhiliye döneminden miras aldığı kavramlara İslâm dinine özgü değerlere uygun düşecek biçimde yeni anlamlar yüklemiş⁹⁷⁴ ve Arap dilini zenginleştirmiştir.

Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet Arap şiirine etkisi bağlamında öncelikli olarak sahabe şairler tarafından peygamberlikle ilgili sıfatlara sıkça yer verildiği görülmektedir.

Söz gelimi, Hassân b. Sâbit, Allah Resûlü'nün isteği üzerine Huzâ'î b. 'Abd-i Nuhm'e (v. .../...) iletilmesi amacıyla söylediği dizelerde⁹⁷⁵ 'resûl' lafzını hem Cahiliye

⁹⁶⁷İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, VI, 2273. (Şın bâbı)

⁹⁶⁸eş-Şâyib, Ahmed, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, Mektebetu'n-Nahda'l-Mısriyye, Kahire, 1973, s. 298.

⁹⁶⁹İbn Raşîk, *el-'Umde...*, I, 119.

⁹⁷⁰eş-Şâyib, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, s. 298.

⁹⁷¹eş-Şâyib, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, s. 301.

⁹⁷²eş-Şâyib, Ahmed, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, s. 302.

⁹⁷³el-Hâmid, Abdullah Hâmid, *Tahlîlu'n-nusûsi'l-edebîyye*, Ders notları, Câmî'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, Riyad, ts., s. 18

⁹⁷⁴Ferrûh, *Târîhu'l-edebî'l-'Arabî*, I, 258.

⁹⁷⁵Huzâ'î b. 'Abd-i Nuhm, Allah Resûlü'ne gelmiş ve Müslüman olmuştur. Akabinde Huzâ'î b. 'Abd-i Nuhm, mensubu bulunduğu *Muzeynekabî*lerinden bir grubu Medine'ye getireceğine dair Allah Resûlü'ne söz verir. Ne var ki Huzâ'î b. 'Abd-i Nuhm, kabîlesine döndüğünde kabîle fertlerini *BenîSa'lebekabî*si ile savaşmak üzere savaş hazırlığı içerisinde bulur. Bunun üzerine Huzâ'î b. 'Abd-i Nuhm, Allah Resûlü'ne verdiği sözden vaz geçer ve kabîle fertleri ile birlikte savaşmak üzere yola koyulur. İki kabîle *Zâtu'l-*

devrinde bilinen sözlük anlamında, hem de İslâm dininin beraberinde getirdiği yeni manada kullanmakta⁹⁷⁶ ve şunları söylemektedir:⁹⁷⁷ (Vâfir)

أَلَا أبلغُ خُزاعِيًّا رَسولاً فَإِنَّ العَدَرَ يَنْقُضُهُ الوَلَاءُ
وَبايَعَتِ الرِّسولَ وَكانَ خَيراً إلى خَيرٍ وَأَذاكِ الثِّراءِ

Hey! Beni dinle de elçi olarak Huzâ'îye ilet şu sözümü:/ “Sadakat ihaneti bozar/ Sen Peygamber’e biat ettin. (Senin Peygamber’e biat etmen hem senin hem de kavmin için) hayırlı idi/ (İçinde bulunduğunuz) hayra ek olarak ve size zenginlik katmış idi.”

Görüleceği üzere ‘elçi’ anlamındaki ‘resûl’ lafzı ile ilk dizede Huzâ’î b. ‘Abd-i Nuhm kastedilir iken, ikinci dizede Allah Resûlü’ne işaret edilmektedir.

Şair Abdullah b. Ravâha ise, Allah Resûlü’nü ‘yegâne peygamber’ olarak tanımlamakta ve dizede şunları söylemektedir:⁹⁷⁸ (Basît)

أَنْتَ النَّبِيُّ وَمَنْ يُحْرَمُ شَفَاعَتَهُ يَوْمَ الحِسابِ فَقَدْ أَرزَى بِهِ القَدْرُ

Sen yegâne peygambersin! (Dolayısıyla) her kim şefaatten mahrum bırakılırsa/ Kader değerden düşürmüş demektir o kimseyi Hesap günü.

Dizede Allah Resûlü, ‘yegâne peygamber’dir ve Hesap günü Allah Resûlü’nün şefaatten mahrum bırakılacak kimse talihsizdir. Dolayısıyla dizede Allah Resûlü’nün etkisi النبي شفاعته, شفاعته, من يحرم شفاعته gibi İslâm dinine özgü lafızlarda kendini göstermektedir.

Allah Resûlü’nün Asr-ı saâdet şiiirlerine etkisi bağlamında dikkat çeken bir başka özellik, lafızların Cahiliye devrine has asabiyet ruhu yerine, Müslümanlar arasındaki kardeşlik ve birlik ruhuna işaret eden çoğul kipi ile de kullanılıyor olmasıdır.

Söz gelimi, Şair Ka’b b. Mâlik, *Bedir* savaşı sırasında Dırâr b.el-Hattâb’a cevap niteliğinde söylediği dizelerde *Evs* ve *Neccâr* oğullarının Allah Resûlü sayesinde geçmişteki düşmanlıkları bırakıp Allah Resûlü’nün etrafında kenetlenmelerini çoğul kipinde kullandığı şu ifadelerle dile getirmektedir:⁹⁷⁹ (Tavîl)

وَفِينا رَسولُ اللهِ وَالأَوْسُ حَوْلَهُ لَهُ مَعقِلٌ مِنْهُمْ عَزِيزٌ وَناصِرٌ

cemâcim denilen yerde karşılaşır ve Huzâ’î b. ‘Abd-i Nuhm’un mensubu bulunduğu *Muzeynekabilesi Beni Sa’lebe* karşısında üstünlük sağlar. Allah Resûlü, Hassân b. Sâbit’ten Huzâ’î b. ‘Abd-i Nuhm’a Allah Resûlü’ne verdiği sözü hatırlatacak dizeler söylemesini ister. Bunun üzerine Hassân b. Sâbit yukarıdaki dizelerin de aralarında bulunduğu bir makta okur. Bkz.: Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, thk.: Velîd ‘Arafât, I, 405.

⁹⁷⁶ Ferrûh, *Târîhu’l-edebi’l-‘Arabî*, I, 258-259.

⁹⁷⁷ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, I, 405.

⁹⁷⁸ Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 159.

⁹⁷⁹ Ka’b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 200.

وَجَمْعُ بَنِي النَّجَارِ تَحْتَ لَوَائِهِ يُمَشُّونَ فِي الْمَازِي وَالنَّقْعُ نَائِرٌ

Allah Resûlü aramızdadır. Evs (kabilesi) de etrafında./ (Evs'in adamlarından oluşan) güçlü ve destekli bir sığınak vardır ona./ Neccâr oğulları topluluğu da sancağının altında/ Yürütülürler beyaz zırhlar içerisinde toz dumana karışmış halde.

Nitekim *Evs* ve *Neccâr* oğullarından meydana gelen Müslüman ordusu Allah Resûlü tarafından aşılana birlik ve beraberlik ruhu içerisinde müşriklere karşı savaşmaktadırlar.

Hassân b. Sâbit ise Mekke'nin fethinden önce müşrikleri tehdit etmek amacıyla söylediği dizelerde yine çoğul kipi ile müşriklere hitap etmekte ve şunları söylemektedir:⁹⁸⁰ (Vâfir)

عَدِمْنَا خَيْلَنَا إِنْ لَمْ تَرَوْهَا تُبِيرُ النَّقْعَ مَوْعِدَهَا كَدَاءُ
فَإِمَّا تُغْرِضُوا عَنَّا اعْتَمَرْنَا وَكَانَ الْفَتْحُ، وَانْكَشَفَ الْغِطَاءُ
وَإِلَّا، فَاصْبِرُوا لِجَلَادِ يَوْمٍ يُعِزُّ اللَّهُ فِيهِ مَنْ يَشَاءُ

Atsız kalalım eğer görmezseniz atlarımızı Mekke'nin girişindeki Kedâ tepesine doğru koşar adım tozu dumana katarak ilerlediğini/ Ya yolumuzdan çekilirsiniz umremizi yaparız/ (Ki bu durumda Mekke) fethedilmiş ve (Mekke'nin üzerindeki şirk) bulutu kalkmış olur./ Yoksa kılıçlarla karşı karşıya geleceğimiz bir günü sabırla bekleyin/ Allah'ın dilediği kimseleri yücelteceği o günü.

Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet şiirlerine etkisi bağlamında dikkat çeken bir diğer husus, lafızların Cahiliye devrine kıyasla sade ve anlaşılır olmasıdır. Zira Allah Resûlü etrafındakilerle konuştuğunda sade ve anlaşılır lafızlar kullanmaktadır.⁹⁸¹ Bu bakımdan Abdullah b. Ravâha gibi sahabe şairler de, dizelerde sade ve anlaşılır lafızlar kullanmaya özen göstermektedirler.⁹⁸²

Bu durum Hassân b. Sâbit'e ait Cahiliye ve Asr-ı saâdet dönemlerinde dile getirilen dizelerin kıyaslanması halinde net biçimde gözler önüne serilmektedir. Şöyle ki; şair Hassân b. Sâbit tarafından Cahiliye devrinde dile getirilen dizeler çöl hayatının karakteristik özelliklerini taşımakta ve anlaşılması zor lafızlar içermektedir. Buna mukabil şair Hassân b. Sâbit tarafından Asr-ı saâdet'te söylenen dizeler ise, Allah Resûlü'ne ait söylemlerdeki sadeliğe eşdeğer lafızlarla şekillenmektedir.

Söz gelimi, Şair Hassân b. Sâbit, Mekke'nin fethinden önce Kureyşlileri tehdit etmek amacıyla söylediği dizelere *Zâtu'l-asâbi*, *el-Civâ*' ve *'Azrâ*' gibi çöl hayatının karakteristik

⁹⁸⁰ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 19.

⁹⁸¹ İbn Kayyim, *Zâdu'l-ma'âd*, I, 175.

⁹⁸² Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 103.

özelliklerini yansıtan anlaşılması zor isimlerle başlamakta ve matlada şunları söylemektedir:⁹⁸³ (Vâfir)

عَفَتْ ذَاتُ الْأَصَابِعِ فَالْجَوَاءِ إِلَى عَدْرَاءَ مَنَزَلَهَا خَلَاءَ

Zâtu'l-asâbi' ve el-Civâ' harap olmuş/ Ta 'Azrâ'ya⁹⁸⁴ kadar. (Artık) konaklama yerleri bomboş...

Hâlbuki şair Müslümanlardan bahsederken aynı kasîdede son derece anlaşılır ifadeler kullanmakta ve şöyle demektedir: (Vâfir)

وَجِبْرِيلُ رَسُولُ اللَّهِ فِينَا وَقَالَ اللَّهُ: قَدْ أَرْسَلْتُ عَبْدًا
وَرُوحُ الْقُدْسِ لَيْسَ لَهُ كِفَاءُ يَقُولُ الْحَقُّ إِنَّ نَفَعَ الْبَلَاءُ

Allah'ın elçisi Cibrîl aramızdadır/ Rûhu'l-kuds ki (güçte kuvvette) benzeri yoktur. Ve Allah şöyle buyurdu: “Bir kul gönderdim/ Hakkı söyleyen. Fayda verecekse şayet sınav.”

Görüleceği üzere dizeler az çok Arapça alt yapısı olan herkes tarafından kolaylıkla anlaşılır düzeydedir.

Bu durum Ka'b b. Züheyr'in Allah Resûlü'nden özür dilemek amacıyla söylediği 'Burde kasîdesi' için de geçerlidir. Nitekim şair, 'Burde kasîdesi'nde gazel ile başladığı matladan sonra نضاحة، الذفرى، عيرانة، قوداء ve شمليل⁹⁸⁵ gibi anlaşılması zor ifadelerle devesini tanımlamaya koyulmaktadır. Aynı kasîdede şair, Allah Resûlü'nden bahsederken anlaşılır lafızlar kullanmakta ve şunları söylemektedir:⁹⁸⁶

أَنْبِثُ أَنْ رَسُولَ اللَّهِ أَوْعَدَنِي وَالْعَفْوُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ مَأْمُولُ

Peygamber'in beni (ölümle) tehdit ettiği yolunda bana haber ulaştırıldı/ (Hâlbuki) Allah Resûlü'nün kapısında (her zaman) af edilme beklentisi vardır.

Aynı zamanda Allah Resûlü'nden bahseden ifadelerdeki sadelik de dikkate şayandır.

Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet şiirlerine etkisi bağlamında dikkat çeken bir diğer husus, lafızların tekrar edilmesidir. Geçmişten bu yana Arap şiirinde tekrar, tekrarlanan nesneye şair tarafından verilen öneme işaret etmektedir.⁹⁸⁷

⁹⁸³ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 17.

⁹⁸⁴ Zâtu'l-asâbi', el-Civâ' ve 'Azrâ' Şam diyarında yer isimleridir. Şair Hassân b. Sâbit, İslâm'dan önce Ğassân oğulları krallarını bu bölgelerde ziyaret etmekte ve mal karşılığında dizelerle onları övmektedir. Bkz: Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 17.

⁹⁸⁵ Bkz: Ka'b b. Zuheyr, *Dîvân*, s. 127-128.

⁹⁸⁶ Ka'b b. Zuheyr, *Dîvân*, s. 133.

⁹⁸⁷ İbn Zekeriyâ, Ahmed b. Fâris, *es-Sâhibî fî fikhi'l-luğati'l-'Arabiyyeti ve mesâilihâ ve suneni'l-'Arabi fî kelâmihâ*, thk.: Ahmed Hasen Besec, Beyrut, 1997, s. 158.

Bu bağlamda Hassân b. Sâbit ölene kadar Allah Resûlü'ne itaat edeceğine dair iki kez Allah'a yemin eder ve dizelerde şunları söyler:⁹⁸⁸ (Kâmil)

وَاللّٰهُ رَبِّيْ لَا نُفَارِقُ مَا جَدًا عَفَّ الْخَلِيْقَةَ ، مَا جَدَ الْاَجْدَادِ
وَاللّٰهُ رَبِّيْ لَا نُفَارِقُ اَمْرَهُ مَا كَانَ عَيْشٌ يُرْتَجَى لِمَعَادِ

Allah'a and olsun ki; ulu (bir Peygamber'den) uzaklaşmayız/ Fıtratı gereği iffet sahibi ve uluların ulusu (Peygamber'den)./ Allah'a and olsun ki; (Peygamber'in) emrinden ayrılmayız/ Ecel gelinceye kadar yaşama arzusu sürdüğü müddetçe.

Şair Abdullah b. Ravâha da, Allah Resûlü hicretin VII. yılında Müslümanlarla birlikte Kâbe etrafında *umretu'l-kada* tavafı yaparken Allah'ın ve peygamber'in adını tekrarlamakta ve dizelerde şunları söylemektedir:⁹⁸⁹ (Maştûru'r-recez)

بِسْمِ الَّذِي لَا دِيْنَ اِلَّا دِيْنُهُ بِسْمِ الَّذِي مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُهُ
اَنَا الشَّهِيدُ اَنَّهُ رَّسُوْلُهُ

Dininden başka din olmayan (Allah'ın) adıyla/ Peygamberi Muhammed olan (Allah'ın) adıyla/ Ben şahidim ki Peygamber'idir (Muhammed), O'nun.

Dizelerde Şair Abdullah b. Ravâha'nın Kâbe etrafında tavaf yaparken Allah'ın ve Peygamber'in ismini tekrarlayarak anmaktan haz aldığı açıktır.

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere, Allah Resûlü'nün teknik olarak Asr-ı saâdet şiirlerine lafız bağlamında etkisi, daha çok Allah Resûlü'nde bulunan sıfatların dizelere taşınması, Cahiliye devrindeki asabiyet ruhu yerine Müslümanlar arasındaki kardeşlik ruhuna işaret eden çoğul kipi kullanılması, lafızlardaki sadelik ve lafızların tekrarı şeklinde kendini göstermektedir.

2.6.2. Vezin ve Kafiye:

Asr-ı saâdet şiiri, Cahiliye devrinde bilinen vezin ve kafiyeleri olduğu gibi çalışmalara yansıtılmıştır. Nitekim Asr-ı saâdet şairleri tarafından tercih edilen şiir vezinleri *tavîl*, *kâmil*, *basît*, *vâfir*, *mutekârib* ve *hafîf*tir. Her ne kadar *recez* vezni bazı eleştirmenler tarafından şiirden sayılmasa bile, kullanımındaki kolaylık ve savaş meydanlarında şiir söylemeye olan ihtiyaç sebebiyle Asr-ı saâdet şairleri tarafından sıkça kullanılmıştır.⁹⁹⁰ Bu bakımdan Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet şiir çalışmalarına etkisi bağlamında yeni sayılabilecek vezin ve kafiyenin varlığından söz etmek mümkün gözükmemektedir.

⁹⁸⁸ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 56.

⁹⁸⁹ Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 146.

⁹⁹⁰ Ma'rûf, *el-Edebû'l-islâmî fî 'ahdi'n-nubuvveti ve hilâfeti'r-râşidîn*, s. 275.

2.6.3. Duygu/İnfial:

Çalışma boyunca sahabe şairlerin Allah Resûlü etrafında kenetlendiklerine ve düşman karşısında Allah Resûlü'nü her an dizeler yoluyla savunduklarına değinildi. Kuşkusuz sahabe şairlerin düşman karşısında Allah Resûlü'nü dizeler yoluyla her an savunmuş olmaları, inançlarındaki samimiyetin açık göstergesidir. Bu bakımdan Hassân b. Sâbit gibi Asr-ı saâdet şairlerine ait şiir çalışmalarında dikkat çeken en belirgin teknik özellik, sahabe şairlerin yaşadıkları samimi duygu yoğunluğudur.⁹⁹¹

Örnek vermek gerekirse şair Hassân b. Sâbit, Mekke'nin fethinden önce Kureyşlileri tehdit etmek amacıyla söylediği dizelerde Allah Resûlü'nün namusunu koruma yolunda her türlü fedakârlığı yapmaya hazır olduğunu belirtmekte ve şunları söylemektedir:⁹⁹² (Vâfir)

فَإِنَّ أَبِي وَوَالِدَهُ وَعِزِّي
لِعِزِّ مُحَمَّدٍ وَقَاءِ

Babam, babamın babası ve namusum/ Muhammed'in namusuna kalkandır.

Dizede şair tarafından Allah Resûlü'nün namusunu koruma arzusu güçlü bir şekilde kendini göstermektedir.

Hassân b. Sâbit tarafından Allah Resûlü'nün, İslâm dininin ve Müslümanların savunulduğu divandaki diğer dizelerde de aynı duygu yoğunluğu kendini göstermektedir.

Hassân b. Sâbit gibi şair Abdullah b. Ravâha da dizeler yoluyla Allah Resûlü'nü var gücüyle savunmakta ve savaşlarda ön saflarda yer almaktadır. Abdullah b. Ravâha'nın Allah Resûlü'ne olan sevgisi kalbine ve kanına işlemiş durumdadır.⁹⁹³

Söz gelimi, Abdullah b. Ravâha, ferasetiyle hayrın Allah Resûlü'nde olduğunu keşfetmekte ve dizede şunları söylemektedir:⁹⁹⁴ (Basît)

إِنِّي تَفَرَّسْتُ فِيكَ الْخَيْرَ أَعْرِفُهُ
وَاللَّهُ يَغْلَمُ أَنَّ مَا خَانَنِي الْبَصْرُ

Gerçekten hayrı keşfettim sende. (Deneyim yoluyla) biliyorum bunu/ Allah biliyor ki basiretim boşa çıkarmadı beni asla.

Dizede Abdullah b. Ravâha'nın, Allah Resûlü'ne olan bağlılığı bilinçsizce bir bağlılık değildir. Zira Abdullah b. Ravâha, Allah Resûlü'ne samimi bir îmanla

⁹⁹¹ ed-Dureyî', İbrahim Hasen v.d., *el-Edebu'l-'Arabî*, Ministry of Education, Riyad, 2008, s. 29.

⁹⁹² Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 21.

⁹⁹³ eş-Şuvey'ır, Muhammed b. sa'd, *Abdullah b. Ravâha râidu şî'ri'-cihâdi'l-islâmî*, Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûdi'l-İslâmiyye, Riyad, 1405, s. 9.

⁹⁹⁴ Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 94.

bağlanmaktadır. Bu bakımdan Abdullah b. Ravâha'nın dilinde dizeler adeta akıp gitmektedir.⁹⁹⁵

Söz gelimi, Abdullah b. Ravâha, *Mu'te* savaşı sırasında şehit olma arzusuyla yanıp tutuşmakta ve dizelerde şunları söylemektedir:⁹⁹⁶(Recez)

يَا نَفْسُ إِلَّا تُقْتَلِي تَمُوتِي
وَمَا تَمَيَّنْتِ فَقَدْ أُعْطِيَتْ
هَذَا حِيَاضُ الْمَوْتِ قَدْ صَلَيْتِ
إِنْ تَفْعَلِي فِعْلَهُمَا هُدَيْتِ

Be hey nefis! Öldürülmezsen (bir gün) öleceksin/ (Bak gör işte) buraya tam ölümün ortasına düştün/ Ve arzuladığın (şehâdet fırsatı şimdi) sana verildi/ (Dolayısıyla Zeyd b. Hârise ve Cafer b. Ebî Tâlib'in⁹⁹⁷ yaptığını) yaparsan doğru yola girersin.

Ka'b b. Züheyr tarafından Allah Resûlü'nün huzurunda özür dilemek amacıyla okunan '*Burde kasîdesi*'nde de aynı duygu yoğunluğu kendini göstermektedir.⁹⁹⁸

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere Allah Resûlü'nün Asr-ı saâdet şiirine duygu/infial yönüyle etkisi, sahabe şairlere ait çalışmalarda samimi duygu yoğunluğu şeklinde kendini göstermektedir. Zira sahabe şairler, Allah Resûlü'nü ve pratikte yaşadıkları hadiselerle ilgili duygusal deneyimlerini dizelere taşırlarken samimiyetle inandıkları prensiplerden hareket etmektedirler.

2.6.4. Kurgu/Sanat Tasviri:

Duygusal deneyimlerin dinleyicide/okuyucuda kalıcı etki bırakabilmesini sağlamak için zihinlerde canlanacak biçimde somutlaştırılması gerekmektedir.⁹⁹⁹ Bu bakımdan şair, yaşadığı duygu yoğunluğunu, teşbih ve istiare gibi¹⁰⁰⁰ sanat türlerinden yararlanarak aşına olduğu somut kalıplar içerisinde dinleyicinin algısına yaklaştırmaya çalışır.

Asr-ı saâdet şairleri de, Allah Resûlü'ne yönelik samimi duygularını ışık ve ay gibi çöl hayatında geçmişten bu yana önemli yer tutan¹⁰⁰¹ nesnelere yararlanarak zihinlere yaklaştırmaya çalışmışlardır.¹⁰⁰²

⁹⁹⁵ Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 103.

⁹⁹⁶ Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, s. 99.

⁹⁹⁷ el-Hâmid, Abdullah Hâmid, *el-Kirâeh*, Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, Riyad, 1994, s. 86

⁹⁹⁸ eş-Şâyib, *Abdullah b. Ravâha râidu şî'ri'-cihâdi'l-islâmî*, s.34. Ayrıca bkz.: Ka'b b. Zuheyr, *Dîvân*, s. 132.

⁹⁹⁹ eş-Şâyib, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, s. 210.

¹⁰⁰⁰ eş-Şâyib, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, s. 218.

¹⁰⁰¹ el-Ânî, *el-İslâm ve şî'rî*, s. 207.

Söz gelimi, Şair Hassân b. Sâbit, *Bedir* savaşı sırasında dile getirdiği dizede teşbih sanatı kullanmak suretiyle Allah Resûlü'nün yüzündeki parlaklığı dolunay ışığına benzetmekte ve şunları söylemektedir:¹⁰⁰³(Basît)

مُبَارَكٌ، كَضِيَاءِ الْبَدْرِ صُورَتُهُ مَا قَالَ كَانَ قَضَاءً غَيْرَ مَرْدُودٍ

Allah Resûlü'nün (yüz) şekli dolunayın ışığı gibi bereketlidir/ Söylediği söz (anında) yerine getirilir reddedilmez asla.

Dizede dolunay ile Allah Resûlü arasında güçlü bir benzerlik söz konusudur. Şöyle ki; çöl ortasında gece yolculuğu yapan Araplar, dolunay ışığı altında yollarını tayin ettikleri gibi, Müslümanlar da Allah Resûlü sayesinde doğru yolda yürümektedirler.

Yine Hassân b. Sâbit, istiare sanatı kullandığı bir diğer dizede Allah Resûlü tarafından okunan Kur'ân ayetlerini okuyucunun/dinleyicinin algısına 'ışık' olarak sunar ve şunları söyler:¹⁰⁰⁴ (Kâmil)

يَتْلُو عَلَيْنَا التَّوْرَ فِيهَا مُحْكَمًا قِسْمًا لَعَمْرُكَ لَيْسَ كَالْأَقْسَامِ

(Allah Resûlü) bize eksiksiz ışığı okur (İslâm dininin getirdiği hükümler hakkında)/ Farklı bir bölüm olarak. Hayatın üzere yemin olsun ki; (Allah Resûlü'nün okuduğu o bölüm, sandığınız sıradan) bölümler gibi değildir asla.

Görüleceği üzere dizede Kur'ân-ı Kerîm, istiare sanatı kullanılmak suretiyle ışığa benzetilmekte ancak Kur'ân lafzı açıkça zikredilmemektedir. Diğer bir ifade ile müşebbehun bih/ benzetilen (*ışık*) zikredilmiş iken, müşebbeh/benzeyen (*Kur'ân-ı Kerîm*) hafzedilmiştir. Bu bakımdan (*ışık*) kelimesinde, müşebbehun bih'in zikredildiği teşbih sanatı anlamına gelen *istiare-i tasrîhiyye*¹⁰⁰⁵ icra edilmiştir. Zira ışık ile Kur'ân-ı Kerim arasında güçlü bir benzerlik söz konusudur. Nitekim ışık gece karanlığında etrafı aydınlatırken Kur'ân ayetleri de, insanlara doğru yolu göstermektedir. Dolayısıyla ayetlerin istiare sanatı kullanılarak 'ışık' şeklinde takdim edilmesinin zihinlerdeki çağrışımı itibarıyla daha belîğ bir ifade biçimi olduğu açıktır.

¹⁰⁰² Geniş bilgi için bkz.: Ebû Yûsuf, Tâhir 'Abdu'l-Mun'im, *et-Tasvîru'l-beyânî 'inde şu'arâi'r-Resûl*, Yüksek Lisans Tezi, Câmî'atu'l-Ezher, Kulliyetu'l-Luğati'l-'Arabiyye, Kahire, ts, s. 169.

¹⁰⁰³ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 56.

¹⁰⁰⁴ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 230.

¹⁰⁰⁵ el-Hâşimî, Ahmed, *Cevâhiru'l-belâğah fi'l-ma'ânî ve'l-beyân ve'l-bedî'*, thk.: Yusuf es-Sumaylî, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut, 1999, s. 260.

Hassân b. Sâbit, istiare sanatı kullandığı bir başka dizede Medine halkının düşman karşısında Allah Resûlü'nü savunmasıyla övünmekte ve savaşı şu ifadelerle tanımlamaktadır:¹⁰⁰⁶ (Basît)

نَسْمُو إِذَا الْحَرْبُ نَالَتْنا مَخَالِبَهَا إِذَا الرَّعَانُفُ مِنْ أَظْفَارِهَا حَشَعُوا

Savaş bize gösterirse pençelerini yüceliriz biz/ Kuru kalabalık (savaşın) tırnaklarından korktuğu bir anda.

Görüleceği üzere dizede savaş, pençeleri olan yırtıcı bir kuşa benzetilmektedir. Ne var ki dizede müşebbeh/benzeyen (*savaş*) zikredildiği halde müşebbehun bih/benzetilen (*yırtıcı kuş*) zikredilmemektedir. Dolayısıyla dizede müşebbehun bih (*benzetilen*) zikredilmediğinden *istiare-i mekniyye* söz konusudur. Dizede *istiare-i mekniyye* sanatı kullanılmak suretiyle savaşın ürkütücü yüzünün yırtıcı kuş pençeleri şeklinde tasvir edilerek zihinlerde daha belirgin biçimde canlanması istenmektedir.

Şair Ka'b b Mâlik de *Bedir* savaşı sırasında havada uçuşan kılıçların parlamasını teşbih sanatı kullanmak suretiyle meşalelere benzetmekte ve şunları söylemektedir:¹⁰⁰⁷ (Tavîl)

وَقَدْ عَرِيَتْ بِيضُ خِفَافٍ كَأَنَّهَا مَقَابِيِسُ يُزْهِمُهَا لِعَيْنَيْكَ شَاهِرٌ

Hafif kılıçlar (kınlarından) çekilmiştir tıpkı/ Senin iki gözüne doğru meşaleleri kişinin sallaması gibi.

Kuşkusuz savaş meydanlarında havada uçuşan kılıçların parlaması, aniden karşımıza çıkan ve elindeki meşaleleri yüzümüze doğru hızla sallayan bir kimse tasavvur edilerek sunulması, savaşın kızışma anlarını zihnimize daha canlı tutacaktır.

el-'Abbâs b. Abdulmuttalib ise, Allah Resûlü'nü övdüğü dizede Allah Resûlü'nün dünyaya gelmesiyle birlikte yaşanacak sevinçler için '*aydınlalma*' ifadesinde istiare sanatı icra etmekte ve şunları söylemektedir:¹⁰⁰⁸

وَأَنْتَ لَمَّا وُلِدْتَ أَشْرَقَتْ الْأُفُقُ زُضٌ وَضَاءَتْ بُتُورِكَ الْأُفُقُ

Ve sen doğduğunda aydınlandı yeryüzü/ Ve de ışıldadı ufuk senin nurunla.

Dizede istiare yoluyla Allah Resûlü yeryüzünü aydınlatan güneşe benzetilmektedir. Zira Allah Resûlü ile güneş arasında aydınlalma, yol gösterme ve faydalı olma bakımından

¹⁰⁰⁶ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 153.

¹⁰⁰⁷ Ka'b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 200.

¹⁰⁰⁸ et-Taberânî, Ebû'l-Kâsım Suleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-kebir*; thk.: Hamdî Abdulmecid es-Selefi, Mektebetu İbnTeymiyye, Kahire, ts. IV, 213.

güçlü bir benzerlik söz konusudur. Ne var ki dizede müşebbeh/ benzeyen (*Allah Resûlü*) zikredildiği halde müşebbehun bih (*güneş*) gizlidir. Dolayısıyla dizede *istiare-i mekniyye* söz konusudur. Güneş ile Allah Resûlü arasında kurulan güçlü benzerlik nedeniyle güneşle doğrudan alâkalı olan ‘*aydınlama*’ eylemi belîğ ifade tesis etmek amacıyla Allah Resûlü’ne hamledilmiştir.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalarda Allah Resûlü ve yaşanan olaylar dizelere yansıtırlarken, teşbih ve istiare gibi sanat tasvirinde geçmişten bu yana bilinen klasik yöntemler kullanılmıştır. Bununla birlikte Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalarda rastlanan sanat tasvirlerinin, verilmek istenen düşünceye hizmet edecek biçimde aşırıya kaçmadan kullanılmış olması dikkat çekmektedir.¹⁰⁰⁹ Çağımız sanat çalışmalarında görülen akıl ötesi sürrealist yaklaşımların veya Cahiliye devrinde iffetsizliğe teşvik eden dizelerin aksine, Asr-ı saâdet şairleri tarafından sanat tasvirlerinin, hakka yön veren düşüncelere hizmet edecek biçimde makul ölçüler içerisinde kullanılmış olması, düşünce ile sanatın birbirlerinden bağımsız düşünülemeyeceğini ortaya koymaktadır. Kuşkusuz Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalarda düşünce ve sanatın birbirlerini tamamlayacak biçimde kullanılmış olması, Allah Resûlü’nün sanat tasviri üzerinde bıraktığı etkinin doğal sonucudur. Zira Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalardaki en belirgin özellik, Allah Resûlü’nü düşman karşısında savunma ve İslâm dinini tebliğ etme düşüncesidir.¹⁰¹⁰

Cahiliye devrine kıyasla Asr-ı saâdet’te şiir kalıbı üzerinde Allah Resûlü’nün etkisi olmuş mudur?

Çalışmanın bu safhasında Allah Resûlü’nün Asr-ı saâdet şiir kalıbı üzerindeki etkisine de değinmek yerinde olacaktır.

2.6.5. Kalıp:

Allah Resûlü’nün Asr-ı saâdet şiir kalıbı üzerindeki etkisine değinmeden önce konunun daha iyi anlaşılması bakımından Cahiliye devrinde takip edilen şiir kalıbına göz atmak yerinde olacaktır.

¹⁰⁰⁹ Ebû Yûsuf, *et-Tasvîru'l-beyânî 'inde şu'arâi'r-Resûl*, s. 170.

¹⁰¹⁰ Şelebî, *Şi'ru'd-da'vati 'inda Hassân b. Sâbit*, s. 177.

Cahiliye devri Arap şiiri, *mukaddime/giriş*, *vasıf/betimleme* ve *ana tema* olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır¹⁰¹¹ Câhiliye şairi *mukaddime/giriş* bölümünde geçmişte sevgiliyle birlikte yaşadığı yerlerin harabeye dönmüş kalıntlarına ağlar ve sevgiliyi yâd eder.

Örnek vermek gerekirse şair İmru’u’l-Kays (v. h.ö. 80/565), meşhur ‘*muallaka*’sına sevgilisini yâd ettiği şu ifadelerle başlar:¹⁰¹² (Tavîl)

فَمَا نَبَّكَ مِنْ ذُكْرَى حَبِيبٍ وَمُنْزِلٍ بِسِقْطِ اللَّوَى بَيْنَ الدُّخُولِ فَحَوْلِ

(İkiniz) durun! Sevgilinin ve yurdunun hatırasına ağlayalım/ Havmel ve Dahûl arasında bulunan Sıktu’l-Livâ’daki (hatırasına).

Aslında şair, kadın temalı girişle, esas temada dinleyiciye aktarmak istediği düşünceye dikkat çekmeyi amaçlar.¹⁰¹³

Akabinde şair, ustaca bir manevra ile *vasıf/ betimleme* bölümüne geçer. Şair *vasıf/betimleme* bölümünde çöl ortasında kat ettiği yolları, devesini ve karşılaştığı vahşi hayvanları anlatmaya koyulur.¹⁰¹⁴

Son olarak şair, övünme, hamaset, övgü, hiciv ve mersiye gibi dinleyiciye ulaştırmak istediği ana temaya geçer.¹⁰¹⁵

Asr-ı saâdet şiiri ile Cahiliye devri şiir çalışmaları kıyaslandığında kalıp itibarıyla bazı gelişmelerin yaşandığı görülmektedir.

Söz gelimi, Asr-ı saâdet şiir çalışmaları Cahiliye devrine kıyasla daha çok maktalar halinde parça parçadır. Zira Asr-ı saâdet şairi, İslâm dinini savunma amacıyla şiir söylemekte ve anlık duygulardan hareket etmektedir.¹⁰¹⁶

Örnek vermek gerekirse Hassân b. Sâbit, Ebû Leheb’i (v. 2/624) hicvettiği ‘*Mimiyye*’sine ‘*kadın*’ temalı ‘*giriş*’ yerine doğrudan şu ifadelerle başlar:¹⁰¹⁷ (Tavîl)

أَبَا لَهَبٍ أَتِلِغُ بِأَنَّ مُحَمَّدًا سَيَعْلُو بِمَا أَدَى وَإِنْ كُنْتُ رَاغِمًا

¹⁰¹¹ Dayf, *el-‘Asru’l-câhilî*, s. 183.

¹⁰¹² ez-Zevzenî, *Şerhu’l-Mu‘allakâti’s-seb*, s. 15.

¹⁰¹³ İbn Kuteybe, *eş-Şi‘r ve’s-şu‘ara*, I, 110.

¹⁰¹⁴ Dayf, *el-‘Asru’l-câhilî*, s. 183-184.

¹⁰¹⁵ Dayf, *el-‘Asru’l-câhilî*, s. 184.

¹⁰¹⁶ Ma‘rûf, *el-Edebû’l-islâmî fi ‘ahdi’n-nubuvveti ve hilâfeti’r-râşidîn*, s.270.

¹⁰¹⁷ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 242.

Ebû Leheb'e şunu ilet: "Muhammed/ Yaptıklarıyla yükselecektir sen istememiş olsan da!"

Bununla birlikte Hassân b. Sâbit ve Ka'b b. Züheyr gibi her iki döneme de tanıklık eden '*muhadram*' şairlere ait bazı çalışmalarda, kadın temalı giriş bölümlerine yer verildiği de görülmektedir. Hassân b. Sâbit'e ait çalışmalarda görülen söz konusu bölümlerin, şair tarafından henüz İslâm'a girmeden önce söylenmiş olma ihtimali yüksektir. Zira şair, Asr-ı saâdet'te söylediği anlaşılan dizelerde kadın temalı girişlerden vazgeçilmesi gerektiğini bizzat vurgulamaktadır. Nitekim Hassân b. Sâbit, Câhiliye şiir kalıbından vaz geçmeye çağırıldığı dizelerde şunları söyler:¹⁰¹⁸(Kâmil)

فَدَعَ الدِّيَارَ وَذَكَرَ كُلَّ خَرِيدَةٍ بَيْضَاءَ آنَسَةِ الْحَدِيثِ كَعَابَا

O halde yurtlar(a ağlamayı) bırak ve de her bir bakire kızı anmayı/ Beyaz tenli hoş sohbetli belirgin memeli (kızı).

Görüleceği üzere şair, kadın temalı giriş ile vasi/betimleme bölümleri yerine doğrudan ana temaya geçilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Ka'b b. Züheyr'e ait olan ve kadın temalı giriş bölümüyle bilinen '*Burde kasîdesi*'nin ise, Mekke'nin fethinden sonra İslâm'a girerken dile getirildiğine çalışma içerisinde değinildi. Allah Resûlü'nün huzurunda '*Burde kasîdesi*'nin kadın temalı giriş bölümü okunurken Allah Resûlü tarafından herhangi bir yasaklama getirilmemiş olması dikkate şayandır. Dahası '*Burde kasîdesi*'nden Allah Resûlü'nün, oldukça etkilendiği ve hırkasını sırtından çıkararak Ka'b b. Züheyr'e giydirdiği gelen rivayetler arasındadır.¹⁰¹⁹ Dolayısıyla Allah Resûlü'nün, kadın temalı giriş bölümüyle '*Burde kasîdesi*' karşısında duyduğu memnuniyet neticesinde sırtındaki hırkayı çıkararak Ka'b b. Züheyr'e giydirmiş olmasının, Allah Resûlü tarafından şiir sanatına verilen değere işaret ettiği muhakkaktır.

Ne var ki, kadın temalı Asr-ı saâdet şairlerine ait söz konusu çalışmalarda da, Cahiliye devrine kıyasla yine bazı farklılıklar dikkat çekmektedir. Söz gelimi, Câhiliye şiirlerinin giriş bölümünde sıkça rastlanan '*ikil hitap kipi*' Asr-ı saâdet şiirlerinde yer almamaktadır. Zira İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte yaşam biçimi de değiştiğinden bir zamanlar çöl ortasında yapılan uzun yolculukların zorunlu kıldığı yol arkadaşına duyulan ihtiyaç ortadan kalkmıştır.¹⁰²⁰

¹⁰¹⁸ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 22.

¹⁰¹⁹ İbn Hişâm, *Şerhu Kasîdeti Bânat Su'âd*, s. 5.

¹⁰²⁰ el-Ânî, *el-İslâm ve's-şi'r*, s. 199.

Buna bağılı olarak Câhiliye şiirinin *vasıf/betimleme* bölümlerinde yer alan çöl, deve ve vahşi hayvan tanımlamalarına da Asr-ı saâdet şiirlerinde rastlanmamaktadır.

Ka‘b Mâlik’e ait divanda yer alan çalışmalarda ise doğrudan ana temaya geçildiği görülmektedir.

Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki; Asr-ı saâdet’te kadın temalı *giriş* ve *vasıf/betimleme* bölümleri bırakılarak doğrudan Allah Resûlü’nü ve İslâm prensiplerini savunma temalı dizeler söylenmesi Arap şiirinde bir ilktir.

Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalarda dizelere çoğu kez ابلغ ifadesi ile giriş yapılıyor olmasında dikkate şayandır.¹⁰²¹ Zira Asr-ı saâdet şairi karşı cephedeki hasmına cevap vermek ve delil sunmak durumundadır.¹⁰²²

Örnek vermek gerekirse şair Hassân b. Sâbit, el-Hâris b. Hişâm b. el-Muğîra’yı (v. 18/639) hicvettiği dizelere şu ifadelerle başlar:¹⁰²³ (Vâfir)

أَلَا أَبْلُغُ أَبَا مَحْزُومٍ عَنِّي وَبَعْضُ الْقَوْلِ لَيْسَ بِذِي حَوِيلِ

Hey! Beni dinle de Ebû Mahzûm’a ilet şu sözümü! / (Nitekim) bazı sözler (ciddidir) değişmez.

Ka‘b. Mâlik ise, Allah Resûlü’nü öldürmekle tehdit eden¹⁰²⁴ Ubeyy b. Halef’e (v. 3/625) iletilmesi amacıyla dile getirdiği dizelerde şunları söyler:¹⁰²⁵ (Tavîl)

أَلَا أَبْلُغُ أُبَيًّا أَنَّهُ قَالَ رَأَيْتُهُ وَحَانَ عَدَاةَ الشَّعْبِ وَالْحَيْنُ وَقِيعُ

Hey! Beni dinle de ’Ubeyy’e şunu ilet: “Görüşü tutmadı/ Ve de yok oldu Şi‘b’in (Ebî Tâlib mahallesinde müşrikler tarafından Müslümanlara uygulanan ambargonun kaldırıldığı) sabahında. Zira yok olmak vakidir.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, Allah Resûlü’nün Asr-ı saâdet şiir kalıbı üzerine olan etkisi daha çok kadın temalı *giriş* ile *vasıf/betimleme* bölümlerinin terk edilerek, doğrudan Allah Resûlü’nü ve İslâm öğretilerini savunmaya odaklanma şeklinde kendini göstermektedir.

¹⁰²¹ Söz gelimi bkz.: Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 46-51-71-75-92.

¹⁰²² el-‘Ânî, *el-İslâm ve’ş-şi‘r*, s. 199.

¹⁰²³ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, s. 188.

¹⁰²⁴ Harûn, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, s. 82.

¹⁰²⁵ Ka‘b b. Mâlik, *Dîvân*, s. 219.

Asr-1 saâdet şairi, İslâm dinini savunma amacıyla şiir söylediğinden ve anlık duygularla hareket ettiğinden Asr-1 saâdet şiir çalışmalarında *giriş* ve *vasıf/betimleme* gibi Câhiliye şiir kalıpları büyük ölçüde yerini maktalara bırakmıştır.

SONUÇ

Cahiliye devri Arap toplumunda öz anne ile evlilik yapma, soylular tabakasından sayılmak adına kadının kocası tarafından soylulardan hamile kalmasını sağlama, güçsüzlere zulmetme, faiz yeme, kumar oynama, hırsızlık yapma, çocukları fakir kalma endişesiyle öldürme ve namus adına kız çocuklarını canlı olarak toprağa gömme gibi davranış bozuklukları oldukça yaygındır. Suç oranı yüksek olan böyle bir ortamda İslâm dini Mekke’de zuhur etmiş ve beraberinde getirdiği köklü değişikliklerle büyük İslâm medeniyetine kapı aralamıştır.

İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte Kur’ân ayetlerini hayat düsturu edinen Müslümanlar, tüm gayretlerini Kur’ân okumaya, Kur’ân’ı dinlemeye ve Kur’ân’ın prensiplerini pratikte hayata geçirmeye sarf etmişlerdir. Bu bakımdan İslâm dini, yirmi üç yıllık kısa bir zaman dilimi içerisinde Arapların ahlâk anlayışına ve törelerine devrim niteliğinde yenilikler getirmeyi başarmıştır.

Câhiliye toplumunda sıkça rastlanan ahlâk dışı davranış bozuklukları şiir çalışmalarına da sirayet ettiği için, Allah Resûlü tarafından vahiy doğrultusunda İslâm öğretilerine uygun düşecek biçimde Asr-ı saâdet şiirinde bazı değişiklikler yapılması son derece önem arz etmektedir. Zira doğrudan duygulara hitap eden şiir sanatı iki tarafı da keskin kılıç gibi iyilik ve kötülük yolunda kullanılmaya elverişlidir. Bu bakımdan şiir sanatının insanoğlu üzerinde bırakacağı büyüleyici etkiyi dikkate alan Allah Resûlü tarafından şiir sanatı, hakka hizmet edecek biçimde doğru mecralara kanalize edilmiştir. Nitekim Câhiliye şairi İmruu’l-Kays’ın ‘*muallaka*’sında görüleceği üzere Asr-ı saâdet öncesi dönemde şair, edepsizliğe sonuna kadar kapı aralarken, Allah Resûlü tarafından sahabe şairler, savaş gibi istisnâî durumlar dışında erdeme, iffete ve namusa dil uzatmamaya yönlendirilmişlerdir.

Hal böyle olunca geçmişten bu yana bazı eleştiri çevreleri tarafından İslâm dininin şiir sanatına olumsuz baktığı ve Asr-ı saâdet’te şiir hareketinin Câhiliye şiirine kıyasla durağanlaştığı hatta gerilediği yolunda düşünceler öne sürülmüştür. Ne var ki Asr-ı saâdet’te meydana gelen her hadisenin ardından söylenen çok sayıda şiir örneklerine İbn Hişâm’ın ‘*Siret*’i, Nemerî’nin ‘*İstî’âb*’, Cezerî’nin ‘*Üsdü’l-ğâbe*’si, Vâkîdî’nin ‘*Kitâbu’l-Mağâzî*’si, İbn Sa’d’ın ‘*Tabakât*’ı ve Taberî’nin ‘*Tarih*’i gibi temel kaynaklarda yer verilmiş olması, sanılanın aksine dönemin şiir hareketinde durağanlık veya gerileme

yaşanmadığını ortaya koymuştur.

İslâm dininin şiir sanatına karşı durduğu yolunda temel dayanak gösterilen Asma'î gibi erken dönem ulemasının konuyla ilgili yaklaşımları da incelendiğinde, Asr-ı saâdet'te şiir hareketinin gerilemesinden çok, dönemin şiir anlayışı hakkında görüş beyan ettikleri ve şiir dilinin arındığına vurgu yaptıkları anlaşılmaktadır. Bu bakımdan Asr-ı saâdet şiir dilinin Câhiliye ruhunu yansıtan kaba üslûbu, küfür ve saldırı içerikli ifadelerden arındırılarak İslâm ahlâkına uygun düşecek biçimde yeni ifade kalıplarına yönlendirilmesinin, şiir hareketinde gerilemeye neden olduğu şeklinde bir yanılgıya götürdüğü kanaati ağır basmaktadır. Hassân b. Sâbit, Ka'b b. Mâlik ve Abdullah b. Ravâha gibi, Kur'ân ayetlerini kendilerine düstur edinen ve Allah Resûlü etrafında kenetlenen sahabe şairler tarafından vahyin ve Hz. Peygamberin yönlendirmeleri doğrultusunda yeni ufuklara kapı aralanmış olması bu durumu destekler mahiyettedir.

Kaldı ki, dizim özellikleriyle söz sanatının en mükemmel örneğini teşkil eden ve belâgat sahibi Arapları mükemmelliği karşısında hayretlere düşüren Kur'ân-ı Kerîm'den, söz dizimine dayalı bir sanat dalı olarak şiire olumsuz bakması da düşünülemez.

Yine belâgat becerileriyle ün salmış şair bir toplumda yetişen ve şiire ilgi duyan Allah Resûlü'nden de, şiir sanatına olumsuz bakması beklenecek durum değildir.

Bununla birlikte Kur'ân ayetlerinde Allah Resûlü'nün şair olmadığına ve vahyin şiirle bağdaşmadığına vurgu yapıldığı gibi, Allah Resûlü tarafından bazı şiir örneklerine de sansür uygulandığı vakidir.

Vahyin mükemmelliği karşısında şaşkına dönen kâfirler, vahye benzer kitap veya sûre ortaya koyamayınca, insanların vahye kulak tıkamasını sağlamak amacıyla Allah Resûlü aleyhine '*kâhin*', '*büyücü*' '*deli*' ve '*şair*' gibi yakıştırmalarla karalama kampanyası başlatmışlardır. Zira kâhinlerin, büyücülerin ve şairlerin şeytanlardan ilham aldıkları yolundaki Câhiliye algısı henüz zihinlerde tazeliğini korumaktadır.

Bu bakımdan Allah Resûlü'nde ve Allah Resûlü'ne inen vahiyde şairlik vasfı bulunmadığına vurgu yapılan söz konusu ayetler incelendiğinde, Allah Resûlü aleyhine yürütülen kara propagandanın çürütülerek vahyin hiçbir beşere nispet edilemeyeceği gerçeğine gönderme yapıldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla inanmayanlar tarafından Allah Resûlüne yapılan '*şair*' yakıştırmasının vahiy yoluyla boşa çıkarılması, şiiri değerden düşürmeyi değil, nübüvveti teyit etmeyi amaçlamaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'in şiir sanatına yaklaşımı, insanoğlunun diğer aktivitelere olan yaklaşımından farklı değildir. Zira Kur'ân-ı Kerîm'de İslâm dininin genel çerçevesi dışına

çıkmayan ve hakkı savunan şiir takdir edilirken, İslâm dininin özüyle açıkça ters düşen şiir türleri zemmedilmektedir.

Öte yandan şiire teşvik eden rivayetlerle Allah Resûlü tarafından sansür uygulanan şiir örnekleri kıyaslandığında, şiire tümden yasaklama getirilmediği anlaşılmaktadır. Zira Allah Resûlü, sansür uygulanan söz konusu şiir örneklerinde doğrudan İslâm'ı hedef alan, toplumda fitne uyandıran, kötülüğe teşvik eden ve kişiyi Allah'a yönelik görevlerini yerine getirmekten alıkoyan şiir türlerini eleştirmektedir.

Kur'ân ayetlerini her alanda kendilerine düstur edinen Asr-ı saâdet şairlerinden Kur'ân'a has terimlerden, üslûplardan ve sanat tasvirlerinden etkilenmeleri beklenecek bir durumdur. Bu bakımdan sahabe şairlere ait çalışmalarda, Cahiliye devrine özgü terimlere yeni anlamlar yükleyen ve İslâm dinine has terimler geliştiren Kur'ân ayetlerinden bol miktarda izlere rastlanmaktadır.

Kuşkusuz şiire önem veren bir toplumda yetişen Asr-ı saâdet şairleri, şiirdeki etkileyici büyüünün yalan, evham ve mübalağa ile şekillenmiş tasavvurlarla sınırlı olmadığı hususunda yeterli donanıma sahiptirler. Zira şiirin büyüü, üst seviyede sanat tasvirinde tezahür edebildiği gibi, söz dizimindeki ahenkte, ihtiva ettiği anlamda ve inanılan değerlerin baskın gelmesinden kaynaklanan duygu yoğunluğunda da kendisini gösterebilmektedir. Bu bakımdan Asr-ı saâdet şairlerinin, evham, mübalağa ve yalan üzerine kurgulanan şiir türlerinden uzak durmaya ve işledikleri temalarda mümkün olduğunca Kur'ân öğretilerine bağlı kalmaya özen gösterdikleri anlaşılmaktadır.

Kur'ân öğretilerinin yanısıra Allah Resûlü'nün etrafında kenetlenen sahabe şairler, Allah Resûlü'nde gördükleri üstün şahsiyet, liderlik, İslâm'a hizmet ve peygamberlik gibi hemen her özelliği İslâm dinine özgü terimlerle yoğurarak dizelere yansıtmışlardır. Zira şairleri yapacakları çalışmalarda İslam prensiplerini gözetmeye ve düşman karşısında İslâm dinini savunmaya yönlendiren Allah Resûlü, sorumluluk taşıyan sanat eleştirmeni edasıyla şiir sanatını doğruya, estetiğe ve hakka kanalize etmek suretiyle zenginleştirmiştir.

Allah Resûlü, şairlere bahşedilen sanat becerisini yaratılış gayesine uygun düşecek biçimde hak yoluna kanalize etmekle, şiir sanatını içine düştüğü bataklıktan çıkarmayı ve layık olduğu yüksek makama oturtmayı amaçlamaktadır. Bu bakımdan Allah Resûlü tarafından yapılan yönlendirmeler Asr-ı saâdet şiir temaları üzerinde de etkindir.

Nitekim Cahiliye devrinde çıkar amaçlı gerçek dışı sıfatlarla kişiyi övme, Asr-ı saâdet şiir çalışmalarında yerini gerçekte var olan özelliklerle övmeye bırakmıştır.

Özür dileme temalı dizelerde Araplar tarafından geçmişte bilinen *heybet* ve *cesaret* türünden sıfatlara peygamberlikle ilgili *uyarıcı* ve *peygamber* gibi tanımlamalar eklenmiştir.

Asr-1 saâdet'te dile getirilen mersiyelede, Cahiliye devrinin belirgin karakteri olan öç almaya teşvik düşüncesi yerini *şehit olma*, *Allah Resûlü'nü destekleme* ve *cennetle mükâfatlandırılma* türünden İslâm dinine özgü motiflere bırakmıştır.

Yine Cahiliye devrinde öç almaya teşvik aracı olarak kullanılan mersiye temalı şiirler, Asr-1 saâdet'te kişiselleştirilerek ölen kimseyi hayatta iken sahip olduğu İslâm dinine özgü sıfatlarla övmeye ağırlık vermiştir.

Asr-1 saâdet'te hiciv temalı şiirler ise, Müslümanlarla müşrikler arasında yaşanan savaşlara özgü istisnâ şartlar gereği Câhiliye şiirinin karakteristik özelliklerini taşımış ve hasmı psikolojik olarak yıpratmayı amaçlamıştır. Mekke'nin fethine müteakip savaşların beraberinde getirdiği istisnâ şartların ortadan kalkmasıyla birlikte Allah Resûlü'nün yönlendirmeleri doğrultusunda hiciv şiiri yok denecek kadar azalmıştır.

Asr-1 saâdet'te övünme temalı şiirlerde, Cahiliye devrindeki asabiyet ruhu taşıyan öç almaya teşvik gibi yaklaşımlar, Allah Resûlü'nün yönlendirmeleri doğrultusunda terk edilmiştir. Asr-1 saâdet şairleri, asabiyet ruhu taşıyan yaklaşımlar yerine, *Hz. Peygamber'in davetine uymak*, *İslâm dinine hizmet etmek* ve *İslâm dinini savunmak* gibi İslâm dininin beraberinde getirdiği yeni değerlerle övünmüşleridir.

Cahiliye devrinde kadının cinsel obje olarak algılanması ve Asr-1 saâdet'te getirilen mahremiyet ilkesi sebebiyle Allah Resûlü tarafından yapılan yönlendirmeler doğrultusunda gazel şiiri terk edilmiştir.

Her ne kadar Hassân b. Sâbit ve Ka'b b. Zühayr'e ait divanlarda gazel temalı şiirlere rastlansa da, Ka'b b. Zühayr'in Allah Resûlü'nden özür dilemek amacıyla söylediği dizeler dışındaki söz konusu şiirler Cahiliye devrinde dile getirilmiştir.

Henüz İslâm'a yeni giren Ka'b b. Zühayr'in özür dilemek amacıyla söylediği gazel temalı mukaddimenin Allah Resûlü tarafından dinlenmiş olması ise, Allah Resûlü'nün şiir sanatına verdiği önemin göstergesidir.

Cahiliye devrine kıyasla yeni sayılabilecek tebliğ/davet şiiri ilk defa ortaya çıkmıştır.

Allah Resûlü tarafından yapılan yönlendirmeler, Asr-1 saâdet şiirini şiir tekniği yönüyle de etkilemiştir.

Nitekim sahabe şairlere ait çalışmalarda Cahiliye devrinde sık rastlanan asabiyet ruhu yerine, Müslümanlar arasında kardeşlik ve birlik ruhuna işaret eden çoğul kipleri kullanılmıştır.

Yine sahabe şairlere ait çalışmalarda terim olarak peygamberlikle ilgili sıfatlara sıkça rastlanmaktadır.

Ayrıca sahabe şairlere ait çalışmalarda Cahiliye devrine kıyasla sade ve anlaşılır ifadeler kullanılmıştır. Zira Allah Resûlü etrafındakilerle konuştuğunda sade ve anlaşılır ifadeler kullanmaktadır.

Sahabe şairlere ait çalışmalarda vurgu amaçlı tekrarlar da yer almaktadır.

Hassân b. Sâbit, Abdullah b. Ravâha ve Ka'b b. Mâlik'e ait çalışmalarda dikkat çeken en belirgin teknik özellik duygu/infial yoğunluğudur.

Asr-ı saâdet şairlerine ait çalışmalarda Allah Resûlü ve yaşanan olaylar dizelere yansıtırlarken, teşbih ve istiare gibi sanat tasvirleri verilmek istenen düşünceye hizmet edecek biçimde aşırıya kaçmadan kullanılmıştır.

Asr-ı saâdet şiir çalışmaları Cahiliye devrine kıyasla daha çok maktalar halinde olup gazel ve vasıf gibi geleneksel şiir kalıbının dışına çıkmıştır. Zira Asr-ı saâdet şairi, İslâm dinini savunma amacıyla şiir söylemekte ve anlık duygulardan hareket etmektedir.

Mekke'nin fethinden sonra İslâm'a giren bedevî şairlere ait çalışmalarda Allah Resûlü'nün etkisi fazla gözükmemektedir. Bedevî şairlere ait çalışmalarda daha çok Câhiliye şiirine özgü terimler ve kabîle asabiyetine dayalı övünme gibi Câhiliye geleneğini yansıtan genel karakter baskındır.

Bu çalışmanın Asr-ı saâdet şiir anlayışı alanında yapılacak çalışmalara öncülük etmesi umulmaktadır. Yine bu çalışmanın Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in şiire yaklaşımı doğrultusunda bilinçli şairlere yol göstermesi beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- el-‘Âbbâs, b. Mirdâs, *Dîvân*, thk.: Yahyâ el-Cebbûrî, Muessesetu’r-Risâle, Beyrut, 1991.
- ‘Abdu’l-Cebbâr, Su‘ûd Mahmûd, *Şi‘ru’z-Zibrikân b. Bedr ve ‘Amr b. el-Ehtem*, Muessesetu’r-Risâle, Beyrut, 1984.
- ‘Abdu’l-Vehhâb, Abdullah b. eş-Şeyh Muhammed b. ‘Abdu’l-Vehhâb, *Muhtasarü Sîreti’r-Rasûl sallallâhu ‘aleyhi ve selem*, el-Matba‘atu’s-Selefiyye, Riyad, 1396.
- Abdullah b. Ravâha, *Dîvân*, thk.: Velîd Kassâb, Dâru’l-‘Ulûm, Riyad, 1982.
- Abdurrahman, ‘Âişe Bintu’ş-Şâtî’, *Kıyem cedîde li’l-edebi’l-arabî el-kadîm ve’l-muâsir*, Dâru’l-Ma‘ârif, Kahire, 1970.
- Abdurrahmân, Yâsir, *Mevsû‘atu’l-ahlâk ve’z-zuhd ve’r-rakâik*, Muessesetu İkra’, Kahire, 2007.
- Adonis, *es-Sâbit ve’l-Mutahavvil*, Dâru’s-Sâkî, Beyrut, 1994.
- el-‘Alevî, el-Muzaffer b. el-Fadl, *Nudratu’l-iğrîd fî nusrati’l-karîd*, thk.: Nuhâ ‘Ârif el-Hasen, Matbû‘âtu Mecma‘u’l-Luğa el-‘Arabiyye, Dimaşk, 1976.
- Ali, Ahmed Muhammed, *el-Edebu’l-islâmî darûra*, Râbitatu’l-Câmiâtî’l-İslâmiyye, Kahire, 1991.
- Ali, Cevâd, *el-Mufasssal fî târihi’l-‘Arabi kâble’l-İslâm*, Câmi‘atu Bağdâd, Bağdat, 1993.
- ‘Amr b. Kulsûm, *Dîvân*, thk.: Emîl Bedî‘ Ya‘kûb, Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî, Beyrut, 1991.
- el-‘Ânî, Sâmî Mekkî, *el-İslâm ve’ş-şi‘r*, ‘Âlemu’l-Ma‘rife, Kuveyt, 1996.
- el-Asbahânî, Ebû Na‘îm, *Delâilu’n-nubuvve*, thk.: Muhammed Ravvâs Kal‘aci vd., Dâru’n-Nefâis, Beyrut, 1986.
- el-Asfâhânî, Ebû’l-Ferec, *Kitâbu’l-ağânî*, thk.: İbrahim es-Se‘âfîn vd., Dâru Sâdır, Beyrut, 2008.
- el-‘Askalânî, Ahmed b. Ali b. Hacer, *Fethu’l-bârî bi şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, thk.: ‘Abdulaziz b. ‘Abdullah b. Bâz vd., Dâru’l-Ma‘rife, Beyrut, 1379.
- _____ *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, thk.: Abdullah b. Abdu’l-Muhsin et-Turkî, Merkezi Hecr Li’l-Buhûsi Ve’d-Dirâsâti’l-‘Arabiyye Ve’l-İslâmiyye, Kahire, 2008.
- el-‘Askerî, el-Hasen b. ‘Abdullah b. Sa‘îd, *Şerhu mâ yakau’ fîhi’t-tashîfu ve’t-tahrîf*, thk.: Abdulaziz Ahmed, Şeriketu Mektebeti ve Matba‘ati Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduh, Kahire, 1963.
- el-‘Askerî, el-Hasen b. Abdullâh b. Sehl, *Kitâbu’s-sînâ‘ateyn el-kitâbe ve’ş-şi‘r*, thk.: Ali Muhammed el-Becâvî vd., Dâru İhyâi’l-Kutubi’l-‘Arabiyye, yy. 1952.
- el-Asma‘î, *Kitâbu fuhûleti’ş-şuarâ*, thk.: Ş. Tuvarrî, takd.: Salahuddîn el-Muneccid, Dâru’l-Kutubi’l-Cedîd, Beyrut, 1980.
- el-‘Aynî, Bedru’d-Dîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed, *Umdetu’l-kârî fî şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, Tsh.: ‘Abdullah Mahmûd Muhammed ‘Umar, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 2001.

- Baalbaki, Rohi, *al-Mawrid a modern Arabic- English dictionary*, Dar el-ilm lilmalayin, Beyrut, 1995.
- el-Bâbertî, Ekmeled-Dîn, Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd b. Hamed, *Şerhu't-Telhîs*, thk.: Muhammed Mustafa Ramadân Sûfiyye, el-Munşeâtü'l-Âmme Li'n-Neşri ve't-Tevzî' ve'l-İ'lân, Trablus, 1983.
- el-Bağavî, el-Huseyn b. Mes'ûd, *Şerhu's-Sunne*, thk.: Züheyr eş-Şâvîş vd., el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1983.
- _____ *Tefsîru'l-Bağavî ma'âlimu't-tenzîl*, thk.: Muhammed 'Abdullah en-Nemir, Dâru Taybe, Riyad, 1409.
- el-Bağdâdî, 'Abdu'l-Kâdir b. 'Umar, *Hızânetu'l-edeb ve lubbu lubâbi lisâni'l-Arab*, thk.: 'Abdu's-Sellâm Muhammed Hârûn, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 1997.
- Bahîrâ, Muhammed 'Abdu'l-Âtî, *Min ahlâki'r-Resûl sallallâhu 'aleyhi ve sellem*, el-Mektebetu't-Tevfikîyye, Kahire, 2004.
- el-Bâkîllânî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hatîb, *Î'câzu'l-Kur'ân*, thk.: Ahmed Sakr, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1954.
- el-Basrî, Sadru'd-Dîn Ali b. Ebî'l-Ferac b. el-Hasen, *Kitâbu'l-Hamâseti'l-basriyye*, thk.: 'Âdil Suleymân Cemâl, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 1999.
- el-Bâşâ, 'Abdurrahmân Ra'fet, *Nahve mezheb islâmî fî'l-edebi ve'n-nakd*, Câmi'atu'l-Îmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, Riyad, 1985.
- el-Behbîtî, Necîb Muhammed, *el-Mu'allakatu'l-Arabiyye el-ûlâ*, Dâru's-Sekâfe, ed-Dâru'l-Beydâ, 1982.
- _____ *Târîhu's-ş-iri'l-arabî hattâ 'âhiri'l-karni's-sâlisi'l-hicrî*, Matba'atu Dâri'l-Kutubi'l-Misriyye, Kahire, 1950.
- Bek, Muhammed Ahmed Câdu'l-Mevlâ vd., *Eyyâmu'l-Arab fî'l-câhiliyye*, Dâru İhyâi Kutubi'l-Arabiyye, Kahire, 1942.
- el-Bekrî, Ebû 'Ubeyd Abdullah b. Abdulazîz, *Mu'cemu me'sta'cem*, thk.: Mustafa es-Sakkâ, 'Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1945.
- el-Belazûrî, Ahmed b. Yahya, *Ensâbu'l-eşraf*, thk.: Muhammed Hamîdullah, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts.
- el-Berkûkî, Abdurrahmân, *Şerhu dîvânî Hassân b. Sâbit el-ensârî*, el-Matba'atu'r-Rahmâniyye, Kahire, 1929.
- el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. El-Huseyn b. Ali, *es-Sunen el-Kubrâ*, Dâiratu'l-Ma'ârif en-Nizâmiyye, Haydarâbâd, 1344.
- _____ *Delâilu'n-nubuvve ve ma'rifet-i ahvâli sâhibi's-şerî'ah*, thrc.: 'Abdu'l-M'utî Kal'acî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988.
- el-Beyyûmî, Muhammed Receb, *en-Nusûsu'l-edebiyye*, Câmi'atu'l-Îmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, Riyad, 1400.
- el-Bezzâr, Ahmed b. 'Amr b. Abdî'l-Hâlik el-'Atkî, *el-Bahru'z-Zahhâr*, thk.: 'Âdil b. Sa'd vd. Mektebetu'l-'Ulûmi Ve'l-Hikem, el-Medinetu'l-Munevvera, 2003.
- Brockelman, Carl, *Târîhu'l-edebi'l-arabî*, trc.: Abdulhalîm en-Neccâr, Dâru'l-Ma'ârif,

Kahire, 1959.

el-Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el-Muğîra el-Cu'fî, *el-Câmi'u's-sahîh*, thk.: Muhibbu'd-Dîn el-Hatîb vd., el-Mektebetu's-Selefiyye, Kahire, 1400,

_____ *el-Edebu'l-mufred*, thk.: Muhammed Fuâd Abdulbâkî, el-Matba'atu's-Selefiyye, Kahire, 1375.

Bukay, Moris, *et-Tevrât ve'l-İncîl ve'l-Kur'ân ve'l-'ilm*, trc.: eş-Şeyh Hasen Hâlid, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1990.

el-Burhân Fûrî, 'Alâuddîn 'Ali el-Muttakî b. Husâmu'd-Dîn el-Hindî, *Kenzu'l-'ummâl*, thk.: eş-Şeyh Bekrî Hayyânî vd., Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, ts.

el-Bustî, Ebû Suleymân Hamed b. Muhammed el-Hattâbî, *Ma'âlimu's-sunnen, Şerhu Suneni Ebî Dâvûd*, tsh: Muhammed Râğîb et-Tabbâh, el-Matbaatu'l-'İlmiyye, Halep, 1932.

Büyükçoşkun, Kudret, Arabistan, DİA, TDV, İstanbul, 1988.

el-Câhîz, Ebû 'Amr b. Bahr, *el-Beyân ve't-tebyîn*, thk.: Abdusselam Muhammed Hârûn, Mektebetu'l-Hancî, Kahire, 1998.

_____ *Kitâbu'l-Bursân ve'l-'urcân ve'l-'umyân ve'l-hûlân*, thk.: 'Abdussellam Muhammed Harûn, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1990.

_____ *el-Hayavân*, thk.: 'Abdu's-Sellâm Muhammed Hârûn, Şeriketu Mektebeti ve Matba'ati Mustafa el-Bâbi el-'Halebî ve Evlâduh, Kahire, 1965.

el-Cebbûrî, Yahya, *Şi'ru'l-muhadramîn ve eseru'l-İslâmî fih*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1981.

el-Cerîrî, Ebû'l-Ferec el-Mu'âfâ b. Zekeriyâ en-Nehrevânî, *el-Celîsu's-sâlih el-kâfî ve'l-enîsu'n-nâsîh eş-şâfî*, thk.: İhsan 'Abbâs, 'Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1987.

el-Cezerî 'İzzu'd-Dîn b. el-Esîr Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed, *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, thk.: eş-Şeyh Ali Muhammed Mu'avvad, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, ts.

Cumu'ah, Huseyn, *er-Risâ' fî ş-ş-ri'l-câhilî ve sadri'l-İslâm*, Câmi'atu Dimaşk, Dimaşk, 1982.

el-Curcânî, 'Abdu'l-Kâhir b. 'Abdurrahman b. Muhammed, *Delâilu'l-i'câz*, thk.: Mahmûd Muhammed Şâkir, Mektebetu'l-Hancî, Kahire, 1984.

_____ *Esrâru'l-belâğah*, thk.: Mahmûd Muhammed Şâkir, Dâru'l-Medenî, Cidde, 1991.

el-Curcânî, Ali b. Muhammed eş-Şerîf, *Kitâbu't-Ta'rîfât*, Mektebetu Lubnân, Beyrut, 1985.

el-Curcânî, el-Kâdî, Ebû'l-Hasen Ali b. Abdulaziz, *el-Vasâta beyne'l-Mutenebbî ve husûmih*, thk.: Ahmed 'Ârif ez-Zeyn, Matbaatu'l-I'rfân, Sayda, 1331.

Çağatay, Neş'et, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1957.

ed-Dabbî, Ebû'l-'Abbâs el-Mufaddal b. Muhammed, *el-Mufaddaliyyât*, thk.: Ahmed Muhammed Şâkir vd., Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1942.

Dâğır, Es'ad, *Hadâratu'l-'Arab*, Matba'atu Hindiyeye, Kahire, 1918.

- Dayf Şevkî, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî, el-'Asru'l-İslâmî*, Dâru'l-Maârif, Kahire, ts.
- _____ *el-Butûletu fî'şî'ri'l-'Arabî*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1970.
- _____ *et-Tatavvur ve't-tecdîd fî'şî'ri'l-umevî*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1959.
- _____ *Târîhu'l-edebi'l-'arabî el-'asru'l-'abbâsiyyi'l-evvel*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1966.
- _____ *Târîhu'l-edebi'l-'Arabîel-'Asru'l-câhilî*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1960.
- ed-Dehhân, Sâmî, *Funûni'l-edebi'l-'Arabî el-Ğazel*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts.
- ed-Dimaşkî, 'Îmâdu'd-Dîn Ebû'l-Fidâ İsmail b. Kesîr, *Muhtasaru Tefsîri İbn Kesîr*, thk.: Muhammed 'Ali es-Sâbûnî, Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, Beyrut, 1981.
- Dîvânu'l-Huzeliyyîn*, thk.: el-Kısmu'l-Edebî fî Dâri'l-Kutubi'l-Mısıryye, Dâru'l-Kutubi'l-Mısıryye, Kahire, 1995.
- Duğaym, Semîh, *Edyânu ve mu'tekadâtu'l-'arabi kable'l-İslâm*, Dâru'l-Fikri'l-Lubnânî, Beyrut, 1995.
- Durant, Will Ariell, *Kıssatu'l-hadâra*, trc: Fuad Andraus, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1988.
- ed-Dureyî', İbrahim Hasen v.d., *el-Edebu'l-'Arabî*, Ministry of Education, Riyad, 2008.
- Ebû 'Ude, Ahmed Mansûr, *Vahdetu'l-ummeti'l-İslâmiyye fî's-sunneti'n-nebeviyye*, Yüksek Lisans Tezi, el-Câmi'atu'l-İslâmiyye, Kulliyetu Usûli'd-dîn, Gazze, 2009.
- Ebû Bekr es-Siddîk, *Dîvân*, thk.: Muhammed Şefîk el-Baytâr, Dâr Şira' li'd-Dirâsâti ve'n-Neşri ve't-Tevzî', Dimaşk, 1993.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sunen-i Ebî Dâvud*, thk.: Şu'ayb el-Arnaût vd., Dâru'Risâleti'l-'Âlemiyye, Dimaşk, 2009.
- Ebû Halîl, Şevkî, *el-İskât fî menâhici'l-musteşrikîn ve'l-mubeşşirîn*, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 1998.
- Ebû Şuhbe, Muhammed b. Muhammed, *es-Sîretu'n-nebeviyye fî dav'i'l-Kur'âni ve's-sunne*, Dâru'l-Kalem, Dimaşk, 1992.
- Ebû Tâlib b. Abdulmuttalib, *Dîvân*, thk.: Muhammed Hasen Âl Yâsîn, Dâru ve Mektebetu'l-Hilâl, Beyrut, 2000.
- Ebû Yusuf, Tâhir 'Abdu'l-Mun'im, *et-Tasvîru'l-beyânî 'inde şu'arâi'r-Resûl*, Yüksek Lisans Tezi, Câmi'atu'l-Ezher, Kulliyetu'l-Luğati'l-'Arabiyye, Kahire, ts.
- Ebû'l-Fidâ, İsmail b. Kesîr el-Kureşî ed-Dimaşkî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Mektebetu'l-Ma'ârif, Riyad, 1984.
- el-Elbânî, Muhammed Nâsîru'd-Dîn, *Sahîhu'l-edebi'l-mufred li'l-İmâmi'l-Buhârî*, Mektebetu'd-Delîl, el-Cubeyl, Suudî Arabistan, 1997.
- el-Elûsî, Ebû'l-Fadl Şihâbu'd-dîn es-Seyyid Mahmûd, *Rûhu'l-ma'ânî fî tefsîri'l-Kur'âni'l-'Azîm ve's-seb'i'l-mesânî*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut, ts.
- el-Elûsî, Mahmûd Şukrî, *Bulûğu'l-ereb fî ma'rifeti ahvâli'l-'Arab*, şrh.: Muhammed Behcet el-Eserî, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1314.
- el-Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım, *Şerhu'l-kasâidi's-seb'i't-tvâl el-câhiliyyât*, thk.: 'Abdussellâm Muhammed Hârûn, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts.

- el-Fâkihî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. el-‘Abbâs, *Ahbâru Mekke fî kadîmi’ d-dehri ve hadîsîhî*, thk.: ‘Abdu’l-Melik b. Abdillâh ed-Duheys, Dâru Hıdr, Beyrut, 1994.
- el-Faysal, ‘Abdulazîz b. Muhammed, *el-Edebu’l-‘arabî ve târîhuhu*, Câmi‘atu’l-İmâm Muhammed b. Su‘ûd el-İslâmiyye, Riyad, 1405.
- Faysal, Şukrî, *Tatavvuru’l-ğazel beyne’l-Câhiliyyeti ve’l-İslâm min İmri’i’l-Kays ilâ İbn Ebî Rabî‘ah*, Dâru’l-‘İlmi Li’l-Melâyîn, Beyrut.
- Ferrâc, ‘İzzud’-Dîn, *Hayâtu Muhammed Nebiyyu’l-İslâm*, Dâru’r-Râidi’l-‘Arabî, Beyrut, 1984.
- Ferrûh, ‘Umar, *Târîhu’l-edebi’l-‘Arabî*, Dâru’l-‘İlm li’l-Melâyîn, Beyrut. 1981.
- el-Feyrûzâbâdî, Mecdu’d-Dîn Muhammed b. Ya‘kûb, *el-Kâmûsu’l-muhît*, thk.: Muhammed Na‘îm el-‘İrksûsî, Muessesetu’r-Risâle, Beyrut, 2005, s. 948
- Furat, Ahmet Subhi, *Arap Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1996.
- el-Ğazâlî, Muhammed, *Fıkhu’s-sîre*, Dâru’l-Kutubi’l-Hadîse, Kahire, 1965.
- Hafâcî, Muhammed ‘Abdu’l-Mun‘im, *el-Hayâtu’l-edebiyye ba‘de zuhûri’l-İslâm*, Dâru’l-Cîl, Beyrut, 1990.
- el-Halebî, Ebû’t-Tayyib ‘Abdulvahid b. ‘Ali el-Luğavî, *Merâtibu’n-nahviyyîn*, thk.: Muhammed Ebû’l-Fadl İbrahim, Mektebetu Nahdati Mısır, Kahire, 1955.
- el-Hamevî, Şihâbuddîn Yâkut b. Abdullah el-Hamevî er-Rûmî, *Mu‘cemu’l-buldân*, Dâr Sâdır, Beyrut, 1977.
- el-Hâmid b. ‘Abdullah b. Hâmid v.d., *Suvarun mine’t-târîhi’l-islâmî*, Câmi‘atu’l-İmâm Muhammed b. Su‘ûd el-İslâmiyye, Riyad, 2004.
- _____ *Tahlîlu’n-nusûsi’l-edebiyye*, Ders notları, Câmi‘atu’l-İmâm Muhammed b. Su‘ûd el-İslâmiyye, ts.
- _____ *el-Kırâeh*, Câmi‘atu’l-İmâm Muhammed b. Su‘ûd el-İslâmiyye, Riyad, 1994.
- el-Hamîs, Muhammed b. Abdurrahmân, *Usûlu’d-dîn ‘inde’l-İmâm Ebî Hanîfe*, Dâru’s-Sumay‘î, Riyad, 1996.
- el-Hanbelî, Zeynu’d-Dîn, Ebi’l-Ferec b. Receb, *Fethu’l-bârî şerhu Sahîhi’l-Buhârî*, thk.: Mahmûd b. Şa‘bân b. ‘Abdu’l-Maksûd vd., Mektebetu’l-Ğurabâ el-Eseriyye, el-Medînetu’l-Munevvera, 1996.
- el-Harbî, Munevver b. Muhammed b. Sâlih, *Şahsiyyetu’r-Resûli sallallâhu ‘aleyhi vesellem fî şî’ri sadri’l-İslâm*, Yüksek Lisans Tezi, Câmi‘atu Mu’ta, 2009.
- el-Hâris b. Hillize el-Yeşkurî, *Dîvân*, thk: el-‘Atıyye Mervân, Dâru’l-İmâm en-Nevevî Li’n-Neşr ve’t-Tevzî, Dimaşk, Suriye, ts.
- Hârûn, ‘Abdu’s-Sellâm, *Tehzîbu Sîreti İbn Hişâm*, Dâru’l-Buhûsi’l-‘İlmiyye, Kuveyt, 1985.
- Hasen, Hasen İbrâhîm, *Târîhu’l-İslâm*, Mektebetu’n-Nahda’l-Mısriyye, Kahire, 1964.
- Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, thk.: Velîd ‘Arafât, Dâr Sâdır, 2006.
- Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, thk.: ‘Abd Muhanna, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1994.
- Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, thk.: ‘Abdullah Sînde, Dâru’l-Ma‘rife, Beyrut, 2006.
- Hassân, Muhammed vd., *Hâzâ huve’n-Nebiyyu Muhammed*, Merkezu Fecr li’t-Tıbbâ‘ah,

2007, ys.

- el-Hâşimî, Ahmed, *Cevâhiru'l-belâğah fi'l-ma'ânî ve'l-beyân ve'l-bedî'*, thk.: Yusuf es-Sumaylî, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut, 1999.
- Heddâra, Muhammed Mustafa, *el-İltizâm fi'l-edebi'l-islâmî*, Matâbi'u Câmia'ti'l-Îmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, Riyad, 1404-1405.
- el-Heravî, Ebû 'Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, *Ğaribu'l-hadîs*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2003.
- Heykel, Muhammed Huseyn, *Hayâtu Muhammed*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts.
- el-Heysemî, Nuru'd-Dîn 'Ali b. Ebî Bekr b. Suleyman, *Mecma'u'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid*, thk.: Muhammed 'Abdulkâdir Ahmed 'Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2001.
- Humeyd, Sâlih b. 'Abdillah v.d., *Mevsû'atu nudrati'n-na'îm fi mekârimi ahlâkir'r-Resûli'l-Kerîm*, Dâru'l-Vesîle, Mekke-i Mükerreme, 1998.
- el-Husarî, Ebû İshak b. İbrahim b. Ali el-Kayravânî, *Zehru'l-âdâb ve semeru'l-elbâb*, thk.: Salahuddîn el-Hevârî, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Sayda, Beyrut, 2001.
- Huseyn, Tâhâ, *Hadîsu'l-erbi'â*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1925.
- el-Huveymil, Hasen b. Fahd, *el-İslâm ve işkâliyyetu's-şi'r*, Mecelletu'l-Edebi'l-İslâmî, Sayı I, Receb, 1414, Riyad.
- İbn 'Abdi Rabbih, Ahmed b. Muhammed, *el-'Ikdu'l-Ferîd*, thk.: Abdulmecîd et-Terhînî, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1983.
- İbn 'Asâkir, Ebû'l-Kâsım, Ali b. el-Hasen b. Hibetullah b. Abdillah eş-Şâfi'î, *Târîhu medîneti Dimaşk*, thk.: Muhibbu'd-Dîn Ebû Sa'îd vd., Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1995.
- İbn 'Âşûr, Muhammed et-Tâhir, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, ed-Dâru't-Tûnisiyya Li'n-Neşr, Tunus, 1984.
- İbn Ahmed, 'Îmâdu'd-Dîn Ebî'l-Hasen Abdi'l-Cebbâr, *Tenzîhu'l-Kur'ân 'ani'l-matâ'in*, Dâru'n-Nahdati'l-Hadîse, Beyrut, ts.
- İbn Cendel, Meymûn b. Kays, *Kitabu's-Subhi'l-Munîr fi şî'ri Ebi'l-Basîr*, Adolf Hitler Matbaası, Houston, 1927.
- İbn Dureyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen, *el-İştikâk*, thk.: Abdussellam Muhammed b. Harun, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1991.
- İbn Ebî Hâtem, Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm musneden 'an Resûlillâh sallallâhu 'aleyhi ve selem ve's-sahabe ve't-tâbi'in*, thk.: Es'ad Muhammed et-Tayyib, Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz, Mekke, 1997.
- İbn Ebî'd-Dunyâ, Ebû Bekir, Abdullah b.'Ubeyd b. Sufyân el-Kuraşî, *Kitâbu kadâi'l-havâic*, thk.: Muhammed 'Abdu'l-Kâhir 'Atâ, Muessesetu'l-Kutubi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1993.
- İbn el-Kelbî, *Kitâbu'l-asnâm*, thk.: Ahmed Zekî Bâşâ, Matba'atu Dâri'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 1995.
- İbn Habîb Ebû Cafer, Muhammed, *Kitabu'l-Muhabbar*, Dâru'l-Âfâk el-Cedîde, Beyrut, ts.
- İbn Haldûn, Abdurrahman, *el-Mukaddime*, thk.: 'Abdu's-Sellâm eş-Şeddâdî, Beytu'l-Funûn ve'l-'Ulûm ve'l-Âdâb, ed-Dâru'l-Baydâ', Fas.

- İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed, *el-Musned*, şrh.: Ahmed Muhammed Şâkir vd., Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1995.
- İbn Hişâm, Cemâlu'd-dîn 'Abdullah, *Şerhu Kasîdeti Bânat Su'âd*, el-Matbaatu'l-Meymeniyye, Kahire, 1307.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed 'Abdumelik, *Sîretu'n-Nebi*, thk.: Mecdî Fethi es-Seyyid, Dâru's-Sahabe Li't-Turâs, Tanta, 1995.
- İbn Huseyn, Muhammed b. Sa'd, *el-Edebu'l-İslâmî beyne'l-vaki' ve't-tanzîr*, Dâru 'Abdulaziz Âl Huseyn, Riyad, 1412.
- İbn Kays, Meymûn, *Dîvânu'l-A'sâ el-Kebîr*, thk.: Muhammed Huseyn, Mektebetu'l-Âdâb bi'l-Cemâmîz, İskenderiye, 1950.
- İbn Kayyim, el-Cevziyye, Şemseddîn, Ebî Abdillah Muhammed b. Ebî Bekr ez-Zur'î ed-Dimaşkî, *Zâdu'l-ma'âd fî hedyi hayri'l-ibâd*, thk.: Şu'ayb el-Arnaûd vd., Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1998.
- İbn Kesîr, 'Îmâdu'd-dîn Ebî'l-fidâ İsmâil b. 'Amr, *el-Bidâyetu ve'n-nihâye*, thk: Abdullah b. 'Abdu'l-Muhsin et-Turkî, Hecr li't-Tıbbâ'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzî' ve'l-İ'lân, Cîze, 1999.
- _____ *Muhtasaru Tefsîri İbn Kesîr*, thk.: Muhammed Ali es-Sâbûnî, Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, Beyrut, 1981.
- İbn Kudâme, Muvaffaku'd-Dîn, Ebû Muhammed 'Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, *el-Muğnî*, thk.: Abdullah b. Abdi'l-Muhsin et-Turkî vd., Dâru 'Âlemi'l-Kutub, Riyad, 1997.
- İbn Kuteybe, 'Abdullah b. Muslim, *Kitâbu 'uyûni'l-ahbâr*, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 1996.
- _____ *Te'vîlu Muşkili'l-Kur'ân*, Şrh.: es-Seyyid Ahmed Sakr, Dâru't-Turâs, Kahire, 1973.
- _____ *eş-Şi'ru ve's-şua'râ*, thk.: Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1959.
- İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâcebi şerhi'l-İmam Ebî'l-Hasen es-Senedî*, thk.: Halil Me'mûn Şîha, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1996.
- İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, thk.: Abdullah Ali el-Kebîr vd. , Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, tsz, I, 388. (Hemze Bâbı)
- İbn Raşîk, Ebû 'Ali el- Hasen el-Çayravânî, *el-'Umde fî mahâsini's-şi'r ve âdâbihi ve nakdih*, thk.: Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1981.
- İbn Receb, Zeynu'd-dîn Ebû'l-Ferec, *Fethu'l-Bârî bi şerh-i Sahîhi'l-Buhârî*, thk.: Mahmûd b. Ş'abân b. Abdi'l-Maksûd vd., Mektebetu'l-Çurabâ el-Eseriyye, Kahire, 1996.
- İbn Sellâm, Muhammed el-Cumahî, *Tabakâtu fuhuli's-şu'ara*, thk.: Mahmûd Muhammed Şâkir, Dâru'l-Medenî, Cidde.
- İbn Seyyidi'n-nâs, Ebû'l-Feth Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *'Uyûnu'l-eser fî funûni'l-mağâzî ve's-şemâilî ve's-siyer*, thk.: Muhammed el-Hatrâvî, Mektebetu Dâri't-turâs, Medine-i münevvere, ts.
- İbn Zekeriyâ, Ahmed b. Fâris, *Mu'cemu makâyisi'l-luğa*, thk.: 'Abdu's-Sellâm Hârûn, Dâru'l-Fikr, Kahire, 1979.

- _____ *es-Sâhibî fî fikhî'l-luğati'l-'Arabîyyeti ve mesâlihâ ve suneni'l-'Arabi fî kelâmihâ*, thk.: Ahmed Hasen Besec, Beyrut, 1997.
- İmru'u'l-kays, *Dîvân*, tsh.: Mustafa 'Abdu's-Şâfi, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2004.
- Ka'b b. Mâlik , *Dîvân*, thk.: Sâmi Mekkî el-Ânî, Mektebetu'n-Nehda, Bağdat, 1966.
- Ka'b b. Züheyr, *Dîvân*, thk.: Derviş el-Cuveydî, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut, 2008.
- el-Kahtânî, Sa'îd b. Ali b. Vehf, *Erkânu'l-İslâm*, Vuzâratu's-Şu'ûni'l-İslâmiyye ve'l-Evkâf ve'd-Da'veti ve'l-İrşâd, Riyad, 2009.
- el-Kâlî, Ebû 'Ali İsmail el-Kâsım, *Kitâbu'l-emâlî*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, ts.
- Kassâb, Velîd, *en-Nazratu'n-nebeviyye fî nakdi's-şi'r*, el-Mektebetu'l-Hadîse, el-'Ayn, 1988.
- el-Kastalânî, Ahmed b. Muhammed, *el-Mevâhibu'l-ledunniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye*, thk.: Sâlih Ahmed eş-Şâmî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 2004.
- el-Katâmî 'Umeyr b. Şubeym b. 'Amr b. 'Abbâd, *Dîvân*, thk.: İbrahim es-Sâmarrâi v.d., Dâru's-Sekâfe, Beyrut, 1960.
- el-Kattân, Mennâ', *Mebâhis fî 'ulûmi'l-Kur 'ân*, Mektebetu Vehbe, Kahire, ts.
- Kays b.el-Hatîm, *Dîvân*, thk.: Nâsîru'd-Dîn el-Esed, Dâru Sâdir, Beyrut, ts.
- Kehhâle, 'Umar Rîdâ, *M'ucemu kabâili'l-'Arab el-kadîme ve'l-hadîse*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1997.
- el-Kelbî, Hişâm b. Muhammed b. Sâib, *Kitâbu'l-Asnâm*, thk.: Ahmed Zeki Bâşâ, Dâru'l-Kutubi'l-Misriyye, Kahire, 1995.
- el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *el-Câmi' li ahkâmil'l-Kur'ân*, thk.: Abdullah b.'Abdu'l-Muhsin et-Turkî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 2006.
- el-Kurtubî, , Ahmed b. 'Umar b. İbrahim, *el-Mufhim limâ eşkele min kitâbi Telhîsi Muslim*, thk.: Muhyiddîn Dîb Mesto vd., Dâru İbn Kesîr, Dimaşk, 1996.
- Kutub, Muhammed, *Mehhecu'l-fenni'l-İslâmî*, Dâru's-Şurûk, Beyrut, 1987.
- Kutub, Seyyid, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, Dâru's-Şurûk, Kahire, 2003.
- Lebîd b. Râbî'a el-'Âmirî, *Dîvân*, Dâru Sâdir, Beyrut, ts.
- el-Makdisî, el-Hâfız 'Abdu'l-Ğanî b.'Abdu'l-Vâhid b. 'Alî, *Ehâdisu's-Şi'r*, thk.: İhsân 'Abdu'l-Mennân el-Cibâlî, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, Amman, 1989.
- el-Makdisî, Muhammed b. Tâhir b. 'Alî, *Kitâbu'l-ensâb el-muttefaka fî'l-hatti'l-mutemâsile fî'n-nukati ve'd-dabt*, Matba'atu Brill, Leiden, 1248.
- Ma'rûf, Nâyif, *el-Edebu'l-islâmî fî 'ahdi'n-nubuvveti ve hilâfeti'r-râşidîn*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1990.
- Mansûr Sa'îd Huseyn, *Hareketu'l-hayâti'l-edebiyye beyne'l-cahiliyyeti ve'l-İslâm*, Dâru'l-Kalem, Kuveyt, 1981.
- el-Mâverdî, Ali Muhammed b. Habîb, *el-Emsâl ve'l-hikem*, thk.: Fuâd 'Abdu'l-Mun'im Ahmed, Dâru'l-Vatan Li'n-Neşr, Riyad, 1999.
- el-Merzabânî, Muhammed b. 'İmrân b. Mûsâ, *el-Muvaşşah fî ma'âhizi'l-'ulemâi 'ale's-şu'arâ* thk.: Muhammed Huseyn Şemseddîn, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1985.

- el-Merzûkî, Ebû Ali Ahmed b. Muhammed b. el-Hasen, *Şerhu Dîvânî'l-Hamâse*, nşr: Ahmed Emîn vd. Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1991.
- el-Mevlâ Muhammed Ahmed vd., *Eyyâmu'l-'Arab fî'l-câhiliyye*, Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, Kahire, 1942.
- el-Mubberred, Ebû'l-'Abbâs Muhammed b. Yezîd, *el-Fâdil*, thk.: Abdulaziz el-Meymenî, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 1995.
- _____ *Kitâbu't-ta'âzî ve'l-merâsî*, thk.: Halîl el-Mansûr, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1996.
- el-Mucâşî'î, Ali b. Fudâl, *en-Nuketü fî'l-Kur'ân*, thk.: İbrahim el-Hâc Ali, Mektebetu'r-Ruşd, Mekke-i Mukerreme, 2003.
- Muhammed, Sirâcu'd-dîn, *el-Fahr fî's-şî'ri'l-'Arabî*, Dâru'r-Râtibi'l-Câmi'iyye, Beyrut, ts.
- _____ *el-Hicâ' fî's-şî'ri'l-'Arabî*, Dâru'r-Râtibi'l-Câmi'iyye, Beyrut, ts.
- _____ *el-Medîhu fî's-şî'ri'l-'Arabî*, Dâru'r-Râtibi'l-Câmi'iyye, Beyrut, ts.
- el-Muneccid, Salâhu'd-dîn, *el-Muctema'ul'l-İslâmî fî zilli'l-'adâle*, Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîd, Beyrut, 1976.
- Mûsâ, Mahcûb, *el-Mîzân 'ilmü'l-'arûd kemâ lem yu'rad min kabl*, Mektebetu Medbûlî, Kâhire, 1997.
- Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîh-i Muslim*, thk.: Muhammed Fuâd Abdalbâki, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1991.
- en-Nâbiğa el-Ca'dî, *Dîvân*, thk.: Vâdih ed-Damed, Dâru Sâdir, Beyrut, 1998.
- en-Nâbiğatu'z-Zubyânî, *Dîvân*, şrh.: 'Abbâs 'Abdu's-Sâtir, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1996.
- Nallino, Carlo, *Târîhu'l-âdâbi'l-'arabiyye mine'l-Câhiliyyeti hattâ 'asr-ı Benî Umeyye*, takd.: Tâhâ Huseyn, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts.
- en-Neceyramî, Ebû İshâk, İbrâhîm b. Abdullah b. Muhammed, *Eymânu'l-'Arabi fî'l-câhiliyye*, thk.: Muhibbu'd-dîn el-Hatîb, el-Matba'atu's-Selefiyye, Kahire, 1343.
- en-Nehşelî, Abdulkerim el-Kayravânî, *el-Mumti' fî san'ati's-şî'r*, thk.: Muhammed Zağlûl Sellâm, Munşâtu'l-Ma'ârif, İskenderiye, ts.
- en-Nemerî, Yûsuf b. Abdullah b. 'Abdi'l-Azîz el-Kurtubî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, thrc.: Âdil Murşid, Dâru'l-A'lâm, Amman, 2002.
- _____ *et-Temhîd limâ fî'l-Muvatta' mine'l-ma'ânî ve'l-esânîd*, thk.: Mustafa b. Ahmed el-'Alevî v.d., Rabat, 1967.
- _____ *Behcetü'l-mecâlis*, thk.: Muhammed Mursî el-Hûlî, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1981.
- Nemir b. Tevleb, *Dîvân*, thk.: Muhammed Nebîl et-Turayfî, Dâru Sâdir, Beyrut, 2000.
- en-Nevevî, Muhyiddîn, b. Şeref b. Murrî b. Hasen b. Huseyn b. Huzâm, *Sahîhu Muslim bi şerhi'n-Nevevî*, el-Matba'atu'l-Mısriyye, Kahire, 1929.
- en-Neysâbûrî, el-Hâkim, *el-Mustedrek 'alâ's-Sahihayn*, Kitâbu'l-Mağâzî ve's-Serâyâ, Dâru'l-Harameyn Li't-Tibâ'ah ve'n-Neşr ve't-Tevzî', Kahire, 1997.

- Nöldeke, Theodor, *Târîhu'l-Kur'ân*, trc.: Georges Tamer, Muessesetu Conrad, Beyrut, 2004.
- Özaydın, Abdülkerim, *Asr-ı Saâdet, DİA*, TDV, İstanbul, 1988.
- er-Râcihî, Abdulazîz b. Abdullah, *Şerhu'l-'Ubûdiyye li Şeyhi'l-İslâm İbn Teymiye*, Dâru'l-Fadîle, Riyad, 1998.
- er-Râzî, Ebû Hâtem Ahmed b. Hamdân, *Kitâbu'z-Zîne fi'l-kelimâti'l-islâmiyye ve'l-'arabiyye*, Merkezu'd-Dirâsât ve'l-Buhûsi'l-Yemenî, San'a, 1994.
- er-Râzî, Ebû Hâtem Ahmed b. Hamdân, *Kitâbu'z-Zîne fi'l-kelimâti'l-islâmiyye ve'l-'arabiyye*, Merkezu'd-Dirâsât ve'l-Buhûsi'l-Yemenî, San'a, 1994.
- er-Râzî, Muhammed b. Ebî Bekr b. 'Abdu'l-Kâdir, *Muhtâru's-Sihâh*, Mektebetu Lubnân, Beyrut, 1989.
- er-Râzî, Muhammed Fâhru'd-Dîn, *Tefsîru'l-Fahr er-Râzî*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1981.
- es-Saffâr, İbtisâm Merhûn, *Eseru'l-Kur'âni fi'l-edebi'l-'Arabî fi'l-karni'l-evveli'l-hicrî*, Matba'atu'l-Yermûk, Bağdat, 1974.
- es-Sa'îdî, 'Abdu'l-Mute'âl, *Buğyetu'l-îdâh li telhîsi'l-Miftâh*, Mektebetu'l- Âdâb ve Matba'atuha, Kahire, ts.
- Sakkâl, Dîzîre, *el-'Arab fi'l-'asri'l-câhilî*, Dâru's-Sadâka el-'Arabiyye, Beyrut, 1995.
- es-Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed, *el-Keşfu ve'l-beyân el-m'arûf bi Tefsîri's-S'alebî*, thk.: Ebû Muhammed b. Âşur, Dâru İhyâi't-Turâs el-'Arabî, Beyrut, 2002.
- es-Sâlih, Subhî, *Mebâhis fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1977.
- es-Sâmarrâî, Fâdıl Sâlih, *Nubuvvetu Muhammedin Sallallâhu 'aleyhi ve sellem mine's-şekki ilê'l-yakîn*, Dâru 'Ammâr, Amman, 2010.
- es-Se'âlibî, Ebû Mansûr 'Abdumelik b. Muhammed b. İsmail, *Latâifu'l-maâ'rif*, thk.: P.De. Jong, E.J. Brill, Academiae Typograpus, MDCCCLXVII, 1867, ys.
- es-Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdulkerîm b. Muhammed b. Mansûr et-Temîmî, *el-Ensâb*, thk.: Abdurrahmân b. Yahyâ, Mektebetu İbn Teymiye, Kahire, 1980.
- _____ *Edebu'l-implâ ve'l-istimplâ*, Dâru'l-Kutubi'l-'ilmiyye, Beyrut, 1981.
- Semîr, Hamîd, *Hitâbu'l-hadâse kırâe nakdiyye*, Vuzâratu'l-Evkâf Ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, Kuveyt, 2009.
- Serhân Muhammed Ebû'n-Necâ vd., *el-Edebu'l-'Arabî ve târîhuh fi'l-'asri'l-câhilî*, Matâbi'u'r-Riyâd, Riyad, 1957.
- es-Subkî, Tâcu'd-Dîn Ebî'l-Basîr 'Abdi'l-Vehhâb b. Ali b.'Abdi'l-Kâfi, *Tabakâtu's-şâfi'iyyeti'l-kubrâ*, thk.: Mahmûd Muhammed et-Tanâhî vd., Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, Kahire, ts.
- es-Suheyli, Abdurrahman, *er-Ravdu'l-unuf fi şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li'bn'i-Hişâm*, thk.: Abdurrahmân el-Vekîl, Dâru'l-Kutubi'l-İslâmiyye, Kahire, 1967.
- es-Suheyli, 'Abdurrahman, *er-Ravdu'l-unuf fi şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li'bn'i-Hişâm*, thk.: Mecdî b. Mansur eş-Şurâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- es-Suyûtî, 'Abdurrahmân Celâlu'd-Dîn, *el-Muzhir fi 'ulûmi'l-luğati ve envâ 'ihâ*, şrh.: Muhammed Ahmed Câdu'l-Mevlâ Bek vd., Mektebetu Dâri't-Turâs, Kahire, 2008.

- _____ *ed-Durru'l-mensûr fî't-tefsîri bi'l-me'sûr*, thk.: Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Turkî, Merkezu Hecr Li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâti'l-'Arabiyye ve'l-İslâmiyye, Kahire, 2003.
- _____ *Şerh'u Suneni'n-Nesâîve Hâşiyetu's-Senedî*, thk.: Mektebu Tahkîki't-Turâsi'l-İslâmî, Dâru'l-M'a'rife, Beyrut, ts.
- eş-Şâyib, Ahmed, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, Mektebetu'n-Nahda'l-Mısriyye, Kahire, 1973.
- eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethu'l-kadîr el-câmi' beyne fenney er-rivâyeti ve'd-dirâye*, Mür: Yusuf el-Ğûş, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2007.
- Şelebî, Târik Sa'd, *Şi'ru'd-da'veti 'inda Hassân b. Sâbit*, Dâru'l-Burâk, Kahire, ts.
- Şemseddîn, İbrâhîm, *Mecmû'u eyyâmi'l-'Arab fî'l-câhiliyyeti ve'l-İslâm*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2002.
- Şemseddîn, Muhammed Mehdî, *Beyne'l-câhiliyyeti ve'l-İslâm*, el-Muessesetu'd-Devliyye, Beyrut, 1995.
- eş-Şuvey'ır, Muhammed b. sa'd, *Abdullah b. Ravâha râidu şî'ri'-cihâdi'l-islâmî*, Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûdi'l-İslâmiyye, Riyad, 1405.
- et-Taberânî, Ebû'l-Kâsım Suleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, thk.: Hamdî Abdulmecid es-Selefî, Mektebetu İbnTeymiyye, Kahire, ts.
- et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu'Taberî Târîhu'r-rusul ve'l-mulûk*, thk.: Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts.
- _____ *Tefsîru't-Taberî, Câmi'u'l- beyân, 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk.: Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Turkî, Merkezu'l-Buhûs Ve'd-Dirâsâti'l-'Arabiyye ve'l-İslâmiyye, Kahire, 2001.
- et-Tahhân, Mahmûd, *Teysîru mustalahi'l-hadîs*, Merkezu'l-Hudâ li'd-dirâsât, İskenderiye, 1415.
- et-Tâî, Ebû Temmâm Habîb b. Evs, *Kitâbu'l-vahşiyât vahuva el-hamâsetu's-suğrâ*, thk.: Abdu'l-'Azîz el-meymenî er-Râckûtî vd., Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1968.
- Tarafe b. el-'Abd, *Dîvân*, thk.: Abdurrahman el-Mustâvî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2003.
- Tarafe b. el-'Abd, *Dîvân bi şerhi'l-A'lem eş-Şentemerî*, thk.: Durriyye el-Hatîb vd., el-Muessesetu'l-'Arabiyye, Beyrut, 2000.
- et-Tebrîzî, Ebû Zekerîyya Yahya b. Ali el-Hatîb, *Şerhu kasîdeti K'ab b. Zühreir fî en-Nebî sallallâhu 'aleyhi ve sellem*, thk.: F. Kranko, Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîd, Beyrut, 1978.
- _____ *Şerhu Dîvânî 'Antera*, tkd: Mecîd Tarrâd, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 1992.
- _____ *Şerhu dîvani Ebî Temmâm*, takd.: Râci el-Esmer, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 1994.
- et-Temîmî, Ahmed b. Ali b. el-Musenî, *Musnedu Ebî Ya'lâ el-Mavsîlî*, thk.: Huseyin Selîm Esed, Dâru'l-Me'mûn Li't-Turâs, Dimaşk, 1986.
- et-Tirmizî, Ebû 'Îsâ Muhammed b. 'Îsâ, *el-Câmi'u'-kebîr*, thk.: Beşşâr 'Avvâd M'arûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1996.
- et-Turmânîni, 'Abdu's-Selâm, *ez-Zevâcu 'inde'l-'Arab fî'l-câhiliyyeti ve'l-İslâm*, 'Âlemu'l-Ma'rife, Kuveyt, 1984.

- Umeyye b. Ebi's-Salt, *Dîvan*, thk.: Sucey' Cumeyyil el-Cubeylî, Dâru Sâdır, Beyrut, 1998.
- el-'Unnâbî, b. 'Ali, Ahmed b. Muhammed b. Muhammed, *Nuzhetu'l- absâr fî mahâsini'l-eş'âr*, thk.: es-Seyyid Mustafa es-Senûsî vd., Dâru'l-Kalem, Kuveyt, 1986.
- 'Urvetu b. el-Verd ve's-Semev'el, *Dîvân*, Dâru Sâdır, Beyrut, ts.
- Vehbe, Mecdî vd., *Mu'cemu'l-mustalahâtî'l-'arabiyye fî'l-luğati ve'l-edeb*, Mektebetu Lubnân, Beyrut, 1984.
- Ya'kûb, Emîl Bedî' vd., *el-Mu'cemu'l-mufassal fî'l-luğati ve'l-edeb*, Dâru'l-'İlm Li'l-Melâyîn, Beyrut, 1987, I, 287.
- ez-Zehabî, Şemseddîn, Muhammed b. Ahmed b. 'Usmân, *Sittu Resâil*, thk.: Câsim Suleymân ed-Devserî, ed-Dâru's-Selefiyye li'n-Neşri ve't-Tevzî', Kuveyt, 1988.
- _____ *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-meşâhîri ve'l-a'lâm*, thk.: Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 2003.
- ez-Zemahşerî, Cârullah Ebî'l-Kâsım Mahmud b. 'Umar, *el-Keşşâf 'an hakâiki ğavâmidi't-tenzîl ve 'uyûni'-akâvîl fî vucûhi't-te'vîl*, thk.: Âdil Ahmed Abdu'l-Mevcûd vd., Mektebetu'l-'Ubeykân, Riyad, 1998.
- _____ *el-Fâik fî ğarîbi'l-hadîs*, thk.: Ali Muhammed el-Becâvî, Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Kahire, ts.
- ez-Zevzenî, el-Huseyn b. Ahmed b. el-Huseyn, *Şerhu'l-Mu'allakâti's-seb'*, tsh.: Fâyiz Terhînî v.d., Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 2002.
- Zeydân Corcî, *Târîhu âdâbi'l-luğa el-'Arabiyye*, Mür.: Şevkî Dayf, Dâru'l-Hilâl,ys., ts.
- ez-Ziriklî, Hayru'd-dîn, *el-A'lâm*, Dâru'l-'İlm li'l-melâyîn, Beyrut, 2002.
- ez-Zubeyrî, el-Mus'ab b. Abdullah b. el-Mus'ab, *Kitabu Nesebi Kureyş*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts.
- ez-Zuhrî, Muhammed b. Sa'd b. Menî', *Kitâbu't-tabakât el-kebîr*, thk.: Ali Muhammed 'Umar, Mektebetu'l-Hancî, Kahire, 2001.
- Züheyr b. Ebî Sulmâ, *Dîvân*, thk.: Hamdo Tammâs, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2005.